

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Економіко-правовий факультет

МАТЕРІАЛИ
73-ї наукової конференції
професорсько-викладацького складу
і наукових працівників
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОГО
ФАКУЛЬТЕТУ
ОНУ імені І. І. Мечникова

28–30 листопада 2018 року
м. Одеса

Одеса
Фенікс
2018

УДК 378.4(477.74):340(063)

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (протокол № 3 від 22 жовтня 2018 року).

Відповідальний редактор:

Смітюх А.В. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного та господарського права.

Редакційна колегія:

Андрейченко А.В. – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та інновацій; **Добровольська Н.В.** – кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри адміністративного та господарського права; **Донченко О.І.** – кандидат юридичних наук, доцент кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права; **Кіріліна М.А.** – старший викладач кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування; **Кусик Н.Л.** – кандидат економічних наук, завідувачка кафедри бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту; **Нарожна О.В.** – старший викладач кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики; **Пілюк С.В.** – кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та правосуддя; **Рудик О.Г.** – кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри економічної кібернетики та інформаційних технологій; **Савастєєва О.М.** – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування; **Святошнюк А.Л.** – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін; **Скороход І.П.** – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та підприємництва; **Степанова Т.В.** – доктор юридичних наук, професор кафедри адміністративного та господарського права.

М 341 **Матеріали 73-ї звітної наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (28-30 листопада 2018 р., м. Одеса) / відп. ред. А.В. Смітюх; ред. кол.: А.В. Андрейченко, О.М. Савастєєва, Т.В. Степанова [та ін.]. – Одеса : Фенікс, – 2018. – 268 с.**
ISBN 978-966-928-329-0

УДК 378.4(477.74):340(063)

Збірник містить матеріали 73-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, що відбулася 28–30 листопада 2018 р.

Видання призначене для наукових працівників та викладачів, практикуючих юристів, бухгалтерів та економістів, аспірантів та студентів спеціальностей юридичного та економічного напрямків.

Відповідальність за зміст тез несуть автори.

ISBN 978-966-928-329-0

© Одеський національний
університет імені І.І. Мечникова, 2018

Підсекція

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО ТА ГОСПОДАРСЬКЕ СУДОЧИНСТВО

М.А. Баламуш

к.ю.н., ст. викладач

ДЕРЖАВНА МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА МІГРАЦІЙНИЙ РЕЖИМ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

У системі права України, яка розвивається сьогодні під впливом євроінтеграційних процесів, відбуваються зміни, які суттєво впливають на її структурний поділ та позначаються на процесах формування категоріального апарату юридичної науки. Ці зміни торкаються і міграційно-правового регулювання.

Упродовж останніх десятиліть міграція набула ознак глобальної проблеми сучасності [1, с. 87] і на даний момент питання регулювання міграційних процесів в Україні є гострим та актуальним. На протязі тривалого часу засоби масової інформації повторювали дані щодо чисельності українців станом на 1 січня 1993 р., які сягали 52 млн. осіб. Але значні геополітичні зміни, економічна нестабільність та конфлікт на Сході України вплинули на всі аспекти життя суспільства, в тому числі і на міграційні процеси. Доказом того, є офіційні дані Державної Служби Статистики України (ДСУ) про 42,3 млн. осіб, які є громадянами України, без урахування анексованої території Автономної Республіки Крим та Севастополя, тобто природне скорочення населення становить понад 160 тис. осіб на рік. Крім того, не потрібно забувати і про східні регіони України, на яких проходить Операція об'єднаних сил ЗСУ, адже зробити точний перепис осіб, що проживають на окупованій території Донбасу неможливо і тому ДСУ керується попередніми даними щодо чисельності населення цього регіону.

Виникає питання про ефективність міграційної політики України та про нормативно-правове регулювання міграційних процесів, які, на наш погляд, потребують суттєвих змін, адже підписання Угоди про асоціацію та безвізовий режим між Україною та Європейським Союзом зіграли вирішальну роль у і так складному демографічному становищі країни.

Зазначені події не могли не торкнутись і внутрішньої міграції, внаслідок чого 20 жовтня 2014 р. було прийнято Закон України «Про забезпечення

прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [2], який було визнано міжнародними правозахисниками як такий, що відповідає міжнародним стандартам захисту прав внутрішньо переселених осіб (ВПО) та регулює форму та процедуру отримання відповідних документів щодо отримання спеціального статусу ВПО, а й визначає їх основні права. Разом з тим, даний нормативно-правовий акт має ряд недоліків та не розкриває весь перелік прав і обов'язків ВПО, що підтверджується постійними змінами та доповненнями з боку законодавчого органу.

Зазвичай, нормативно-правове регулювання міграційних процесів в країні здійснюється як реакція на негативні наслідки, які вже наступили по причині відсутності належного керівного впливу з боку держави. Прогнози залишаються невтішними, адже органи державної влади у своїх звітах наголошують на посиленні міграційних процесів, основною причиною яких вважають трудову міграцію, адже мова йде про більш ніж 3,2 млн. українців, які постійно працюють за кордоном, і близько 9 млн. громадян України, що мають сезонний підробіток у країнах-сусідах, основними з яких є Польща та Росія.

Попри зазначені проблеми, в Україні і сьогодні немає єдиної думки щодо місця в системі права міграційного права, відсутнє чітке уявлення про співвідношення державної міграційної політики та міграційного режиму України, існує несистематизоване міграційне законодавство та є суттєві проблеми в правозастосовній сфері. При чому, вирішити ці проблемні питання можливо лише у комплексі. Тобто спочатку на базі цілісної теорії про міграцію та міграційну політику можна вдосконалити національне законодавство, в свою чергу, систематизоване міграційне законодавство позитивно позначиться як на діяльності уповноважених на те органів, так і на реалізації прав і свобод фізичних осіб у цій сфері.

Актуальним залишається питання про місце поняття «міграційний режим» в категоріальному апараті адміністративного права та його співвідношення з такими поняттями як «міграційне право» і «державна міграційна політика». Адже поняття «міграційне право» і «державна міграційна політика» мають широке використання як в науковій літературі, так і в чинному законодавстві, тоді як поняття «міграційний режим» вживається в науковій літературі та чинному законодавстві скоріше як виняток, ніж правило.

На підставі аналізу думок, представлених в юридичній літературі, можна зробити висновок, що в дослідженнях суспільних відносин у сфері міграції присутні дві крайнощі.

Перша крайність пов'язана з теоретизуванням проблем міграційно-правового регулювання, коли за теоретичними конструкціями іноді не бачать проблем практично-прикладного характеру. Тобто мова йде про спроби де-

яких вчених обґрунтувати необхідність виділення в системі права України такої самостійної галузі права як міграційне право, про штучний відрив від конституційних або адміністративних правовідносин, так званих, міграційних правовідносин, тощо. При цьому вчені іноді не помічають свого згубного і руйнівного впливу на систему національного права, так як дроблення права на більш дрібні елементи завжди призводить до протиріч між ними, а в підсумку, це може призвести до втрати системою права України своєї основної ознаки – системності. Слід визнати той факт, що в юридичній науці неодноразово робилися спроби по розробці доктрини міграційного права України, яка б озброїла дослідників необхідною науковою методологією. Однак вважаємо, що спроби вчених поліпшити в Україні міграційну політику та міграційне законодавство шляхом доведення існування такої самостійної галузі права як «міграційне право», є шляхом у нікуди.

Друга крайність в дослідженнях міграційних процесів в Україні полягає в аналізі емпіричних даних в сфері міграції без застосування загальних теоретичних підходів. Тобто коли висновки та рекомендації щодо поліпшення чинного міграційного законодавства робляться виключно на підставі аналізу статистичних даних без залучення теоретичних знань. Дійсно, наука, в тому числі і наука про міграцію, без практики мертва, адже наука виникла і існує для вирішення проблем, що виникають на практиці. Разом з тим, не слід забувати, що практика без науки сліпа, а тому розвиток міграційного законодавства та поліпшення діяльності суб'єктів, що реалізують державну міграційну політику, неможливі без напрацювання і систематизації наукових знань про міграцію, міграційні процеси та міграційні відносини. На нашу думку, концепція міграційного режиму як одного із видів адміністративно-правових режимів може стати тією теоретичною базою, яка дасть поштовх для розвитку науки у цій сфері та сприятиме ефективності як міграційного законодавства, так і якості правозастосовної діяльності суб'єктів державної міграційної політики.

Література:

1. Супруновський А. Доктринальні проблеми дослідження міграційних процесів / А. Супруновський // Вісник Національної академії прокуратури України. – № 1 (39). – 2015. – С. 87-90.
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 22.10.2014 р. № 1706-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – №1. – Ст. 1.

П.П. Білик

к.ю.н., доц.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Протягом тривалого часу об'єктивна державно-правова реальність і наукові розробки дослідників в галузі теорії державного управління, публічного адміністрування, публічного управління, публічного менеджменту, належного врядування тощо, нажаль, свідчать про існування кризи в організації системи владного впливу на суспільство та суспільні процеси і відносини з метою їх впорядкування. Часто дослідження та наукові суперечки стосуються не сутнісних характеристик і соціального призначення такого впливу, а, здебільшого, термінології та доктринального визначення (хоча бачається, що такі дослідження теж є вагомими та необхідними).

Проте, як досить доречно зазначається в спеціальних наукових джерелах, останнім часом у вітчизняних політичній та державно-управлінській науках поряд з поняттям «державне управління» використовуються такі понятійні конструкти, як «публічне управління», «публічне врядування», «публічне адміністрування» та «демократичне врядування». Запровадження у науковий обіг нових термінів (чи визначень) певною мірою є наслідком впливу традицій західної науки на розвиток української наукової думки. Тому при застосуванні нових наукових дефініцій слід враховувати їх змістовне навантаження, об'єктивний і суб'єктивний виміри, а також національний контекст, політичну і соціокультурну специфіку України, показувати їх співвідношення з державним управлінням [1, с. 5]. Явище управління загалом та державного управління зокрема є досить складним і багатограним, тому на сьогодні не існує сталого, вичерпного та загального визначення тлумачення останнього, однак разом з тим його сутність зазнає подальшої еволюції внаслідок демократичних перетворень [1, с. 5]. Державне управління є одним із ключових складових державного будівництва і є процесом реалізації державної виконавчої влади як засобу функціонування будь-якої соціальної спільноти. Найбільш поширеними є два способи визначення понять: визначення поняття шляхом узагальненого формулювання, яке в абстрактному вигляді охоплює всі ознаки поняття (визначення через родові та видові відмінності) та визначення поняття шляхом казуїстичного перелічування елементів або ознак поняття [2, с. 61]. Обидва підходи застосовуються і представниками теорії державного управління, і представниками науки адміністративного права, причому кожен з них робить акцент на ті чи інші ознаки державного управління

залежно від поглядів на зміст предметів дослідження відповідних наук [3, с. 20].

Проте всі погляди на явище «державне управління» неодмінно містять спільне – це визначення його як певного виду владної діяльності з відповідно орієнтованим соціальним призначенням. Так, вбачається, що державне управління можна розглядати як організуючий, владний, імперативний, заснований на законі, цілеспрямований вплив держави в особі її уповноважених органів та посадових осіб на суспільство та суспільні процеси, які є найбільш вагомими та значущими для суспільства, держави та окремої особи, для приведення їх у певний впорядкований стан. Під такою впорядкованістю вбачається відповідний стан суспільних відносин, врегульованих нормами права та впорядкованих через виконавчо-розпорядчу діяльність, при якому кожний суб'єкт соціальної активності отримує змогу реалізувати власні права, свободи та законні інтереси безперешкодно, не завдаючи і не створюючи загрози завдання шкоди суміжним потребам та законним інтересам інших суб'єктів соціальної активності, а для виконання ними всіх юридичних обов'язків створені належні правові і організаційні умови. Під правовими умовами вбачаються відповідні нормативно-правові зобов'язання, покладені на уповноважені державні органи та посадових осіб, які вимагають діяти у спосіб виконання службового призначення апарату державного управління відносно людини, а під організаційними – створення належного, внутрішньо несуперечливого, достатнього для виконання службового призначення стосовно людини апарату державного управління. Спрямування діяльності держави, всіх її органів та посадових осіб, законодавчого регулювання відповідно до цього їх функцій та компетенції, на забезпечення умов, сприятливих для реалізації людиною її прав, свобод та законних інтересів, пояснюється необхідністю впровадження в публічно-правовій сфері здобутків концепції «людиноцентризму», за якою всю діяльність держави визначають права і свободи людини, як найвищої соціальної цінності.

Для належного забезпечення такого процесу на рівні законодавства та в практиці управлінської діяльності відбувається впровадження нових адміністративно-правових інститутів – широке застосування адміністративного розсуду (дискреційних повноважень), адміністративного договору, організаційних форм, що спираються на переваги методу переконання, адміністративних послуг тощо. Тобто процес управління отримує все більше рис демократизму, які наближають процес розробки та прийняття управлінських рішень до людини, до її потреб та інтересів. До управлінської діяльності залучаються інші, крім держави і її уповноважених органів, суб'єкти публічної діяльності – органи місцевого самоврядування, громадські організації,

об'єднання, рухи тощо. Це в свою чергу приводить до вироблення нової дефініції, яка, на думку дослідників, більшою мірою відображає сутність владно-впорядковуючої діяльності в публічно-правовій сфері, а саме – «публічне адміністрування». «Публічне адміністрування» є різновидом управлінської діяльності інституцій публічної влади, завдяки якій держава та громадянське суспільство забезпечують самокерованість усієї суспільної системи та її розвиток у певному, визначеному напрямі [4, с. 489].

Проте, наголошуємо, що перебільшувати роль та значення публічного адміністрування, самоорганізації суспільства, участі недержавних структур в процесі управління і зведення всього процесу управління до надання адміністративних послуг, не варто і навіть помилково. Адже в життєдіяльності суспільства і держави є ті сфери та галузі, які потребують прямого втручання держави, заснованого на імперативному методі регулювання, яке спирається на примус і відповідно лише на правові форми управління, застосування яких передбачено нормами права і які своїм застосуванням породжують юридично-значущі наслідки. Йдеться про ті галузі і сфери, де управління не зводиться до надання послуг – територіальна цілісність держави, обороноздатність держави, її економічна самостійність і безпека, фінансова діяльність держави, бюджетний процес, охорона суспільного порядку та безпеки, боротьба із злочинністю тощо.

Таким чином, зрозуміло, що не дефініція, яку ми застосовуємо для позначення явища «державне управління»/«публічне адміністрування» приводить до управлінського результату у вигляді впорядкованості суспільних відносин, а його наповнення відповідними демократичними механізмами, які відповідають потребам та інтересам держави, суспільства та особи.

Література:

1. Публічна політика, публічне врядування й адміністрування: питання теорії, методології, практики : наук. розробка / авт. кол.: А.Ф. Колодій, М.З. Буник, П.І. Шевчук та ін. – К. : НАДУ, 2015. – 48 с.
2. Ткач М.П. Проблеми визначення поняття державного управління / М.П. Ткач // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2012. – №1(6) . – С.60-65.
3. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / [за заг. ред. В.Б. Авер'янова]. – К.: Факт, 2003. – 384 с.
4. Енциклопедія державного управління: у 8 т. – Т. 8: Публічне врядування / наук.-ред. кол.: В.С. Загорський [та ін.]. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2011. – 712 с.

К.В. Курандо

*аспірантка кафедри адміністративного та господарського права
науковий керівник: д.ю.н., доц. Т.В. Степанова*

ІНОЗЕМНІ ОСОБИ У ГОСПОДАРЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Іноземні особи у господарському судочинстві України за загальним правилом мають аналогічні вітчизняним учасникам процесу права та обов'язки, з урахуванням деяких особливостей, встановлених законодавством.

Зокрема, ст. 25 Закону України «Про міжнародне приватне право» визначає, що особистим законом юридичної особи вважається право держави місцезнаходження юридичної особи, а місцезнаходженням юридичної особи є держава, в якій юридична особа зареєстрована або іншим чином створена згідно з правом цієї держави. За відсутністю таких умов або якщо їх неможливо встановити застосовується право держави, у якій знаходиться виконавчий орган управління юридичної особи [1, ст. 25].

Відповідно до Мінської конвенції про правову допомогу 1993 р. правоздатність юридичної особи визначається за законодавством держави, за законами якої вона була заснована [2, ст. 23]. Відповідно до ст. 26 Закону України «Про міжнародне приватне право» цивільна правоздатність та дієздатність юридичної особи визначається особистим законом юридичної особи [1, ст. 26]. Отже, «особистий закон» іноземної юридичної особи визначається за законом її «національності» – законодавством держави, в якій юридична особа зареєстрована або має своє основне місцезнаходження, тобто правовий статус іноземної юридичної особи визначається за законом країни, де створено (інкорпоровано) цю юридичну особу.

Порядок визначення правового статусу іноземної особи, у тому числі юридичної особи може бути передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Правовий статус іноземної фізичної особи визначається за законом країни, громадянином якої є ця особа або в якій вона має постійне місце проживання.

На вимогу господарського суду іноземні суб'єкти господарювання у відповідності до ч. 2 ст. 74 Закону України «Про міжнародне приватне право» повинні представити оформлений з урахуванням статті 13 цього ж Закону документ, що виданий уповноваженим органом іноземної держави у встановленій формі, легалізований, якщо інше не передбачено законом або міжнародним договором України, що є доказом правосуб'єктності юридичної особи (сертифікат реєстрації, витяг з торгового реєстру тощо) [1, ст. 74].

Так, торговельні реєстри в Австрії, ФРН ведуть суди; у Швейцарії – суди та адміністративні органи. Витяг із спеціальної книги обліку містить необхідні відомості для зацікавлених суб'єктів, зокрема інформацію щодо: 1) назви фірми; 2) виду товариства (правової форми); 3) змісту діяльності; 4) зазначення осіб, які відповідають за її діяльність, та осіб, які мають право підпису договорів, інших документів; 5) інформацію про основний капітал [3].

Правовий статус іноземних суб'єктів господарювання може також підтверджуватись еквівалентними доказами правового статусу, що визнаються як такі законодавством країни створення, громадянства або місця знаходження такого суб'єкта і видані компетентними органами цієї країни.

Аналогічний підхід дотриманий і в ст. 9 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»: документом про підтвердження реєстрації іноземної особи в країні її місцезнаходження є, зокрема, «код/номер з торговельного, банківського чи судового реєстру, реєстраційне посвідчення місцевого органу влади іноземної держави про реєстрацію юридичної особи» [4, ст. 9].

Як уже зазначалося, порядок визначення правового статусу іноземної особи може бути передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Проте, у разі відсутності у міжнародному договорі такого порядку господарський суд має звернутися до норм внутрішнього законодавства.

В окремих випадках правовий статус іноземних юридичних осіб в Україні може визначатися національним законодавством нашої держави про їхню діяльність, наприклад, у разі здійснення ними діяльності у вільних економічних зонах чи певних регіонах (у вільній зоні «Сиваш», на Закарпатті, у Карпатському єврорегіоні, єврорегіоні Буг).

Також варто зазначити, що оскільки Україною не укладено жодного міжнародного договору зі встановленням особливостей провадження зі справ про банкрутство для кредиторів-нерезидентів, на останніх поширюється національний режим провадження у справах про банкрутство без будь-яких винятків і особливостей.

Отже, правовий статус іноземного учасника судового процесу визначається за його особистим законом, який надає можливість визначити обсяг правоздатності та дієздатності іноземної особи, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а за їх відсутності – нормами внутрішнього законодавства. Проте чинний Господарський процесуальний кодекс України не містить детальних положень щодо вирішення колізійних питань, що виникають при застосуванні вказаного правила, що потребує негайного вирішення.

Література:

1. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 32. – Ст. 422.
2. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22.01.1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/997_009. – Назва з екрана.
3. Фединяк Г.С., Фединяк Л.С. Міжнародне приватне право: Підручник / Г.С. Фединяк, Л.С. Фединяк. – 3-тє вид. – К.: Атіка, 2003. – 543 с.
4. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань [Електронний ресурс]: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>. – Назва з екрана.

А.В. Смітюх

к.ю.н., доц.

ЩОДО НАДАННЯ ЗГОДИ УЧАСНИКАМИ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ НА ВИХІД МАЖОРИТАРНОГО УЧАСНИКА

Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 р. №2275-VIII (далі – ЗУ «Про ТОВ і ТДВ») [1], що набув сили 17.06.2018 р. встановив нові засади регулювання корпоративних відносин у відповідних видах господарських товариств, і, серед іншого, значною мірою змінив порядок виходу учасника з ТОВ і ТДВ.

Зокрема, право на вихід учасника, частка якого у статутному капіталі товариства становить 50 або більше відсотків відповідно до ч. 2 ст. 24 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» не є більше безумовним: такий учасник може вийти з товариства тільки за згодою інших учасників. Як наслідок, виникає питання щодо процедури виходу, і, зокрема, форми, у якій має надаватися згода учасників на вихід.

З цього приводу законодавство містить наступні положення:

– ч. 3 ст. 24 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» визначає, що рішення щодо надання згоди на вихід учасника з товариства може бути прийнято протягом одного місяця з дня подання учасником заяви, якщо інший строк не передбачений статутом;

– ч. 4 ст. 24 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» встановлює, що якщо для виходу учасника необхідна згода інших учасників товариства, він може вийти з товари-

ства протягом одного місяця з дня надання такої згоди останнім учасником, якщо менший строк не визначений такою згодою;

– ч. 5 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [2] (далі – ЗУ «Про державну реєстрацію») передбачає, що якщо відповідно до закону або статуту товариства вимагається згода інших учасників на вихід з товариства, подається також така згода, справжність підписів на якій засвідчується нотаріально.

Системне тлумачення наведених норм дозволяє дійти наступних висновків:

– суб'єктами, які надають учаснику згоду на вихід з ТОВ/ТДВ є усі учасники товариства (ч. 4 ст. 24 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» зазначає, що учасник може вийти з товариства після отримання згоди останнього з учасників);

– згода може оформлюватися у декілька способів, зокрема:

– як сукупність індивідуальних згод, які учасник, що виходить, отримуює окремо від кожного учасника (ч. 4 ст. 24 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ»);

– як колективна згода учасників, які залишаються (ч. 5 ст. 17 ЗУ «Про державну реєстрацію» містить вказівку на підписи (множина) на згоді (однина), тобто – на те, що єдиний документ підписується декількома особами);

– як рішення (ч. 3 ст. 24 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ»), причому з контексту вбачається, що йдеться про рішення загальних зборів товариства, а оскільки згоду повинні надавати усі учасники та враховуючи досить широке застосування авторами ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» принципу одностайності прийняття рішень загальними зборами (принаймні – у порівнянні з попереднім законодавством), таке рішення має прийматися одностайно і підписи на ньому, виходячи з вимог ч. 5 ст. 17 ЗУ «Про державну реєстрацію», засвідчуються нотаріально. По суті, рішення загальних зборів товариства у такому випадку є лише способом оформлення колективної згоди учасників на вихід мажоритарія.

Видається, що у контексті чинного законодавства, усі наведені вище способи надання згоди на вихід учасника з ТОВ/ТДВ слід розглядати як рівною мірою прийнятні.

Також слід зауважити, що на відміну від міноритарного учасника, для якого вихід за ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» є одноактовим і полягає у поданні заяви про вихід державному реєстратору, мажоритарний учасник долучає до такої адресованої реєстраторові заяви згоду інших учасників (як пакет індивідуальних згод, як колективну згоду, або як рішення загальних зборів), утім, ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» не визначає чітко процедуру отримання згоди – тобто

послідовність дій, які має здійснити учасник, що виходить, окреслюючи лише окремі її елементи та результат.

Оскільки суб'єктами згоди є не товариство як таке, а саме учасники, беручи до уваги те, що інформація про них є доступною у Єдиному державному реєстрі, а також за аналогією з положеннями ч. 3 ст. 20 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ», яка передбачає, що учасник товариства, який має намір продати свою частку третій особі, зобов'язаний письмово повідомити про це інших учасників товариства, можна зробити висновок про те, що першим етапом отримання згоди учасника на вихід має бути його звернення до кожного з учасників за такою згодою. Видається, що низка звернень до учасників за наданням згоди на вихід може оформлюватися або як дублікати заяви про вихід з товариства, що адресується державному реєстраторові або як інший, відмінний документ. Отримавши «пакет» згод, або колективну згоду, оформлену єдиним документом, мажоритарний учасник, що бажає вийти подає таку згоду (згоди) державному реєстратору протягом місяця з дня її оформлення (оформлення останньої за часом згоди, якщо їх декілька), разом із заявою про вихід.

У тому, що стосується оформлення згоди на вихід учасника рішенням відповідно до ч. 3 ст. 24 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» треба підкреслити, що таке рішення приймається протягом одного місяця з дня подання учасником заяви, що принципово співпадає із строком повідомлення учасників про скликання загальних зборів (30 днів). Отже, оформлення згоди на вихід мажоритарного учасника рішенням загальних зборів із суто процедурної точки зору може здійснюватися виключно шляхом скликання таких зборів виконавчим органом, який, скоріш за все, контролює мажоритарний учасник, що бажає вийти з товариства. За такого сценарію мажоритарний учасник звертатиметься до виконавчого органу товариства з пропозицією скликати загальні збори з питання надання йому згоди на вихід, а виконавчий орган, у свою чергу, негайно скликатиме збори з цим питанням у порядку денному.

Узагальнюючи наведені вище тези слід відзначити доцільність скасування такого способу надання згоди на вихід мажоритарного учасника, як рішення загальних зборів, оскільки суб'єктом згоди на вихід є не товариство, а учасники, отже, таке рішення виявляється не актом волеутворення юридичної особи, а, по суті, способом оформлення колективної згоди на вихід, яка може бути рівною мірою оформлена як низка індивідуальних заяв. Крім того, проведення загальних зборів за таким порядком денним протягом визначених законом строків скликання зборів (30 днів) та отримання згоди (місяць) можливе лише якщо виконавчий орган негайно скликає такі збори за пропозицією мажоритарного учасника.

Література:

1. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України №2275-VIII від 06.02.2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>. – Назва з екрана.
2. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України №755-IV від 15.05.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/755-15>. – Назва з екрана.

Т.В. Степанова

д.ю.н., доц.

СПОРТИВНОЕ СТРАХОВАНИЕ В УКРАИНЕ

Занятие физическими упражнениями приносит пользу и продлевает жизнь. И те, кто понимает спорт как развлечение, и те, кто понимает спорт как ежедневные тренировки на пределе человеческих возможностей, подвержены вероятным негативным последствиям активного образа жизни. А там, где есть вероятность наступления негативных последствий и риски материальных убытков (например, связанных с лечением и восстановлением здоровья (реабилитацией) лиц), полезным и эффективным является страхование.

Ст. 49 Конституции Украины предусматривает право каждого на охрану здоровья, медицинскую помощь и медицинское страхование, а пунктом 4 закрепляет, что государство заботится о развитии физической культуры и спорта, обеспечивает санитарно-эпидемическое благополучие.

По большому счету, спортивное страхование – это страхование от несчастного случая, только выплаты осуществляются в связи и по поводу занятия спортом. Страховыми рисками являются гибель или смерть во время занятия спортом, подготовки к соревнованиям и участия в них; потеря трудоспособности вследствие ранения, контузии, травмы или увечья, заболевания и инвалидности, которые произошли во время тренировки, подготовки к соревнованиям и участия в них. Травмы могут быть вызваны переломами, растяжениями, вывихами суставов, ожогами, разрывами органов, ушибами, переохлаждением организма и т.д. В договоре страхования спортсмену может быть обеспечено амбулаторно-поликлиническое лечение, стационарное лечение, восстановительная реабилитация.

Спортивное страхование в Украине можно разделить на обязательное и добровольное.

Страхование спортсменов высших категорий (спортсменов сборных команд Украины) является обязательным (п. 4 ст. 7 Закона Украины «О страховании», абз. 3 ст. 43 Закона «О физической культуре и спорте») и отдельно регулируется Порядком и условиями обязательного государственного страхования спортсменов высших категорий, утвержденным Постановлением Кабинета Министров Украины от 31 мая 1995 г. Такое страхование осуществляется за счет средств государственного бюджета, которые выделяются на содержание штатных сборных команд Украины. Страхователями в данном случае являются Министерство молодежи и спорта, Министерство обороны, Министерство внутренних дел, Служба безопасности. То есть именно они осуществляют страховые платежи в размере 5% фонда оплаты труда, включая доплаты и надбавки застрахованным за прошедший месяц. Максимальный размер выплат устанавливается в размере десятилетнего денежного содержания застрахованного спортсмена за его последней должностью. Срок осуществления выплат страховых сумм – в течение 7 дней со дня получения страховщиком всех необходимых документов от застрахованного или его наследников.

Официальное признание спортсменов представителями конкретной профессии также предусматривает их включение в программы обязательного социального страхования от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний.

Как специфический вид страхования можно выделить страхование спортсменов, регулируемое регламентами или правилами спортивных соревнований. По правовой природе такое страхование нельзя назвать обязательным, поскольку оно не имеет юридической силы закона, но по своей сути оно является обязательным для участия в соревнованиях, так как без заключения такого договора спортсмена просто не допустят к соревнованиям. Примером могут служить Правила спортивных соревнований по лыжным гонкам Федерации лыжного спорта Украины и Правила бокса Федерации бокса Украины.

Основное место в сфере спорта отведено добровольному страхованию. При добровольном страховании в профессиональном спорте чаще всего используются такие виды страхования:

- страхование от несчастных случаев;
- страхование ответственности: организаторов спортивных соревнований перед участниками и третьими лицами; участников спортивных правоотношений (игроков, судей, тренеров и т.д.) перед другими участниками или третьими лицами;
- страхование рисков при организации спортивных мероприятий (комплексное страхование, которое включает в себя страхование спортс-

менов и сопровождающих их лиц от несчастных случаев, смерти и потери трудоспособности; страхование их личного имущества, спортивного инвентаря и оборудования команд от огня, порчи водой и кражи; гражданской ответственности перед третьими лицами на случай смерти, увечья или иного повреждения здоровья, полной или частичной утраты трудоспособности третьих лиц по вине организаторов соревнований);

– страхование на случай аннулирования, отсрочки, перенесения спортивных мероприятий по причинам, не зависящим от участников и организаторов соревнования.

Можно выделить следующие характерные черты спортивного страхования всех видов и форм:

1. Особый субъектный состав – лица, занимающиеся спортом; сборные команды спортсменов; тренеры, судьи (например, рефери на боксерском ринге); организаторы спортивных соревнований и т.д.

2. Специфические объекты страхования: жизнь, здоровье, трудоспособность спортсмена или спортивной команды (группы); ответственность организаторов спортивных соревнований и участников спортивных правоотношений (игроков, судей, тренеров и т.д.) перед другими участниками или третьими лицами; риски при организации спортивных мероприятий; личное имущество, спортивный инвентарь и оборудование команд; риски приобретения заболеваний, вызванных профессиональной деятельностью.

3. Повышенные страховые риски. Например, чаще всего летальные случаи происходят с дельтапланеристами (погибает один из 560), мотогонщиками (погибает каждый тысячный) и автогонщиками (каждый сотый). При прыжках с парашютом погибает один из 100 тысяч, при боксе – 1 из 2 тысяч, в горнолыжном спорте – один из 1,5 миллиона. Также, например, в футболе и хоккее риск наступления несчастного случая намного выше, чем в плавании и теннисе.

4. Условия договора страхования зависят от: (а) вида спорта, разделенного на группы риска по степени вероятности наступления страхового случая и тяжести возможных последствий, который влияет на расчет тарифов (надбавки), (б) количества лиц, на которых должно распространяться страховое покрытие, (в) возраста спортсменов, (г) срока и времени действия договоров.

Несмотря на то, что спортивное страхование является одним из наиболее привлекательных видов страхования для страхователей, поскольку характеризуется повышенной вероятностью травматизма, в Украине его реализация выявляет определенные сложности, в частности:

1. Обязательным является только страхование спортсменов высших категорий, профессионалов, в то время как остальные спортсмены, участвующие

щие в рядовых соревнованиях, не имеют гарантированной страховой защиты, а могут страховаться только в добровольном порядке и чаще всего только на период соревнования и в пределах, не соответствующих реальным рискам.

2. Необходимо законодательное урегулирование страхования спортсменов с учетом рисков различных видов спорта (риски в шахматном спорте не идентичны рискам боксеров).

3. Позволить себе застраховать спортсмена на приличную сумму по завышенным тарифам могут только богатые спортивные клубы. Более бедные, ограниченные в бюджете спортивные организации могут приобрести только необходимые и при этом более дешевые страховки, которые покрывают минимальные риски и имеют краткосрочный характер. Следовательно, в случаях серьезного травмирования спортсмена этих средств просто не хватит на его лечение и реабилитацию.

4. Согласно Порядку и условиям обязательного государственного страхования спортсменов высших категорий, страховые суммы при потере трудоспособности осуществляются только при условии, если полученные повреждения здоровья отнесены Министерством охраны здоровья к тяжким травмам. Классификатор распределения травм по степени тяжести, утвержденный Приказом МОЗ от 04.07.2007 г., дает перечень повреждений, которые считаются тяжелыми травмами, среди которых, например, открытая черепно-мозговая травма, перелом черепа, проникающие ранения хребта, живота, грудной клетки, потеря зрения, слуха и речи, потеря какого-либо органа или полная утрата его функции (при этом утрата самой важной в функциональном отношении части конечности (кисти или стопы) приравнивается к потере руки или ноги) и т.д. Таким образом, за «обычные» переломы либо же потерю пальца страховые возмещения не выплачиваются. В других случаях, полученные страховые выплаты могут быть настолько мизерными, что не покроют необходимого лечения, особенно если страхование произведено на скромную сумму.

Литература:

1. Про затвердження Порядку та умов обов'язкового державного страхування спортсменів вищих категорій [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.1995 р. № 378. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/378-95-%D0%BF>. – Назва з екрана.

В. В. Чайковська

к.ю.н., доц.

ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА СВІТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ ТА УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Одним з головних орієнтирів у контексті модернізації українського законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД) є право Європейського Союзу (далі – ЄС). Це визначається не лише зовнішньополітичними пріоритетами держави Україна, визначеними народом України, у тому числі у результаті трагічних подій 2014-15 років. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (далі – УАЄС) створило для України нову правову базу, з урахуванням якої відбуватиметься зміна національного законодавства, в т.ч. у сфері ЗЕД.

Не можна не враховувати, що УАЄС за своїм обсягом і тематичним охопленням й найбільшим міжнародним-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором з третьою країною, коли-небудь укладеним Європейським Союзом [1, с. 6]. Ще на стадії розробки зазначалось, що УАЄС за своїм змістом «не буде мати аналогів серед уже існуючих угод про асоціацію, укладених ЄС з третіми країнами [див. 2, с. 305]. Значний обсяг УАЄС зумовлює її ієрархічну структурованість та складність сприйняття її положень без детального аналізу та систематичного тлумачення.

Одним з важливих питань дії положень УАЄС є їх співвідношення із правом Світової організації торгівлі (далі – СОТ), на акти якої є посилання у тексті УАЄС.

Аналіз положень УАЄС у контексті їх співвідношення із правом СОТ дозволяє дійти до наступних висновків.

По-перше, правильне тлумачення положень УАЄС можливо виключно за умови розуміння міжнародно-правових актів СОТ, адже багато статей УАЄС містить бланкетні норми, що відсилають до відповідних угод СОТ. Такими статтями є, зокрема, ст.ст. 25, 32-36, 40, 45 bis, 46-47, 53-54, 57-58, 76, 79, 106, 158, 219, 266, 272, 282, 320, 324, 338.

По-друге, окремі Угоди СОТ визнаються частиною УАЄС. Наприклад, відповідно до ст. 34 УАЄС, «сторона надає національний режим товарам іншої Сторони відповідно до Статті III ГАТТ 1994, зокрема її приміток щодо тлумачення. Із цією метою Статтю III ГАТТ 1994 та її примітки щодо тлумачення включено до цієї Угоди, і вони є її невід'ємною частиною». Відповідно до ст. 54 УАЄС, «сторони підтверджують свої існуючі права та обов'язки стосовно одна одній в рамках Угоди про технічні бар'єри в торгівлі СОТ, яка відповідає цій Угоді та є її невід'ємною частиною».

По-третє, непрямо простежується посилення на Угоди СОТ як більш загальні акти та навіть такі, що, у випадках, зазначених в УАЕС, мають більшу юридичну силу у порівнянні з положеннями УАЕС для Сторін Угоди.

Вказана теза знаходить своє підтвердження у наступних прикладах. Зокрема, у преамбулі до УАЕС позначається як одна із підстав її укладення бажання Сторін «досягти економічної інтеграції, *inter alia*, за допомогою створення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ЗВТ) як невід'ємної частини цієї Угоди відповідно до прав та зобов'язань, що випливають із членства Сторін у Світовій організації торгівлі (СОТ), та за допомогою широкої регуляторної адаптації». Згідно ч. "b" ст. 30 Угоди про асоціацію з ЄС, будь-яка із Сторін може зберігати в силі або збільшити ввізне мито, *яке дозволено згідно з рішенням Органу вирішення спорів (далі – ОВС) СОТ*. Відповідно до ч.3 ст. 47 Угоди про асоціацію з ЄС, *«без шкоди для статті 6(5) Антидемпінгової угоди СОТ та статті 12(4) Угоди про субсидії та компенсаційні заходи СОТ* Сторони повинні забезпечити відразу після застосування попередніх заходів, у разі необхідності, та до прийняття остаточного рішення розголошення повної та змістовної інформації про всі важливі факти та міркування, які становлять основу для прийняття рішення про застосування заходів». Відповідно до ст. 158 УАЕС, що містяться у Главі 9 «Інтелектуальна власність», «положення цієї Глави доповнюють та уточнюють права і зобов'язання Сторін згідно з Угодою ТРІПС та іншими міжнародними договорами у сфері інтелектуальної власності». Згідно ч. 1 ст. 219 УАЕС, «сторони визнають важливість Декларації стосовно Угоди ТРІПС та охорони здоров'я, прийнятої 14 листопада 2001 р. на засіданні на рівні міністрів в рамках СОТ (Дохійська декларація). Під час тлумачення та здійснення прав і зобов'язань згідно із цією Главою Сторони забезпечують відповідність Дохійській декларації».

По-четверте, при вирішенні спорів між Україною та ЄС, що виникли у зв'язку із виконанням УАЕС, у деяких випадках повинне враховуватись тлумачення, що міститься в актах Органу вирішення спорів СОТ. Так, відповідно до ст. 320 Угоди про асоціацію з ЄС, «у разі, якщо зобов'язання за цією Угодою є ідентичними зобов'язанням за Угодою СОТ, *арбітражна група повинна прийняти тлумачення, яке узгоджується з відповідним тлумаченням, створеним рішеннями Органу вирішення спорів СОТ*. Постанови арбітражної групи не можуть розширити або обмежити права та обов'язки, передбачені цією Угодою».

Вищевикладене обумовлює важливість врахування права СОТ при тлумаченні УАЕС, а також при модернізації національного зовнішньоекономічного законодавства.

Література:

1. Угода про асоціацію Україна-ЄС: дороговказ реформ : EU-Ukraine Association agreement guideline for reforms / уряд. О. Сушко та ін. – Б.м. : Ін-т Євро-Атлантичного співробітництва, 2012. – 115 с.
2. Петров Р.А. Транспозиция «acquis» Европейского Союза в правовые системы третьих стран : монография / Р.А. Петров. – К. : Изд-во «Истина», 2011. – 384 с.

Підсекція

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДИСЦИПЛІН КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЦИКЛУ

В.А. Багацький

студ. II курсу магістратури, спеціальність «Право»

О.С. Козерацька

ст. викладач

ПРАВОВА ПРИРОДА ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Відповідно до положень чинного Кримінального процесуального кодексу України [1] (далі – КПК) досудове розслідування закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувально-го акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Аналіз наукових досліджень дозволяє дійти висновку, що за радянсько-го часу та у пострадянський період суттєвий внесок у розробку загальноте-оретичних положень щодо правової природи, поняття та характерних ознак закінчення досудового розслідування зробили такі вчені, як Ю.П. Аленін, Г.І. Глобенко, Ю.М. Грошевий, А.Я. Дубинський, Н.В. Жогін, Ф.Н. Фатку-лін, П.І. Тарасов-Родіонов, Т.В. Каткова та інші вчені. Після прийняття КПК України 2012 р. українськими вченими (Т. М. Барабаш, Н. Л. Боржецькою, Н.В. Глинською, О.О. Торбасом та ін.) було продовжено дослідження даної проблематики.

Відповідно до положень філософії та методології наукових досліджень термін «природа» застосовується для визначення загального поняття того або іншого конкретного об'єкта дослідження, яке задає принципіальну схему його розуміння та з'ясування, виявляє його основні характеристики. Правова природа того або іншого «явища» (тобто об'єкта дослідження) визначає його місце та значення в матерії права [2, с. 509]. В юридичній літературі звертається увага, що правову природу закінчення досудового розслідування можна розглядати в декількох аспектах, зокрема як:

а) інститут кримінального процесуального права (Н.Л. Боржецька [3, с. 14] та ін.);

б) етап стадії досудового розслідування (Т.М. Барабаш [4, с. 118], Г.І. Глобенко [5, с. 8], А.Я. Дубинський [6, с. 8] та ін.);

в) загальне положення стадії досудового розслідування (О.І. Пашинін [7, с. 118] та ін.);

г) процесуальне рішення (Н.В. Жогін, Ф.Н. Фаткулін [8, с. 304], П.І. Тарасов-Родіонов [9, с. 227] та ін.)

Вважаємо, що визначення правової природи закінчення досудового розслідування *тільки* як процесуального рішення є неповним, оскільки з аналізу положень глави 24 КПК України випливає, що закінчення досудового розслідування включає як прийняття процесуального рішення, так і вчинення певної сукупності процесуальних дій.

Як справедливо зазначає Г.І. Глобенко, закінчення досудового слідства – це не лише рішення, але й об’ємний за змістом етап роботи, що передує його прийняттю, який складається з відповідної послідовності таких дій: 1) аналізу і оцінки зібраних у справі доказів; 2) систематизації та належного оформлення матеріалів справи; 3) прийняття рішення про форму закінчення провадження у справі; 4) повідомлення учасникам процесу про закінчення провадження у справі та пред’явлення її матеріалів для ознайомлення; 5) розгляду клопотань, що надійшли від учасників процесу; 6) складання підсумкового процесуального документа; 7) реалізації всіх процесуальних рішень, пов’язаних з формою закінчення розслідування [5, с. 8].

Інші підходи щодо визначення правової природи закінчення досудового розслідування, з нашої точки зору, заслуговують на підтримку та дозволяють дійти висновку, що закінчення досудового розслідування можна розглядати в різних аспектах (тобто і як інститут кримінального процесуального права, і як етап стадії досудового розслідування та загальне положення стадії досудового розслідування).

Так, цілком можна погодитись з позицією вчених (Н.Л. Боржецької [3, с. 14] та ін.), які розглядають закінчення досудового розслідування як інститут кримінального процесуального права, оскільки статті 283-293 та ін. КПК України являють собою уособлену сукупність (групу) норм кримінального процесуального права, які регулюють однорідні кримінально-процесуальні відношення, що виникають у зв’язку з діяльністю слідчого, прокурора щодо складання підсумкового рішення стадії досудового розслідування, врученням його копії певним учасникам досудового розслідування та вчинення інших процесуальних дій.

Процесуальний інститут закінчення досудового розслідування урегульований §§ 1, 2 і 3 глави 24 КПК України, яка в його частині так і називається – «закінчення досудового розслідування». При цьому § 1

глави 24 КПК України має назву «форми закінчення досудового розслідування», у ч. 2 ст. 283 якої наведено їх види, а в наступних нормах § 1, 2 і 3 цієї глави розкрито зміст форм закінчення досудового розслідування (ст.ст. 284-293 КПК України).

Заслугує на увагу та підтримку позиція вчених (Л.Б. Алексеевої [10, с. 105-106], Т.В. Лукашкіної [11, с. 31], П.С. Елькінд [12, с. 150] та ін.) щодо необхідності розглядати норми та інститути кримінального процесуального права у зв'язку з певними нормами та інститутами кримінального права. Відповідно до даної позиції цілком доречно закінчення досудового розслідування розглядати як етап правозастосовного процесу реалізації норм як матеріального права (в першу чергу, норм кримінального права), так і норм процесуального права, який здійснюється у певній кримінально-процесуальній формі. У зв'язку з цим, процесуальні рішення та процесуальні дії, які приймають та вчиняють слідчий, прокурор у встановленій кримінальним процесуальним законодавством процесуальній формі, необхідно розглядати як акти застосування норм матеріального та процесуального права, тобто як правозастосовні акти [10, с. 108; 12, с. 150; 13, с. 32].

Отже, *основними висновками* є наступне. Правову природу закінчення досудового розслідування можна розглядати в декількох аспектах, зокрема як: а) інститут кримінального процесуального права; б) загальне положення стадії досудового розслідування; в) етап стадії досудового розслідування або етап правозастосовного процесу реалізації норм матеріального та процесуального права, який здійснюється у певній кримінально-процесуальній формі на стадії досудового розслідування.

Вважаємо, що визначення правової природи закінчення досудового розслідування тільки як процесуального рішення є неповним, оскільки з аналізу положень глави 24 КПК України випливає, що закінчення досудового розслідування включає як прийняття процесуального рішення, так і вчинення певної сукупності процесуальних дій.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (з наступними змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
2. Философский энциклопедический словарь / Редкол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев и др. – 2-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.
3. Боржецька Н.Л. Форми закінчення досудового розслідування: правові, теоретичні та прикладні проблеми: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Н.Л. Боржецька. – Київ, 2016. – 252 с.

4. Барабаш Т.М. Проблемні питання етапності досудового розслідування в кримінальному провадженні України / Т.М. Барабаш // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – № 5. – 2013. – С. 115-119.
5. Глобенко Г.І. Закриття кримінальних справ з nereабілітуючих підстав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Г.І. Глобенко. – Х., 2007. – 18 с.
6. Дубинский А.Я. Прекращение уголовного дела в стадии предварительного расследования : учеб. пособие / А.Я. Дубинский. – К. : КВ ШМВД СССР, 1975. – 132 с.
7. Пашинін О.І. Загальні умови досудового провадження у кримінальному процесі України: поняття і система / О.І. Пашинін // Проекти КПК України та проблеми сучасного стану кримінально-процесуального законодавства: матеріали наук.-практ. семінару (Харків, 6 лютого 2008 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х.: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2008. – С. 114-118.
8. Жогин Н.В., Фаткуллин Ф.Н. Предварительное следствие в советском уголовном процессе / Н.В. Жогин, Ф.Н. Фаткуллин. – М. : Юрид. лит., 1965. – 367 с.
9. Тарасов-Родионов П.И. Предварительное следствие : пособие для следователей / П.И. Тарасов-Родионов; под ред. Г.Н. Александров, С.Я. Розенблит. – М. : Госюриздат, 1955. – 247 с.
10. Курс советского уголовного процесса. Общая часть / Под ред. А.Д. Бойкова и И.И. Карпеца. – М.: Юрид. лит., 1989. – 640 с.
11. Лукашкина Т.В. Доказывание как этап правоприменительного процесса / Т.В. Лукашкина // Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відповід. за випуск Ю.П. Аленін. – Одеса: Юрид. літ., 2013. – С. 30-36.
12. Элькинд П.С. Толкование и применение норм уголовно-процессуального права / П.С. Элькинд. – М.: Юрид.лит. – 192 с.
13. Глинська Н.В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень: дис. ... д-ра юрид. наук / Н.В. Глинська – Харків, 2015. – 462 с.

І.О. Бельчіков

викладач

ДО ПИТАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МЕДИЧНИХ ТА ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Питання розвитку кримінальної відповідальності медичних та фармацевтичних працівників в історичному аспекті сповнені протиріч. Відповідальність лікарів за правопорушення в професійній сфері на протязі історичного розвитку суспільства була різною. Суспільна шкода діяння, політична ситуація, релігійні та морально-етичні погляди, стан медицини, а також соціальне та майнове становище потерпілого визначали ту міру покарання, яка могла бути застосована до лікаря.

Регламентация медичної діяльності виникла разом з зародженням медицини на початку формування людства. У період рабовласницького ладу смерть пацієнта слугувала підставою для абсолютної відповідальності цілителя, його дії розцінювалися як умисні. Разом з тим, у деяких народів жерці не несли жодної відповідальності за лікування, яке було тісно пов'язане з магією.

Містичне значення цілительству надавалось і у слов'ян, у яких цією справою спочатку займалися волхви та знахарі. На території сучасної України, у Київській Русі, надання медичної допомоги регулювалось одночасно звичаєвими правилами та правовими документами. Кожна з існуючих на той час форм медичної діяльності регулювалась окремо: народна медицина – морально-етичними нормами, монастирська – Церковним уставом князя Володимир Святославовича, а світська – першим зводом писаного руського права – Руською Правдою. Згідно з останньою була гарантована оплата послуг лікарів, при цьому ставлення до негативних наслідків медичної діяльності було досить толерантним – лікар ніс лише матеріальну відповідальність за заподіяну пацієнтові шкоду. Першим законом, в якому передбачалась відповідальність за неналежне виконання лікарями покладених на них обов'язків був Боярський приговор «О наказании лекарей за умерщвление больных по умыслу и по неосторожности» (1686 р.). В іншому Боярському приговорі «О наказании незнающих Медицинских наук, и по невежеству в употреблении медикаментов, причиняющих смерть больным» (1700 р.) було зазначено, що лікар може бути приговорений до смертної кари, якщо буде доведено, що «нарочно или ненарочно кого уморят».

За правління Петра I почалась прогресивна регламентация лікарської діяльності. Петро I зрівняв професійні правопорушення лікарів зі злочинами. За його часів було сформовано інститут судово-медичної експертизи,

що позитивно відобразилось на процесі розслідування злочинів у медичній сфері. У Морському уставі (1720 р.) було зазначено: «Ежели лекарь своим небрежением и явным презорством к больным поступит, отчего им бедство случится, то оной яко злоторец наказан будет, якобы своими руками его убил, или какою уд отсек».

У 1857 р. у Російській імперії вперше з'явився єдиний лікарський закон – Лікарський статут, який з незначними змінами проіснував до 1917 р. Статут передбачав загальні та спеціальні вимоги до медичних працівників. Наприклад, від лікарів вільнопрактикуючих закон вимагав скласти іспит та отримати диплом, який видавався визначеними навчальними закладами. До того ж, статут встановлював заборони на окремі варіанти поведінки медичних працівників, забороняв займатись лікарською практикою особам без медичного звання. Прогресивною була норма згідно з якою медичні працівники, які через недостатню фахову освіченість робили помилки, не мали права практикувати доти, доки не складуть нового іспиту та не отримають посвідчення про рівень знань. За завдання тяжкої шкоди здоров'ю пацієнта або його смерть лікар «якщо він християнин, має бути підданий церковному покаянню, по розпорядженню свого духовного начальства».

Особливості кримінальної відповідальності медичних працівників були визначені в «Уложенні про покарання кримінальні та виправні» (1845 р.), в якому передбачалось досить м'яке покарання за порушення Уставу лікарського – штраф, догана, церковне покаяння. У ньому була передбачена відповідальність за шкоду здоров'ю при використанні в процесі лікування отруйних або сильнодіючих речовин, за порушення лікарями, операторами, акушерами професійних обов'язків, за незаконну видачу дозволу на лікарську практику, за неявку до хворих без поважних причин та ін.

За часи радянської влади кримінальна відповідальність медичних працівників регламентувалась кримінальними кодексами УРСР 1922, 1927 та 1960 років. Лікарі у СРСР не могли бути притягнуті до кримінальної відповідальності без санкції прокурора союзної республіки, автономної республіки, краю, області, у містах Москві та Ленінграді – прокурорів цих міст (згідно з наказом прокурора СРСР №157-3 від 11 серпня 1939 р.). Кримінальний кодекс УРСР 1922 р. встановлював відповідальність медичного працівника за кримінальний аборт, поміщення в лікарню для душевнохворих завідомо здорової особи з корисних чи інших спонукань, відмову лікаря у наданні медичної допомоги.

З 2001 р., після прийняття діючого Кримінального кодексу України змінилася структура професійних злочинів медичних працівників. Так, вперше передбачено кримінальну відповідальність за неналежне вико-

нання своїх професійних обов'язків медичними та фармацевтичними працівниками.

Проаналізувавши історію розвитку кримінальної відповідальності медичних та фармацевтичних працівників, можна зробити висновок, що суспільство намагається встановити жорсткий контроль за їх діяльністю, але законодавцеві необхідно враховувати, що медичній діяльності в цілому властивий постійний певний ступінь ризику.

І.А. Дришлюк

к.ю.н., доц.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДИСПОЗИЦІЇ СТ. 277 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Кримінальний кодекс УСРР 1922 р. не передбачав відповідальності за пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів без контрреволюційних цілей [1]. Цю прогалину не було усунуто ні у Кримінальному кодексі УСРР 1927 р. [2], ні в Положенні про злочини державні (контрреволюційні і особливо для Союзу РСР небезпечні злочини проти порядку управління 1927 р. [3, с. 220], які також не містили спеціальної норми про відповідальність за руйнування або пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів. Тому постановою ЦВК і РНК СРСР від 13 березня 1929 р. «Про заходи щодо посилення боротьби з транспортними злочинами», згадуване Положення було доповнено ст. 17-2, яка передбачала відповідальність за руйнування або пошкодження залізничних і інших шляхів сполучення, споруд на них, стережних знаків, рухомого складу і суден з метою викликати розбиття поїзда або судна [4]. Відповідні зміни були внесені і у КК 1927 р., який був доповнений ст. 56-30 в наступній редакції: «руйнування або ушкодження залізничних і інших шляхів, споруд на них, стережних знаків, рухомого складу та суден, щоб спричинити розбиття потягу або аварію судна» [5].

Закон СРСР від 25 грудня 1958 р. «Про кримінальну відповідальність за державні злочини» істотно змінив конструкцію складу пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів [6]. Відповідно до ст. 23 цього закону, відповідальність наступала за умисне руйнування або пошкодження шляхів сполучення, споруд на них, рухомого складу або суден, засобів зв'язку чи сигналізації, що спричинило або могло спричинити катастрофу поїзда, аварію корабля або порушення нормальної роботи транспорту або зв'язку. Ст. 23 Закону СРСР «Про кримінальну відповідальність за державні злочини» була включена у Кримінальні кодекси всіх республік колишнього СРСР, у тому числі КК УРСР 1960 р. (ст. 78) [7].

Проголошення Україною незалежності потягло зміну підходів як до державних злочинів у цілому, так і до інших державних злочинів, – зокрема. Відповідно до Закону України від 17 червня 1992 р. «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів Української РСР, Кодекс Української РСР про адміністративні правопорушення та Митного кодексу України» глава 1 Особливої частини КК 1960 р. була викладена в новій редакції [8]. Зазнала змін і ст. 78, яка була викладена у такий спосіб: «умисне зруйнування або пошкодження шляхів сполучення, споруд на них, рухомого складу або суден, засобів зв'язку чи сигналізації, яке спричинило або могло спричинити аварію поїзда, судна або порушення нормальної роботи транспорту і зв'язку».

У чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України) [9] диспозиція ст. 277 практично ідентична диспозиція ст. 78 КК 1960 р. і також передбачає такий суспільно небезпечний наслідок як аварія поїзда або судна. Для з'ясування змісту цього суспільно небезпечного наслідку пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів необхідно звернутися до відомчих нормативних актів, які передбачають класифікації тих чи інших подій на залізничному, водному та повітряному транспорті.

Так, на річковому транспорті залежно від наслідків для екіпажу, пасажирів, суден і споруд на внутрішніх водних шляхах транспортні події з транспортними суднами класифікуються на дуже серйозні аварії (катастрофи), серйозні аварії (аварії), серйозні інциденти, інциденти та порушення вимог безпеки судноплавства. На морському транспорті аварійні морські події класифікуються на дуже серйозні аварії, серйозні аварії, морські інциденти (серйозні інциденти) та інциденти. На залізничному транспорті транспортні події під час руху поїздів та здійснення маневрів, що загрожують безпеці руху, залежно від наслідків класифікують як катастрофи, аварії, серйозні інциденти та інциденти. На повітряному транспорті події з повітряними суднами поділяються на авіаційні події, інциденти (серйозні інциденти, інциденти), надзвичайні події та пошкодження повітряних суден на землі. У свою чергу, авіаційні події поділяються на авіаційні події з людськими жертвами (катастрофи) та авіаційні події без людських жертв (аварії).

Аналіз змісту транспортних подій на тому чи іншому виді транспорту дозволяє зробити висновок про те, що відомчі класифікації не збігаються одне з одним, містять різні за ступенем тяжкості наслідки таких подій та не погодяться з текстом кримінального закону. Відомчі класифікації транспортних подій мають на меті встановлення чинників аварійності та вироблення заходів її запобігання, але не роз'яснення змісту кримінального закону. Головним критерієм для оцінки тяжкості транспортної події має бути розмір завданої матеріальної шкоди. Законодавець, застосувавши тер-

мін «аварія» поїзда чи судна, намагався підкреслити, перш за все, тяжкість наслідків такої події, незалежно від виду транспорту. Тому, на нашу думку, в диспозиції ч. 1 ст. 277 КК України треба замінити поняття «аварії» на такий суспільно небезпечний наслідок як спричинення «значної матеріальної шкоди». На підтримку цієї пропозиції можна послатися на чинну редакцію ст. 276 КК України, яка передбачає відповідальність за порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту і не містить таких наслідків, як «катастрофа» чи «аварія».

Література:

1. Кримінальний кодекс УСРР // Кримінальний кодекс УСРР. – 1922. – Ч. 36. – Ст. 553.
2. Кримінальний кодекс УСРР // ЗУ УСРР. – 1927. – № 26 – 27. – Ст. 132.
3. Положення про злочини державні (контрреволюційні і особливо для Союзу РСР небезпечні злочини проти порядку управління // Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР. 1917 – 1952 гг. – М., 1953. – С. 220.
4. Про заходи щодо посилення боротьби з транспортними злочинами: постановою ЦВК і РНК СРСР від 13 березня 1929 р. // Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР. – С. 243.
5. Про зміну і доповнення Кримінального кодексу УСРР: постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 19 червня 1929 р. // ЗУ УСРР. – 1929. – № 17. – Ст. 137.
6. Про кримінальну відповідальність за державні злочини: Закон СРСР від 25 грудня 1958 р. // Відомості Верховної Ради СРСР. – 1959. – № 1. – Ст. 2.
7. Кримінальний кодекс Української РСР // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 14.
8. Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів Української РСР, Кодекс Української РСР про адміністративні правопорушення та Митного кодексу України: Закон України від 17 червня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 35. – Ст. 511.
9. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25 – 26. – Ст. 131.

О.М. Миколенко

к.ю.н., доц.

ОБМЕЖЕННЯ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ОСОБИСТОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Сьогодні у кримінальних провадженнях при застосуванні запобіжних заходів найбільший відсоток припадає саме на обрання особистого зобов'язання, порядок застосування якого закріплено у положеннях ст. 179 КПК України [1]. Впровадження цього запобіжного заходу є новою чинного КПК України, але деякі схожі моменти є з підпискою про невиїзд, що була передбачена КПК України 1960 р., що призводить до ототожнення зазначених заходів.

Вважаємо що таке ототожнення не є вірним, проаналізуємо чому. На момент дії КПК України 1960 р. Є.Г. Коваленко та В.Т. Маляренко зазначали, що підписка про невиїзд полягає у відібранні від підозрюваного письмового зобов'язання не відлучатися з місця постійного проживання або з місця тимчасового перебування без дозволу особи, яка провадить дізнання, слідчого або судді (суду). У такому випадку особа в примусовому порядку втрачала на певний час вільну свободу пересування. При цьому, свобода переміщення в межах даного населеного пункту не обмежувалась. Ніяких інших обмежень для осіб, що дали підписку про невиїзд, законом не було встановлено [2, с. 458]. Сьогодні відповідно до положень ч. 1 ст. 179 чинного КПК України особисте зобов'язання як запобіжний захід, полягає не тільки у обмеженні свободи пересування, а й в покладенні слідчим суддею, судом на підозрюваного зобов'язання виконувати процесуальні обов'язки, які передбачені ч. 5 ст. 194 КПК України.

Більше всього вказані процесуальні обов'язки підозрюваного, обвинуваченого стосуються обмеження права на свободу пересування та вільного вибору місця проживання чи перебування і права вільно залишати територію України, передбаченого положенням ст. 33 Конституції України [3]. Цей вид запобіжного заходу обирається у випадках, коли обставини вчиненого кримінального правопорушення свідчать про те, що мета застосування запобіжного заходу може бути досягнута при тимчасовому обмеженні права підозрюваного, обвинуваченого відлучатися з місця його постійного проживання або тимчасового перебування.

Крім того, відповідно до положень ч. 5 ст. 194 КПК України під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу, у тому числі й особистого зобов'язання, на підозрюваного, обвинуваченого може бути покладено додаткове зобов'язання виконувати один або кілька обов'язків, необхідність покладення яких було доведено саме прокурором. Так, одним із

таких процесуальних обов'язків є прибуття підозрюваного, обвинуваченого до визначеної службової особи зі встановленою періодичністю. Також підозрюваний, обвинувачений зобов'язаний прибути за викликом слідчого, прокурора у зв'язку з реалізацією завдань кримінального провадження, наприклад, для проведення слідчих (розшукових) дій. За відсутності поважних причин неявки до вказаних посадових осіб на підозрюваного, обвинуваченого накладається грошове стягнення.

В ухвалі слідчого судді, суду може бути закріплено заборону залишати постійне місце свого мешкання в конкретний проміжок часу, не виїжджати за межі міста чи області без дозволу слідчого, прокурора, слідчого судді, суду. Також на особу може бути покладено обов'язок утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом.

Аналогічні процесуальні обмеження та обов'язки стосуються й заборони відвідувати місця, визначені слідчим, прокурором. Такі місця слідчий, прокурор, а потім і суддя, суд у своїй ухвалі повинен мотивувати і конкретизувати. Такими місцями можуть бути: місце злочину; місце, що може спонукати до злочинних дій; місце проживання або перебування потерпілого, свідка іншого підозрюваного чи обвинуваченого. Зокрема, у практиці є випадки, коли ухвалою слідчого судді, суду забороняється підозрюваному, обвинуваченому відвідувати місця масового відпочинку громадян чи місця, де здійснюється продаж алкогольних напоїв на розлив [4, с. 97].

На підозрюваного, обвинуваченого, що мають алкогольну або наркотичну залежність, може бути покладено обов'язок пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності. Подібне стосується й обов'язку щодо пошуку роботи або навчання, на що підозрюваний, обвинувачений повинен докласти зусиль.

Таким чином, при застосуванні особистого зобов'язання (на відміну від підписки про невиїзд), слідчі судді покладають на підозрюваних одне з зобов'язань, передбачених законом, найпоширенішими з яких є прибуття до слідчого за першою вимогою, не відлучатися із населеного пункту, в якому підозрюваний зареєстрований, без дозволу слідчого, прокурора або суду, а також повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та місця роботи.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України № 4651-VI від 13.04.2012 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. – Назва з екрана.

2. Коваленко Є.Г. Кримінальний процес України : підручник / Є.Г. Коваленко, В.Т. Маляренко. – 2-е вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 712 с.
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Осадча О.С. Процесуальна діяльність прокурора при застосуванні особистого зобов'язання у кримінальному провадженні / О.С. Осадча // Європейські перспективи. – 2015. – № 1. – С. 94-99.

О.В. Нарожна

ст. викладач

ЩОДО ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Криміналістична діяльність і особливо такий її вид як розслідування злочинів, має свою специфічну структуру, є одним з видів складної багатопільової пошуково-пізнавальної діяльності. Разом з тим, ця діяльність розділяється на декілька етапів, включає у себе значну кількість слідчих дій, оперативно-розшукових заходів, криміналістичних операцій, має декілька суб'єктів її здійснення, що потребують необхідної взаємодії.

Основоположні елементи структури розслідування відображені в кримінальному процесуальному законі. Структура же окремого розслідування конкретизується слідчим.

В розслідуванні можна виділити декілька етапів (періодів), в рамках яких здійснюється перехід від одного стану розслідування до іншого більш високого рівня за його змістом. Найчастіше виділяються першочерговий, наступний та заключний етапи розслідування. Кожний з них має свої конкретні цілі та певну специфіку в об'ємі та методах криміналістичної діяльності [1, с. 128-129].

Стосовно розслідування пошкодження об'єктів культурної спадщини метою першочергового етапу є збирання, накопичування та вивчення відомостей (особливо таких, що можуть з плином часу зникнути) про обставини злочину та винну особу; здійснення його розшуку та затримання, якщо це не було здійснено до початку розслідування). На подальшому етапі на базі отриманої до його початку та додатково зібраної інформації метою є пред'явлення обвинувачення, допит обвинуваченого і рішення питань розкриття пошкодження об'єктів культурної спадщини. На заключному етапі вирішуються залишені невиконані цілі розслідування, складається обвинувальний акт та здійснюються інші дії, спрямовані на завершення розслідування.

Щодо деяких, як правило, складних багатоепізодних проваджень, злочинам в сфері економіки, а також пов'язаних з порушенням технічних, технологічних та інших правил, інколи виділяють підготовчий до розслідування етап. Його мета – поповнити первинні матеріали додатковими відомостями, яких не вистачає для прийняття рішення про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань [1, с. 129]. При розслідуванні пошкоджень об'єктів культурної спадщини внесення такого пункту до переліку етапів розслідування ми вважаємо недоцільним, адже підготовка до розслідування такого злочину нам вбачається неможливою.

Планування розслідування є частиною загальної проблеми – планування розкриття злочинів. Планування властиве не лише розслідуванню, а й оперативно-розшуковій діяльності. Метод планування застосовується і в експертній роботі. Таким чином, планування розкриття злочинів є загальним науковим методом криміналістики.

Комплекс організаційних заходів щодо кримінального провадження повинен бути чітко визначеним, конкретним. Ці вимоги необхідно виконувати особливо ретельно під час розслідування групових та багатоепізодних проваджень, які вимагають застосування бригадного методу розслідування. Всі учасники, що проходять як підозрювані, повинні бути розподілені особисто між слідчими, які будуть їх допитувати; весь обсяг наступної роботи розподіляється між членами слідчої групи в ряді випадків таким чином, щоб одні встановлювали і допитували свідків, інші – виявляли та вивчали необхідну документацію, треті – виконували роботу щодо підготовки до проведення судових експертиз тощо [2, с. 241].

На відміну від попередньої тези – використовувати й попередній етап розслідування – така пропозиція щодо бригадного методу при розслідуванні пошкоджень об'єктів культурної спадщини видається нам вдалою. Декілька взаємопов'язаних або не пов'язаних між собою епізодів взагалі можуть бути притаманні розслідуванню пошкоджень об'єктів культурної спадщини або інших суміжних злочинів. Томи ми погоджуємося з А.П. Шереметом, який вказує, що важливим організаційним заходом під час розслідування групового і багатоепізодного кримінального провадження є завчасне розроблення плану виїзду членів слідчо-оперативної групи в інші міста і населені пункти для виявлення фактів злочинної діяльності обвинувачених та збирання доказів. Якщо для участі в розкритті злочину будуть потрібні працівники місцевих правоохоронних органів, про це необхідно їх завчасно повідомити і за узгодженістю з керівництвом органів відрядити у відповідні місця для виконання конкретних завдань.

Висновки. Мета розслідування пошкодження об'єктів культурної спадщини як пошуково-пізнавального процесу на всіх етапах вирішуються його

суб'єктами за допомогою різних слідчих дій, криміналістичних операцій, а також оперативно-розшукових заходів. Слідчі дії та криміналістичні операції є важливими елементами пошуково-пізнавальної діяльності. Сприяючи досягненню цілей розслідування в цілому, вони мають власні цілі і методи їх вирішення.

Література:

1. Криміналістика: Учебник/ Отв. ред. Н.П. Яблоков. – 3-е вид., перероб. та доп. – М.: Юристъ, 2005. – 781 с.
2. Шеремет А.П. Криміналістика: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / А.П. Шеремет. – 2-ге вид. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.

Б.М. Орловський

к.ю.н., доц.

КОМПАРАТИВІСТСЬКИЙ АНАЛІЗ НОРМ ПРО ПЕРЕВИЩЕННЯ МЕЖ НЕОБХІДНОГО ЗАХИСТУ У ЗАКОНОДАВСТВІ КОНТИНЕНТАЛЬНИХ КРАЇН

На сучасному етапі розвитку української кримінально-правової науки все частіше при дослідженні різних правових проблем і питань вченими використовується компаративістський метод. Він дозволяє зіставляти між собою різні правові конструкції, знаходити витоки формування тих чи інших правових категорій або понять. Не оминуло увагу автора використання такого методу й для вивчення питання щодо закріплення правових конструкцій або норм, які регулюють можливість допущення особою перевищення меж необхідного захисту від злочинних посягань у кримінальному законодавстві континентальних країн.

Актуальність такого компаративістського аналізу ґрунтується на можливості дослідити загальне існування схожих правових конструкцій у розрізі зарубіжного законодавчого досвіду, можливості вивчити та порівняти між собою структурні елементи таких правових конструкцій у межах континентальної правової системи, й, на кінцевому етапі, зрозуміти мету й значення теперішнього законодавчого закріплення відповідних кримінально-правових норм та раціональності їх структури на національному рівні.

Отже, перейдемо до вивчення питання щодо порівняльно-правового дослідження норм, які стосуються перевищення особою меж необхідного захисту від злочинних посягань у кримінальному законодавстві країн континентальної правової системи, які поділяються на відповідні правові

групи: романську, германську, східноєвропейську, скандинавську, латиноамериканську.

В межах романської групи країн за змістом ч. 1 ст. 122-5 КК Французької Республіки перевищення меж правомірного захисту може характеризуватися як «явна невідповідність між використовуваними засобами і тяжкістю посягання» [2, с. 81]. При цьому конкретних спеціальних складів злочинів за перевищення меж правомірного захисту, по аналогії із ст. 118 та 124 КК України, в французькому кримінальному законодавстві не закріплено. Із аналізу норм ст. 52 КК Італійської Республіки теж можна зробити висновок, що перевищення меж правомірного захисту виникає тоді, «коли захист не буде співрозмірним тяжкості посягання» й законодавчо визначається лише можливість перевищення меж правомірного захисту та інших правомірних вчинків (ст.ст. 51-54 кодексу) по необережності, при якому особа буде нести кримінальну відповідальність лише у випадках, коли законом прямо передбачено таке діяння як склад необережного вбивства (ст. 55 КК Італійської Республіки). Однак будь-яких спеціальних складів злочинів пов'язаних із перевищенням меж правомірного захисту в Особливій частині КК Італійської Республіки серед простих та кваліфікованих видів вбивств, побиття і травм (тілесних ушкоджень) за обтяжуючих обставин, не зустрічається.

У КК Королівства Іспанія при дослідженні норм про «захист власної особистості або прав, а також особистості або прав іншої особи» теж можна сформулювати розуміння того факту, що перевищення меж захисту виникає «при використанні нераціональних засобів для запобігання або відбиття протиправного нападу». Проводячи аналіз системи злочинів проти особистості в КК Королівства Іспанії, а саме різних форм вбивств та тілесних ушкоджень, можна побачити, що вони не містять посилання на дії, вчинені у стані перевищення меж захисту від протиправного нападу і містять лише положення про злочини, вчинені при грубій необережності.

В межах германської групи країн за змістом § 33 КК ФРН існує описання перевищення меж необхідної оборони в стані замішання, страху або переляку, що не тягне за собою покарання. Зазначеним випадкам в українському кримінальному законодавстві відповідає виключна необхідна оборона, вчинена у стані сильного душевного хвилювання, яка закріплена у ч. 4 ст. 36 КК України. Безпосередньо ж у Розділах XVI та XVII Особливої частини Кримінального кодексу ФРН, де закріплюються, відповідно, склади злочинів за вбивства людини та заподіяння різного роду тілесних ушкоджень, не містяться посилання на дії, вчинені у стані перевищення меж необхідної оборони [1]. В КК Королівства Нідерландів, де також існує поняття «необхідна оборона», яка виступає підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності, зазначається лише про можливість

перевищення її меж у результаті сильного емоційного збудження, викликаного нападом (ч. 2 ст. 41), що теж забезпечує звільнення особи від кримінальної відповідальності.

КК Швейцарської Конфедерації при закріпленні необхідної оборони як правомірної дії, пов'язаної із відверненням нападу або його безпосередньої загрози, дозволяє зробити висновок, що перевищенням її меж буде слугувати «спосіб відвернення посягання, який не є співрозмірним його обставинам» або загалом «непропорційність вчинених дій» [4]. Ч. 2 ст. 33 КК Швейцарської Конфедерації дозволяє судді при виникненні перевищення меж необхідної оборони пом'якшувати особі покарання (на 1/6, 1/3 тощо); а при перевищенні меж необхідної оборони внаслідок вибачливого хвилювання або замішання, викликаного посяганням, особа взагалі не карається. В КК Республіки Польща під перевищенням меж необхідної оборони розуміється «спосіб захисту, не співрозмірний із небезпекою посягання», за який суд може застосувати надзвичайне пом'якшення покарання і навіть відмовитися від його призначення (§ 2 ст. 25). Відповідно окремих складів злочинів про перевищення меж необхідної оборони в Особливій частині КК Республіки Польща немає.

В межах законодавства східноєвропейської групи країн у КК Республіка Білорусь описується поняття «перевищення меж необхідної оборони», яким визнається «явна для особи, що обороняється невідповідність захисту характеру і небезпечності посягання» (ч. 3 ст. 34). Паралельно у Особливій частині кримінального кодексу закріплюються такі два спеціальних склади злочину, пов'язаних із «вбивством при перевищенні меж необхідної оборони» (ст. 143) та «умисним заподіяння тяжкого тілесного ушкодження при перевищенні меж необхідної оборони» (ст. 152). Перевищення меж необхідної оборони як «умисні дії, які явно не відповідають характеру і небезпечності посягання» закріплено і в кримінальному законодавстві РФ (ст. 37). В КК Республіки Болгарія перевищення меж необхідної оборони визначається тоді, коли «захист явно не відповідає характеру і небезпечності нападу» (ст. 12) й існують спеціальні склади злочинів за вбивство й за заподіяння тілесного ушкодження, вчинених при перевищенні меж необхідної оборони.

При розгляді кримінального законодавства типових представників скандинавської групи країн в межах континентальної правової системи (Королівство Швеція, Королівство Данія) можна помітити, що поняття «перевищення меж самооборони» у їх кримінальних кодексах відсутнє, однак опосередковано закріплена можливість пом'якшення покарання у подібних випадках (§§ 2, 5 Глави III, § 3 Глави XXIX КК Королівства Швеція) [5] або зменшення розміру покарання за відповідні склади злочинів

(ч. 1 § 84 КК Королівства Данія). В той же час, якщо розглянути приклад Республіки Аргентини як представника латиноамериканської групи країн, то за текстом кримінального кодексу можна зробити висновок, що перевищенням меж необхідної оборони є «нерозумний вибір засобів захисту, що використовувалися для запобігання або відбиття нападу» й те, що перевищення меж оборони, встановлених законом, владою або вимушеною необхідністю, карається за статтею про діяння, скоєні по необережності (ст. 35) [3]. Безпосередньо окремих складів злочинів про перевищення меж необхідної оборони в КК Республіки Аргентина не закріплюється.

Таким чином автором було проаналізовано норми про перевищення меж необхідного захисту у законодавстві континентальних країн і встановлено, що досить часто таке перевищення характеризується з точки зору співвідношення «використаних засобів захисту» або «способу захисту» до «тяжкості (небезпеки) посягання». На відміну від цього в українському кримінальному законодавстві перевищення меж необхідної оборони розглядається в рамках «заподіяння тяжкої шкоди» (ч. 3 ст. 36 КК) і саме категорія «шкода», а не захисні дії («засоби» чи «способи» захисту), має співвідноситися із суспільною небезпекою посягання. Зазначене може слугувати матеріалом для розробки відповідних наукових концепцій, як і відсутність в багатьох континентальних країнах спеціальних норм про перевищення меж необхідної оборони в Особливій частині Кримінального кодексу. Все це, у своїй сукупності, дає можливість автору оцінити зарубіжний досвід й підґрунтя для використання певних аспектів такого досвіду у дослідженнях національного кримінального законодавства.

Література:

1. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / Науч. ред. и вступ. статья д.ю.н., проф. Д.А. Шестакова; предисловие доктора права Г.-Г. Йешека; перевод с немецкого Н.С. Рачковой. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 524 с.
2. Уголовный кодекс Франции / Науч. редактирование канд. юрид. наук, доц. Л.В. Головки, канд. юрид. наук, доц. Н.Е. Крыловой; Пер. с франц. и предисловие канд. юрид. наук, доц. Н.Е. Крыловой. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 650 с.
3. Уголовный кодекс Республики Аргентины / Науч. редактирование и вступительная статья докт. юрид. наук, проф. Ю.В. Голика, перевод с испанского Л.Д. Ройзенгурта. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 240 с.
4. Уголовный кодекс Швейцарии / Науч. ред., предисловие и перевод с нем. канд. юрид. наук А.В. Серебренниковой. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 350 с.

5. Уголовный кодекс Швеции [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.riksdagen.se/sv/DokumentLagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Brottsbalk-1962700_sfs-1962-700/. – Название с экрана.

Т.О. Павлова

к.ю.н., доц.

МІСЦЕ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ У СИСТЕМІ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, кожна третя жінка (35%) в світі протягом свого життя піддається фізичному або сексуальному насильству з боку інтимного партнера, або сексуальному насильству з боку іншої особи [1].

Щорічно 1,1 млн українок стикаються з фізичною та сексуальною агресією в сім'ї. Щорічно в Україні 600 жінок гинуть від домашнього насильства. Лише 10% з 1 млн жінок, які зазнають насильства, наважуються говорити про вказаний факт [2].

За 2017 р. до територіальних підрозділів Національної поліції в Одеській області надійшло 3164 звернення щодо домашнього насильства. З них 2721 – від жінок, 44 – від дітей, та 399 – від чоловіків [3].

Проблема домашнього насильства та насильства щодо жінок є предметом обговорення у світі тривалий час, та як наслідок цих міжнародних обговорень 11 травня 2011 р. для підписання та ратифікації була відкрита Конвенція Ради Європи «Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» (далі – Стамбульська конвенція). Конвенція визнає насильство щодо жінок однією з форм порушення прав людини та одним із видів дискримінації. Це означає, що якщо держави не реагують на подібну форму насильства відповідним чином, вони повинні за це відповідати. Стамбульська конвенція встановлює кримінальну відповідальність за такі правопорушення, наприклад, як примусовий шлюб, переслідування (сталкінг) жертви, примусовий аборт та стерилізація.

Україна 7 листопада 2011 р. підписала Стамбульську конвенцію, але не ратифікувала її. 6 грудня 2017 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Даний закон набирає чинності з 11 січня 2019 р. (далі – Закон України від 06.12.2017 р.) [4].

Законом від 06.12.2017 р. імплементуються положення Стамбульської конвенції в національне кримінальне та кримінальне процесуальне законо-

давство України для боротьби з насильством щодо жінок та домашнім насильством. Даним законом вносяться зміни як у Загальну, так і в Особливу частину Кримінального кодексу України.

Загальна частина Кримінального кодексу України буде доповнена новим розділом XIII-1 «Обмежувальні заходи», які можуть бути застосовані на термін від 1-го до 3-х місяців, при необхідності можуть бути продовжені на визначений судом строк, але не більше 12 місяців щодо повнолітніх осіб, які вчинили домашнє насильство. Ст. 91-1 передбачено, що в інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, на засудженого можуть бути покладені такі обов'язки: 1) заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства; 2) обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності; 3) заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин; 4) заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб; 5) направлення для проходження програми для кривдників або пробаційної програми [4].

Таким чином, обмежувальні заходи є примусовими кримінально-правовими заходами, що мають додатковий характер до кримінального покарання (крім позбавлення волі) і застосовуються судом у разі вчинення повнолітньою особою злочину, пов'язаного з домашнім насильством чи погрозою його застосування. Щодо їх місця у системи заходів кримінально-правового впливу, то законодавець на жаль його не визначив. Виходячи із загальної змісту ст. 91-1 КК України та місця її знаходження у структурі Загальної частини Кримінального кодексу України, вказані заходи мають додатковий характер, оскільки застосовуються поряд із кримінальним покаранням (крім позбавлення волі), можуть бути застосовані щодо певної категорії засуджених – особи, яка вчинила домашнє насильство, та мають на меті обмежити постраждалу від насильства особу від подальших насильницьких дій кривдника та попередити у подальшому будь-які прояви насильства щодо неї.

Література:

1. Насилие в отношении женщин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>. – Название с экрана.

2. Щорічно в Україні від домашнього насильства гинуть 600 жінок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.net/society/2233769-ejegodno-v-ukraine-ot-domashnego-asiliya-pogibayut-600-jenschin-fografika.html>. – Назва з екрана.
3. В Одеській ОДА обговорили питання попередження та протидії домашнього насильства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://odesa.legalaid.gov.ua/ua/holovna/v-odeskii-oda-obhovoryly-pytannia-poperedzhennia-ta-protydii-domashnoho-nasylstva>. – Назва з екрана.
4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами [Електронний ресурс]: Закон України № 2227-VIII від 06.12.2017 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. – Назва з екрана.

Т.В. Родіонова

к.ю.н., доц.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

У зв'язку з подіями останніх років, починаючи з 20 лютого 2014 р., та втраги Україною внаслідок агресивних дій північно-східного сусіда близько 7% своєї території, виникли нові проблеми встановлення місця вчинення злочину. Дії з боку РФ породили цілий комплекс проблем, і серед них – безліч кримінально-правових проблем, тісно пов'язаних з поняттям «місце вчинення злочину».

Криміналізовані нові суспільно небезпечні діяння. Наприклад, КК України доповнено такими статтями, як: фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110² КК України); перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114¹ КК України); порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї (ст. 332¹ КК України).

Внесено низку змін і доповнень до інших статей КК України. Так, ст. 402 «Непокора» КК України доповнена приміткою, де визначено, що слід розуміти під поняттям «бойова обстановка». Зазнала істотних редакційних змін ст. 447 «Найманство» КК України, зокрема, у примітці роз'яснюється, що слід розуміти під поняттям «найманець» у цій статті.

З'явилися як нові кримінально-правові поняття, що містяться у КК України (наприклад, «тимчасово окупована територія»), так і пов'язані з ними інші правові поняття. Слід враховувати, що на тимчасово окуповану територію поширюється дія українського законодавства, зокрема кримінального і кримінально-процесуального. Однак наразі ситуація ускладнена тим, що на непідконтрольній українській владі території відсутня можливість виконання оперативно-розшукових заходів, проведення слідчих дій (ч. 3 ст. 114 КПК; Перехідні положення КПК – ст. 20-1).

Слід зауважити, що існує нагальна необхідність правильної юридичної оцінки поведінки тих осіб, які вчиняють передбачені КК України діяння на окупованій території, лінії розмежування. Зокрема, у тих випадках, коли політики, журналісти, інші особи називають «контрабандою» переміщення певних предметів з окупованої території на контрольовану Україною територію чи навпаки, вони неправильно оцінюють юридичний статус відповідних місць. Про це уже йшлося у публікаціях вітчизняних науковців. Так, А.А. Музика в одній із праць вірно підмітив: «чи не щодня надходять повідомлення про те, що з підконтрольної українській владі території певні суб'єкти залізничним і автомобільним транспортом постачають російсько-терористичним військам різноманітні матеріали, обладнання, продукти. Аналогічні дії вчиняються і з окупованої території. Все це називають «контрабандою». Але ж така кваліфікація є некоректною, оскільки державний (і відповідно – митний) кордон України ніким не перетинається. Тобто війна породила кримінально-правову проблему (суспільна небезпека таких дій – безспірна), яка наразі неврегульована [1, с. 144].

Слід також підкреслити, що існує суперечлива судова практика кваліфікації дій тих осіб, які перебувають на службі у силових структурах квазі-державних утворень [2].

У зв'язку з набранням чинності низкою законодавчих актів, присвячених регулюванню відповідних питань, виникає потреба наукового осмислення нових понять, запроваджених цими нормативними актами. Крім цього, існує необхідність узгодження цих понять з положеннями прийнятого раніше законодавства, а також із усталеними теоретичними підходами щодо оцінки місця вчинення злочину в науці кримінального права.

Задля здійснення правильної юридичної оцінки діянь, що вчиняються на відповідних територіях, ми повинні вірно тлумачити поняття, що останнім часом запроваджені у законодавство України.

Література:

1. Музика А.А. Конституція України, кримінальний закон і російська агресія. Кримінальна юстиція України: виклики та перспективи в світлі конституційної реформи: Збірка тез першого Львівського форуму з

кримінальної юстиції (Львів, 18–19 вересня 2015 р.). – Київ: ВАІТЕ, 2015. – С. 140–147.

2. Книженко О.О. Актуальні питання притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які перебувають на службі в силових структурах так званої Донецької народної республіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ivpz.org/images/pdf/sudgennya_knigenko.pdf. – Назва з екрана.

О.А. Чуваков

д.ю.н., проф.

К ВОПРОСУ О ВИДАХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ОСНОВ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

В п 1. ч. 1 ст. 8 Закона Украины «Об основах национальной безопасности Украины» – речь идет о том, что с учетом геополитической и внутренней обстановки в Украине деятельность всех государственных органов должна быть сосредоточена на прогнозировании, своевременном выявлении, предупреждении и нейтрализации внешних и внутренних угроз национальной безопасности... [1]. Следовательно, в объективной действительности источники угроз могут быть сконцентрированы как внутри государства (осуществление не легитимной смены власти – государственного переворота), так и за его пределами (фотосъемка военных объектов посредством космического спутника-шпиона другого государства). Соответственно, в процессе осуществления такой преступной деятельности может иметь место посягательство, как на внутреннюю, так и внешнюю безопасность государства. Отсюда, возникает необходимость в установлении основных критериев, определяющих наличие таких видов преступлений и, соответственно, видовых объектов, разделяющих подобные преступления на соответствующие виды.

Согласно суждению Н.И. Коржанского, видовой объект преступления в качестве «существенного и специфичного признака» [2, с. 101] устанавливаемого в процессе квалификации преступления, способствует разделению деяний на отдельные группы внутри конкретного раздела Особенной части УК, а его определение осуществляется в процессе детального анализа текста уголовно правовых норм, расположенных внутри того или иного раздела уголовного законодательства

По мнению С.В. Дьякова, в основе классификации подобных преступлений должна лежать направленность источников угроз. В обобщенной форме эти источники угроз могут быть извне, внутри страны, а также иметь место в экономической сфере [3, с. 30-31].

Согласно суждениям В.А. Липкана, преступления против основ национальной безопасности Украины составляют следующие их виды: 1. В политической сфере. 2. В информационной, экономической, научно-технической и военной сферах. 3. В экономической, экологической и военной сферах [4, с. 132]. Из чего следует, что в отечественной теории уголовного права отсутствует единообразное понимание видов преступлений против основ национальной (государственной) безопасности.

Однако, принимая во внимание рассмотренные выше положения Закона Украины «Об основах национальной безопасности Украины» можно констатировать, что законодатель, признавая наличие внутренних и внешних угроз национальной безопасности в целом, косвенно или даже непосредственно предполагает защиту национальной безопасности как внутри самого государства, так и за его пределами, то есть – речь идет о внутренней и внешней безопасности государства. Но при этом следует отметить, что, как правило, угроза, существующая во внешней безопасности – способна посягать одновременно и на внутреннюю безопасность, также как и внутренняя угроза может привести к ослаблению внешней безопасности. В этой связи, предположим, что если в действиях виновного лица, характеризующихся признаками преступлений, предусмотренных статьями 111 (государственная измена) или 114 (шпионаж) УК, будет установлено причинение ущерба только внутренней безопасности, а внешняя безопасность при этом не пострадает, то, получается, такое лицо не должно понести ответственность за совершенное преступление...? И наоборот, сложно представить, что подобный ущерб может быть причинен исключительно только внешней безопасности, несмотря на то, что видовым объектом таких преступлений является внешняя безопасность, такими действиями одновременно может быть причинен ущерб и внутренней безопасности. Так, например, гражданин Украины, осуществляя сбор и передачу секретной информации иностранному гражданину, своими действиями может причинить вред не только внешней, но и внутренней безопасности.

Следовательно, рассматриваемые положения Закона свидетельствуют о том, что угрозы могут исходить как извне, так и внутри государства, а национальная безопасность – едина и неделима. Поэтому, для законодателя не имеет особого значения, какие виды безопасности государства подвергаются большей опасности: внутренняя или внешняя – главное здесь то, что основной опасности подвергаются его фундаментальные интересы.

В итоге, указанная процедура установления соответствующих видовых объектов в данной сфере способствует определению видов преступлений, посягающих на такие объекты, а значит и формированию системы таких преступлений.

Таким образом, с учетом сформулированных ранее положений и в зависимости от источников угроз основам национальной безопасности Украины, все рассматриваемые преступления можно разделить на два вида: 1) Преступления, посягающие на внешнюю безопасность (государственная измена (ст. 111 УК) и шпионаж (ст. 114 УК) и 2) Преступления, посягающие на внутреннюю и экономическую безопасность (статьи 109, 110, 110-2, 112, 113 и 114-1 УК Украины).

Література:

1. Про основи національної безпеки України: Закон України № 964-IV від 19 червня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
2. Коржанский Н.И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны / Н.И. Коржанский. – М.: Изд-во Акад. МВД СССР, 1980. – 248 с.
3. Дьяков С.В. Преступления против основ конституционного строя и безопасности государства: уголовно-правовое и криминологическое исследование / С.В. Дьяков. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2009. – 267 с.
4. Ліпкан В.А., Діордіца І.В. Національна безпека України: кримінально-правова охорона: навч. посіб. / В.А. Ліпкан, І.В. Діордіца. – К. : КНТ, 2007. – 292 с.

Підсекція

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА, ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВО-ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Т.Л. Бородавка

*аспірантка кафедри конституційного права та правосуддя
науковий керівник: к.ю.н., доц. К.Ю. Кармазіна*

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРЕВЕНТИВНОГО МЕХАНІЗМУ У ПОПЕРЕДЖЕННІ КАТУВАНЬ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

Право на свободу від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання не може підлягати жодним обмеженням. Застосування катувань та інших видів жорстокого, нелюдського та такого, що принижує гідність поводження чи покарання є комплексною проблемою: моральною, соціальною, кримінологічною, правовою. Вона має величезний суспільний резонанс та широко висвітлюється в засобах масової інформації.

Протягом багатьох років міжнародна спільнота намагається розв'язати цю проблему, приймаючи різні джерела права з питань протидії катуванням та створюючи відповідні інституційні механізми, які мають забезпечити виконання цих функцій.

Так, задля зниження катувань після ратифікації Україною 21 липня 2006 р. Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших видів жорстокого, нелюдського та такого, що принижує гідність поводження чи покарання [2], постало питання щодо створення національного превентивного механізму на базі інституту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Важливим кроком для створення національного превентивного механізму стало прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» щодо національного превентивного механізму» від 2 жовтня 2012 р. [1].

Національні превентивні механізми – це організації, призначені державами на виконання Факультативного протоколу Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання для попередження катувань та інших форм жорстокого поводження на національному рівні.

Характерними рисами національного превентивного механізму є: здійснення превентивних відвідувань; здійснення регулярних візитів; взаємодія з іншими органами, які відвідують місця несвободи – міжнародними, державними і громадськими; наділений відповідними повноваженнями, прописаними в нормативних актах; незалежний від органів виконавчої та судової влади; включає експертів, особисто та інституційно незалежних від державної влади; в достатній мірі забезпечений необхідними ресурсами.

Національний превентивний механізм в Україні був створений у 2012 р. для здійснення регулярних візитів до місць несвободи. Результатами цих візитів є надання рекомендацій відповідним органам для поліпшення поведінки з людьми, що знаходяться в місцях несвободи, умов їх утримання і попередження катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поведінки і покарання.

Так, після покладання функцій національного превентивного механізму на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини було складено перелік місць несвободи у розумінні Факультативного протоколу, які мають право відвідувати працівники національного превентивного механізму.

Уповноважений Верховної Ради України здійснює загальне керівництво та координацію всієї системи національного превентивного механізму, вносить акти реагування до органів державної влади з метою усунення виявлених в ході моніторингу порушень прав людини.

Також в регіонах утворюються регіональні представництва Уповноваженого з прав людини для забезпечення ефективної діяльності Уповноваженого Верховної Ради України та доступності здійснення особистого прийому громадян у віддалених від м. Києва адміністративно-територіальних одиницях.

Що стосується моніторів, то ними можуть бути правозахисники, лікарі, вчителі, соціальні працівники та представники інших професій, які пройшли спеціальну підготовку. Всіх цих людей повинно об'єднувати одне – бажання допомогти тим, хто знаходиться у вразливому становищі, та подолати практику катувань та жорстокого поведінки. В Україні саме вони складають «плюсик» в системі «Омбудсман+» – коли візити без попередження до місць несвободи здійснюються спільно представниками Офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та громадськими моніторами.

Завданням членів моніторингової групи є забезпечення реалізації функцій національного превентивного механізму у сфері парламентського контролю за дотриманням права на захист від катувань та іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, видів поведінки і покарання.

Моніторинг місць несвободи в Україні здійснюється по відомствах: установи Національної поліції України, Міністерства юстиції України, Державної прикордонної служби України, Державної міграційної служби України, Міністерства оборони України, Державної судової адміністрації України, заклади системи охорони здоров'я, Міністерства освіти і науки України, Міністерства соціальної політики України.

Після кожного моніторингового візиту до місць несвободи протягом 7 робочих днів готується детальний звіт з описом виявлених порушень прав та свобод людини, а також надаються рекомендації щодо їх усунення.

Отже, національний превентивний механізм створений в першу чергу для моніторингу в сфері захисту та забезпечення прав людини у місцях несвободи, недоступних для громадськості. При цьому інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини не повинний замінювати або підміняти контроль-наглядові державні інститути.

У своїй діяльності учасники національного превентивного механізму повинні користуватися певними державними стандартами, інструкціями, положеннями і наказами, які і визначають правове становище осіб, які перебувають у місцях несвободи.

Література:

1. Про внесення змін до Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» щодо національного превентивного механізму» [Електронний ресурс]: Закон України від 2 жовтня 2012 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5409-17>. – Назва з екрана.
2. Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання від 18 грудня 2002 р. № 57/199 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU05309.html. – Назва з екрана.
3. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU84300.html. – Назва з екрана.

Л.О. Кадегроб

*аспірантка кафедри конституційного права та правосуддя
науковий керівник: к.ю.н., доц., К.Ю. Кармазіна*

ПРАВОВЕ ПОЛОЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ-СИРИТ В АР КРИМ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

З часу анексії АР Крим Російською Федерацією в 2014 р. й до сьогодні перед Україною гостро стоїть питання щодо необхідності впровадження діевого законодавчого підґрунтя та розроблення практичного механізму взаємодії між органами влади, спрямованого на захист прав та свобод однієї з найбільш уразливих верств населення в будь-якому суспільстві – дітей-сиріт.

Як зазначається в інформаційному виданні «тиждень.іа» станом на 1 квітня 2014 р. на території АР Крим проживало 4323 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. З них 3083 перебували під опікою чи піклуванням, 250 виховувалися в прийомних сім'ях та 355 – у дитячих будинках сімейного типу. Решта дітей перебувала в інтернатах, притулках для дітей або навчалися в професійно-технічних училищах. У Севастополі таких дітей проживало 672. Такі дані у відповідь на запит видання надала Адміністрація Президента України [1].

Ці ж цифри підтвердив і заступник директора Департаменту захисту прав дітей та усиновлення Міністерства соціальної політики України Володимир Вовк у своїй промові від 13 жовтня 2016 р. [2].

Маленьких громадян України, які на час анексії знаходилися в АР Крим, було автоматично «записано» в громадяни країни-агресора. За таких умов було б правильним рішенням вивезти дітей-сиріт на материкову частину нашої держави. Це б допомогло не тільки зберегти більш, ніж 4000 резидентів, але й стало запорукою дотримання нашою державою конституційних прав дітей.

Не можна не сказати про те, що деякі родини з прийомними дітьми переїхали на так звану «материкову» частину України, та ще двоє дітей-сиріт після їх відмови приймати російське громадянство були вислані на батьківщину. Проте наведені випадки одиничні й мізерні в порівнянні з загальною кількістю дітей-сиріт, які перебувають на анексованій території.

Протиправне присвоєння українським дітям-сиротам громадянства іншої держави позбавило останніх можливості самостійно визначати своє громадянство й належність, а також призвело до порушення їх конституційних прав, зокрема права на вільний вибір громадянства та місця проживання [2, ст. 25], а також права на свободу пересування та можливість в будь-який час повернутися в Україну [2, ст. 33].

Аксана Філіпішина, представник українського омбудсмена, повідомила, що: «Уповноважений з прав людини із самого початку цих подій – лютий, березень, квітень, до травня 2014-го – поки залишався зв'язок із уже непідконтрольною територією, ставив це питання перед урядом України, Мінсоцполітики, органами влади на території Криму, які ще не розуміли, що відбувається, але були на зв'язку з контрольованою територією, йшли на співпрацю, продовжували з нами спілкуватися. Тим не менш, через розгубленість виконавчої влади дітей не вивезли» [2].

Ми погоджуємося з А.Філіпішиною та вважаємо, що Україна втратила своїх дітей здебільшого через відсутність законодавчого порядку взаємодії органів виконавчої влади щодо їх повернення. Адже станом на сьогодні взаємодія між українською та російською стороною майже відсутня. Керуючись тим, що діти мають російське громадянство, органи АР Крим та Російської Федерації на «законних підставах» відмовляють українській стороні надавати будь-яку інформацію щодо долі дітей-сиріт.

Водночас, всупереч національному законодавству України та ст. 21 Конвенції ООН про права дитини, на території АР Крим проводиться програма «Поїзд надії Крим» по усиновленню українських дітей-сиріт з АР Крим. Наслідком чого є їх подальше усиновлення російськими громадянами та незаконне вивезення з території України.

Закономірно, що Україна вкрай негативно реагує на вище зазначені дії. Як вказується в повідомленні прес-служби Міністерства закордонних справ України від 2014 р.: «Українська сторона змушена заявити рішучий і категоричний протест у зв'язку із зазначеними діями щодо зазначених категорій дітей – громадян України, які здійснюються з порушенням міжнародного права і чинного законодавства України, без дотримання передбачених ними процедур у цій сфері, а також зазначає, що таке усиновлення є незаконним і, відповідно, не буде мати юридичної сили» [4].

Проте реальних наслідків такі заяви поки що не мають. Разом з тим, відповідні українські реєстри дітей-сиріт, що знаходяться в АР Крим, з 2014 р. не поновлюються, а діти, доля яких для нашої країни й досі залишається невідомою, а правове положення невизначеним, продовжують бути заручниками політичної ситуації.

Література:

1. Чабарай Г. Кримські сироти без права на самовизначення / Г. Чабарай [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://m.tyzhden.ua/publication/205790>. – Назва з екрана.

2. МІП: Для українців на анексованій території АР Крим потрібна допомога з надання адміністративних послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mip.gov.ua/news/1517.html>. – Назва з екрана.
3. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28 червня 1996 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254>. – Назва з екрана.
4. МЗС України виступило проти незаконного усиновлення дітей-сиріт Криму громадянами Росії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.112.ua/suspilstvo/mzs-ukrayini-vistupiv-proti-nezakonnogo-usinovlennya-ditey-sirit-krimu-gromadyanami-rosiyi-130897.html>. – Назва з екрана.

З.В. Кузнцова

к.ю.н., доц.

СВОБОДА ЛЮДИНИ ЯК КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП ЇЇ СТАТУСУ

Базовою основою для повноцінного розвитку людини є свобода, як найвища цінність її буття. Попри виключну роль, яку свобода відіграла і відіграє в політичній історії Українського народу її пізнання і визначення в якості універсального наукового поняття представляє собою неабияку складність. Чи дійсно свобода – це можливість робити, що хочеш? Визначимо, що свобода це неоціненна цінність, яка повинна мати свої морально-етичні кордони, оскільки, кордонами свободи є інтереси іншої людини, а також інтереси суспільства в цілому. У кожній людині є право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей.

Зародженням сучасного розуміння і визначення свободи стала ст. 4 французької Декларації прав людини і громадянина, яка проголосила в 1789 р., що «свобода виражається в можливості робити все, що не шкодить іншому...» [1]. Тобто, свободу ми можемо розглядати як можливість постійного вибору, який не обмежений ні партійними, ні корпоративними, ні державними інтересами, крім інтересів іншої людини. Тому вважаємо, що сучасна теорія конституційного права повинна базуватись на переконанні, що свобода людини і громадянина складає фундамент цивілізованості і є основою розвитку держави і суспільства.

Конституція Франції 1793 р. пунктом 6 проголосила, що «...основу свободи складає природа, а її правило – справедливість; забезпечення свободи є законом...» [2]. Тобто, свобода це природне право вільно, на свій розсуд,

за власним бажанням використовувати можливості для задоволення потреб і законних інтересів, не порушуючи інтересів інших людей. Забезпечення свобод людини покладається на державу, бо свобода людини – закон для держави.

Щоразу, звертаючись до витоків вчення про свободу ми повинні розуміти, що знання про минуле служить майбутньому. Сьогодні, як і колись, так само і в майбутньому важливим барометром свободи людини буде життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. Саме ці постулати повинні визначати зміст і спрямованість діяльності держави, а їх утвердження і забезпечення бути її головним обов'язком.

Конституція України, визнавши людину найвищою соціальною цінністю, взяла на себе зобов'язання захищати свободу людини. Саме так, бо держава свободою людину не наділяє, вона повинна створювати умови для того, що б людина, народжена вільною і рівною, такою продовжувала бути завжди. Але ж хіба можливо бути вільним та рівним в умовах тотальної корупції у владних структурах? Коли чиновники, повноваження яких походять від волі українського народу, розкрадають державну скарбницю, не наповнивши її і копійкою. Безкарність такої поведінки породжує нові злочини проти вільного і всебічного розвитку людини. Неспроможність керівництва держави подолати масштабну корупцію у вищих ешелонах влади підірвала її популярність і негативно позначилася на ефективності проведення реформ у різних галузях. Тому недостатньо «продублювати» століттями відомий природній принцип «люди народжуються вільними і рівними», це має стати метою діяльності держави: щасливе, вільне, життя кожної людини, цілого народу, або навіть всього людства.

Політичні лідери, народні депутати, вищі посадові особи держави мають бути наділені доброю пам'яттю, щоб пам'ятати свої передвиборчі обіцянки і виконувати їх задля збереження принципу свободи. Саме турбота про людину скріплює та об'єднує відносини між людьми, суспільством, державою, скріплює пам'ять про минуле і направлена на майбутнє. І, навпаки, «безпам'ятний» – це, перш за все, людина невдячна, безвідповідальна і, відповідно, не здатна на добрі, безкорисливі вчинки. Український політикум повинен використовувати свій статус, свої можливості для покращення життя громадян, а не для власного збагачення, як це відбувається десятками років поспіль. Вважаємо, що саме суспільний прогрес призводить до зростання рівня свободи, що реалізується багатоманітністю інтересів в різних сферах життя, тим самим надають людині можливість вибору і самовизначення.

Тому можна сміливо сказати, що свобода є лише у тій сфері, куди не втручається держава. Свобода – це завжди свобода від держави. Як, наприклад,

свобода віросповідання, тобто невтручання держави у внутрішній світ людини, в її переконання і погляди. Я вільна від держави, моя свобода незалежна від зміни політичного клімату, від перестановки сил в органах держави. Але і кожен юридичний закон є порушенням свободи, бо він створюється людиною, яка вільна помилятися чи навмисно, чи з необережності, чи з корисливості намірів. Тому свободу людини ми розглядаємо як незалежність від будь-чого, за винятком законів природи. Тільки вони є правдивими, бо не залежать від волі людини. Переконані, що закон також є не єдиним обмеженням свободи. Якщо ми прагнемо жити в правовій державі, яка неможлива без вільного розвитку особистості, тоді нам варто переглянути своє бачення ролі держави у нашому повсякденному житті. На наше переконання держава потрібна людині для надійного захисту від зовнішньої загрози, створивши збройні сили, а також від внутрішньої сваволі в особі самої людини.

Сьогодні у сфері свободи слова існує загроза свободі преси, вільному мовленню через телеканали. Обмежувати свободу означає позбавляти суспільство тієї інформації, що могла б бути корисною від критичної думки. У такому контексті право на свободу думки полягає у забезпеченні захисту від можливого нав'язування особі певного способу мислення.

Підвищення ціни на газ для населення на 23,5% тяжіє до ще більшого зубожіння і призводить до звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Прожитковий мінімум, встановлений на рівні 1777 грн. на місяць може забезпечити людині вільний, гідний, всебічний розвиток своєї особистості? Пенсії, зарплати (наприклад для науковців), інші соціальні виплати здатні захистити людину в разі потреби, чи необхідності отримати медичну допомогу, підготувати дітей до школи, реалізувати право на відпочинок і т.д.? Висновок: держава своїми діями, а можливо, і бездіяльністю перешкоджає зусиллям своїх громадян бути гідними, вільними і щасливими.

Виникає закономірне питання: чи можливо виміряти рівень свободи?

У щорічному дослідженні Freedom House (міжнародна правозахисна неурядова організація, яка займається підтримкою та дослідженням стану демократії, політичних свобод і дотримання основних прав людини) на тему політичних прав і громадянських свобод зауважено, що рівень свободи продовжує падати на тлі зростання популізму і автократії. Популістські і націоналістичні сили досягли значних успіхів в демократичних державах, тоді, як авторитарні держави вдавались до нахабних актів агресії. Про це йдеться в доповіді «Свобода в світі – 2017». Україна, як і у 2016-ому, отримала оцінку 3 (за шкалою від 1 до 7, де 7 – найгірший показник), та має рейтинг «частково вільна» [3].

Виходячи з наведеного вважаємо за доцільне зауважити про те, що людина ніколи не буде вільною, якщо вона не вихована для свободи. Процес

виховання відбувається через розвиток особистості, через зміцнення духовності, через правові цінності до забезпечення прав і свобод.

Література:

1. Мироненко О. Декларація прав людини і громадянина 1789 / О. Мироненко // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – 185 с.
2. Маклаков В. В. Конституции зарубежных государств: Великобритания, Франция, Германия, Италия, Европейский Союз, Соединенные Штаты Америки, Япония: учеб. пособие. / В.В. Маклаков. – 8-е изд., исправл. и доп. – 2012. – 640 с.
3. Рівень свободи продовжує падати на тлі зростання популізму і автократії. ПРЕС-РЕЛІЗ: Свобода в світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://docs.google.com/document/>. – Назва з екрана.

А.В. Левенець

к.ю.н., доц.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУДДІ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ В УКРАЇНІ

Одним з найбільш складних та актуальних проблем функціонування української держави протягом всього періоду її незалежного існування були та залишаються питання організації та діяльності судової влади як самостійної гілки державної влади, основною функцією якої є здійснення правосуддя. Якість та стан здійснюваного в країні правосуддя прямо впливає на рівень її розвитку як правової демократичної держави, а також на забезпечення верховенства права та пріоритету прав людини, що є обов'язковим для повноправного членства в цивілізованому світовому співтоваристві. Уповноваженою посадовою особою судової влади є суддя, який згідно ст. 127 Конституції України саме і призначений здійснювати правосуддя. Враховуючи важливий характер вказаної діяльності, суддя в будь-якій державі володіє особливим правовим статусом, до якого окрім безпосередньо прав та обов'язків, входять ще такі складові елементи, як принципи діяльності, особливий порядок обрання та призначення на посаду, особливості притягнення до відповідальності та звільнення з посади, гарантії діяльності судді. Окреслені питання регулюються нормами Розділу VIII «Правосуддя» та Розділу XII «Конституційний суд України» Конституції України, Законом України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня

2016 р., «Про Конституційний суд України» від 13 липня 2017 р. та іншими актами.

Однією з новел конституційно-судової реформи 2016 р. стало запровадження спеціалізованого Вищого антикорупційного суду, завданням якого відповідно до закону є: «здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними злочинів та судового контролю за досудовим розслідуванням цих злочинів, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні» [1, ст. 3].

Необхідність та доцільність запровадження в Україні спеціалізованого антикорупційного суду не є питанням цього дослідження, тому зупинимось лише на особливостях правового статусу суддів антикорупційного суду в Україні, які встановлені в законодавстві. Перш за все слід відмітити, що в профільному Законі України «Про судоустрій та статус суддів», в ст. 33 визначено, що «суддею Вищого антикорупційного суду може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Вищому антикорупційному суді, а також відповідає іншим вимогам, встановленим законом» [2, ст. 33].

Зі змісту наведеної статті вбачається можливість, окрім загальних вимог до кандидатів на посаду судді, яким мають відповідати кандидати в судді до антикорупційного суду, встановлення також додаткових вимог. Це положення корелюється з нормою Конституції України, ст. 127 якої так само передбачає можливість встановлення для суддів спеціалізованих судів додаткових вимог, пов'язаних із освітою та стажем професійної діяльності. Враховуючи специфіку діяльності спеціалізованих судів, зокрема, антикорупційного суду, такі додаткові вимоги до кандидатів видаються логічними та виправданими. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про вищий антикорупційний суд», до кандидата на посаду судді цього суду, окрім загальних – громадянство, вік, компетентність та доброчесність – передбачені додаткові вимоги, пов'язані із особливими навичками щодо розгляду справ, пов'язаних із корупцією. Такими вимогами є наявність одного з факторів: професійний стаж на посаді судді не менше п'яти років, або наявність наукового ступеня в галузі права та стаж наукової роботи у сфері права не менше семи років, або досвід професійної діяльності адвоката, в тому числі – щодо представництва в суді або захист від кримінального обвинувачення не менше семи років.

Крім вказаних додаткових вимог, закон передбачає також низку обмежень для осіб щодо зайняття посади судді антикорупційного суду. До таких належить насамперед неможливість особи бути призначеною на посаду

судді антикорупційного суду, якщо вона упродовж десяти років, що передують призначенню, займала будь-яку політичну або державну посаду, входила до керівного складу політичної партії, або якщо про неї внесені дані до Єдиного державного реєстру як щодо особи, яка вчинила корупційне діяння, або якщо набрав законної сили вирок суду щодо позбавлення особи права займати будь-яку державну посаду або особа була засуджена за вчинення будь-якого навмисного злочину.

Ще однією особливістю обрання кандидатів на посаду судді антикорупційного суду можна вважати той факт, що на відміну від Громадської ради доброчесності як допоміжного органу Вищої кваліфікаційної комісії суддів, що має право збирати інформацію про кандидатів, а також визначати неприйнятних кандидатів на посаду судді, при обранні кандидатів на посаду судді вищого антикорупційного суду створюється окремий спеціальний консультативний орган – Громадська рада міжнародних експертів. Слід відмітити, що складається ця рада з шести членів, які призначаються ВККС лише на підставі «пропозицій міжнародних організацій, з якими Україна співпрацює у сфері запобігання та протидії корупції відповідно до міжнародних договорів України» [1, ст. 9].

Окрім особливих вимог щодо зайняття посади судді вищого антикорупційного суду в Україні, слід відмітити, що в Законі «Про Вищий антикорупційний суд» міститься також окремий розділ IV «Особливості статусу суддів Вищого антикорупційного суду», в якому передбачено додаткові гарантії безпеки цих суддів, моніторинг їх доброчесності та підвищення рівня професійної компетентності в сфері протидії та боротьби з корупцією, а також забезпечення житлових умов судді. Окрему увагу слід приділити додатковим гарантіям безпеки суддів антикорупційного суду, під якими закон визначає: можливість надання судді та членам його сім'ї цілодобової охорони, охорони його житла, встановлення охоронної сигналізації та тривожної кнопки в помешканні судді, розміщення судді та членів його сім'ї в окремих місцях у випадку загрози їх життю та здоров'ю, оснащення службових приміщень антикорупційного суду сучасними засобами безпеки та ін.

Таким чином можна зробити висновок, що незважаючи на те, що в спеціальному законі про антикорупційний суд в Україні міститься окремий розділ про особливості правового статусу судді цього суду, аналіз цих особливостей дає змогу стверджувати, що вони не відрізняються принциповим чином від подібних положень щодо правового статусу суддів загальних судів, передбачених законом «Про судоустрій та статус суддів», а саме: право на державний захист суддів та членів їх сімей (ст. 140), на забезпечення житлових умов судді (ст. 138), право на підвищення кваліфікації судді та моніторинг способу життя судді (ст. 56, 59). Отже можемо стверджувати,

що правовий статус судді вищого антикорупційного суду хоч і має окремі особливості, пов'язані з підвищеними вимогами щодо кваліфікаційного рівня та стажу роботи, допуску до професії «незаплямованих» осіб, вони все ж вписуються в загальні положення правового статусу суддів всіх інших судів, що відповідає положенню ст. 52 Закону «Про судоустрій та статус суддів»: «судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді» [2, ст. 52].

Література:

1. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2018 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 24. – Ст. 212.
2. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.

С.В. Пілюк

к.ю.н., доц.

КВАЛІФІКОВАНА ЮРИДИЧНА ДОПОМОГА ЯК ГАРАНТІЯ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

Політико-правові та соціальні перетворення в Україні за останні роки привели до якісної зміни суспільних відносин на основі демократизації форм і методів їх регулювання. Зміни, що відбуваються в нашій країні, створюють передумови формування зрілого громадянського суспільства. Успіхи в цьому напрямку залежать не тільки від розвитку економіки, вдосконалення законодавства та модернізації суспільно-правових відносин, але і від готовності держави впорядкувати їх, забезпечити кожному конституційні гарантії і необхідний захист, особливе місце серед яких займає гарантія на отримання кваліфікованої юридичної допомоги.

Фактично, жодне із закріплених в Конституції України прав не може ефективно здійснюватися без права на отримання кваліфікованої юридичної допомоги, яке в науці конституційного права розглядається як юридична гарантія всіх прав і свобод людини і громадянина.

Можливість особи отримати кваліфіковану юридичну допомогу можна розуміти як закріплене в Конституції та інших законодавчих актах відповідно до міжнародно-правових стандартів право кожного на одержання послуг юридичного характеру з метою забезпечення реалізації особистих (громадянських), політичних, економічних, соціальних і культурних інтересів, а також захисту прав та свобод особи [1, с. 377; 2, с. 57].

Крім Конституції України, яка закріплює право кожного на професійну правничу допомогу, а у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно; кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [3, ст. 59], право на юридичну допомогу знайшло своє відображення й у нормах міжнародного законодавства: Загальній декларації прав людини і громадянина (ст. 11), Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (ст. 14), Європейській конвенції про захист прав людини і основних свобод, та ін.

Незважаючи на значимість та необхідність права кожного на кваліфіковану юридичну допомогу, досі не зменшується полеміка з питань, що стосуються її сутності, змісту, суб'єктів надання, загальної системи реалізації і гарантованого забезпечення.

У рамках забезпечення реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина, визначається коло суб'єктів з надання правової допомоги, до яких належать органи державної влади, відповідні недержавні організації та громадські об'єднання.

Окремо слід виділити адвокатуру як професійний недержавний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги. Крім забезпечення особистого права людини, інститут адвокатури виступає як гарант захисту усіх прав, свобод і інтересів, що відображається в її публічно-правовій функції, а саме через вплив на суспільні процеси з метою їх приведення до відповідності вимогам діючого законодавства, що робить її найважливішою частиною громадянського суспільства.

Сучасний законодавець передбачив правові інструменти, за допомогою яких адвокат може при наданні кваліфікованої юридичної допомоги, різноманітно захищати права і свободи фізичних та юридичних осіб. Але діяльність адвокатури не зводиться лише до захисту прав, – вона набагато ширше і, на відміну від діяльності інших суб'єктів щодо надання правової допомоги, є універсальною та всеохоплюючою.

Так, адвокат надає консультації і роз'яснення з правових питань, здійснює правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави; захищає права, свободи і законні інтереси підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення; надає правову допомогу свідку у кримінальному провадженні; представляє інтереси по-

терпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні; представляє інтереси фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах; надає правову допомогу під час виконання та відбудовання кримінальних покарань тощо [4, ст. 19]. Адвокат може здійснювати інші види адвокатської діяльності, не заборонені законом.

Отже, сьогодні, державна та суспільна підтримка адвокатури може призвести до демократизації суспільства у тому розумінні, що воно обов'язково почне набувати саме ознаки демократично-правового. Як слідство цього явища, стане логічна взаємодія судових органів, державних установ і суспільних інститутів, спрямована на фактичну підтримку адвокатури, з метою посилення рівня правового захисту суспільства і громадянина, як його невід'ємної частини.

Література:

1. Щербатюк Н.В., Чичирко С.В., Бондар А.В. Адвокатура в системі забезпечення правової допомоги в Україні / Н.В. Щербатюк, С.В. Чичирко, А.В. Бондар // Збірник наукових праць НТУ. – 2011. – С. 376-381.
2. Варфоломеева Т.В. Конституційні засади діяльності адвокатури / Т.В. Варфоломеева // Адвокат. – 1997. – № 2. – С. 57-61.
3. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>. – Назва з екрана.
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України № 5076-VI від 05.07.2012 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>. – Назва з екрана.

О.М. Садовська

к.ю.н., доц.

НАБУТТЯ ГРОМАДЯНСТВА ЗА ЄВРОПЕЙСЬКОЮ КОНВЕНЦІЄЮ ПРО ГРОМАДЯНСТВО 1997 РОКУ

Європейське право в питаннях набуття громадянства виходить з того, що, згідно ст. 15 Загальної декларації прав людини та п. 3 ст. 24 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ніхто не може бути позбавлений свого громадянства і нікому не може бути відмовлено в праві змінити громадянство. Держави повинні встановлювати гарантії для запобігання випадків безгромадянства, надаючи громадянство особам, які в іншому ви-

падку можуть залишитися без громадянства та або народилися на території відповідної держави, або один з батьків – громадянин цієї держави [3, 4]. Держави повинні також запобігати безгромадянству через втрату або позбавлення громадянства. [8]

Тому на сьогоднішній день право на громадянство в європейських країнах не тільки проголошується, а й досить строго регламентовано різними резолюціями і конвенціями. А дотримання цього права з боку держав контролюється Радою з прав людини та Управлінням Верховного Комісара ООН з прав людини. На європейському континенті таку роль виконує Рада Європи, яка взяла на себе тягар впровадження міжнародних стандартів і врегулювання колізій національного права в галузі громадянства.

На національному законодавчому рівні кількість актів в області прав людини величезна – від Конституції України, різних законів, кодексів до Стратегії України в області прав людини 2014 г. Питання громадянства в Україні регулює Конституція [1], Закон України «Про громадянство України» [5] та ін. На європейському рівні – Європейська конвенція про захист прав та основних свобод 1950 р. [6], Європейська Конвенція про громадянство 1997 р. [2] та актуальна сьогодні для нас в світлі євроінтеграції України Європейська хартія прав і основних свобод людини 2002 р. [7].

Виходячи з норм Європейської конвенції про громадянство 1997 р., яку Україна ратифікувала в 2006 р., правом на придбання громадянства ex lege володіють перш за все діти: а) діти, один із батьків яких на час народження цих дітей має громадянство держави-учасниці, за винятком будь-яких випадків, що можуть бути передбачені у її внутрішньодержавному праві для дітей, які народилися за межами держави. Стосовно дітей, батьківство яких встановлюється шляхом визнання, у судовому порядку або шляхом подібних процедур, кожна держава-учасниця може передбачити, що дитина набуває її громадянства за процедурою, яка визначається її внутрішньодержавним правом; б) знайдені на її території немовлята, які інакше стали б особами без громадянства; в) народжені на її території діти, які при народженні не набувають іншого громадянства. Таке громадянство надається ex lege при народженні або в подальшому дітям, які є особами без громадянства, на заяву, що подається до відповідного органу безпосередньо дитиною чи від її імені у спосіб, встановлений внутрішньодержавним правом держави-учасниці. Така заява може бути подана за умови законного та постійного проживання заявника на її території упродовж періоду, який не перевищує п'яти років і безпосередньо передує поданню заяви.

Правом на набуття громадянства володіють особи, які законно та постійно проживають на території держави-учасниці. Європейська Конвенція, встановлюючи умови натуралізації, зобов'язує держави передбачати ценз осіло-

сті, який не перевищує десять років до подання заяви. Кожна держава-учасниця у своєму внутрішньодержавному праві спрощує процедуру набуття її громадянства для таких осіб: а) другий з подружжя, що перебуває у шлюбі з її громадянином; б) діти одного з її громадян, стосовно яких передбачені винятки, зазначені у підпункті «а» п. 1 ст. 6; в) діти, один із батьків яких набуває чи вже набув її громадянства; г) діти, усиновлені одним із її громадян; д) особи, що народилися на її території та законно і постійно на ній проживають; е) особи, що законно і постійно проживають на її території упродовж певного періоду, який розпочався до досягнення ними 18 років, причому тривалість цього періоду визначається внутрішньодержавним правом відповідної держави-учасниці; є) особи без громадянства та особи, визнані як біженці, що законно та постійно проживають на її території.

Треба відзначити, що текст Конвенції передбачає і право на поновлення у громадянстві у випадках та за умов, що передбачені у її внутрішньодержавному праві, кожна держава-учасниця спрощує процедуру поновлення у її громадянстві своїм колишнім громадянам, які законно та постійно проживають на її території [2, ст. 9].

На відміну від міжнародно-правових багатосторонніх документів, які стосуються громадянства, на сьогоднішній день Європейська конвенція 1997 р. про громадянство – єдиний документ, який утримується від осуду множинного громадянства, натомість наголошуючи в преамбулі «бажаність пошуку належних рішень для наслідків множинного громадянства і, зокрема, щодо прав і обов'язків множинних громадян» [2, преамбула]. У своїх оперативних положеннях Конвенція вимагає від держав дозволяти множинне громадянство в разі дітей, що народилися з цим статусом, і в разі осіб, що автоматично набувають громадянство за шлюбом. Вона передбачає, що держави не можуть припинити перше громадянство в якості умови натуралізації, якщо таке припинення неможливо для людини.

Таким чином, в Європі склалися певні стандарти, закріплені Європейською конвенцією 1997 р. про громадянство, яка може являти собою вододіл між минулими концепціями і майбутніми, формуючи основу для створення більш широкого захисту права на громадянство.

Література:

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1998 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254>. – Назва з екрана.
2. Європейська конвенція про громадянство [Електронний ресурс]: Конвенція №ETS/N166 від 06.11.1997 р. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_004. – Назва з екрана.

3. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]: Декларація від 10.12.1948 р. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015. – Назва з екрана.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс]: Пакт від 16.12.1966 р. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043. – Назва з екрана.
5. Про громадянство України [Електронний ресурс]: Закон України № 2235-III від 18.01.2001 р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>. – Назва з екрана.
6. Європейська конвенція про захист прав і основних свобод 1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004. – Назва з екрана.
7. Хартія основних прав Європейського Союзу. Торжественная прокламація (Ницца, 7 декабля 2000 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_524. – Названня с екрана.
8. Право на громадянство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ohchr.org/RU/Issues/RuleOfLaw/Pages/RightNationality.aspx>. – Названня с екрана.

М.О. Саракуца

к.ю.н., доц.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ХАРТІЇ ПРО ОСНОВНІ ПРАВА

Система захисту прав людини, що сформувалася в рамках Європейського Союзу, є необхідною складовою становлення і розвитку ЄС в цілому у взаємозв'язку з міжнародно-правовими проблемами і проблемами політичного і інтеграційного характеру. Історія показала, що впродовж своєї еволюції Євросоюз пройшов складний шлях становлення своєї власної системи захисту прав людини: від повного ігнорування ідеї про те, що захист прав людини може мати перевагою перед положеннями права ЄС, до розробки власного каталогу прав людини, якою стала Хартія основних прав.

Спочатку створення інституту громадянства ЄС, права громадян отримали своє закріплення в засновницьких договорах – Договорі про функціонування ЄС (далі – ДФЕС), Договорі про Європейський Союз (далі – ДЕС). Крім того, деякі елементи їх правового статусу було закріплено ще у Європейській конвенції про основні права та свободи. Крім цих зобов'язуючих актів, що мають вищу юридичну силу, права та свободи громадян ЄС містяться в різноманітних актах вторинного права – директивах та регламентах.

Незважаючи на це, прийняття Хартії Європейського Союзу про основні права [1] підняло правовий захист громадян ЄС на якісно новий рівень. Урочисте проголошення Хартії відбулося 7 грудня 2000 р., але тільки Лісабонська угода 2007 р. створила можливість її повноцінної дії. На сьогодні за своєю юридичною силою цей документ прирівняний до засновницьких договорів Європейського Союзу.

Хартія ЄС є ані частиною конституції в традиційній національній державі, ані міжнародним договором про права людини навіть у регіональному сенсі Європейської конвенції з прав людини. Натомість вона належить до правопорядку ЄС і залежить від її тлумачення та застосування механізмів законодавства ЄС.

В якості нового механізму надання прав вона трансформує відносини між індивідом і державою через різні види прав, що виникають та пов'язані з ЄС та накладає зобов'язання на державні органи, які не піддаються модифікації з боку цих органів. Тлумачення Хартії є виключною прерогативою Суду Європейського Союзу, до якого будь-який національний суд може звернутися за допомогою до тлумачення. Рішення Суду буде носити обов'язковий характер для національних адміністрацій та судів у всіх державах-членах.

Через нове визначення осіб, які можуть володіти правами в ЄС, Хартія фактично змінила сенс громадянства, розширивши це поняття не тільки на громадян інших держав-членів (навіть тих, на які поширюються перехідні положення щодо вільного пересування працівників), а й громадян третіх країн.

Поряд з правами громадян ЄС, які вже отримали раніше своє правове закріплення в різних правових актах Європейського Союзу, Хартія містить і якісно нові права. Одним з найцікавіших є право «на добре (належне) управління» (Ст. 41 Хартії). Першоосновою цього права став принцип «належного управління», що був створений судовою практикою Суду ЄС. Право на належне управління є домаганням особи на дотримання цього принципу органами Союзу.

Ст. 41 Хартії закріплює блок політичних прав, що визначають характер взаємин громадян, інших фізичних осіб, а також юридичних осіб і органів Європейського Союзу. Параграф 1 ст. 41 надає кожному право на розгляд його справи органами Союзу неупереджено, справедливо і в розумний термін. Параграф 3 ст. 41 Хартії встановлює право на відшкодування Союзом збитків, заподіяних особі діями або бездіяльністю інститутів Союзу або їх службовців при здійсненні ними своїх обов'язків. Таке відшкодування виробляється відповідно до загальних принципів, властивих правовим системам всіх держав [2, с.187].

Певний інтерес викликає п. 4 ст.41 Хартії, згідно якої кожен громадянин Союзу має право письмово звертатися у будь-який з інститутів або органів,

згаданих в ст. 13 Договорів про ЄС (Європейський Парламент, Рада, Комісія, Суд ЄС та ін.), на одній з мов, перерахованих в ст. 55 цього ж акту, і отримати відповідь на тій же мові. Систематичне тлумачення відповідної норми дозволяє зробити висновок про те, що право на звернення до інститутів і органів Союзу носить правозахисний характер.

Таким чином, Хартія Європейського Союзу про основні права являє собою власний «біль про права» ЄС, з одного боку надаючи якісно новий рівень правового захисту вже існуючим правам громадянам Європейського Союзу, а з іншого – закріпивши нові політичні права, що розвиває принцип відповідальності Євросоюзу та його інститутів щодо власних громадян. Вищевикладене свідчить про можливість розгляду цього документу як одного з нових міжнародних стандартів в області прав людини.

Література:

1. Charter of Fundamental Rights of the European Union // Official Journal. – 2007. – 14. 12.– С 303. – р. 0001-0016.
2. Хартія Европейского Союза об основных правах. Комментарий / под ред. д.ю.н., проф. С.Ю. Кашкина. – М.: Юриспруденция, 2001. – 203 с.

В.В. Сліпенюк

*аспірант кафедри конституційного права та правосуддя
науковий керівник: к.ю.н., доц., К. Ю. Кармазіна*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ВИКОРИСТАННЯ РІДНОЇ МОВИ ГРОМАДЯНИНУ УКРАЇНИ, ЯКИЙ НЕ РОЗУМІЄ МОВИ СУДОЧИНСТВА

Однією із характерних особливостей України є її багатоетнічний склад населення, який на всіх етапах історичного розвитку вбирав в себе різні етнічні групи та створював умови для їхнього взаємного проживання. Внаслідок історичних процесів на території нашої держави поряд з українцями проживають та є громадянами України представники ще п'ятдесяти однієї національності. Однак враховуючи особливості певних етнічних груп та недосконалу державну політику України стосовно забезпечення можливості вивчення української мови серед національних меншин виникає проблема недостатнього рівня знання української мови серед деяких громадян України.

З огляду на вищезазначене, постає питання щодо необхідності забезпечення права на використання рідної мови громадянину України, який не розуміє мови судочинства.

Як вбачається з аналізу ст. 10 та п. 1 ч. 1 ст. 129 Конституції України, під час судового процесу встановлена рівність усіх його учасників перед законом та забезпечується особам, в тому числі й громадянам України, які не розуміють мову судочинства, право на використання в ньому рідної мови або мови, яку вони розуміють [2]. Крім того, дане право більш детально конкретизовано в положеннях процесуального законодавства в залежності від виду судочинства.

Аналізуючи сучасну судову практику стосовно забезпечення громадянину України права на використання в судовому процесі мови, яку він розуміє, та яка не є мовою судочинства, варто відзначити дотримання даного права, однак з врахуванням певних особливостей.

Так, Верховний Суд в постанові від 03.07.2018 р. по справі №176/407/17 в рамках розгляду кримінального провадження прийшов до висновку, що особа може користуватися послугами перекладача у разі необхідності в залежності від розуміння обставин, встановлюваних в конкретному судовому засіданні.

У вищезазначеному судовому рішенні враховувались ті обставини, що особа є громадянином України, народилась і увесь час проживала в Україні, має загальну середню освіту, яку здобула в українській загальноосвітній школі, була раніше судимою та клопотання про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким розглядалося без перекладача. Крім того в рамках даного кримінального провадження в деяких судових засіданнях переклад не відбувався, та згідно звукозапису особа повністю розуміла суть поставлених судом запитань [3].

Тобто, з аналізу даного рішення вбачається, що необхідність в забезпеченні перекладача громадянину України, який недосконало володіє мовою судочинства, не є безумовною та залежить від рівня розуміння останнім встановлюваних в судовому засіданні обставин.

Верховний суд вказує, що «розуміння вищезазначених обставин охоплює виключно їх мовно-комунікативний аспект, але не стосується правового механізму здійснення захисту, оскільки перекладач надає виключно комунікативну допомогу» [3].

Відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1, ст. 6] та практики Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) перекладач необхідний у судовому процесі, якщо особа не розуміє або не розмовляє мовою судочинства в обсязі, достатньому для розуміння перебігу судового процесу та участі в розв'язанні питання, яке для неї мало вирішальне значення, або особа за рівнем володіння мовою не здатна на ведення свого захисту та висувати на розгляд суду свою версію без допомоги перекладача.

Разом з тим варто відмітити, що для забезпечення права на використання громадянином України рідної мови або мови, якою він володіє, суд має впевнитись, що необхідність користування послугами перекладача для встановлення істини у справі є «поза розумним сумнівом», а не способом зловживання процесуальними правами.

При цьому, як підкреслюється в Постанові Верховного Суду від 03 липня 2018 р. у справі № 176/407/17, чинниками для з'ясування особою зазначених обставин Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та практика ЄСПЛ визначають:

- 1) тривалість проживання у державі ведення судочинства;
- 2) рівень освіти, час та місце її здобуття, мова навчання;
- 3) рід занять, спосіб життя та обсяг комунікації [3].

Таким чином, лише з аналізу вказаних чинників можна встановити безперечно необхідність в забезпеченні для громадянина України, який не розуміє мови судочинства, права використовувати рідну мову або мову, яку він розуміє.

Згідно рішення ЄСПЛ від 7 грудня 1983 р. 10210/82 «К. проти Франції» у відповідь на доводи заявника, що трибунал не дав дозволу на користування послугами перекладача, щоб він міг вести свій захист бретонською мовою, зазначено: «Як видно з рішення трибуналу, заявник народився і здобув освіту у Франції і йому не було важко розуміти й спілкуватися французькою мовою, якою вели провадження в суді [4, с. 332]. Конвенційне право на допомогу перекладача, що міститься в підпункті «е» пункту 3 статті: «очевидно, застосоване тільки в тому випадку, коли обвинувачений не розуміє мови, використовуваної в суді, чи не розмовляє нею» [3].

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що право на використання в судочинстві рідної мови або мови, яку особа розуміє, поширюється не лише на осіб, що належать до національних меншин, іноземців, осіб без громадянства чи підданства, а й на громадян України, які з тих чи інших причин не розуміють мову судочинства. Разом з тим, при забезпеченні вказаного права суд має за допомогою визначених критеріїв впевнитись, що реалізація цього права є справді беззаперечною необхідністю. Однак у разі встановлення, що рівень розуміння особою державної мови достатній для вирішення того чи іншого питання, суд, за умови відсутності звернення сторони про необхідність здійсненні перекладу, вправі проводити судовий розгляд без залучення перекладача.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004. – Назва з екрана.

2. Конституція України: Основний Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Постанова Верховного Суду від 03 липня 2018 р. у справі № 176/407/17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75186523>. – Назва з екрана.
4. Макбрайд Д. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес / Д. Макбрайд. – К.: «К.І.С.», 2010. – 576 с.

Підсекція

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ, ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ ПРАВА, МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

І.В. Борщевський

к.ю.н., доц.

А.В. Костенко

студ. II курсу магістратури, спеціальність «Право»

УКРАЇНЬСЬКА ПРАВОВА КУЛЬТУРА: ПОНЯТТЯ, ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА СТАН

За сучасних умов постперехідного українського права, що активно трансформується у напрямку європейської демократизації, значно підвищується роль тих правових засобів і механізмів, що визначають та визначаються історичним досвідом формування української правової культури.

Основним завданням української правової системи, що існує у межах етногеографічних кордонів української держави та тим самим визначає межі української правової культури, є створення такого юридичного механізму та правового клімату суспільства, які б гарантували людині реальну свободу волі, що формує відповідальність її перед суспільством, забезпечили її права, соціальну захищеність [1, с. 19].

У юридичній літературі цей підхід простежується у роботах Є.В. Аграновської, Е.А. Зорченко, С.Н. Кожевнікової, А.Ф. Грашна, В.М. Чхиквадзе, Л.С. Явича, М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина, В.Д. Бабкіна, П.М. Білого, В.Ф. Дубровського, О.С. Дьоміної, Н.М. Оніщенко, Ю.С. Шемшученка та ін.

Сучасні процеси трансформації практично всіх сторін суспільного життя в Україні, розвиток демократичної, соціальної, правової держави вимагають подальшого вивчення актуальних проблем сьогодення, пов'язаних, насамперед, із формуванням правової культури громадян. Означена наукова проблематика, звісно, не є новою, однак беззаперечним є той факт, що незважаючи на всі намагання її теоретичного осмислення, деякі питання і досі залишаються недостатньо дослідженими або не знайшли своєї практичної реалізації.

Вивчення проблеми формування правової культури має високу актуальність ще й тому, що правовий прогрес, до якого прагне Україна, здійсню-

ючи запровадження в життя ідеї створення громадянського суспільства та демократичної, соціальної, правової держави, може бути реальністю лише за умови, що політична і правова реформа поєднуюватиметься з формуванням правової культури українського суспільства, усіх його соціальних груп. Більше того, без успіху в галузі формування правової культури населення ефективність реформ в Україні буде просто неможливою.

Без високого рівня правосвідомості кожного окремого громадянина України реалізація цілей, проголошених Конституцією, є неможливою. На нашу думку, правова культура є засадничим у процесі державотворення, вона сприяє становленню правової системи та громадянського суспільства в державі, адже лише на основі високорозвинутого громадянського суспільства та верховенства права можливо побудувати справжню демократичну державу із правосвідомим населенням.

Побудова правової держави без підвищення правової культури та рівня правосвідомості громадян є неможливою. Підвищення рівня правової культури суспільства, в свою чергу, вимагає підвищення рівня та якості організації правового виховання, яке здійснюється шляхом навчання, пропаганди, агітації та самовиховання. Водночас найбільш ефективною і результативною формою правового виховання є правова освіта, тобто цілеспрямована, систематична діяльність навчально-виховних і культурно-освітніх закладів, спрямована на засвоєння необхідного рівня знань про державу і право, формування та підвищення рівня правосвідомості та правової культури, виховання учасників правових процесів в дусі поваги до закону та прав людини [2, с. 104].

Отже, правова культура – це система правових цінностей, що відповідають рівню досягнутого суспільством правового прогресу і відображають у правовій формі стан свободи особи та інші соціальні цінності. Як одне з культурних надбань людства, вона має постійно вдосконалюватись з метою забезпечення гармонійного та прогресивного розвитку суспільства й окремих осіб. І навпаки, прогресивний розвиток суспільства безпосередньо повинен впливати на рівень його правової культури. Складовими цього прогресу є створення та охорона правових цінностей, що забезпечують безконфліктне існування суспільства; запобігання протиправній діяльності суб'єктів суспільних відносин тощо [3, с. 128].

Слід пам'ятати, що держава разом з усіма інститутами політичної та правової системи суспільства здатна підвищити правову культуру суспільства за рахунок цілеспрямованої та ефективної діяльності. Порушення законодавства, ігнорування правових і етичних норм самими органами влади, демонстрування політики подвійних стандартів, призводить до правового нігілізму, зводить нанівець усі зусилля, спрямовані на підвищення правового виховання суспільства.

Висновок. Таким чином, правосвідомість – це певна система почуттів, поглядів, ідей, теорій та традицій, які виражають ставлення громадян до чинного законодавства, юридичної практики, прав, свобод і обов'язків, а також до бажаного права. Подолання деформації правосвідомості та підвищення рівня активної й свідомої участі громадян у політичних процесах є обов'язковою умовою формування громадянського суспільства і правової держави. Українська держава повинна розробити державну політику, спрямовану на підвищення громадської правосвідомості як основного чинника формування громадянського суспільства. Така політика має розроблятися з урахуванням особливостей історичного досвіду України та іноземних держав [4, с. 14].

Одним із шляхів нормалізації та покращення рівня правового життя є підвищення активності участі громадян у законотворчій діяльності, оскільки це – одна із фундаментальних засад демократії.

Юридична література виділяє декілька стратегій щодо залучення громадян у законодавчий процес. Можна використати наступні: по-перше, прийняття рішень самими громадянами, по-друге, вироблення рішення та прийняття законів самими громадянами, ініціювання прийняття документів, а також: участь у референдумах; право народної ініціативи; народне вето [6, с. 68].

Література:

1. Дмитрієнко І.В. Українська правова культура: поняття, стан дослідження / І.В. Дмитрієнко // Право і Безпека. – 2006. – Т. 5, № 4. – С. 19-24.
2. Макарова О.В. Проблеми формування правової культури в Українському суспільстві / О.В. Макарова, Ю.І. Крилова // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. – 2015. – Вип. 30. – С. 104-108.
3. Попадинець Г. Правова культура як важливий елемент правової системи України / Г. Попадинець // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2014. – №782. – С. 123-128.
4. Гринь О.Д., Донченко О.І. Питання сучасного стану правосвідомості: особливості формування та проблеми вдосконалення / О.Д. Гринь, О.І. Донченко // Вісник Одеського національного університету. – 2014. – Том 19. Випуск 3(24). – С. 7-16.
5. Куціпак О.В. Шляхи підвищення рівня правового життя в сучасному українському суспільстві / О.В. Куціпак // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 3. – С. 66-69.

О.Д. Гринь

к.ю.н., доц.

ПРАВОВА ОСВІТА ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ГРОМАДЯН

Ст. 1 Конституції України проголошує, що Україна є незалежна, демократична, соціальна і правова держава. Основний Закон фактично визначає національну ідею українського народу – побудувати демократичну правову державу, яка б відповідала кращим державотворчим традиціям західноєвропейських країн. Основною передумовою реалізації визначеного завдання є формування якісно нового рівня правової культури громадян, який би відповідав умовам демократичної правової держави.

Побудова правової держави без підвищення правової культури та рівня правосвідомості громадян є неможливою. Підвищення рівня правової культури суспільства, в свою чергу, вимагає підвищення рівня та якості організації правового виховання, яке здійснюється шляхом навчання, пропаганди, агітації та самовиховання. Водночас, найбільш ефективною і результативною формою правового виховання є правова освіта, тобто цілеспрямована, систематична діяльність навчально-виховних і культурно-освітніх закладів, спрямована на засвоєння необхідного рівня знань про державу і право, формування та підвищення рівня правосвідомості та правової культури, виховання учасників правових процесів в дусі поваги до закону та прав людини [1, с. 105].

У юридичній літературі питанню правової освіти присвячено увагу в дослідженнях таких вчених, як: Б.І. Андрусин, А.М. Гуз, В.С. Кахнич, О.О. Костенко, І.О. Кучинська, С.Б. Гавриш, А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, В.Ф. Опришко, О.І. Пометун, Л.Т. Рябовол, І.О. Федоров, Т.М. Філіпенко, С.І. Шимон, Ф.П. Шульженко, Л.С. Явич, М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, О.В. Петришин, П.М. Білий, Н.М. Оніщенко, Ю.С. Шемшученко та ін.

Правова освіта забезпечується її органічним поєднанням із загальною середньою і професійною освітою, культурою, політичною, економічною, моральною, естетичною та іншими формами виховання; відкритістю й доступністю інформації про державу і право, про процеси у правовій сфері; систематичністю й безперервністю поширення та набуття знань своїх елементарних прав, дотримання своїх обов'язків [2, с. 42].

Задля цього правова освіта має здійснюватися у теоретичному, практичному, профілактичному, інформаційному, науково-просвітницькому та консультативному напрямках. Важливим при цьому є створення безперервної системи правової освіти, починаючи з дошкільних навчальних закладів з наступним продовженням у загальноосвітніх, вищих та інших навчальних закладах [1, с. 106].

Правова освіта існує в межах певної правової культури, справляє вплив на правову культуру і випробовує цей вплив на собі. Тому вона не може обмежуватися лише наданням правової інформації, а повинна бути спрямована і на формування певного типу особистості, яка вміє застосовувати одержані знання і робить це з особливою повагою до права [3, с. 361]. Правова освіта має сприяти формуванню високого рівня правосвідомості та правової культури громадян, вихованню неухильного дотримання норм чинного законодавства, правомірної поведінки особи та здобуттю знань й умінь орієнтуватися у правовому просторі. Саме тому Українська держава потребує проведення реформи в освітній сфері, одним із напрямків якої має бути ретельне вивчення основ права усіма суб'єктами, а не лише тими, які навчаються [1, с. 106].

У забезпеченості правової освіченості людей одна з головних ролей відводиться юристам. Саме юристи є основними носіями правової культури в суспільстві. І хоча вони не можуть бути ізольовані від усього суспільства, його культури, головна відповідальність за буття права і формування та функціонування правової культури лежить саме на них. На результуючому рівні формування правової культури їх роль як суб'єктів правовиховної діяльності виявляється як у безпосередньому впливі на правосвідомість і правову діяльність громадян, з одного боку, і своїх колег – з другого, так і у формі правового самовиховання, через постійне підвищення правової компетентності і формування морально-вольових якостей ставлення до права як «найсвятішого, що є у бога не землі» (І. Кант) [3, с. 361].

Правова освіта – це структурний комплексний компонент освіти України, що являє собою: діяльність органів влади, юстиції та освіти, направленої на розробку і запровадження напрямків, програм, рекомендацій, механізмів інформаційного та методологічного характеру з приводу забезпечення правової освіченості населення; комплекс заходів виховного, навчального та інформаційного характеру, спрямованих на створення належних умов для набуття населенням правових знань та навичок; процес засвоєння правових знань, умінь та навичок з метою формування правової свідомості, правової культури особистості для реалізації правових поведінкових установок існування соціально неоднорідного суспільства [4, с. 100].

Підводячи підсумки, необхідно зауважити, що правова культура може існувати тільки в рамках закону, який, за умов демократизації, визначається українським народом, засобами створення максимальної відкритості й гласності всіх стадій правотворчого процесу. За цих умов значно збільшується роль правових знань населення, необхідність глибокого усвідомлення ними цінностей й можливостей юридичної форми суспільних правовідносин. Але, на жаль, рівень правової культури, як і всієї нашої культури у ці-

лому, поки не відповідає необхідному рівню суспільно-правового прогресу [5, с. 19].

Важливе місце у підвищенні правосвідомості і правової культури належить системі вищої юридичної освіти, яка покликана обслуговувати потреби демократичного суспільства. Вона спрямована на підготовку висококваліфікованих фахівців з професійним рівнем правосвідомості і правової культури.

Література:

1. Макарова О.В., Крилова Ю.І. Проблеми формування правової культури в Українському суспільстві / О.В. Макарова, Ю.І. Крилова // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. – 2015. – Вип. 30. – С. 104-108.
2. Іваній О.М. Правова освіта як засіб формування громадянського суспільства / О.М. Іваній // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. – Серія: Юриспруденція. – № 22. – 2016. – С. 42-45.
3. Правове виховання в сучасній Україні: монографія / А.П. Гетьман, Л.М. Герасіна, О.Г. Данильян та ін. ; за ред. В.Я. Тація, А.П. Гетьмана, О.Г. Данильяна. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2013. – 440 с.
4. Висоцька Л.В. Правова освіта: проблематизація питання поняттєво-категоріального апарату / Л.В. Висоцька // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Серія: Педагогічні науки. – Ч. 1. – 2017. – Вип. 152. – С. 99-102.
5. Дмитрієнко І.В. Українська правова культура: поняття, стан дослідження / І.В. Дмитрієнко // Право і Безпека. – 2006. – Т. 5, № 4. – С. 19-24

О.І. Домбровський

к.і.н., доц.

ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУ ПРАВЛІННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (КВІТЕНЬ–ГРУДЕНЬ 1918 Р.)

Державотворчий процес в сучасній Україні, його досягнення та прорахунки спонукають дослідників звертатись до вивчення досвіду державотворення на теренах українських земель.

Особливий інтерес становить період національної державності і права доби української революції (1917–1921 рр.), зокрема форма державного правління гетьмана П. Скоропадського.

Дана проблема найшла певне відображення у працях Р.П. Іванченко, П.П. Музиченко, Ю.Г. Осадчого, А.Й. Рогожина, М.А. Скрипника, Г.І. Трофанчука, В.П. Шевчука та інших.

Метою дослідження є вивчення специфічної форми правління Української держави гетьмана П. Скоропадського, яка тривала в трудний період, майже 8 місяців з 29 квітня по 24 грудня 1918 р.

29 квітня 1918 р. у Києві відбувся хліборобський з'їзд, організований з ініціативи «Союзу земельних власників», на якому генерала Павла Петровича Скоропадського було проголошено гетьманом України. У ніч з 29 на 30 квітня його прибічники захопили усі державні інституції й найважливіші об'єкти. Місце УНР зайняла Українська держава. Таким чином, гетьман прийшов до влади мирним шляхом. Разом із тим це був все таки переворот, який відбувся за безпосередньої підтримки німецько-австрійського окупаційного режиму. Свою діяльність П.Скоропадський розпочав з відмови від соціалістичної політики Центральної Ради і обіцянок повернути життя в «нормальне річище».

У концентрованому вигляді все це міститься в «Грамоті до всього українського народу» від 29 квітня 1919 р., у якій йшлося, перш за все, про захист інтересів власників [1, с. 367].

Українська держава мала чітко окреслену територію, уряд, підтримувала дипломатичні стосунки з іноземними державами, почала створювати свою армію і флот. Режим гетьманату впливав із того реального становища, в якому відбувався державотворчий процес.

Ідея короточасної сильної влади знайшла відображення в «Законах про тимчасовий державний устрій (29 квітня 1918 р.), а управління країною в непередбачуваних обставинах регулював «Тимчасовий закон про верховне управління державою на випадок смерті, тяжкої хвороби і перебування поза межами яснорозумного пана гетьмана всієї України» (1 серпня 1918 р.).

За цих обставин влада переходила до Колегії верховних правителів держави з трьох осіб: «Одного правителя задалегіть визначає сам пан Гетьман, одного вибирає Державний Сенат і одного вибирає Рада Міністрів». Колегію очолював Голова, якого призначав сам Гетьман. Рішення Колегії приймалося більшістю голосів [2, с. 71].

Серед дослідників точаться дискусії стосовно форми правління в Українській державі. Автори підручника «Історія української державності» В.П. Шевчук, М.Г. Тараненко притримуються думки, що «за формою правління гетьмана П. Скоропадського було» монархічним, але в «перспективі еволюціонізувалося б у конституційну монархію» [7, с. 260-261].

Доктор історичних наук, професор М.А. Скрипник, аналізуючи період Української держави зробив висновок, що «будівництво української держави ґрунтувалося на незвичайному поєднанні республіканських і монархіч-

них засад. Гетьман намагався врятувати Україну від хаосу і беззаконня» [5, с. 51].

Доктор історичних наук, професор Інституту інтелектуальної власності (м.Київ) Національного університету «Одеська юридична академія» Г.І. Трофанчук констатує, що «режим Скоропадського слід розглядати лише як перший крок на шляху переходу від парламентської до більш ефективної моделі організації влади в Україні» [7, с. 378].

Доктор історичних наук, професор Ю.Г. Осадчий пише що форма правління яку було запроваджено за П. Скоропадського, можна вважати за перехідну від парламентської до президентської республіки. Свою думку він підтверджує твердженням самого П. Скоропадського, який у своїх «Споминах» писав що він не думав про поновлення в Україні гетьманства, «а тільки про дуже коротку диктатуру на час, поки вдається сформувати іншу розсудливу владу» [1, с. 368-369].

Оригінальним є твердження відомого історика, професора Київського національного університету Р.П. Іванченко, яка вважає, що з «Обранням гетьмана встановлюється монархічне правління. З точки зору формального мислення, це був суспільний регрес, бо парламентська демократія, та ще й приправлена ідеологією соціалізму (мова йде про часи ЦР О.Д.), вважається більш прогресивним типом державного управління». Але це лише з точки зору формального мислення. І далі вона робить зовсім несподіваний висновок: «так званий монархічний переворот 1918 р. був рецидивом природним, він витяг із надр історії оту загублену нитку політичного розвитку українського суспільства, яка була штучно обірвана російським самодержавством. Тобто, нараз у своїй глибинній історичній пам'яті беріг згадку про свою козацьку державу і про своїх гетьманів, хоча в новітні часи це звучало вже по-старосвітському. Але той народ, не сприймав і не розумів ні парламентаризму, ні соціалізму, до яких був просто політично не готовий» [3, с. 312-313].

Окремі автори вважали, що з приходом до влади Скоропадського відбулося повернення до монархії, разом з тим в заяві Ради Міністрів Української держави від 10 травня 1918 р. підкреслювалося: «Гетьман не думає стати самодержцем». Назва Гетьман, це втілення в історичній національно-українській формі ідеї незалежності і вільної України [4, с. 244].

Таким чином, одноставного наукового погляду на форму правління Української держави та діяльність гетьмана П. Скоропадського в умовах української національної революції (1917–1921 рр.) немає. Більшість дослідників схиляються до думки, що це була тимчасова монархічна форма правління з використанням історичної української традиції, розрахованої на перехідний період, від парламентської до президентської республіки.

Література:

1. Історія державності України: Експериментальний підручник / За заг. ред. Бандурки О.М., Ярмиша О.Н. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2004. – 608 с.
2. Історія держави і права України. Частина 2 / За ред. акад. Академії правових наук України А.Й. Рогожина. – К.: Ін Юре, 1996. – 448 с.
3. Іванченко Р.П. Історія без міфів: Бесіди з історії укр. державності: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – 2-е вид. перероб. – К.: МАУП, 2006. – 624 с.
4. Музиченко П.П. Історія держави і права України: Навч. посіб. – 6-те вид. перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 471 с.
5. Останній гетьман Ювілейний збірник пам'яті Павла Скоропадського. 1873-1945. – К.: Академпрес, 1993. – 400 с.
6. Трофанчук Г.І. Історія держави та права України: Навч. посібник / Г.І. Трофімчук. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком інтер, 2017. – 568 с.
7. Шевчук В.П., Тараненко М.Г. Історія української державності: Курс лекцій : Навч. посіб. – К.: Либідь, 1999.

О.І. Донченко

к.ю.н., доц.

ЗАКОННІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ПРАВОТВОРЧОСТІ

В науковій літературі спостерігається плюралізм думок щодо законності, зокрема вона характеризується і як принцип діяльності, і як метод керівництва суспільством, і як режим (стан) суспільних відносин, що відповідає вимогам нормативно-правових актів [1, с. 73].

Деякими науковцями звернуто увагу, що законність виступає як «фундаментальна категорія юридичної науки і практики, а її рівень та стан віддзеркалюють правове життя суспільства і його громадян» [2, с. 25].

Інші автори акцентують увагу на тому, що законність, виступаючи абстрактно-теоретичною концепцією, є основою правової ідеології держави і суспільства, «це соціально-правова категорія, що відображає стан суспільства в усіх його сферах життєдіяльності і впливає на їх подальше функціонування і розвиток, де законність є формою вираження закону [3, с. 146].

Серед певної кількості принципів правотворчої діяльності найголовнішу роль відіграє саме принцип законності, як суворе й неухильне дотримання усіма суб'єктами правотворчої діяльності існуючих у державі законів та заснованих на них підзаконних нормативних актів.

Принцип законності, на основі якого має здійснюватися правотворча діяльність всіма її суб'єктами, передбачає певні вимоги, зокрема щодо дотримання певної процедури прийняття нормативно-правових актів, адекватного відображення в їх змісті загальнонародських цінностей та правових ідеалів, належної відповідності вже існуючим актам [4, с. 232].

Вимога щодо дотримання процедурного порядку прийняття нормативно-правового акта уповноваженим суб'єктом в межах його компетенції підтверджено Основним Законом. Так, ст. 8 передбачено, що «Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй» [5].

Дана вимога має важливе значення і передбачає неухильне виконання правил щодо розробленням нормативно-правових актів, їх прийняття, набрання ними чинності, державної реєстрації, що містяться у відповідних законах, підзаконних актах, яких мають дотримуватися всі суб'єкти правотворчої діяльності. Так, Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, приймаючи нормативно-правові акти, діють виключно на основі законів України.

Наступна вимога – це адекватне відображення в змісті нормативно-правового акта загальнонародських цінностей та правових ідеалів, що передбачає верховенства права та верховенства закону, тобто «закони держави повинні, по-перше, відповідати праву як мірі загальної рівної для всіх свободи і справедливості й, по-друге, у законах є необхідним для блага суспільства обмеження приватного свавілля як особи (фізичної і юридичної), так і держави» [6, с. 3]. Дійсно, «важливо не тільки додержуватися законів, а й створювати справедливі, правові, закони» [1, с. 74], які «мають відповідати Конституції, чинним законам, ратифікованим міжнародним договорам чи угодам, а також загальним принципам міжнародного права» [4, с. 205].

І останнє, принцип законності правотворчості передбачає, що обов'язково має бути передбачена система контролю та нагляду щодо дотримання процедурних правил та належного змісту нормативно-правових актів, які приймаються всіма суб'єктами правотворчої діяльності [4, с. 205].

Таким чином, для дотримання всіх вказаних вимог принципу законності правотворчої діяльності ключовим є контроль та нагляд з боку держави, тобто створення відповідних механізмів забезпечення та реалізації принципу законності, що утворює систему його державних гарантій [4, с. 232].

Література:

1. Донченко О.І. Принципи законності у діяльності місцевого самоврядування / О.І. Донченко // *Visegrad journal on human rights*. – 2016. – № 2/2. – С. 72-75.
2. Мінченко О.В. Теоретико-методологічні аспекти праворозуміння законності / О.В. Мінченко // *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. – 2012. – № 1. – С. 23-26.
3. Малютіна І.П. Філософсько-правові аспекти дефініцій закон і законність у часовій ретроспективі / І.П. Малютіна // *Юридична наука*. – 2012. – № 6. – С. 146-152.
4. Донченко О.І. Особливості і проблеми розвитку правотворчості в сучасних умовах: монографія / за ред. д. філос. н., к.ю.н., професора, Заслуженого діяча науки і техніки України В.П. Плавича. – Одеса: Феникс, 2018. – 348с.
5. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрана.
6. Оніщенко Н. Принцип законності: природа та сутність в умовах демократичних змін / Н. Оніщенко // *Віче*. – 2012. – № 12. – С. 2-4.

В.П. Плавич

к.ю.н., д.ф.н., проф.

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ВИМІРИ БУТТЯ ЛЮДИНИ ЯК ВАЖЛИВІ ЕЛЕМЕНТИ МЕТААНТРОПОЛОГІЇ ПРАВА

Основоположник психоаналізу Зигмунд Фрейд показав, що розум людини не безроздільно хазяйнує в його мозку. Існує ще і «несвідоме» – величезний океан закритих почуттів і бажань, які наше уявлення про пристойність не випускає на світло і які користуються будь-якою лазівкою в свідомості, щоб вирватися назовні [1]. В інтелекті людини містяться елементи як позитивного, так і природного права (в т. ч. з його зовнішніми проявами – звичаєвими, моральними, релігійними і т. ін.). Під впливом різноманітних правових норм інтелект формує дух людини, що в результаті відображається в її поведінці. Слід зауважити, що правові норми можуть безпосередньо впливати на дух людини. У такому випадку формується духовне, екзистенційне, інтуїтивне, емоційне, почуттєве право, а інтелект на початковій стадії відіграє лише пасивну роль. Далі можлива інтелектуальна дія, що полягає в осмисленні, переосмисленні духовного, екзистенційного, інтуїтивного, емо-

ційного, почуттєвого права. Можна сказати, що між людиною і правом існує функціональна залежність. Функція $y = f(x)$ визначає методологічну домінанту, якою керується людина у життєдіяльному процесі. Отже, антропологія права – це відтворення функціональної залежності інтелекту і духу людини від норм позитивного і природного права.

Методологічні домінанти антропології права відображаються в екзистенційному праві. Оскільки на зміну філософській антропології прийшов екзистенціалізм, то методологічними засадами стали не раціональні, інтелектуальні, а ірраціональні, духовні засади. Право, яке не має меж, перебуває в таємничому замежовому (позарозумовому) світі духовності, має підсвідомі і безсвідомі прояви, володіє трансцендентальними властивостями настрою та почуттів, налаштовує людину на відповідні дії. Причому ці правові дії продуковані не стільки для себе, як для інших, скеровані не стільки у теперішній час, як здебільшого у майбутній; за межами людського існування вони демонструють людину онтологічно, якою вона є. Така екзистенційна методологія олюднює людину. Розглядаючи право в людині (правовий вимір людини), ми власне розглядаємо один з предметів антропології права – вплив права на людину. Комплексне дослідження антропології права та поведінки людини в ноосфері приводить до нового поняття метаантропологічного права, яке претендує на його абсолютний вимір. Сучасна філософська антропологія отримала новий напрям дослідження – метаантропологія як антропологія вищого рівня, де звичайне людське існування обґрунтовується можливістю людського розуму пояснити пізнання конкретної речі. Важливою компонентою метаантропології є нігітологія. Нігітологія – це вчення про небуття як основне поняття для онтології буття, що має першочергову цінність. У духовному житті людини по-різному трактують взаємовідносини з такими філософськими категоріями, як «буття», «небуття», «ніщо», «інобуття», «порожність», що викликає певний страх, жах, різноманітні флуктації. Це призводить до неонтологічних тлумачень, суперечливих філософських позицій, тому й існують класичні і некласичні варіанти філософських вчень, які породжують суперечності між буттям і небуттям. Досліджуючи буття, людина мусить вдатися до його зворотного боку – небуття, яке, на перший погляд, скрите від наших почуттів та свідомості. Небуттєві характеристики присутні на кожному кроці людського буття, що відкидає існування поняття «ніщо».

Перехід буття в небуття відображає тілесну смерть людини, у результаті чого душа переходить у потойбічний непізнаний світ. Буття душі в подальшому небутті відображає властивості земного буття. Тобто людська душа в потойбічному світі має ті властивості й характеристики, які сформувалися в земному бутті. До основних характеристик буття належать цілісність, іс-

тинність, благість і краса, що підкреслює єдність думки. Можливе і дійсне на рівні буття дають змогу глибше зрозуміти важливість людських творінь. Тому й з'являється класифікація видів буття: механічне, хімічне, фізичне, біологічне, соціальне. Для права згадані категорії є визначальними, хоча й проблемними в соціальній сфері. Провідну роль у створенні цілісного, істинного та благородного відіграє намагання людини діяти у сфері правової краси, цілеспрямовано рухатися в бік абсолютності, а не відносності, і повноцінно використовувати свої метаантропологічні задатки. Наступною компонентою метаантропології є екзистенціологія, як наука про екзистенцію, екзистенціали. Екзистенціал (з лат. існування) – це ситуація людського буття, яка переважно пов'язана з її граничними і трагічними проявами і породжує глибинні зміни стратегій та смислів існування. Нігітологія й екзистенціологія породжують архетипи культури, які формують локальні культури задля усвідомлення культурології права, правової комунікації в бутті суспільства. Під архетипами культури філософи розуміють екзистенціальні і світоглядні основи, на яких базується творчість культури, а також її сприйняття, що є важливою складовою частиною архетипів людського буття. Екзистенціальна проблематика виникає в критичних точках життєдіяльності людини, що потребує природноправового врегулювання на основі вищих здобутків людини, тобто архетипів культури. Екзистенціали хоча і порушують правову гармонію, але створюють нову правову гармонійність, яка є необхідною в конкретній ситуації чи періоді. Цей новий правовий архетип культури досліджує метаантропологія права, яка впливає із загального поняття антропології. Метаантропологія – це вчення про межі буття людини, його екзистенціальні виміри, умови комунікації в цих вимірах й архетипічних основах культури. Дослідники філософії стверджують про існування ієрархії рівнів буття, яка була відомою ще за часів Античності. Нижньою межею є абсолютне небуття, а верхньою – буття як таке, що у філософії Середньовіччя збігається з ієрархією абсолютності добра, а також з ієрархією краси. Отже, буття розуміють як повноту реалізації всіх скерованих до досконалості якостей, а небуття ототожнюють зі злом. На нижній межі метаантропології людина творить правові норми, які часто суперечать природним, тому не мають цінності, тобто є нічим. Але замість одних норм законодавець створює інші, які в подальшому також будуть скеровані в небуття. Цей процес є нескінченним і залежить від правосвідомості як природного усвідомлення вічних законів природи. Загалом, нижня межа не може відображати абсолютність позитивного права, коли закономірним стає поступово наближатися до верхньої межі – добра і краси. Метаантропологія є філософією меж людини, рівнів її життєдіяльності, філософією буденного, граничного і позаграничного її буття. Тому метаантрополо-

гія – це духовний рух (та усвідомлення його) від буденного буття людини до позаграничного. Для права метаграничний вимір буття є можливістю формування ідеального майбутнього права на основі справжньої ієрархічної любові, що сприяє створенню онтологічного життєдіяльного природно-правового простору. Якщо антропологія права – це відтворення функціональної залежності інтелекту і духу людини від норм позитивного і природного права, то метаантропологія права – це трансцендентальний рівень онтологічного руху людини в підтриманні правової краси у Всесвіті [2]. Дух людини завжди має внутрішній правовий зміст, тобто в душі міститься право, яке регулює думки, почуття, пристрасті і дії. Але в цьому випадку йдеться про метаграничне буття, де дух людини набуває абсолютного виміру, має онтологічне призначення згідно із задумами Творця Всесвіту. Досягнути абсолютного духу не вдається жодній людині, але максимально наблизитися до нього можна, що також є рідкістю. Для цього потрібно, щоб людина вийшла з буденності і граничності й перейшла думками, почуттями, всією екзистенцією в метафізичний, позамежовий трансцендентальний світ. Такий стан людини досліджує антропологія права вищого рівня, тобто метаантропологія права. Людині від природи властиве тяжіння до природного і у помислах і у діях. Саме в умовах екзистенційної ситуації вона робить свій вольовий вибір на користь духовності чи бездуховності. Духовне життя складається з екзистенційних суперечностей і виражається в діалектиці душевних рухів. Тобто передбачається узгодження індивідуального та соціального через інтеграцію свідомого та несвідомого, раціонального і нераціонального в самій людині [3].

Література:

1. Плавич В.П. Теоретико-методологічний та філософсько-правовий аналіз правотворчості : наукові реалії сучасності: [монографія] / В.П. Плавич. – Одеса: Астропринт, 2017. – 432 с.
2. Сливка С.С. Проблеми філософії права: навч. посіб. / С.С. Сливка. – Вид. 2-ге, переробл. і допов. – Х. : Право, 2015. – 192 с.
3. Плавич В. Проблеми сучасного праворозуміння: теоретико-методологічний та філософсько-правовий аналіз: [монографія] / В. Плавич. – Одеса: Астропринт, 2011. – 232 с.

Р.С. Притченко

ст. викладач

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Вважається, що термін «правова держава» вперше сформульований німецьким вченим К. Велькером у 1813 р. Пізніше, в 1829 р. інший німецький вчений Р. Моль ввів поняття правової держави в політико-правовий обіг. Однак, погляди обох цих вчених сформувалися на підставі учення про державу І. Канта, який застосував поняття «правовий закон» і державу визначав як об'єднання багатьох людей, які підпорядковані правовим законам, а метою держави вважав панування ідеї права [1, с. 211-310]. Взагалі ідея правової держави, як юридична конструкція, вироблена наукою права в XVIII–XIX ст.ст. в період, коли формувалася конституційний устрій європейських країн.

В новітній юридичній літературі правова держава визначається неоднозначно, з різними акцентами її суті. На думку одних авторів в правовій державі домінантним вважають верховенство закону, другі – державний суверенітет народу, треті – основні права людини, четверті – відносини влади та індивіда на основі права [2, с. 128]. Правова держава в багатьох нині діючих конституціях сучасних держав, в тому числі і Конституції України, проголошується як вектор розвитку даної держави.

Можна стверджувати, що принципи правової держави, то це вихідні, основоположні, орієнтовні начала, які випливають з її природи.

За великого розмаїття точок зору щодо існування тих чи інших принципів правової держави, всі науковці схиляються до того, що верховенство права є чи не найвизначнішим серед них.

Наразі, попри значні зусилля із забезпечення принципів верховенства права, верховенства Конституції, законності, пріоритету прав людини і громадянина, процес формування правової держави гальмується. Діє якийсь додатковий і значною мірою неврахований фактор, який не дозволяє реалізувати класичні принципи правової держави, зокрема і верховенство права.

Поняття верховенства права є надзвичайно складним та багатограним і воно може розглядатися в різних логіко-правових рівнях.

Ця категорія в сучасному світі є досить динамічною так як поєднує в собі наукову істину та моральні цінності добра та справедливості, ідеї правової теорії та практичний правовий досвід, право та здоровий глузд.

Дискутуючи з приводу кількісних показників принципів правової держави, можна стверджувати, що утвердження верховенства права можливо за умови, коли в суспільстві послідовно і неухильно втілюються в життя

умови, коли природні і невід'ємні права і свободи людини набувають вирішального значення у відносинах між людиною та державою, а їх забезпечення становить пріоритетний вектор функціонування державного апарату.

Складовими цього процесу видатний вітчизняний науковець М.І. Козюбра виділяє наступні вимоги [3, с. 157-173].

У державі діє принцип розподілу влади, який передбачає існування відносно самостійних і незалежних одна від одної гілок влади та встановлення між ними таких взаємовідносин, які унеможливають узурпацію всієї державної влади або більшої її частини в руках одного державного органу, а тим більше в руках однієї особи.

Обмежується прийняття рішень державними органами та посадовими особами на власний розсуд (обмеження дискреційних повноважень).

Визначається верховенство Конституції, одна з найхарактерніших рис якої полягає в орієнтації на невід'ємні, невідчужувані права людини як на правове першоджерело.

Нормативні приписи, встановлені державою, сформульовані так, що це дає людині реальну можливість передбачити правові наслідки своєї поведінки. Це надає людині гарантії від довільного втручання влади у права особистості, однакового застосування закону, остаточності, обов'язковості та неухильності виконання судових рішень.

Співвідношення між поставленою метою діяльності державних органів та засобами і способами її досягнення повинно бути пропорційним, а загальний інтерес, яким керується держава не може бути таким, що обмежує свободу окремої особи в державі.

Існує довіра громадянина до надійності свого правового становища в державі. Це передбачає впевненість громадянина в тому, що його правове становище залишатиметься стабільним і в майбутньому не погіршуватиметься.

Суди і судді в державі є незалежними, що має наслідком ефективний захист прав і свобод людини від зловживань з боку законодавчої і виконавчої влади та інших порушень.

Наразі, у зв'язку з розвитком процесів інтеграції України у європейське співтовариство дієвим чинником побудови правової держави стає вплив на українську політичну систему європейських цінностей. Рух України в Європу має супроводжуватися подоланням істотних розбіжностей українських та європейських реалій, ідей, цінностей, механізмів і динаміки розвитку, що потребує не просто спеціальних зусиль держави, а принципово іншої державно-управлінської моделі в якій одне з головних місць має бути відведено верховенству права.

Література:

1. Кант Иммануил. Основы метафизики нравственности (С рецензией на книгу И. Шульца. 1783)/ Сочинения в шести томах. – М.: «Мысль», 1965. – Т. 4. Ч. I. – 574 с.
2. Дробязко С.Г., Козлов В.С. Общая теория права: учеб. пособ. / С.Г. Дробязко, В.С. Козлов. – 3-е изд., исправл. и доп. – Минск: Амалфея, 2009. – 484 с.
3. Козюбра М.І. Верховенство права – основоположний принцип правової і політичної систем України / Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. – Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / за заг. ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. – Х. : Право, 2008. – 728 с.

Т.С. Садова

*аспірант кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права
науковий керівник: к.ю.н., доц. О.О. Нігрєєва*

МІЖНАРОДНІ ЗЛОЧИНИ У РИМСЬКОМУ СТАТУТІ ТА КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Римський статут (далі – РС) містить вичерпний перелік злочинів, які підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду. В ст. 5 РС вказується перелік найсерйозніших злочинів, що викликають заклопотаність всієї міжнародної спільноти. Серед них знаходяться: злочин геноциду, злочини проти людяності, військові злочини та злочин агресії [1, ст. 5].

Метою статті є проведення аналізу норм РС та Кримінального кодексу України (далі – ККУ), що містять міжнародні злочини. Проведення такого аналізу є актуальним через перспективи подальшої імплементації норм РС в українське кримінальне законодавство. Дослідження положень РС проводилися в рамках публікацій таких науковців, як: О.В. Виноградова, Н.В. Дрьоміна, Ю.А. Слюсаренко та інші., але багато з них потребують більш глибоко вивчення.

Отже, розглянемо співвідношення норм українського кримінального законодавства про відповідальність за злочини, що викликають заклопотаність всієї міжнародної спільноти, з відповідними нормами РС. Так як нормативно-правовим актом кримінального законодавства України, який містить кримінальну відповідальність за вищезазначений перелік злочинів, є ККУ, то аналіз буде здійснюватися на основі його норм. Багато спіль-

ного є в правових нормах, що встановлюють відповідальність за скоєння злочину геноциду безпосередньо в ст. 6 РС та ст. 442 ККУ. Зазначимо, що визначення геноциду, а саме перелік діянь винної особи, які й становлять склад злочину, що містяться в ст. 442 ККУ ширше аніж аналогічна норма в РС. Окрім діянь, перерахованих в РС, ККУ містить «публічні заклики до геноциду, а також виготовлення матеріалів із закликами до геноциду з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів» [2, ст. 442]. Звичайно дії, зазначені в ч. 2 ст. 442 ККУ, не відносяться до складу злочину геноциду, а є лише додатковими діями, які підбурюють до скоєння такого злочину. Отже, визначення геноциду в ККУ та РС є майже ідентичними, оскільки в їх основі лежить Конвенція 1948 р. «Про запобігання злочину геноциду та покарання за нього» [3, ст. 2].

В ст. 7 РС встановлюється відповідальність за скоєння злочину проти людяності. Під такими злочинами розуміються діяння, які скоюються в рамках систематичного або широкомасштабного нападу на будь-яких цивільних осіб, якщо такий напад скоюється свідомо [1, ст. 7]. Перелік таких діянь міститься у вищевказаній статті. В ККУ відповідальність за злочини проти людяності, так як їх кваліфікує міжнародне кримінальне право, відсутня. Звичайно існують загальнокримінальні норми права, що встановлюють відповідальність за умисне вбивство [2, ст. 115], побої і мордування [2, ст. 126], незаконне позбавлення волі або викрадення людини [2, ст. 146], злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, яким присвячений цілий розділ 4 Особливої частини ККУ та інші склади злочинів, які потенційно можна кваліфікувати як злочини проти людяності в розумінні РС. Але в усіх перелічених складах злочинів відсутня така кваліфікаційна ознака, як «здійснення злочину в рамках систематичного або широкомасштабного нападу на будь-яких цивільних осіб, якщо такий напад скоюється свідомо».

Як зазначається в ККУ, військовими злочинами визнаються передбачені розділом 19 злочини проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів [2, ст. 401]. Натомість РС надає перелік діянь, що відносяться до військових злочинів, при цьому вони здійснюються крупномасштабно в межах плану або політики. Відрізняються також суб'єкти складу злочину. Якщо в ККУ вказуються конкретна група осіб, а саме: військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти, то в нормах РС конкретні суб'єкти не вказуються, вказується лише перелік самих злочинів. Тобто суб'єктом може бути будь-яка особа, яка вчинила хоча б одне із перелічених протиправних діянь ст. 8 РС.

Щодо злочину агресії, в тексті РС відзначено, що суд буде здійснювати юрисдикцію щодо злочину агресії, як тільки буде прийнято відповідно до статей 121 та 123 положення, яке б містило визначення цього злочину і викладало б умови, за яких суд здійснював би юрисдикцію щодо цього злочину. Такий стан узгоджується з відповідними положеннями Статуту ООН [1, ст. 5]. При цьому ККУ містить норму, що передбачає відповідальність за планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни [2, ст. 437].

Таким чином, нами був проведений аналіз норм РС та ККУ, що містять відповідальність за міжнародні злочини. В частині імплементації відповідальності за злочини проти людяності та військові злочини в українське кримінальне законодавство потребується додаткова правотворчість, доповнення або внесення змін до чинних норм розділів 2, 3, 4, 19 ККУ, що стосуються злочинів проти особи та військових злочинів.

Література:

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 16.01.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588. – Назва з екрана.
2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України №2341-III від 06.10.2018 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. – Назва з екрана.
3. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155. – Назва з екрана.

Є.Д. Стрельцова

к.ю.н., доц.

ЗАКРІПЛЕННЯ ПРИНЦИПУ «LEX VOLUNTATIS» В МІЖНАРОДНИХ ДОКУМЕНТАХ

Принцип «lex voluntatis», або «автономія волі», традиційно розглядають в контексті міжнародного приватного права. Виходячи з загальних положень щодо визначення та основних умови автономії волі Закону України про міжнародне приватне право 2005 р. (далі – Закон про МПРП), автономія волі, по-перше, – «принцип, згідно з яким учасники правовідносин з іноземним елементом можуть здійснити вибір права, що підлягає застосуванню до відповідних правовідносин» (ч. 1 п. 5 ст. 1). По-друге, вибір права має бути явно вираженим або прямо впливати з дій сторін правочину,

умов правочину чи обставин справи, які розглядаються в їх сукупності (ч. 2 ст. 5). По-третє, можливість вибору права передбачена «... у будь-який час, зокрема, при вчиненні правочину, на різних стадіях його виконання...» (ч. 5 с. 5); по-третє, вибір права може бути здійснений щодо правочину в цілому або його окремої частини, за умови явного вираження такого вибору (ч.ч. 3 і 4 ст. 5) [1, ст. 5].

Зазвичай цей принцип застосовується для врегулювання міжнародних контрактних зобов'язань, що сприяє визначеності і передбачуваності правового регулювання можливих майбутніх спорів. Водночас слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку МПрП принцип «*lex voluntatis*» поширюється також у сферах недоговірних зобов'язань, сімейних відносин та інш. Також у широкому сенсі під цим принципом розуміють можливість вибору юрисдикції розгляду спору. До цього слід додати, що застосування «*lex voluntatis*» поширене в національних правових системах світу, що робить його «...одним з об'єднуючих принципів сучасного міжнародного приватного права» [2, с. 364].

Водночас, попри згадані переваги застосування принципу «*lex voluntatis*», можуть виникнути ситуації правової невизначеності через існування розбіжностей у його тлумаченні і застосуванні в різних національних правових системах. Це стосується, зокрема, питань про: застосування принципу «*lex voluntatis*» до міжнародного контракту (національні правові системи здебільшого передбачають застосування цього принципу до міжнародного контракту, тобто коли міжнародний характер контракту визначається через різну, умовно кажучи, «національність» його сторін, проте окремі правові системи ширше тлумачать такий контракт: за складом сторін він може бути внутрішньонаціональним, а «робить» його «міжнародним» іноземне право, обране сторонами); форми вираження волі сторін про вибір застосовного права (явно виражений вибір сторін або достатньо, щоб він впливав з дій сторін чи обставин справи); розщеплення договірному статусу (можливість застосування вибору різного права до різних його частин); зв'язок обраного права із правовідношенням (обране право повинно мати тісний зв'язок із правовідношенням, або таку вимогу не висунуто); можливість вибору транснаціонального права (*lex mercatoria*) як матеріального права, що підлягає застосуванню до змісту правовідносин; співвідношення автономії волі з імперативними нормами та публічним порядком; та ін. [3, с. 463, с. 604, с. 651, с. 677].

Унаслідок розбіжностей у підходах до зазначених вище питань сторони міжнародного контракту, здійснивши вибір права, не завжди можуть бути впевнені, чи буде такий вибір визнаний і у яких межах у державі форуму. Отже, на міжнародному рівні постало питання про створення

уніфікованого підходу до застосування принципу автономії волі, який б сприяв досягненню однакового результату щодо визнання вибору права, сфери його застосування, форм його вираження, його обмежень, незалежно від того, суд чи арбітраж якої держави здійснює провадження у справі. У різні часи уніфікацію в цій сфері було досягнуто, з різним ступенем успішності, насамперед, через міжнародні конвенції, як універсального, так і регіонального рівня. Серед універсальних конвенцій слід згадати, наприклад, про Гаазьку конвенцію про право, що застосовується до міжнародної купівлі-продажу товарів 1955 р. (ст. 2), Гаазьку конвенцію про право, що застосовується до договорів міжнародної купівлі-продажу товарів, 1986 (ст. 7). Регіональні документи охоплюють угоди, укладені в межах регіональних міжнародних організацій (ЄС, СНД тощо), наприклад: Київська угода про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, 1992 (ст. 11 п. «є»); Регламент ЄС № 593/2008 Європарламенту та Ради «Про право, що підлягає застосуванню до договірних зобов'язань» (так званий Регламент «Рим I»), 2008, (ст. 3); Міжамериканська конвенція про право, що застосовується до міжнародних контрактів, 1994 та інш.

Водночас, слід зазначити, що наведені документи, безумовно, являючи собою певний крок до уніфікації, не в змозі досягнути бажаних результатів усебічної уніфікації. Це пов'язано з низкою обставин, серед яких: лише часткова регламентація питань автономії волі; відмінності правил імплементації міжнародних норм в різних державах, що створює певні проблеми; тривалість процесу розробки конвенцій та набрання ними чинності, що у кінцевому підсумку призведе до застарілості їх положень, особливо, в умовах швидко мінливих обставин; обмежене коло держав-учасниць конвенцій; тощо.

Неоднакове застосування принципу автономії волі сторін в різних юрисдикціях і окремі зазначені проблеми, пов'язані із застосуванням положень міжнародних конвенцій, призвели до пошуку засобів недержавної уніфікації правил про вибір права і унаслідок – схвалення у 2015 р. в рамках Гаазької конференції з міжнародного приватного права Гаазьких принципів про вибір права, що підлягає застосуванню до міжнародних контрактів (далі – Гаазькі принципи). Цей документ не є міжнародним договором і, отже, на відміну від нього, не має обов'язкової сили, а являє собою типовий зразок (модель) для національних, регіональних, наднаціональних або міжнародних правових документів; може підлягати застосуванню державними судами та арбітражними трибуналами для тлумачення, доповнення та розробки норм міжнародного приватного права [4]. Гаазькі принципи являють собою, на думку їх творців, ілюстрацію усеосязної регламентації

принципу автономії волі і керівного інструменту для ефективного практичного застосування цієї регламентації. Передусім, цей документ передбачає основоположну здатність сторін вибрати застосовне право (п. 1 Преамбули та ст. 2 (1)), проте, встановлюючи відповідні обмеження щодо вибору, коли це суперечить імперативним нормам та публічному порядку (ст. 11). Інші положення Гаазьких принципів передбачають усталені в багатьох національних законодавствах підходи, наприклад: можливість вибору «різного» права для застосування до різних частин контракту (ст. 2(2)); необов'язковість явної форми вираження вибору права (ст. 4); можливість зміни раніше обраного права (ст. 2 (3)) та необов'язковість існування тісного зв'язку між обраним правом та сторонами чи правочином (ст. 2 (4)). Ст. 9 вказує про сферу дії права, що застосовується до договору; в ст.10 йдеться про сферу дії права, що застосовується до договорів про відступлення права вимоги.

Водночас, Гаазькі принципи відображають і новітні підходи. Отже, ст. 3 надає можливість сторонам не обмежуватись лише вибором національного права конкретної держави, а скористатися можливістю вибору так званої недержавної та збалансованої сукупності норм («rules of law»). Інші новели торкаються питань: дійсності вибору права в залежності від форми його вираження (ст. 5); «конкуренції» типових форм щодо угоди про вибір права (ст. 6); виключення ситуацій зворотного відсилання (тобто вибір права виключає вибір колізійної норми – *C.S.*) (ст. 8).

Підсумовуючи, зазначимо, що Гаазькі принципи як принципи м'якого права, які закріплюють принцип «*lex voluntatis*» в міжнародних контрактах з застосуванням широкого, ліберального підходу до вибору права, розглядається як корисний інструмент, що сприяє однаковому сприйманню і застосуванню принципу автономії волі на глобальному рівні, і як такий, що може слугувати підґрунтям для прийняття у майбутньому міжнародного договору в цій сфері.

Література:

1. Про міжнародне приватне право [Електронний ресурс]: Закон України № 2709-IV від 23.06.2005 р. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2709-15/page_2. – Назва з екрана.
2. Symeonides, S.C. *Codifying Choice of Law around the World. An International Comparative Analysis* / S.C. Symeonides. – Oxford University Press, 2014. – 411 p.
3. Див. положення законодавства окремих держав щодо різних аспектів застосування принципу «*lex voluntatis*» в кн.: *Международное частное право: Иностранное законодательство* / Предисл. А.Л. Маковского; сост. и науч. ред. А.Н. Жильцов, А.И. Муранов. – М.: «Статут», 2001. – 892 с.

4. Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts (Text). Published by the Hague Conference on Private International Law Permanent Bureau [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://assets.hcch.net/docs/5da3ed47-f54d-4c43-aaef-5eafc7c1f2a1.pdf>. – Назва з екрана.

О.В. Стрілецька

*здобувач кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права
науковий керівник: к.ю.н., доц. Б.С. Бачур*

**МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ТВАРИН
ВІД ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ**

В умовах сьогодення врегулювання тих чи інших суспільних відносин характеризується багаторівневістю та різноманіттям підходів до вирішення окремих ключових питань. Не стала виключенням і сфера поведження з тваринами, зокрема запобігання прояву жорстокості щодо них. Процеси розробки національних правових підходів та міжнародних стандартів відбуваються під впливом сучасних напрацювань біоетики і з урахуванням істотного впливу руху на захист тварин, відповідно до якого надалі актуальнішим стає питання про визнання правосуб'єктності тварин та закріплення за істотами, що не відносяться до людського виду, певних прав – тобто постає питання про «права тварин». В цілому міжнародний досвід правового регулювання та розробки стандартів захисту тварин демонструє якісно інший підхід: на чолі ставиться не захист прав тварин, але захист благополуччя тваринного світу та запобігання жорсткого і іншого неналежного поведження з тваринами.

На міжнародному рівні в зазначеній сфері діє ряд міжнародних неурядових організацій, і саме в їх рамках приймаються документи щодо захисту тварин. Організації, що виступають за благополуччя тварин, проводять кампанію з прийняття Загальної декларації про благополуччя тварин (UDAW) Організації Об'єднаних Націй. Загальна Декларація закликає Організацію Об'єднаних Націй визнати тварин живими істотами, здатними відчувати біль і страждання, і визнати, що благополуччя тварин є важливим питанням в рамках соціального розвитку країн світу. Кампанія по прийняттю UDAW в даний час координується Всесвітнім товариством захисту тварин, Королівським товариством по запобіганню жорсткому поведженню з тваринами (Королівським товариством захисту тварин) і Міжнародним гуманним товариством (HSI) [1].

Найбільш розробленою на міжнародному рівні є система забезпечення добробуту тварин у країнах Європи. В Європі існує кілька рівнів правової регламентації – на рівні наднаціональної інституції – в Європейському

Союзи, на рівні міжнародної організації зі спеціальними цілями – Раді Європи, а також в рамках окремих держав Європи [2, с. 19]. Завдяки діяльності Ради Європи були сформульовані та здобули певного універсального впливу чотири основних конвенції, спрямовані на забезпечення закріплення єдиних стандартів поводження з тваринами (Європейська конвенція про захист тварин при міжнародне перевезення 1968 р. (переглянута в 2003 р.) [3], Європейська конвенція про захист тварин, що утримуються на фермах 1976 р. [4], Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для експериментів та інших наукових цілей 1986 р. [5], Європейська конвенція про захист домашніх тварин 1987 р. [6]). Конвенції були розроблені на підставі наукового і практичного досвіду держав в сфері поводження з тваринами і з урахуванням думок спостерігачів – благодійних організацій, ветеринарних організацій, фермерських організацій, тощо.

Єдиною конвенцією щодо поводження з тваринами, що була підписана і ратифікована Україною, є Європейська конвенція про захист домашніх тварин 1987 р. (підписана 05.07.2011; ратифікована 09.01.2013; набула сили 01.08.2014), що передбачає вдосконалення чинного законодавства в цій сфері, в першу чергу Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження», та має особливе значення для наближення до цивілізованих стандартів поводження з тваринами, а також з відображенням на правовому рівні європейських принципів поваги до тварин. Сьогодні розробка міжнародних стандартів висвітлює якісне зрушення, коли проблема захисту тварин від жорстокого поводження перейшла до розряду соціально значущих.

Література:

1. Help make the Universal Declaration on Animal Welfare a reality [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.worldanimalprotection.org/take-action/back-universal-declaration-animal-welfare>. – Назва з екрана.
2. Jessica Vapnek, Megan Chapman. Legislative and regulatory options for animal welfare. – Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2010. – 97 р.
3. Європейська конвенція про захист тварин при міжнародному перевезенні 1968 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/994_227. – Назва з екрана.
4. Европейская конвенция о защите животных, содержащихся на фермах 1976 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.coe.int/ru/web/conventions/recent-changes-for-treaties/-/conventions/treaty/087>. – Название с экрана.
5. Европейская конвенция о защите позвоночных животных, используемых для экспериментов и других научных целей 1986 г. [Электронный

- ресурс]. – Режим доступа: <https://www.coe.int/ru/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/123>. – Название с экрана.
6. Європейська конвенція про захист домашніх тварин 1987 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a15. – Назва з екрана.
 7. Про захист тварин від жорстокого поводження [Електронний ресурс]: Закон України № 3447-IV від 21.02.2006 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15>. – Назва з екрана.

**ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН
У ПРИВАТНОПРАВОВІЙ СФЕРІ**

О.В. Байло

к.ю.н., доц.

**ОСОБЛИВОСТІ ПРИПИНЕННЯ СТРОКОВОГО
ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ**

Відповідно до п. 2 ст. 36 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) [1] підставою припинення трудового договору є закінчення строку, крім випадків, коли трудові відносини фактично тривають і жодна зі сторін не поставила вимогу про їх припинення.

На перший погляд складається враження, що припинення строкового трудового договору за зазначеною підставою є чітко врегульованою процедурою та не зумовлює яких-небудь труднощів у застосуванні.

Проте на практиці під час звільнення працівника за зазначеною підставою можливе виникнення ряду обставин, що ускладнюють припинення трудового договору.

У п. 7 постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 1992 р. № 9 «Про практику розгляду судами трудових спорів» [2] роз'яснено, що під час укладення трудового договору на визначений строк цей строк встановлюється погодженням сторін і може визначатись як конкретним терміном, так і часом настання певної події (наприклад, повернення на роботу працівниці з відпустки після вагітності, пологів і догляду за дитиною; особи, яка звільнилась із роботи у зв'язку із призовом на дійсну строкову військову чи альтернативну службу, обранням народним депутатом чи на виборну посаду (або виконанням певного обсягу робіт).

Особливу увагу слід звернути на гарантії для окремих категорій громадян при припиненні строкового трудового договору.

Так, ч. 2 ст. 39 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» передбачає, що громадяни України, призвані на строкову військову службу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, або прийняті на військову службу за контрактом у разі виникнення кризової ситуації, що загрожує національній безпеці, оголошення рішення про проведення мобілізації та (або) введення воєнного стану, користуються, зокрема, гарантіями, передбаченими ч. 3, 4 ст. 119 КЗпП України [3,

ст. 39]. Зокрема, мова йде про збереження місця роботи, посади і компенсацію із бюджету середнього заробітку на підприємстві, в установі, організації, в яких такі особи працювали на час призову, незалежно від підпорядкування та форми власності. Виплата таких компенсацій із бюджету в межах середнього заробітку проводиться за рахунок коштів Державного бюджету України в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Основним аргументом роботодавців при розгляді справи у зв'язку із припиненням строкового трудового договору з особою, яка мобілізована, є те, що положення ст. 119 КЗпП України щодо гарантій збереження місця роботи та виплати середньої заробітної плати можуть поширюватись лише на випадки звільнення працівників з ініціативи роботодавця та щодо безстрокових трудових договорів. Проте чинним законодавством не встановлено жодних відмінностей між правовим становищем працівників, які уклали строкові трудові договори, та працівників, що працюють за безстроковими трудовими договорами, зокрема, й щодо поширення на них установлених законом гарантій, пільг і компенсацій, тому передбачені ст. 119 КЗпП України гарантії поширюються на всіх без винятку працівників незалежно від того, працюють вони за строковим чи безстроковим трудовим договором.

Державна служба з питань праці в листі «Щодо можливості розірвання трудових відносин з працівником, призваним на військову службу» від 26.11.2015 р. № 4979/0/4.1-06/6/ДП-15 наголошує на неможливості розірвання трудових відносин з працівником, призваним на військову службу, за жодних обставин та рекомендує роботодавцям для припинення трудового договору на підставі п. 2 ст. 36 КЗпП України у зв'язку із закінченням строку трудового договору з працівниками, призваними на військову службу, яке можливе тільки після закінчення проходження військової служби, в день закінчення строку трудового договору видати відповідний наказ та вжити заходів щодо ознайомлення працівника з цим наказом, наприклад, шляхом направлення його копії поштою на відому адресу [4]. Така позиція неодноразово відзначалася у рішеннях Верховного Суду (Постанова ВС від 25.07.2018 р. у справі № 761/33202/16-ц та Постанова ВС від 28.03.2018 р. у справі № 761/8873/16-ц).

Проте, В. Р. Шишлюк вважає, що укладаючи строковий трудовий договір, працівник погоджує строк його припинення шляхом визначення такого строку в трудовому договорі. Відповідно, припинення трудового договору на підставі п. 2 ст. 36 КЗпП України не є його розірванням з ініціативи роботодавця. Отже, у разі закінчення строку трудового договору з мобілізованим працівником він може бути припинений. Таким чином, якщо роботодавець не має наміру продовжувати трудові відносини із працівником, призваним на військову службу за призовом під час мобілізації, він має

здійснити своє волевиявлення щодо припинення такого трудового договору шляхом видання відповідного наказу. Отже, звільнення працівників, призваних на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, неможливе тільки в разі звільнення працівників з ініціативи роботодавця [5, с. 67].

Отже, вивчення законодавства та судової практики засвідчує недосконалість правового механізму припинення строкового договору, неправильне визначення моменту закінчення трудового договору. Такі прогалини призводить до порушення прав працівників, зокрема щодо надання гарантій працівникам, які мобілізовані, що є неприпустимим.

Чинне законодавство не передбачає можливості розірвання трудових відносин з працівником, призваним на військову службу, за жодних обставин. Припинення трудового договору на підставі п. 2 ст. 36 КЗпП України у зв'язку з закінченням строку трудового договору з працівниками, призваними на військову службу, можливо тільки після закінчення проходження військової служби (дня фактичної демобілізації).

Вважаємо доцільним переглянути положення проекту Трудового кодексу України про порядок припинення трудового договору у зв'язку із закінченням строку. Зокрема, у проекті Трудового кодексу України слід закріпити не лише обов'язок роботодавця повідомляти працівника за три дні про майбутнє звільнення у зв'язку із закінченням строку трудового договору, а й передбачити обов'язок повідомляти про намір продовжити трудові правовідносини на невизначений термін.

Література:

1. Кодекс законів про працю України № 322-VIII від 10.12.1971 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – Додаток до № 50. – Ст. 375.
2. Про практику розгляду судами трудових спорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.1992 р. № 9 // Юридичний вісник України. – 2008. – № 49. – Ст. 12.
3. Про військовий обов'язок і військову службу [Електронний ресурс]: Закон України № 2232-XII від 25.03.1992 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> – Назва з екрана.
4. Щодо можливості розірвання трудових відносин з працівником, призваним на військову службу [Електронний ресурс]: Лист Державної служби України з питань праці № 4979/0/4.1-06/6/ДП-15 від 26.11.2015 р. – Режим доступу: <http://www.documenty.in.ua/lyst-derzhavnoyi-sluzhby-ukrayiny-z-pytan-pratsi-shhodo-mozhlyvosti-rozirvannya-trudovyh-vidnosyn-z-pratsivnykom-pryzvanym-na-vijskovu-sluzhbu-vid-26-11-2015-r-4979-0-4-1-06-6-dp-15/> – Назва з екрана.

5. Шишлюк В. Р. Закінчення строку як підстава припинення трудового договору за законодавством України і Польщі / В. Р. Шишлюк // Право і суспільство. – № 2. Частина 2. – 2017. – С. 66-70.

В.В. Валах

к.ю.н., доц.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДИЧНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Основним документом, який започаткував медичну реформу в Україні, є Концепція реформи фінансування системи охорони здоров'я, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 р. № 1013-р. Відповідно до Концепції основними завданнями медичної реформи є наступні:

1. Впровадження державного гарантованого пакета медичної допомоги:

- створення Державного гарантованого пакету медичної допомоги;
- запровадження механізму часткової офіційної співоплати пацієнтами;
- впровадження тарифів для повної оплати медичних послуг, що входять до державного гарантованого пакету медичної допомоги, та тарифів офіційної співоплати таких послуг, які будуть уніфікованими і єдиними для всієї території України

2. Утворення єдиного національного замовника медичних послуг

3. Автономізація постачальників медичної допомоги

4. Запровадження принципу «гроші ходять за пацієнтом»

5. Розбудова сучасної системи управління медичною інформацією

Відповідно до завдань медична реформа має пройти три основні етапи:

I. Підготовчий етап (2017 р.)

II. Етап впровадження (2018–2019 роки)

III. Етап інтеграції (2020 р.)

Кожний з вказаних етапів має свої конкретні цілі та завдання, які, на жаль, на сьогодні не виконуються у повному обсязі.

Одним із завдань реформи є саме її нормативно-правове забезпечення. Відтак, на виконання цього було прийнято низку нормативно-правових актів, головними серед яких слід визнати наступні закони України:

1) «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я» №2002-VIII від 06.04.2017 р. (набув чинності 6 травня 2017 р.), який започаткував процес автономізації ЗОЗ;

2) «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» №2168-VIII від 19.10.2017 р. (набув чинності 30 січня 2018 р.) можна вважати «конституцією» медичної реформи в Україні;

3) «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» №2233-VIII від 07.12.2017 р. (набув чинності 1 січня 2018 р.), який передбачає зміни у фінансуванні медичних послуг з Державного бюджету;

4) «Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості» №2206-VIII від 14.11.2017 р. (набув чинності 31 грудня 2017 р.)

Усі зміни, які відбуваються сьогодні у сфері медицини, умовно можна поділити на наступні:

1. Впровадження нового понятійного апарату. Зокрема, Закон України № 2002-VIII внес. зміни до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (ч.1 ст. 3), де зараз введено нові правові терміни «*медичне обслуговування*» та «*послуга з медичного обслуговування населення (медична послуга)*». Системне тлумачення цих норм надає змогу констатувати, що медична послуга – це різновид послуги у її цивільно-правовому розумінні, та на правовідносини щодо надання медичних послуг розповсюджуються норми споживчого законодавства.

Закон України «Про державні фінансові гарантії...» (п. 1 ч. 1 ст. 2) вводить *Програму медичних гарантій* – програму, що визначає (а) перелік та обсяг (б) медичних послуг (включаючи медичні вироби) та лікарських засобів, (в) повну оплату надання яких пацієнтам держава гарантує за рахунок коштів Державного бюджету України (г) згідно з тарифом, (г) для профілактики, діагностики, лікування та реабілітації у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами.

Закон України №2002-VIII від 06.04.2017 передбачає необхідність *автономізації ЗОЗ*. Термін «автономізація» є невідомим вітчизняним юристам, а тому викликає певні занепокоєння. Аналіз нормативної бази у цій сфері дає змогу зробити висновок, що автономізація ЗОЗ – це реорганізація шляхом перетворення ЗОЗ із комунальної (або державної) організації (закладу, установи) на комунальне (державне) некомерційне підприємство (КНП/ДНП). Заклади охорони здоров'я у вигляді некомерційних підприємств можуть мати відокремлене майно (в тому числі кошти), закріплене за ними на праві оперативного управління, самостійний баланс, самостійно затверджувати штатний розпис, мати рахунки в установах банків, печатки.

2. Впровадження нових інституцій. Так, ст. 7 Закону України «Про державні фінансові гарантії...» передбачає створення *Уповноваженого органу* єдиного національного замовника медичних послуг. Відповідно до

постанови КМУ «Про утворення Національної служби здоров'я України» від 27 грудня 2017 р. № 1101, НСЗУ є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра охорони здоров'я, який реалізує державну політику у сфері державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення.

Постановою КМУ «Деякі питання електронної системи охорони здоров'я» від 25.04.2018 р. № 411 на виконання ст. 11 Закону України «Про державні фінансові гарантії...» затверджено Порядок функціонування електронної системи охорони здоров'я та Порядок опублікування відомостей з електронної системи охорони здоров'я Національною службою здоров'я. *Електронна система охорони здоров'я eHealth* – діюча в Україні інформаційно-телекомунікаційна система, що забезпечує автоматизацію ведення обліку медичних послуг та управління медичною інформацією в електронному вигляді, до складу якої входять центральна база даних та медичні інформаційні системи, між якими забезпечено автоматичний обмін даними через відкритий програмний інтерфейс (API). У eHealth буде 7 реєстрів: реєстр пацієнтів; реєстр декларацій про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу; реєстр суб'єктів господарювання в сфері охорони здоров'я; реєстр медспеціалістів; реєстр медичних працівників; реєстр договорів про медобслуговування; реєстр договорів про реімбурсацію.

Між НСЗУ та автономізованим ЗОЗ укладається *Договір про медичне обслуговування населення за програмою медичних гарантій*. Аналіз чинного договірної законодавства та постанови КМУ «Деякі питання щодо договорів про медичне обслуговування населення за програмою медичних гарантій» від 25.04.2018 р. № 410, дозволяє стверджувати, що:

- а) форма договору – письмова (електронна);
- б) сторони договору – НСЗУ та ЗОЗ;
- в) він є типовим договором (форма затверджена КМУ);
- г) він є договором на користь 3-х осіб (пацієнтів) у частині надання їм медичних послуг та лікарських засобів за Програмою;
- г) істотні умови договору: перелік та обсяг надання пацієнтам медичних послуг та ЛЗ за Програмою; умови, порядок та строки оплати тарифу; фактична адреса надання медичних послуг; звітність надавачів медичних послуг; строк дії договору.

Закон України «Про державні фінансові гарантії...» у ч. 2 ст. 9 передбачає, що пацієнт (його законний представник) реалізує своє право на вибір лікаря шляхом подання надавачу медичних послуг *декларації про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу*. Питання щодо порядку вибору лікаря, підписання декларації, її анулювання тощо регламентовані у

наказі МОЗУ «Про затвердження Порядку вибору лікаря, який надає первинну медичну допомогу, та форми декларації про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу» від 19.03.2018 № 503. Аналіз правової природи декларації дає змогу зробити висновок, про те що вона, по-перше, є одностороннім правочином, який підтверджує реалізацію права пацієнта на вибір певного лікаря у певному ЗОЗ, а, по-друге, є акцептом у договорі про надання медичних послуг.

А.М. Комаренко

ст. викладач

НЕЗАКОННЕ ЗВІЛЬНЕННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

Ч. 6 ст. 43 Конституції України [1, ст.43] та ст. 5¹ КЗпП України гарантує громадянам правовий захист від незаконного звільнення [2, ст. 5¹]. Що треба розуміти під поняттям «незаконне звільнення»? Аналіз чинного законодавства та актів судової влади дозволяє зробити висновок, що, **по-перше**, не можна припиняти трудовий договір (звільняти працівника) з підстав, не передбачених законодавством. Чинне законодавство передбачає вичерпний перелік підстав припинення трудового договору, які можна поділити, наприклад, на **загальні**, що передбачені в КЗпП (ст.ст. 36, 38-39, 40-41, 45, 199) та **додаткові (спеціальні)**, які передбачені в інших законодавчих актах (ст. 30 Закону України «Про державну службу» [3], ст.ст. 41-42, 51-61 Закону України «Про прокуратуру» [4], п. 8 Положення про умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій, затв. наказом Мінпраці України, Мінюсту України та Мінфіну України 28.06.1993 р. № 43 [5] тощо). Тобто, при припиненні трудового договору (звільненні працівника) у наказі чи іншому акті обов'язково робиться посилання на конкретну норму законодавства, згідно якої припиняється трудовий договір і працівник звільнюється з роботи.

Класичним прикладом **першого** випадку незаконного звільнення є рішення Шевченківського суду м. Києва у справі экс-генпрокурора С. Піскуна від 01.12.2005 р. (справа №2-12238/05). Указом Президента України № 1441/2002 від 14.10.2005 р. Генеральний прокурор України С. Піскун був звільнений з посади відповідно п. 11 ч. 1 ст. 106 Конституції України. Посилаючись на ст. 43 Конституції України, ст. 5¹ КЗпП, Закон України «Про прокуратуру», суд визначив, що звільнення Генерального прокурора без визначення підстав його звільнення є протиправним, а права позивача підлягають захисту шляхом скасування зазначеного Указу та поновлення позивача на посаді Генерального прокурора України з 14.10.2005 р. [6].

По-друге. Кожна з цих підстав має певні умов і порядок застосування, які визначаються законодавством та актами судової влади. Звільнення працівника з будь-якої підстави без сукупності цих умов і визначеного порядку, у разі виникнення трудового спору щодо припинення трудового договору (звільнення працівника), не можна вважати законним. Нажаль не завжди правова норма, яка передбачає ту чи іншу підставу припинення трудового договору визначає умови і порядок її застосування, у зв'язку з чим необхідно обов'язково враховувати акти судових органів. Так, Пленум Верховного Суду України з метою забезпечення однакового застосування норм права при вирішенні окремих категорій справ узагальнює практику застосування матеріального і процесуального законів, систематизує та забезпечує оприлюднення **правових позицій** Верховного Суду з посиланням на судові рішення, в яких вони були сформульовані, а також за результатами аналізу судової статистики та узагальнення судової практики **надає роз'яснення** рекомендаційного характеру з питань застосування законодавства при вирішенні судових справ [7, п.п.10-1, 10-2 ч. 2 ст. 45].

Наприклад, одним із заходів стягнення за порушення трудової дисципліни є **звільнення** [2, ст. 147]. Пленум Верховного Суду України роз'яснює, що у справах про поновлення на роботі осіб, звільнених за порушення трудової дисципліни, судам необхідно з'ясувати, в чому конкретно проявилось порушення, що стало приводом до звільнення, чи могло воно бути підставою для розірвання трудового договору за **пунктами 3, 4, 7, 8 ст. 40, п. 1 ст. 41** КЗпП, чи додержані роботодавцем передбачені **статтями 147(1), 148, 149** КЗпП правила і порядок застосування дисциплінарних стягнень...[8, п. 22].

Які ж умови і порядок розірвання трудового договору з цих підстав, щоб звільнення вважалось законним?

Так, **п. 4 ст. 40** КЗпП надає право роботодавцю розірвати трудовий договір з працівником у разі прогулу (в тому числі відсутності на роботі більше трьох годин протягом робочого дня) без поважних причин [2,п.4 ст. 40]. Згідно такої редакції умовами застосування цієї підстави є: **1) факт прогулу**, тобто відсутність працівника на роботі як протягом робочого дня, так більше трьох годин протягом робочого дня **+2) ця відсутність повинна бути без поважних причин**. Виникає питання: «Як треба розуміти «відсутність на роботі»? Верховний Суд України визначає, що **не можуть вважатися прогулом відсутність працівника не на підприємстві, а на робочому місці**. Самовільна відсутність на робочому місці працівника, який не залишив місце знаходження підприємства, установи, організації, може бути підставою для застосування не звільнення за п. 4 ст. 40 КЗпП, а іншого дисциплінарного стягнення [9, п. 93]. Тобто, **умовами** застосування п. 4 ст. 40 КЗпП є:

1) факт відсутності працівника на підприємстві як протягом робочого дня, так і більше трьох годин протягом робочого дня + **2) ця відсутність повинна бути без поважних причин.**

Згідно п. 7 ст. 40 КЗпП роботодавець може розірвати трудовий договір з працівником у разі його появи на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння [2, п. 7 ст. 40]. Тобто, згідно такої редакції достатньою умовою застосування цієї норми є сам факт появи працівника на роботі (на підприємстві) у такому стані, що повинно бути підтверджено як медичним висновком, так і іншими видами доказів, яким суд має дати відповідну оцінку. Разом з тим, Пленуму Верховного Суду України роз'яснює, що з цих підстав можуть бути звільнені з роботи працівники **за появу на роботі** у нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння **в будь-який час робочого дня**, незалежно від того, чи були вони відсторонені від роботи, чи продовжували виконувати трудові обов'язки. Для працівника з ненормованим робочим днем час знаходження на роботі понад встановленої його загальну тривалість вважається робочим [8, п. 25]. Таким чином, **умовами** застосування п. 7. ст. 40 КЗпП є: **1) підтверджений факт появи на роботі в такому стані + 2) поява на роботі в такому стані в будь-який час робочого дня, який визначається Правилами внутрішнього розпорядку підприємства або графіком змінності.** *Для працівника з ненормованим робочим днем час знаходження на роботі понад встановленої його загальну тривалість вважається робочим.*

Щодо порядку звільнення за порушення трудової дисципліни, то необхідно додержуватись правил і порядку застосування дисциплінарних стягнень, передбачених ст.ст. 147-1, 148 та 149 КЗпП. Особливої уваги заслуговують вимоги ст. 148 КЗпП «Строк для застосування дисциплінарного стягнення», згідно якої дисциплінарне стягнення застосовується роботодавцем безпосередньо за виявленням проступку, але не пізніше одного місяця з дня його виявлення, не рахуючи часу звільнення працівника від роботи у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю або перебування його у відпустці. Дисциплінарне стягнення не може бути накладене пізніше шести місяців з дня вчинення проступку. Звільнення працівника з порушенням встановлених строків буде вважатися **незаконним!**

Як правило, **незаконним** вважається звільнення працівника за ініціативою роботодавця в період його тимчасової непрацездатності, а також у період перебування працівника у відпустці [2, ч. 3 ст. 40].

Звільнення працівника за ініціативою роботодавця без попередньої згоди на це виборного органу профспілкової організації, як це вимагає ст. 43 КЗпП, не завжди є підставою для визнання звільнення працівник **незаконним.**

Таким чином, звільнення працівника слід вважати **незаконним**, коли воно здійснено, **по-перше**, або з підстав, не передбачених законодавством, або, **по-друге**, з порушенням умов і порядку застосування передбачених підстав припинення трудового договору.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.
2. Кодекс законів про працю України: Офіц. видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – 152 с.
3. Про державну службу: Закон України № 889-VIII від 10.12.2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – № 4. – 2016. – Ст. 43.
4. Про прокуратуру: Закон України № 1697-VII від 14.10.2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – № 2-3. – 2015. – Ст.12.
5. Положення про умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств, установ, організацій: Затв. наказом Мінтруда, Мінюста, Мінфіна України від 28.06.93 р. // Людина і праця. – 1993. – №8.
6. Рішення Шевченківського суду м. Києва у справі экс-генпрокурора С. Піскуна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.obozrvatel.com.ua. – Назва з екрана.
7. Про судоустрій і статус суддів: Закон України № 1402-VIII від 02.06.2016 р. // Відомості Верховної Ради України. – № 31. – 2016 – Ст. 545.
8. Про практику розгляду трудових спорів: Пост. Пленуму Верховного Суду України від 06.11.92 р. № 9 // Постанови Пленуму Верховного Суду України /1963–2000/ (в 2-х томах). – Т. 1. – К.: А.С.К., 2000. – С. 194-209.
9. Правові позиції Верховного Суду України застосування судами цивільного і цивільного процесуального законодавства. Трудове право / за заг. ред. П.І. Шевчука. – К.: Ін Юре, 2002. – С. 127-182.

Ю.О. Пилипенко

ст. викладач

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВО НА УТРИМАННЯ ЖІНКИ ТА ЧОЛОВІКА, ЯКІ НЕ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ШЛЮБІ МІЖ СОБОЮ

За аналогією зі ст. 74 СК України, яка поширює дію норм Глави 8 СК України на майнові відносини, що складаються між чоловіком та жінкою, що проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, законодавець закріпив у ст. 91 СК України норму, згідно з якою надав жінці та чоловіку, які не

перебувають у шлюбі між собою, право на утримання за умови наявності певних передбачених законом життєвих обставин. Так, відповідно до ч. 2 ст. 91 СК України жінка та чоловік, які не перебувають у шлюбі між собою, мають право на утримання в разі проживання з нею, ним їхньої дитини, відповідно до ч.ч. 2-4 ст. 84 та ст.ст. 86 і 88 цього Кодексу [1, ст. 74, ч.ч. 2-4 ст. 84, ст.ст. 86 і 88, ст. 91].

Визначальною фактичною підставою, із врахуванням положень, які містяться у частинах другої, третьої та четвертої ст. 84 та ст.ст. 86 і 88 СК України, на думку О.І. Сафончика, можна вважати такі згадані у названій нормі обставини, якими є: 1) наявність спільної дитини у жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою; 2) перебування у жінки або чоловіка, які не перебувають в шлюбі, на утриманні їхньої спільної дитини. Крім того, як впливає із комплексного тлумачення положень частини другої та частини першої ст. 91 СК України, такі чоловік та жінка, хоча і не перебувають в шлюбі, але на момент народження дитини мали проживати однією сім'єю (тобто перебувати у «фактичному шлюбі») [2].

Проте виникає сумнів у даній позиції, оскільки дефініції ст. 74 та ч. 1 ст. 91 СК України використовують так словосполучення як «жінка та чоловік, що проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі», «жінка та чоловік, які не перебувають у шлюбі між собою, тривалий час проживають однією сім'єю», тоді як дефініція ч. 2 ст. 91 сформульована інакше – «жінка та чоловік, які не перебувають у шлюбі між собою», з чого ми можемо зробити висновок про те, що для виникнення права на утримання згідно з ч. 2 ст. 91 СК України закон не вимагає від жінки та чоловіка проживання однією сім'єю. При цьому, якщо буквально тлумачити ч. 2 ст. 91 СК України, навіть за умови не перебування у шлюбі між собою, в тому числі і фактичному, закон надає одному з них за аналогією з ч.ч. 2-4 другої-четвертої ст. 84 та ст.ст. 86 і 88 СК України право на утримання в разі проживання з одним з них їхньої дитини. Вбачається, що доказування суду і встановлення того факту, коли саме і як довго відносно дати народження дитини існував фактичний шлюб, і чи продовжує він існувати на момент виникнення аліментних зобов'язань і чи мав місце фактичний шлюб взагалі – не є необхідним?

Важливо звернути увагу і на той факт, що ст. 91 СК України не передбачено право на утримання в період вагітності фактичної дружини (за аналогією з ч. 1 ст. 84 СК України), що ставить фактичну дружину у вкрай невідгідне положення у порівнянні з жінкою, що перебуває у стані вагітності під час перебування у зареєстрованому шлюбі. З правової точки зору таке формулювання норми є виправданим, оскільки між фактичним подружжям не спрацьовує презумпція батьківства, яку гарантує факт реєстрації шлюбу,

а тому, в разі виникнення спору, довести факт батьківства до народження дитини є проблемним. Інша справа, коли після народження дитини запис про батька зроблено за спільною заявою матері та батька дитини, що виключає спір про батьківство, тоді право на утримання від чоловіка-батька дитини згідно з ч. 2 та ч. 3 ст. 84 СК України, матиме фактична дружина, з якою проживає дитина до досягнення дитиною трьох років. Аналогічне право на утримання від чоловіка до досягнення дитиною шести років матиме фактична дружина, якщо дитина має вади фізичного або психічного розвитку. При цьому необхідно відмітити, що ч. 2 ст. 91 Сімейного кодексу, вдало передбачає аналогічне право для чоловіка, з яким залишилась проживати дитина.

Крім того, відповідно до ч. 6 ст. 84 СК України, право на утримання має дружина, з якою проживає дитина як під час перебування в шлюбі, так і в разі його розірвання. Звідси постає питання, якщо ч. 2 ст. 91 СК, що прямо передбачає право жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою, на утримання в разі проживання з нею, ним їхньої дитини, відповідно до ч.ч. 2–4 ст. 84 СК України, чи правильною буде теза про те, що на дані правовідносини ч.6 ст. 84 СК не поширюється – тобто, чи означає це той факт, що право на утримання в разі проживання з нею, ним їхньої дитини мають виключно жінка та чоловік, які не перебувають у шлюбі між собою, але проживають однією сім'єю та ведуть спільне господарство, але після припинення фактичних шлюбних відносин дія норми ст. 91 СК втрачає силу? Тобто, чи матимуть право на утримання в разі проживання з нею, ним їхньої дитини (а для фактичної дружин – в разі вагітності) жінка та чоловік, які не перебувають у шлюбі між собою, після припинення фактичних шлюбних відносин?

З огляду на наявність поставлених питань вважаємо, що дана сфера суспільних відносин потребує подальшого ґрунтовного дослідження, а виявлені проблеми – осмислення та найскорішого вирішення.

Література:

1. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України № 2947-III від 10.01.2002 р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>. – Назва з екрана.
2. Сафончик О. І. Деякі питання правового регулювання правовідносин «фактичного подружжя» щодо взаємного утримання / О.І. Сафончик // Актуальні проблеми держави і права. – 2010. – Вип. 53. – С. 199-204.

О.М. Потопахіна

к.ю.н., доц.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗПЕКИ ТА ГІГІЄНИ ПРАЦІ В АКТАХ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ

У нормативному забезпеченні права на безпечні та здорові умови праці важливу роль відіграють міжнародно-правові акти. Законом України від 10 грудня 1991 р. «Про дію міжнародних договорів на території України» встановлено, що укладені і належним чином ратифіковані Україною міжнародні договори становлять невід'ємну частину національного законодавства України і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства [1, ст. 137].

Міжнародна організація праці (далі – МОП) – спеціалізована установа Ліги Націй, а після Другої світової війни – Організації Об'єднаних націй (ООН), що була заснована у 1919 р. урядами різних країн для підтримки міжнародного співробітництва у справі забезпечення миру в усьому світі й зменшення соціальної несправедливості за рахунок поліпшення умов праці.

На сьогодні до складу МОП входять 185 країн-члени. Основними органами МОП є Міжнародна конференція праці, Адміністративна рада та розташований у Женеві постійний Секретаріат – Міжнародне бюро праці (МБП). Генеральний директор МБП – Гай Райдер (Велика Британія). Україна є членом МОП з 12.05.1954 р. та ратифікувала понад 60 конвенцій МОП. За часів незалежності Україна двічі обиралася до складу Адміністративної ради – на період 1996-99 рр. та 1999–2002 рр. [2]. Нормотворча діяльність Міжнародної організації праці є головним засобом здійснення її політики, реалізації цілей та завдань. Розробка, прийняття та застосування міжнародних трудових норм є найважливішою функцією МОП.

Основні цілі Міжнародної організації праці були сформульовані в преамбулі до Статуту МОП, а згодом у Філадельфійській Декларації про цілі та завдання Міжнародної організації праці від 10 травня 1944 р., текст якої додається до Статуту, Декларації про основоположні принципи і права у сфері праці від 18 червня 1998 р. та Декларації про соціальну справедливість в цілях справедливої глобалізації від 10 червня 2008 р. [3, с. 138], в якій відображені основні стратегічні завдання: сприяння зайнятості; розширення соціального захисту; сприяння соціальному діалогу; дотримання, сприяння і реалізація основоположних принципів і прав у сфері праці, а також розробка і розширення заходів соціального захисту працівників, які б носили сталий характер і відповідали національним умовам, називаються, у тому числі, здорові та безпечні умови праці.

Мета діяльності МОП – сприяння соціально-економічному прогресу, досягнення миру і соціальної справедливості, покращення умов праці та життя людей, захист прав людини.

Традиційно вважають, що конвенції та рекомендації складають Міжнародний трудовий кодекс, який об'єднує 14 розділів [4] та містить 189 конвенцій і 201 рекомендацій. У конвенціях та рекомендаціях МОП міститься основний масив міжнародних трудових норм про безпеку і гігієну праці. Ці питання були у центрі уваги МОП з часу її створення у 1919 р. та продовжують залишатися основоположною вимогою відносно досягнення цілей Програми гідної праці у сучасний період.

МОП прийняла чимало конвенцій та рекомендацій з питань безпеки і гігієни праці, які у Міжнародному кодексі праці згруповані наступним чином: 1. Загальні положення (Конвенція МОП № 155 про безпеку та гігієну праці 1981 р.; Конвенція МОП про № 161 про служби гігієни праці 1985 р.; Конвенція МОП № 174 про запобігання великим промисловим аваріям 1983 р., Конвенція МОП № 187 про основи, що сприяють безпеці та гігієні праці, та ін.); 2. Захист від окремих ризиків (токсичні речовини; машини; максимальний вантаж; забруднення повітря, шум і вібрація); 3. Охорона праці в деяких сферах діяльності (будівництво; торгівля та установи; портові роботи; робота на шахтах).

Конвенції про безпеку і гігієну праці займають важливе місце серед конвенцій МОП нового покоління. Найважливіші конвенції – це Конвенція МОП №155 1981 р. про безпеку та гігієну праці і виробниче середовище та Конвенція МОП № 187 2006 р. про основи, що сприяють безпеці та гігієні праці. Законом України «Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці №81 1947 р. про інспекцію праці у промисловості й торгівлі» від 8 вересня 2004 р. Україна ратифікувала Конвенцію № 81, що містить міжнародні стандарти щодо інспекції праці. Конвенція зобов'язує держави, що її ратифікували, створити систему інспекції праці на промислових підприємствах. Протоколом до Конвенції № 81, прийнятому на 82-й сесії МОП у 1995 р., передбачено поширення положень Конвенції №81 на всі категорії працівників. На 95-й сесії Міжнародної конференції праці 2006 р. була прийнята Конвенція № 187 про основи, що сприяють безпеці та гігієні праці, доповнена відповідною Рекомендацією.

Перший досвід розробки і прийняття Міжнародною організацією праці нових комплексних норм у сфері безпеки і гігієни праці дає підстави вважати, що у подальшому він буде подовжений і підвищить ефективність міжнародного регулювання відносин у цій сфері. Так, протягом останніх років в Україні за допомогою МОП було реалізовано 8 проектів спільно з Програмою Розвитку ООН, 2 проекти спільно з Об'єднаною програмою

ООН з ВІЛ/СНІД та Фондом ООН в сфері народонаселення та 1 проект у співпраці з Міжнародною організацією з міграції. За роки незалежності в Україні реалізовано понад 30 проектів і програм МОП. Наразі, Програма гідної праці в Україні охоплює 7 проектів і програм.

Література:

1. Про дію міжнародних договорів на території України: Закон України від 10 грудня 1991р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 10. – Ст. 137.
2. Матеріал з електронного ресурсу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221 – Назва з екрана.
3. Декларация МОТ о социальной справедливости в целях справедливой глобализации: Принята Международной конференцией труда на ее 97-й сессии, Женева, 10 июня 2008 г. // Труд за рубежом. – 2008. – № 4. – С. 138-156.
4. Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною конференцією праці. 1919–1964. Т. I. 1965-1999. Т. II. – Женева: Міжнародне бюро праці, 1999. – 1560 с.

Д.М. Сьтніков

к.б.н., доц.

ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ГЕННО-ИНЖЕНЕРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Базовым законом для обеспечения экологической безопасности, охраны окружающей среды и природопользования, отвечающим на вопросы в процессе генно-инженерной деятельности в нашей стране, является Закон Украины «О государственной системе биобезопасности при создании, испытании, транспортировке и использовании генетически модифицированных организмов» (2007) [1, ст. 484]. В нём содержатся общие нормы законодательства в сфере обращения с генно-модифицированными организмами (ГМО), а также ГМО-продукцией. Следует отметить, что отечественное законодательство по данному вопросу является достаточно объёмным, однако во многом несогласованным и нуждающимся в доработке.

В настоящее время проблемы производства ГМО, использование их в сельском хозяйстве, пищевой и медицинской промышленности вызывают многочисленные споры в обществе [2, с. 200]. При этом актуальными правовыми проблемами становятся охрана окружающей среды и обеспечение экологического правопорядка при генно-инженерной деятельности, развитии племенного животноводства и биотехнологий [3, с. 534].

Под *генно-инженерной деятельностью* законодатель понимает практическую сферу деятельности, связанную с созданием, испытанием и внедрением ГМО в оборот. В данном случае ГМО – это любой организм, в котором генетический материал был заменён с помощью искусственных приёмов переноса генов, не происходящего в естественных условиях [1, ст. 484].

В мире организовано широкомасштабное производство пищевой продукции, полученной из генно-модифицированных источников. В большинстве государств разработана нормативная база, регулирующая исследования и эффективный надзор за оборотом продуктов, содержащих компоненты или полученных при участии ГМО. Пищевые продукты, прошедшие соответствующую экспертизу и не отличающиеся по своим свойствам от традиционных аналогов, считаются безопасными и разрешены к промышленному использованию без ограничений [4, с. 327].

Основными направлениями государственного регулирования в области генно-инженерной деятельности являются: улучшение условий жизни человека и охрана его здоровья; охрана и восстановление окружающей среды, сохранение биологического разнообразия; повышение эффективности сельского хозяйства; повышение эффективности добывающей и перерабатывающей промышленности [2, с. 201].

Генно-инженерная деятельность должна основываться на следующих принципах, указанных в законе [1, ст. 484]:

- приоритетность сохранения здоровья человека, охраны окружающей природной среды в сравнении с получением экономических преимуществ от применения ГМО;
- обеспечение мер по соблюдению биологической и генетической безопасности при создании, исследовании и практическом использовании ГМО в хозяйственных целях;
- контроль за ввозом ГМО и продукции, полученной с их использованием, их регистрацией и оборотом;
- общедоступность информации о потенциальных рисках от применения ГМО, которые предусмотрено использовать в открытой системе;
- государственная поддержка генно-инженерных исследований.

Как правило, генно-инженерная деятельность осуществляется в замкнутых системах. Открытая система предполагает контакт ГМО с населением и окружающей средой при их намеренном выпуске в окружающую среду. В зависимости от степени потенциальной опасности, возникающей при осуществлении генно-инженерной деятельности, для замкнутых систем устанавливается четыре уровня риска потенциально вредного воздействия генно-инженерной деятельности на здоровье человека (I–IV) [2, с. 201].

Государственная регистрация ГМО проводится в соответствии с постановлениями правительства, а их использование в продуктах питания регулируется законами. В целях недопущения поступления на потребительский рынок продукции, потенциально опасной для здоровья населения, вводится регистрация и гигиеническая экспертиза пищевых продуктов и продовольственного сырья, а также компонентов для их производства, полученных из ГМО-источников [2, с. 202].

В мире существуют разные подходы к маркировке пищевых продуктов, полученных из генно-модифицированных источников, однако это не связано с вопросом безопасности. Здесь, прежде всего, преследуются цели информирования населения об использовании конкретной технологии получения тех или иных продуктов.

Особенности и проблемы развития биотехнологий, трансплантации органов, генно-инженерной и селекционной деятельности находятся в центре общественного, в том числе мирового, внимания. По мнению исследователей [3, с. 568], они должны решаться с помощью права в интересах обеспечения продовольственной безопасности государств, развития их агропромышленного комплекса, соблюдения экологических и других прав граждан, в том числе на жизнь, на здоровье и на благоприятную окружающую среду.

Таким образом, прогресс общественного развития, разрешение комплекса глобальных экологических и социально-экономических проблем не мыслимы без дальнейшего совершенствования и внедрения в интересах человечества генно-инженерных инструментов современной биотехнологии. В свою очередь, это повышает необходимость разработки и адаптации специального законодательства, а также соблюдения правовых требований к обеспечению экологической безопасности и устойчивого развития.

Литература:

1. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів: Закон України № 1103-V від 31.05.2007 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 35. – Ст. 484.
2. Экологическое право: учебник для бакалавров / отв. ред. Н.Г. Жаворонкова, И.О. Краснова. – М.: Проспект, 2016. – 376 с.
3. Боголюбов С.А. Актуальные проблемы экологического права: учебник для магистров / С.А. Боголюбов. – М.: Юрайт, 2011. – 607 с.
4. Анисимов А.П., Рыженков А.Я., Чаркин С.А. Экологическое право России: учебник для прикладного бакалавриата / А.П. Анисимов, А.Я. Рыженков, С. А. Чаркин. – М.: Юрайт, 2014. – 520 с.

М.С. Федорко

ст. викладач

ВІДШКОДУВАННЯ ВТРАТ ЯК СПОСІБ ВІДНОВЛЕННЯ МАЙНОВОЇ СФЕРИ КРЕДИТОРА

Юридична конструкція відшкодування втрат, що зародилася в англійському праві, відома більшості сучасних правопорядків. Так, наприклад, в Англії, США, Австралії, Індії, Норвегії вона має назву «*contractual indemnity*», тому що виступає у вигляді умови про відшкодування втрат (*indemnity clause*) у різних цивільно-правових контрактах (договорах) [3, с. 195]. Крім того, відшкодування втрат має широке застосування в міжнародних контрактах.

Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) такого способу відновлення майнової сфери кредитора, як відшкодування втрат, не передбачає. Хоча праву окремих країн так званого пострадянського простору він відомий. Так, відповідна можливість нещодавно була закріплена у Цивільному кодексі Російської Федерації (далі – ЦК РФ).

Варто зазначити, що введення інституту відшкодування втрат у російське цивільне право спричинило жваву наукову дискусію щодо правової природи відповідного правового засобу та умов його застосування, що є свідченням суперечливості запровадженної юридичної конструкції.

Враховуючи вищевикладене, дослідження сутності категорії відшкодування втрат є актуальним не лише з теоретичної, а і з практичної точки зору.

Визначити сутнісні характеристики категорії «втрати» ми спробуємо шляхом з'ясування її співвідношення із суміжними категоріями – такими, як «збитки» і «способи забезпечення виконання зобов'язань».

Ст. 406.1 ЦК РФ встановлює: «Сторони зобов'язання, діючи при здійсненні ними підприємницької діяльності, можуть договором передбачити обов'язок однієї сторони відшкодувати майнові втрати іншої сторони, які виникли в разі настання визначених у такому договорі обставин і не пов'язані з порушенням зобов'язання його стороною (втрати, викликані неможливістю виконання зобов'язання, пред'явленням вимог третіми особами або органами державної влади до сторони або до третьої особи, вказаної в домовленості, і т.п.). В договорі має бути визначений розмір відшкодування таких втрат або порядок його визначення» [1, ст. 406.1].

Проаналізуємо норми ЦК РФ, які регулюють відшкодування втрат. При цьому, оскільки запозичена російським правом конструкція відшкодування втрат (як і власне механізм відшкодування останніх) є надбанням англійського прецедентного права, звернемося і до окремих положень інституту *indemnity* в англійському праві.

1. Зі змісту ст. 406.1 ЦК РФ вбачається, що суб'єктний склад право-відносин з відшкодування втрат обмежується лише суб'єктами підприємницької діяльності. Безумовно, однією із функцій відшкодування втрат є розподіл ризиків між сторонами договору, що є важливим у підприємницькій діяльності, перш за все, у комерційній, в якій ймовірність виникнення втрат є досить високою. Проте, вважаємо, що немає перешкод для застосування інституту відшкодування втрат у договірних зобов'язаннях, сторонами яких є не тільки підприємці.

До речі, англійське право щодо суб'єктного складу «*indemnity*» жодних обмежень не встановлює, і сфера застосування даного інституту не може бути звужена лише до підприємницьких відносин [3; с. 201]. Про розширений суб'єктний склад *indemnity* свідчить й те, що сфера його застосування в англо-американському праві розповсюджується не лише на договірні зобов'язання, а й на позадоговірні зобов'язання, що підтверджується в літературі. Так, систематизувавши судову практику, М. Деніелс виділив три форми *indemnity*: 1) зобов'язання відшкодування, яке прямо виражено; 2) зобов'язання, яке мається на увазі; 3) позадоговірне зобов'язання [8, с. 201].

2. Згідно зі ст. 406.1 ЦК РФ, обставини, при настанні яких управнена особа має вимагати відшкодування втрат, повинні бути передбачені в договорі. Ст. 406.1 ЦК РФ містить відкритий перелік обставин, які є підставами відшкодування втрат, та не містить жодних обмежень щодо цього. Такими обставинами можуть виступати як події, що не залежать від волі сторін (неможливість виконання), так і дії сторін, а також третіх осіб і органів державної влади.

Слід зазначити, що в англійському праві перелік обставин, при настанні яких управнена особа має вимагати відшкодування втрат, набагато вужчий і обмежується подіями, що не залежать від волі сторін, але які можна передбачити при укладенні договору.

3. Згідно зі ст. 406.1 ЦК РФ в договорі має бути визначений розмір відшкодування таких втрат або порядок його визначення.

Зазначимо, що в зарубіжних правопорядках сутність «*indemnity*» передбачає відшкодування реальних втрат, які вже понесені, що свідчить про неможливість заздалегідь визначити їх розмір. Таким чином, аналізуючи положення ч. 1 ст. 406.1 ЦК РФ, що закріплює обов'язок сторін визначити розмір відшкодування втрат при укладанні договору, можна виявити неузгодженість цієї норми із самою сутністю майнових втрат, які не можуть являти собою заздалегідь визначену величину. Отже, сторони не можуть до виникнення відповідних обставин визначити розмір втрат в договорі.

Пленум Верховного Суду РФ у Постанові від 24 березня 2016 р. № 7 «Про застосування судами деяких положень Цивільного кодексу Російської

Федерації про відповідальність за порушення зобов'язань» зазначив, що відшкодування втрат допускається, якщо доведено, що вони вже понесені або з неминучістю будуть понесені в майбутньому [2]. З урахуванням зазначеного, вважаємо, що положення ЦК РФ, в частині узгодження розміру втрат, потребують коригування.

А тепер порівняємо категорії «втрати» і «збитки». На нашу думку, їх схожість полягає у тому, що їх мета спрямована на відновлення майнової сфери кредитора (внаслідок чого на боржника покладається майнове обтяження), а відмінність – у тому, що втрати не пов'язуються з порушенням зобов'язання, тобто не є формою відповідальності (тому до них не застосовуються ні підстави, ні умови, ні принципи, що застосовуються при відшкодуванні збитків). Підставою для відшкодування втрат виступають обставини, визначені сторонами в договорі, які не пов'язані з порушенням зобов'язання його стороною. Наявність порушення стороною договору виключає можливість відшкодування втрат. У зв'язку із зазначеним, важко зрозуміти логіку законодавця, який розмістив ст. 406.1 ЦК РФ, що містить норми про відшкодування втрат, у Главі 27 «Відповідальність за порушення зобов'язання».

Англо-американська доктрина також відстоює різну правову природу збитків (*damages*) і відшкодування втрат (*indemnity*). Проте, англійське право допускає відшкодування *indemnity* незалежно від наявності порушення договору його стороною. У разі відшкодування *indemnity* у зв'язку з порушенням договору відбувається змішування понять *indemnity* та *damages*. Як зазначається в літературі, відшкодування втрат, пов'язаних із порушенням договору, виглядає архаїчним інститутом, призначення якого полягає в обході існуючої законодавчої прогалини щодо допустимості збитків в окремих випадках [6, с. 64].

Порівняльна характеристика інституту відшкодування втрат з інститутом забезпечення виконання зобов'язань також дозволяє виявити їх схожі та відмінні риси.

Легального визначення поняття «забезпечення виконання зобов'язання» в ЦК РФ, втім, як і у Цивільному кодексі України, немає. Аналіз різних дефініцій поняття «забезпечення виконання зобов'язань» [4, с. 33-35; с. 40; 5, с. 68; 7, с. 50-52] дозволяє стверджувати, що під забезпеченням виконання зобов'язань традиційно розуміють передбачені законом або договором спеціальні заходи майнового характеру, які стимулюють належне виконання зобов'язань боржником шляхом встановлення додаткових гарантій задоволення вимог (інтересів) кредитора, які застосовуються у разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання.

Об'єднуючими ознаками «втрат» і «способів забезпечення виконання зобов'язань» є їх спрямованість на мінімізацію ризиків кредитора, оскільки вони являють собою додаткову гарантію його інтересів.

Відмінність полягає в тому, що способи забезпечення виконання зобов'язання застосовуються у разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання, тобто у разі його порушення, застосування ж відшкодування втрат відбувається з об'єктивних причин, за відсутності порушення. Крім того, умова про відшкодування втрат стосується тільки сторін договору. Залучати до виконання цього обов'язку третіх осіб не можна, і, навпаки, при застосуванні таких способів забезпечення виконання зобов'язання, як порука та гарантія, відбувається залучення до виконання третіх осіб.

Відмінні характеристики проявляються також і у функціональній спрямованості: способи забезпечення виконання зобов'язання спрямовані на реалізацію мети зобов'язання, в той час як відшкодування втрат не має такої спрямованості. Воно відірване від зобов'язання і не має акцесорного характеру.

Про незалежний характер умови про відшкодування втрат свідчить норма, передбачена п. 3 ст. 406.1 ЦК РФ, згідно з якою, у випадках визнання договору недійсним або неукладеним умова про відшкодування втрат зберігає свою силу.

Самостійність і незалежність зобов'язання з відшкодування втрат від основного зобов'язання існує й в англійському праві, тому *indemnity* розглядається в доктрині як *conditonal indemnity* – «умовне» зобов'язання, яке є незалежним від основного зобов'язання, що впливає з договору, у зв'язку з яким і була домовленість про *indemnity* [3, с. 195].

З огляду на зазначене, логічним, на нашу думку, було б розміщення норм про відшкодування втрат у Главі 22 ЦК РФ «Виконання зобов'язань», оскільки відшкодування втрат існує в межах стадії виконання договору. Саме виконання є належним, а зобов'язання з відшкодування втрат не має характеру акцесорного, а зумовлене настанням обставин об'єктивного характеру, не пов'язаних з порушенням договору.

Щодо можливих перспектив рецепції інституту відшкодування втрат у законодавство України зазначимо таке. Запозичення інститутів, відомих зарубіжному праву, зокрема, інституту відшкодування втрат, безумовно, має на меті стабілізацію суспільних відносин і забезпечення балансу інтересів учасників цивільного обороту. З цієї позиції перспектива введення інституту відшкодування втрат в українське законодавство є виправданою. Наприклад, відшкодування втрат може застосовуватися при регулюванні відносин, які передбачені ст. 607 ЦК України і пов'язані з неможливістю виконання зобов'язання у зв'язку з обставиною, за яку жодна із сторін не відповідає.

Однак, запозичувати чужі конструкції необхідно з певним ступенем обережності, не порушуючи цілісності системи цивільного права.

Розглядати категорію втрат (*indemnity*), як в англо-американському, так і в російському праві, неможливо у відірваності від категорії збитків (*damages*). Існування *indemnity* в англо-американському праві зумовлене специфікою існуючої категорії збитків. До речі, англо-американському праву відомі такі види збитків, як заздалегідь визначені, непрямі, каральні, які невідомі ані законодавству Російської Федерації, ані законодавству України.

В англо-американському праві, у тих випадках, коли збитки не можуть бути відшкодовані, виникає необхідність в *indemnity*. Не дивлячись на це, в рамках англо-американського права питання співвідношення вимог *indemnity* і *damages* є неоднозначним, і мають місце непоодинокі випадки змішування зазначених категорій.

Отже, підходити до реципування інституту *indemnity* слід виважено, тому що фрагментарне запозичення зумовить неузгодженість в системі цивільного права, що зараз має місце у цивільному праві Російської Федерації.

Література:

1. Гражданский кодекс Российской Федерации [Электронный ресурс]: Федеральный закон №51-ФЗ от 30 ноября 1994 г. – Режим доступа: <http://base.garant.ru/10164072/>. – Название с экрана.
2. О применении судами некоторых положений Гражданского кодекса Российской Федерации об ответственности за нарушение обязательств [Электронный ресурс]: Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 24 марта 2016 г. № 7. – Режим доступа : <http://ivo.garant.ru/#/document/71360358/paragraph/1:1>. – Название с экрана.
3. Василевская Л.Ю. Возмещение потерь по российскому и прецедентному праву / Л.Ю. Василевская // Сравнительное правоведение. – 2017. – №5/126. – С. 194-204.
4. Гонгало Б.М. Учение об обеспечении обязательств / Б.М. Гонгало. – М. : Статут, 2002. – 222 с.
5. Зобов'язальне право України: Підручник / За ред. Є.О. Харитонова, Н.Ю. Голубевої. – К. : Істина, 2011. – 848 с.
6. Томсинов А.В. Место *indemnity* в российском гражданском праве / А.В. Томсинов // Московский юрист. – 2013. – №1. – С. 56-64.
7. Цивільне право України. Особлива частина: підручник/ за заг. ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.
8. Daniels M. Substantive and Procedural Aspects of Indemnity Practice: A Practical View for California Lawyers // Stanford Law Review. – 1974. Vol. 26. – № 3. – P. 577-584.

Підсекція
**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ
ТА ПРАКТИКИ**

О.В. Горняк
д.е.н., проф.

**РОЗВИТОК МЕРЕЖЕВОЇ ВЗАЄМОДІЇ КОМПАНІЙ В УМОВАХ
ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ**

Глобальні трансформації, що відбуваються в світовій економіці останніми десятиліттями, породили цілу низку нових явищ і процесів, які необхідно теоретично обґрунтувати з тим, щоб мати чітке уявлення про роль в сучасній економічній структурі таких інститутів як фірма, ринок та держава. Слід відзначити, що, хоча ієрархічні форми організації втрачають деякі свої переваги в умовах глобальних перетворень, напрямок змін пов'язаний перш за все не з розвитком ринкових трансакцій, а з формуванням і збільшенням кількості змішаних, гібридних форм, серед яких особливу роль відіграють між фірмові мережі.

На сучасних ринках між фірмові мережі відіграють зростаючу роль, а для деяких з них мережеві форми – іманентна характеристика. При цьому контракти між фірмами як явні, так і неявні, перетворюються на механізми координації їх економічної діяльності, які виступають як основа для інтеграційних процесів. Для того, щоб розкрити сутність механізмів взаємодії сучасних фірм і системи їх вертикальних і горизонтальних мережевих взаємовідносин, необхідно виділити такі поняття як контроль над власністю, контроль над управлінням і квазіінтеграція. Перші два поняття розділилися практично з появою акціонерних товариств, тому вони відомі і не потребують додаткових пояснень, оскільки більшість великих компаній управляється не власниками, а менеджерами. Квазіінтеграція як явище економічного життя і як категорія пов'язана з розвитком специфічних міжформових взаємодій в умовах мережевої економіки. Її можна визначити як довгострокову взаємодію економічних агентів з делегуванням контролю над управлінням спільною діяльністю без юридично оформленої передачі прав власності [1, с. 67].

Дослідження мережевої економіки і мережевих взаємодій компаній почали проводитися ще в 60-70-і роки ХХ ст., але вони носили випадковий характер. У 80-і роки увага дослідників зосередилася на таких формах міжфірмової кооперації як спільні підприємства та альянси, які почали форму-

ватися в світовій економіці і потребували відповідного теоретичного підґрунтя. Починаючи з 90-х років минулого століття і початку 2000-х міжфірмова мережева взаємодія стає об'єктом глибоких теоретичних досліджень, які будувалися на багатому емпіричному матеріалі, що накопичився в ході розвитку різних форм у практиці господарювання, починаючи з альянсів і закінчуючи поліцентричними мережами і віртуальними організаціями [2; 3].

Мережеві моделі взаємодії фірми у різних країнах мають свою специфіку. Так, у країнах Південно-Східної Азії зразком завжди була економіка Японії, тому їх модель бізнес-груп кейрецу копіювалася в інших країнах, перш за все, в Південній Кореї, Тайвані Гонконзі та Сінгапурі. В країнах Заходу вона не отримала розповсюдження. В них практикувалися інші моделі міжфірмових взаємодій. При цьому в теоретичних дослідженнях феномену міжфірмової кооперації вона розглядається як співробітництво рівноправних партнерів, що базується на довірі. Емпіричні дослідження свідчать, що така кооперація базується на певному обмеженні автономії партнерів по кооперації, пов'язане з нерівномірним розподілом витрат та доходів, що, в свою чергу, може породжувати опортуністичну поведінку з усіма наслідками, які її супроводжують.

Кооперація у міжфірмовій взаємодії є основою для стратегічних дій компаній і вибору альтернатив економічної діяльності, в ході якого компанії намагаються забезпечити собі домінуючий вплив у мережі та досягнення своїх цілей. Тому багато учасників мереж не задоволені рівнем довіри в мережі, оскільки за таких умов довіра не може бути високою. Але, незважаючи на це, мережі розвиваються досить успішно. Компанії при цьому задовольняються наявною інформацією про своїх партнерів і керуються принципом обмеженої раціональності.

Література:

1. Шерешева М.Ю. Формы сетевого взаимодействия компаний. Курс лекций: учеб. пособие / М.Ю. Шерешева // Гос. ун-т. Высшая школа экономики. – М.: Изд. дом Гос. ун-та Высшей школы экономики, 2010. – 339 с.
2. The separation of ownership and control in East Asian Corporations / S. Claessens, S. Djankov, L. Lang // Journal of Financial Economics, 2000. Vol. 58.
3. Dewenter K., Novaes W., Pettway R. Visibility Versus Complexity in Business Groups: Evidence from Japanese Keiretsu / K. Dewenter, W. Novaes, R. Pettway // Journal of Business. 2001. Vol. 74.

С.В. Крижановський

ст. викладач

НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІН В СТРУКТУРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК ПРОТИСТОЯННЯ ВНУТРІШНІХ ТА ЗОВНІШНІХ ПОЛІТИЧНИХ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЧИННИКІВ

На сьогоднішній день ситуація в Україні та в світі навколо неї свідчить про зіткнення декількох потужних сил, що обрали нашу державу в якості одного з об'єктів міжнародного змагання, спрямованого на остаточне визначення пріоритету однієї з них. І хоча деякі учасники змагання пропонують Україні свою допомогу, не слід забувати про першорядність економічних інтересів кожного з них, внаслідок чого ця допомога або стає малозначущою, або набуває дуже багатьох неприємних та багатовартуючих наслідків. В цих умовах сучасний стан економіки України є одним з чинників збереження та поглиблення вказаної ситуації. Що означає необхідність запровадження змін [1].

Першою по необхідності виступає потреба задоволення матеріальних побажань працюючого індивіда та членів його сім'ї. У когось це стане чи не єдиним мотивом діяльності. Однак, якщо розглядати особу, що має високий освітній рівень, можливо вказати і інший напрям. Його може бути реалізовано лише на базі накопичення матеріальних статків, що є наслідком попередньої діяльності, а іноді й всупереч їй рівню. Мається на увазі досягнення особою стану економічної та соціальної незалежності та цінності для суспільства. Тут слід казати про наявність у особи оптимальної інформаційної продуктивності, котра є наслідком розвинутого інтелекту. При цьому людина зацікавлена у максимальній самовіддачі раніш отриманих та вдосконалених нею знань, котрі знаходили б визнання у інших членів суспільства, насамперед у представників пізніших поколінь [2]. Але це можливо лише в умовах права власності на ці знання, чого позбавлені наймані працівники в Україні. Стає можливим вказане лише за умови набуття індивідом хоч малого, але свого бізнесу. Таким чином, тільки виробництво, побудоване на використанні нової, а краще – не одної, а багатьох ідей, та приналежне вказаній персоні, може розраховувати на успіх на теперешньому насиченому традиційною продукцією глобалізованому ринку. Саме в цьому закладено основний чинник визволення держави Україна з залежності від ворогів та друзів. Але замало для успіху окремої особи, чи підприємства лише генерувати нові ідеї, оскільки на втілення останніх у виробництво потрібен початковий капітал. Однак розподіл ресурсів як між окремими громадянами, також і серед підприємств наразі не є раціональним. Особливо це виявляється при аналізі розподілу доходів бюджету в Україні,

але стосується далеко не тільки нього. І справа сприяння вдосконаленню економіки знову стикається з державно-олігархічним диктатом, спрямованим на утримання повного контролю за грошовими потоками в державі. Все це неможливо без цілої армії державних інституцій та наповнюючих їх чиновників. А це призводить до висновку про необхідність невідкладного роздержавлення за рахунок зменшення державних інституцій на порядок, а також виведення з державної власності підприємств, причому задіяних не тільки в промисловому чи сільськогосподарському виробництві, на транспорті, але й в освітній та оздоровчій сферах.

Взагалі ж серед розвинутих країн, в першу чергу маються на увазі: Німеччина, США та Японія, зараз спостерігається тенденція до дуже значних змін в організації виробництва на засадах фактичного зняття кордонів для споживачів, які зможуть через глобальну мережу інтернету замовити у обраного ними самими в інтернеті виробника обрану згідно каталогу одиницю товару з усіма характеристиками, відповідаючими саме їх індивідуальним потребам [3]. Заплановані зміни є настільки значущими, що аналітики ототожнюють їх із четвертою промисловою революцією.

Виходячи з вищевказаного можна зробити висновок про необхідність рішучих та невідкладних змін в українській економіці, які потребують в першу чергу формування вмотивованості як більшості населення, так і підприємств до роботи високоінтелектуальної, що потребує створення маси нових, інформаційно розвинутих підприємств та залучення до нових робочих місць на цих підприємствах значно краще підготовлених спеціалістів. В свою чергу, це неможливо без різючих змін в освітній сфері, насамперед за рахунок вивільнення її із вбиваючого тиску держави шляхом зміни форми власності цих закладів. Все це неможливо без зовсім іншого рівня доходів, що їх отримають нові кадри підприємств, а це в свою чергу неможливе без заохочення інвестицій, які прийдуть тільки в приватизовані підприємства. Звісно створені вони можуть бути за умови зменшення фіскального навантаження, роздержавлення та дерегуляції.

Література:

1. Роговик О. Український шлях майже утопічного майбутнього 2040 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hvylyya.net/analytics/society/ukrayinskiy-shlyah-mayzhe-utopichnogo-maybutnogo-2040.html>. – Назва з екрана.
2. Тохтарова В.С. Доходное неравенство как угроза развития человеческих возможностей / В.С.Тохтарова // Методологія досліджень та сучасні соціальні, економічні, технологічні проблеми розвитку суспільства: зб. тез

доп. міжнар. наук.-прак. конф., Харків, 18.11.2011 р. – Харків: КНТЕУ, 2011. – С.269-270.

3. Как нам начать четвертую промышленную революцию // Власть денег. – 2015. – №9. – С.25-58.

І.А. Ломачинська

к.е.н., доц.

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД РОЗМІРУ

Структура фінансового забезпечення господарської діяльності вітчизняних підприємств за їх розміром (табл. 1) демонструє, що не зважаючи на світову практику, відповідно якій основним джерелом фінансування малих і середніх підприємств (МСП) є власний капітал [1], для вітчизняних МСП характерна значна перевага запозиченого. Для великих підприємств частка власного капіталу значно більше, має тенденцію до зростання, коефіцієнт фінансової незалежності наближається до мінімального значення нормативу.

Таблиця 1

Структура фінансування вітчизняних підприємств за розміром, %

	Великі підприємства	Середні підприємства	Малі підприємства	З них мікропідприємства	Великі підприємства	Середні підприємства	Малі підприємства	З них мікропідприємства
Структура пасивів								
	власний капітал				запозичений капітал			
2013	40,43	31,51	29,53	29,79	59,57	68,49	70,47	70,21
2014	32,96	19,30	20,40	23,86	67,04	80,70	79,60	76,14
2015	43,56	15,91	18,00	22,63	56,44	84,09	82,00	77,37
2016	45,25	14,52	7,21	6,79	54,75	85,48	92,79	93,21
Структура запозиченого капіталу								
	довгострокові зобов'язання і забезпечення				поточні зобов'язання і забезпечення			
2013	30,31	28,81	26,23	23,28	69,69	71,19	73,77	76,72
2014	31,47	32,29	26,18	24,54	68,53	67,71	73,82	75,46
2015	33,59	28,60	23,92	21,76	66,41	71,40	76,08	78,24
2016	28,44	25,31	15,68	13,70	71,56	74,69	84,32	86,30
Складові поточної заборгованості								
	короткострокові кредити банків				поточна кредиторська заборгованість			
2013	12,75	15,26	13,21	14,42	71,28	56,73	39,70	34,67
2014	11,95	13,28	15,62	18,72	69,19	56,35	38,95	34,46
2015	11,85	9,78	11,75	13,39	68,28	55,57	36,39	33,81
2016	13,35	10,30	4,04	3,96	64,73	54,66	23,29	19,26

Джерело: розраховано автором за даними [2–3]

Разом із цим, такі тенденції, є результатом стану та динаміки розвитку національної економіки в результаті фінансово-економічної кризи 2008 р. та під впливом нестабільності 2014–2015 рр., а не виваженої фінансової політики суб'єктів господарювання. Комерційні банки значно зменшили кредитування підприємств, у першу чергу великих, у результаті накопичення проблемних кредитів до критичного рівня – 56,5% сукупних кредитів на початок 2018 р. є непрацюючими, з них 84,4% приходяться на юридичні особи, біля половини корпоративних кредитів та чверті заборгованості корпоративного сектору належить 20 найбільшим бізнес-групам України [4]. Поряд із цим, зменшується прибуток та зростають збитки, особливо малих і середніх підприємств – великі підприємства забезпечили 49% прибутку до оподаткування у 2012 р., й відповідно 247%, 88%, 63% у 2013–2016 рр. [3]. В результаті прибуток не стає джерелом фінансування модернізації та інноваційного оновлення, а збиток вимиває власний капітал. Національний ринок цінних паперів є дуже малим (у 2017 р. 7,6 млрд дол. США або 45,7% ВВП (рекомендовано 60-90%)) і фактично не працює (у 2017 р. відношення обсягу торгів акціями на фондовому ринку до ВВП – 4,2%). Залучення капіталу підприємств за рахунок емісії акцій відбувається переважно державними підприємствами (ПАТ НАК «Нафтогаз України», ПАТ «Укрпошта», ПАТ «Укрзалізниця») та фінансовими установами (ПАТ КБ «Приватбанк»), зокрема в результаті реорганізації або для докапіталізації. Щодо емісії облігацій, то за виключенням окремих років, основними емітентами переважно є фінансові установи, інфраструктурні підприємства (управління, транспорт, телекомунікації), які знову ж, перебувають у державній власності і є монополістами (Державне агентство автомобільних доріг України, ПАТ «Укрпошта», ДП «Придніпровська залізниця», ПАТ «НАК «Нафтогаз України»).

Аналіз структури фінансування капітальних вкладень вітчизняних підприємств демонструє, що основними джерелами є власний капітал (2017 р. 69,1%), банківські кредити (6,6%). Втім великі накопичені збитки, нерозвиненість фондового ринку, недоступність довгострокових кредитів для суб'єктів господарювання значно знижують спроможність інноваційного оновлення виробничого потенціалу. При потребі прямих іноземних інвестицій для нормально розвитку економіки України в 20 млрд дол. США щорічно [5], в 2012 р. ПІІ у країну становили 5,3 млрд дол. США, в 2013 р. – 5,5 млрд, в 2014 – 2,5 млрд, 2015 – 3,8 млрд, 2016 р. – 4,4 млрд, 2017 – 1,6 млрд. [3].

Отже, особливістю вітчизняної економіки є те, що певною мірою перспективи її розвитку залежать від спроможності банківських установ виступати в якості джерел фінансування діяльності підприємств.

У 2017–2018 рр. комерційні банки поступово змінюють свої пріоритети у кредитуванні: зростає інтерес до МСП. У 2017 р. частка малого бізнесу в загальному портфелі банків зросла з 6% до 15%. А на початку 2018 р. за результатами опитування всіх українських банків 72% планують кредитувати малий і середній бізнес, лише 52% заявили про бажання кредитувати великі підприємства [6]. За перший квартал 2018 р. кредитування МСП збільшилось на 22%, а великих практично не змінилося. Це обумовлено тим, що стабільність банківської системи поступово відновлюється, процентні ставки поступово знижуються, МСП починають активніше кредитуватися. Частина КБ лібералізує умови кредитування МСП в результаті пом'якшення внутрішніх нормативів і критеріїв кредитної політики в корпоративному сегменті, зростання конкуренції на банківському ринку, підвищення ліквідності і капіталізації банківських установ. З середини 2017 р. банки почали пропонувати цікаві продукти для МСП. Втім залишається ряд проблем, від вирішення яких залежить активізація кредитування підприємств, не залежно від розміру: завершення реформи державного управління та судової реформи, активізація інституційних та економічних реформ, залучення коштів населення на фінансовий ринок, подальше зниження рівня доларизації, макрофінансова стабільність й ін.

Для великих підприємств вкрай важливим сьогодні є вирішення питання проблемних кредитів, що покращить структуру балансу і, як результат, підвищить їх рівень платоспроможності, фінансової незалежності, прибутковості. В подальшому це підвищить кредитний рейтинг та інвестиційну привабливість, що дозволить збільшити інвестиційну та інноваційну активність за рахунок джерел, як національного, так і міжнародного фінансового ринку. Якщо залучення коштів на фондовому ринку більшою мірою пов'язано з розвитком макроекономічного і фінансового середовища, то здатність збільшувати капітал за рахунок реінвестиції прибутку, облікової політики, кредитування переважно залежить від самого підприємства. Крім того, для розширення фінансового забезпечення для великих підприємств доцільним є використання формальних і неформальних організаційних форм співпраці великих і малих підприємств (консорціуми, холдинги, кластери, технопарки, франчайзинг, венчурний бізнес, лізинг, аутсорсинг, стратегічні альянси, міська агломерація, інтрапренерство, ін.) та великих підприємств і держави (державні закупівлі та замовлення, проектне фінансування, грантові програми уряду та міжнародних фінансових організацій, проекти державно-приватного партнерства (Greenfield Projects, концесія, оренда, спільні підприємства, венчурні фонди, технологічні зони, євро регіони, ін.).

Для малих і середніх підприємств залучення необхідного обсягу фінансових ресурсів для розвитку, перш за все, потребує забезпечити відновлення та зростання прибутковості. В подальшому це дозволить отримати доступ

і до зовнішніх джерел, перш за все, кредитів – сьогодні лише 10% підприємств використовують кредити. Вагому роль у фінансовому розвитку МСП може зіграти співпраця з великими підприємствами, державою, зокрема з Фондом підтримки підприємництва України та в межах Регіональних програм підтримки підприємництва. Доступна для українських МСП допомога і міжнародних та європейських фондів. Серед міжнародних слід відзначити програми Міжнародної фінансової корпорації, Європейського банку реконструкції та розвитку, Німецько-українського фонду, Німецького державного банку розвитку. Серед європейських – це, перш за все, COSME, InnoFin («Горизонт-2020»), Creative Europe, EaSI Програма зайнятості та соціальних інновацій й ін. [7, с. 128]. Якщо, на відміну від великих підприємств, малим і середнім практично не доступні ПП, то вони можуть використовувати сьогодні такі інноваційні інструменти залучення фінансових ресурсів на міжнародному фінансовому ринку, як венчурні інвестиції, фандрайзинг, краудсорсинг, краудфандинг, ангельські інвестиції.

Отже, сучасний стан вітчизняних підприємств, не залежно від розміру, демонструє дефіцит фінансових ресурсів, як для покриття поточних потреб, так потреб розвитку. Вирішення цієї проблеми потребує удосконалення фінансової політики суб'єктів господарювання, враховуючи особливості фінансово-господарської діяльності в залежності від розміру.

Література:

1. Ломачинська І.А. Удосконалення фінансового забезпечення малого і середнього підприємництва в Україні в контексті польського досвіду / І.А. Ломачинська // *A conceptual framework for economic growth in the age of globalization: kollektive monograph.* – Verlag SWG imex GmbH Nunberg, Deutschland, 2016. – Р. 253-263.
2. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва / За ред. М.С. Кузнецової. – К. : Державна служба статистики, 2017. – 624 с.
3. Економічна статистика [Електронний ресурс]: Офіційний сайт Державної служби статистики. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрана.
4. Больше половины кредитов в украинских банках оказались дефолтными // *Сегодня*, 4 декабря 2017 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://is.gd/7CEVg1>. – Название с экрана.
5. Українська економіка-2018: ризики, виклики та можливості // *Сьогодні*, 7 січня 2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://is.gd/9e83Ie>. – Назва з екрана.

6. Шульга О. Кого планують кредитувати українські банки в 2018 р. [Електронний ресурс] / О. Шульга // Новое время. Бізнес. – 21 лютого 2018 р. – Режим доступу: <https://is.gd/Z4xoJL>. – Назва з екрана.
7. Мельник В.М., Ломачинська І.А. Роль держави у фінансовому забезпеченні малого і середнього підприємництва в Польщі: висновки для України / В.М. Мельник, І.А. Ломачинська // Економічний вісник: серія фінанси, облік, оподаткування. – 2017. – №1. – С. 120-128.

Ю.О. Максимова

викладач

ОПТИМІЗАЦІЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ЕЛЕКТРОННИМ БІЗНЕСОМ У БАНКУ

З розвитком інформаційних технологій все більше уваги приділяється електронному бізнесу. Незважаючи на свої очевидні переваги (відкритість, демократичність, глобальність тощо), електронний бізнес є надто агресивним середовищем підприємництва, успіх в якому цілком залежить від глибоко продуманої стратегії діяльності. Дійсно, ґрунтовні основи електронного бізнесу залишаються колишніми: його метою є одержання прибутку, генерування грошових потоків і створення конкурентних переваг. Єдина відмінність електронного бізнесу від класичних методів ведення бізнесу полягає в тому, що він функціонує швидше, отже, його конкурентні переваги є швидкоплиннішими [1, с. 250].

Український ринок електронного бізнесу розвивається на фоні загального розвитку бізнесу нашої країни. Впровадження електронних методів в сучасний бізнес визначається виробничою необхідністю, де вирішальним цілком є економічна вигода від застосування нових технологій. Більшість великих і середніх українських підприємств вже зрозуміли зручності, що досягаються ними при використанні Інтернет у бізнесі [2, с. 73].

У банківській діяльності існує поняття *retail banking*, що включає всі види обслуговування приватних осіб. Ця частина діяльності, як правило, не розглядається і не включається в проекти систем автоматизації банків – дуже складна і громіздка основна діяльність банку, що вимагає не лише обліку всіх видів операцій, що виконуються протягом операційного дня, але і економічного аналізу діяльності, розрахунків по кредитах і депозитах, обліку операцій з валютою і оптимізації ключових бізнес-процесів банку.

Обслуговування клієнтів часто залишається одним з самих трудомістких видів робіт. В Україні проблеми автоматизації бізнес-процесів сфери retail лише з'являються, тому поважно починати їх вирішувати комплексно

і грамотно. Слід уважно вивчати і, по можливості, адаптувати рішення, які пропонують зарубіжні фірми, що мають величезний досвід і надійні технології. Існуючі рішення досить прості і дозволяють автоматизувати не лише сам процес обслуговування, але і органічно вписати його в єдину систему управління бізнес-процесами банку.

Оптові банківські послуги передбачають переказ грошових коштів, управління грошовими операціями і їх контроль. Банківські електронні послуги відрізняються від традиційних банківських послуг не з корисності, а за технологією задоволення потреб клієнта. Тому поряд з володінням традиційними ознаками банківських послуг (непостійність якості послуг, договірний характер банківського обслуговування, зв'язок банківського обслуговування з грошима, протяжність обслуговування в часі, вторинність що задовольняються банківськими послугами потреб) їм властиві певні особливості. Це абстрактність, загальнодоступність, знеособленість, екстериторіальність, інтерактивність обслуговування, множинність каналів доступу.

Роздрібний банк не виробляє і не продає нічого матеріального – це торговець, який займається продажем і підтримкою усе більш широкого спектру фінансових продуктів і послуг. У основі його бізнесу лежить здатність управляти ризиком, обробляти велику кількість рахунків і величезну кількість операцій і, зрозуміло, продавати.

Значною конкурентною перевагою для кредитних організацій стає використання можливостей дистанційного обслуговування клієнтів: *інтернет-банкінга, мобільного банкінга, електронних терміналів* [3, с. 60]. Впровадження практики надання стандартних банківських послуг без участі персоналу, дистанційно, дозволяє економити витрачання ресурсів кредитної організації з метою збільшення частки ринку і обхвату споживачів.

Підсумовуючі вищевикладені позиції, слід відмітити, що розширення функціональних можливостей системи Internet-banking зумовлює більший перелік послуг, доступних клієнтам банку через Internet, і це, у свою чергу, робить таку систему більш повноцінною і потрібною. Обмеження функціональних можливостей банківського Internet-сервісу (незалежно від причини обмеження) суттєво зменшує привабливість таких систем, оскільки для здійснення банківських операцій, що не охоплені системами Internet-banking, клієнтові доведеться йти в банк. Отже, конкурентоздатні банки мають оптимізувати усі виробничі бізнес-процеси, які на сам перед пов'язані з доступними клієнтам в офісі банку операціями: операції з коштами на власних рахунках (витяги, перекази, робота з платіжними картками), інвестування коштів (депозити, цінні папери), розрахунки з контрагентами (разові та періодичні платежі) тощо. Після побудови оптимізаційної моделі

налаштована система має бути наочна, легка для сприйняття та інформативна. Для кожного рівня користувача.

Література:

1. Возний М.І. Міжнародна електронна торгівля. Проблеми та перспективи розвитку в Україні / М.І. Возний // Збірник наук. праць Буковинського університету. Економічні науки. – 2011. – Вип. 7. – С. 243-252.
2. Задвірний Я., Орловська А. Використання можливостей електронної комерції у процесі ведення бізнесу / Я. Задвірний, А. Орловська // Формування ринкової економіки в Україні: зб. наук. пр. – Львів: Інтеремо, 2008. – Вип. 18. – С. 70-75.
3. Легенчук С.Ф., Скакун А.С. Сутність електронної комерції: обліковий вимір / С.Ф. Легенчук, А.С. Скакун // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2011. – № 4 (58). – С. 59-65.

А.О. Мумладзе

ст. викладач

МОДЕРНІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Банківська система України в період 2014–2016 рр. пройшла процес очищення. В результаті кількість банківських установ зменшилась з 175 на 1.01.2008 р. до 81 на 1.09.2018 р. [1-2]. Втім процеси реформування банківського сектору продовжуються й сьогодні у напрямку забезпечення стабільної конкурентоспроможної банківської системи країни.

На 1.01.2018 р. інституційна структура банківської системи представлена 82 банківськими установами, з яких 38 – з іноземним капіталом. Особливістю є домінування державної власності у банківському секторі – 55% у установ. Банківським іноземним групам належить 33% установ, приватному українському капіталу лише 13%. Втім, якщо розглядати структуру капіталу і зобов'язань, то на державні банки приходиться відповідно 47,4% і 56%, на іноземні – 35,8% і 30,5%, приватні українські – 15,1% і 30,1%. Найбільший приріст капіталу у 2017 р. спостерігалось у державних банках у результаті докапіталізації (103,6% до банківської системи), іноземні банківські групи навпаки скоротили присутність в Україні (-7,5% до банківської системи). Зобов'язання державних і приватних українських банків зросли, а іноземних зменшились. Частка валютних активів у банківській системі країни становить 37,9% на 1.01.2018 р., а отже курсові коливання є суттєвим чинником коливання активів банківської системи [1-2].

У 2017 р. зростає кредитний портфель банків (+3,7%), що можна пояснити стабілізацією розвитку національної економіки, у тому числі й банківської системи. 84,5% кредитів, виданих банківськими установами, на 1.01.2018 р. приходиться на юридичні особи і лише 15,5% – на фізичні особи. В той же час, у 2017 р. кредити фізичним особам зростають випереджаючими темпами (переважно за рахунок споживчих) – 8,6% проти 2,7%, чому сприяло зниження вартості кредитних ресурсів. Середня вартість кредитів у національній валюті на 1.01.2018 р. становить 16,7%, в іноземній – 6,4%. [1-2]. Проблемами активізації банківського кредитування залишаються високий рівень неробочих кредитів (понад 50%) та кредитів в іноземній валюті (46%) [1], що є наслідком фінансово-економічної нестабільності, неурегульованості відносин між позичальниками і боржниками, низької якості кредитних портфелів банківських установ й ін.

Спостерігається і зростання обсягу вкладів у банківські установи в 2017 р. (+6,4%), зокрема середньострокових і довгострокових. 38% залучених банками строкових вкладів забезпечують фізичні особи. Рівень доларизації клієнтського портфелю вкладників становить 46%.

Загальний фінансовий результат банківських установ за 2017 р. є негативним – –24,36 млрд грн., що значно менше, ніж попереднього року. Загалом збиток за результатами 2017 р. отримали 19 банківських установ. Основним чинником зростання збитків є зростання відрахувань у резерви чотирма найбільшими банками. Найбільший збиток отримали «Приватбанк», «Промінвестбанк», «ВТБ банк». Найбільший прибуток за цей же рік отримали «Райффайзен Банк Аваль», «УкрСиббанк», «Креді Агріколь Банк», які належать іноземним банківським групам (44,7% прибутку банківської системи). Основним джерелами зростання прибутку були комісійні та процентні доходи, зменшення витрат на формування резервів. В цілому це свідчить, що банки з іноземним капіталом функціонують в Україні з вищою ефективністю, ніж з вітчизняним.

Отже, можна відзначити, що банківська система України поступово відновлює свою стабільність. На банківському ринку з'являються нові бізнес-моделі, зокрема орієнтовані на малий і середній бізнес, споживче кредитування, втім рівень його діджиталізації залишається невисоким. У результаті практично відсутні продукти масштабного поширення, масового споживання, що є світовою тенденцією. Отже, важливим кроком подальшого розвитку вітчизняного банківського сектору є активне впровадження інновацій, як технологічних, так і управлінських, продуктових тощо, а також залучення фінтех-компаній. Цифрові технології мають стати основою стратегічного розвитку банківських установ. Особливо актуальним на сьогодні також є впровадження інноваційного корпоратив-

ного управління в банківському секторі, нових підходів управління персоналу.

Важливим аспектом подальшого розвитку банківської системи також є відновлення та зростання кредитування національної економіки, зокрема реального сектору, малих і середніх підприємств. Утім це потребує урегулювання проблеми накопичених неробочих кредитів, що має вирішуватися, як на рівні держави, так і на рівні регулятора (НБУ), банківських установ, суб'єктів господарювання. Має відбутися посилення прав кредиторів на основі прийняття відповідних законів, створення та інституціоналізації ринку «поганих» боргів. Без вирішення проблеми неробочих кредитів не можна відновити стійкий прибуток банківських установ, оскільки проценти є одним з основних джерел доходів банку. Втім сподіватися лише на кредитні операції не варто, поряд з цим слід розвивати нові інноваційні фінансові операції та інноваційні фінансові продукти.

Успішному розвитку банківського сектору також буде сприяти стійке закріплення незалежності НБУ, макроекономічна і макрофінансова стабільність, подальше зростання капіталу банківських установ, зростання доброякісної конкуренції та відкритості у банківському секторі, зменшення частки державної власності, підвищення фінансової та інвестиційної активності населення й ін.

Література:

1. Аналітичний огляд банківської системи України за 2017 р. – К. : Рюрік, 2018. – 24 с.
2. Статистика [Електронний ресурс]: Національний банк України. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65162&cat_id=36674. – Назва з екрана.

Ю.В. Пічугіна

к.е.н., доц.

ВІРТУАЛЬНІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ БІЗНЕСУ

Згідно з даними Державної служби статистики України, у 2017 р. кількість підприємств, що мали веб-сайт, який функціонував у мережі Інтернет 16240, з них найбільшість займаються обслуговуванням клієнтів – 7442 та пропонують можливість відвідувачів формувати замовлення товарів у режимі онлайн – 4457 [1]. Це є наслідком того, що з розвитком новітніх інформаційних технологій виникла необхідність у нових формах організації бізнесу,

а саме формування віртуальних підприємств, діяльність яких зорієнтована на швидкість виконання замовлень і повноту задоволення потреб клієнта на основі інтеграції діяльності підприємств з допомогою Інтернет технологій.

Як сказав Конні Мур з консалтінгової корпорації в області інформаційних технологій Giga Information Group: «Можна почати з Інтернет і потім думати, як це використовувати в бізнесі, ... а можна почати з бізнесу і використовувати Інтернет для його вдосконалення».

Бурхливому розвитку віртуальних підприємств сприяли нові вимоги сучасної економіці, які проявлялися у наступних змінах [2]:

- перехід від масового до гнучкого виробництва, спрямованого на індивідуальній підхід до обслуговування клієнтів;
- криза великих підприємств і висока життєздатність малих і середніх підприємств;
- зміна організаційної моделі підприємства з вертикальної до горизонтальної;
- поява інформаційних і комунікаційних технологій за допомогою яких, функціонування віртуальних підприємств стало можливим.

Найбільш розповсюджені визначення терміну «віртуальні підприємства» представлені в таблиці 1.

Не дивлячись на те, що існує багато визначень віртуального підприємства, всі автори наголошують на тому, що це об'єднання реально існуючих, територіально віддалених партнерів для досягнення мети за допомогою ІКТ. Причиною і метою створення віртуальних партнерств є можливість використовувати найкращі ресурси, знання і здібності з меншими тимчасовими витратами. Звідси випливають такі основні конкурентні переваги і можливості віртуальних підприємств, як [3, с.12]:

- швидкість виконання замовлення;
- зниження сукупних витрат;
- більш повне задоволення потреб замовника;
- гнучка адаптація до змін навколишнього середовища;
- зниження бар'єрів входу на нові ринки.

На сучасному етапі, найбільша частина інтернет-торгів проходить за допомогою віртуальних торгових майданчиків, тобто інтернет-сайтів, де укладаються угоди між продавцем і покупцем, здійснюється проведення фінансово-торговельних транзакцій.

За принципом торгової системи ці майданчики можна поділити на два розповсюджені типи: «бізнес для клієнтів» (Business-to-Customer, B2C) і «бізнес для бізнесу» (Business-to-Business, B2B).

Майданчик типу B2C є електронним магазином (часто web-сайт фірми-постачальника), де торги відбуваються в рамках зв'язку продавець –

Таблиця 1

Визначення терміну «віртуальне підприємство»

Визначення	Автор
Нова форма економічних організацій, яка являє собою групу економічних суб'єктів, що поєднують сили для надання певної послуги, яка традиційно надавалася одним підприємством.	Л. Рейман
Постійна або тимчасова сукупність географічно розділених груп, людей, організаційних одиниць, об'єднаних для розв'язання певних завдань, досягнення мети на основі принципів поділу праці, обов'язків і мережної структури, загальна діяльність яких здійснюється за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.	Плескач В.Л.
Форма організації реально існуючих, географічно розмежованих, господарюючих агентів, які працюють над спільним проектом, використовуючи нові інформаційні технології.	Танасійчук В.
Організаційна форма співпраці юридично незалежних суб'єктів господарювання, з метою отримання прибутку за рахунок кооперації та аутсорсингу з використанням мережі Інтернет, що дозволяє забезпечити спільну роботу територіально віддалених учасників в режимі реального часу.	Паливода В.В.
Це тимчасова кооперативна мережа підприємств (організацій, окремих людей), що володіють ключовими компетенціями для найкращого виконання ринкового замовлення, базована на єдиній інформаційній системі.	Найпак Д.В.
Організація, існуюча як об'єднання, що не має географічного центру і хде взаємодія відбувається через комп'ютерні мережі.	Лойко Р.Р.
Це групи людей, що займаються спільною справою незалежно від їх фізичного місцезнаходження, перетинаючи кордони підприємств і країн, у реальному часі (синхронно) або у відстроченому режимі (асинхронно).	Берко А.Ю., Висоцька В.А.
Це динамічна відкрита бізнес-система, сформована на базі єдиного інформаційного простору юридично незалежними підприємствами з метою сумісного використання власних ресурсів для наскрізної реалізації всіх етапів економічно привабливих проектів від джерела витоку первинної сировини до передачі продукції кінцевому споживачу.	Савенко І.І.
Створюється шляхом відбору людських, фінансових, матеріальних, організаційно-технологічних та інших ресурсів з різних підприємств та їхньої інтеграції з використанням комп'ютерних мереж.	Davidow W.

покупець. При використанні даного ресурсу клієнт (як правило, кінцевий споживач компонентів) обмежується пропозицією однієї компанії.

На відміну від B2C, майданчики типу B2B будуються за принципом двостороннього обміну між постачальниками і клієнтами. Тут у ролі покупця виступають незалежні дистриб'ютори або великі виробники, які споживають електроніку. Доступ до майданчика типу B2B дозволяє покупцеві отримати пропозиції по запитованому товару від безлічі компаній всього світу. За даними e-BW, 94% постачальників, які займаються онлайн торгівлею, використовують інтернет-сайт своєї компанії в якості каналу продажів, а 65% виставляють свої пропозиції на майданчиках типу B2B. Торгові майданчики типу B2B підтримуються або компаніями-посередниками, або фірмами, що надають платний доступ до своєї бази даних.

Вважається, що майбутнє є за підприємствами, які будуть здатні забезпечити повноцінний функціональний ланцюжок, що включає три елементи: зміст, співпраця і комерцію. Під змістом розуміється необхідність підтримки майданчиком технічної бази комплектуючих, під співпрацею – надання консультаційних послуг клієнту, під комерцією – отримання прибутку.

На жаль, досвід показує, що сучасні українські віртуальні майданчики зосередилися тільки на комерції.

Література:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрана.
2. Касатонова І.А. Організаційно-економічні аспекти переведення діяльності підприємства із сфери реальної торгівлі в сферу електронної / І.А. Касатонова // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. – 2014. – № 2(2). – С. 13–17.
3. Катаев А.В. Виртуальные бизнес-организации / А.В. Катаев. – СПб.: Изд-во Политехнического университета, 2009. – 120 с.

Н.М. Пугачова

ст. викладач

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасний етап розвитку економіки України характеризується значним антропогенним навантаженням на природне середовище. З кожним роком негативний вплив техногенної діяльності на міста тільки погіршується. Це викликано тим, що в країні працює велика кількість підприємств гірничодобувної, металургійної, хімічної, паливно-енергетичної промисловості,

які є найбільшими забруднювачами навколишнього середовища. До того ж, ці підприємства мають застаріле, енерговитратне і ресурсномістке обладнання, що вимагає докорінної їх модернізації. Таке виробництво негативно впливає на здоров'я населення країни. Тому проблеми екологічної безпеки України є надзвичайно важливими.

Багато сучасних та зарубіжних вчених досліджували різні аспекти державної політики стосовно екологічної безпеки, зокрема: І. Ансоф, О. Амосов, В. Борейко, С. Іванюта, О. Князева, О. Радченко, Л. Пала, Є. Смотрицький та багато інших.

Екологічна безпека є складовою частиною національної безпеки України, тому що антропогенна діяльність людини приводить до загрози природних катастроф, які характеризуються великими матеріальними збитками та соціальними втратами, що, в свою чергу, несе загрозу безпеці країни. Тому, Хилько М. визначає екологічну безпеку як сукупність дій та комплекс відповідних заходів, процесів, які забезпечують екологічний баланс на планеті та в різних її регіонах на рівні, до якого людина може адаптуватися фізично, без збитків (політичних, соціально економічних). Це, на його думку, також будь-яка діяльність людини, що виключає згубний вплив на екологічне середовище та не порушує баланс природних або змінених людиною природних компонентів середовища і процесів, що зумовлює тривале або необмежене в часі існування певної екосистеми [5, с. 22].

В сучасній економіці держава займається вирішення багатьох проблем, які не в змозі вирішити ринковий механізм. К таким проблемам і відноситься екологічна безпека. В Україні існує певний механізм державного регулювання для збереження та покращення умов навколишнього середовища.

Механізм державного регулювання економічної безпеки – це багатокомпонентний комплекс, який складається із взаємопов'язаних засобів для регулювання та контролю діяльності суб'єктів екологічних відносин. Основними складовими цього механізму є: правова система у сфері екологічної безпеки, фінансово-економічна система, організаційна система.

До основних джерел екологічного законодавства відносять: Закон України «Про охорону навколишнього середовища України», Закон України «Про охорону атмосферного повітря», Закон України «Про екологічну експертизу», Закон України «Про відходи», Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», «Земельний кодекс України», «Водний кодекс України» та інші. В цілому, ці, та інші нормативно-правові акти визначають основні засади діяльності у сфері екологічної безпеки, захисту довкілля [1, с. 48]. Але, ще недостатньо уваги приділено адаптації міжнародних стандартів в сфері охорони навколишнього середо-

вища, та гармонізації українського законодавства в сфері екології з вимогами Європейського Союзу.

До системи фінансово-економічного забезпечення держави в екологічній сфері відносять: економічне оцінювання природних ресурсів; платежі та збори за використання природних ресурсів та забруднення довкілля; система штрафних санкцій за порушення екологічного законодавства; екологічне страхування; надання субсидій, дотацій, грантів на природоохоронні цілі та інше. Але, незважаючи на такий доволі розгалужений фінансово-економічний механізм екологічної політики, він не в змозі зацікавити вітчизняних виробників до проведення необхідних природоохоронних заходів за свій рахунок та недостатньо швидко реагує на зміну еколого-економічних процесів у державі. Система екологічного оподаткування в Україні має фіскальну направленість та зовсім не створює стимулів для збереження довкілля у суб'єктів природокористування. Пріоритетом подальшого реформування фінансово-економічного механізму повинно бути стимулювання природоохоронної діяльності з врахуванням досвіду розвинутих країн, особливо країн Європейського Союзу і формування стабільних джерел для природоохоронної діяльності.

Організаційна система екологічної безпеки включає дії, які направлені на виявлення екологічно небезпечних підприємств і територій з погіршенням екологічної ситуації для запобігання цього шкідливого впливу на людину та довкілля. До організаційних заходів відносять екологічний моніторинг, державні стандарти та екологічні нормативи, екологічну експертизу. Організаційна система в Україні діє неефективно, тому що вона потребує створення станцій спостереження, лабораторій з великою кількістю дорогого обладнання і приладів. Але через недостатнє фінансування необхідна система екологічного моніторингу не була створена. Також певних змін потребує і екологічна експертиза, так як вона є переважно формальною і досить поверхневою процедурою. Отже, для усунення цих недоліків треба удосконалити відповідно нормативно-правову базу шляхом внесення доповнень та змін, забезпечити підготовку кадрів в сфері охорони навколишнього середовища та забезпечити обов'язковість проведення екологічного аудиту на всіх підприємствах, які становлять екологічну небезпеку [3, с. 206-207].

Отже, забезпечення екологічної безпеки для держави одна із основних функцій. Держава повинна регулювати екологічну сферу для досягнення збалансованого стану, для запобігання техногенних катастроф за допомогою ефективного механізму державної політики у сфері екологічної безпеки. Все це дасть змогу встановити взаємозв'язок людини і природи, а також сприяє розміреному, розумному використанню природних ресурсів

людиною. А проблеми навколишнього середовища, як правило, впливають на життя країни як складова національного добробуту й потенційних можливостей держави.

Література:

1. Залевська-Шишак А.Д. Основні напрями державного регулювання охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів в Україні / А.Д. Залевська-Шишак // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 18. Економіка і право: збірник наукових праць. – 2014. – Випуск 24. – С. 46-54.
2. Качинський А.Б. Екологічна безпека України: системний аналіз перспектив покращання : монографія / А.Б. Качинський. – К. : НІСД, 2001. – 312 с.
3. Омаров А.Е. Управлінські механізми державної політики забезпечення екологічної безпеки / А.Е. Омаров // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2016. – Вип. 3 (54). – С. 203-208.
4. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21 грудня 2010 р. № 2818-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Назва з екрана.
5. Хилько М.І. Екологічна безпека України: Навч. посіб. / М.І. Хилько. – К., 2017. – 266 с.

І.П. Скороход

к.е.н., доц.

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Державна інноваційна політика різних країн світу, в умовах сучасного економічного розвитку, постійно ускладнюється та відходить від усталеного варіанту певної теоретичної моделі інноваційного розвитку, представляє собою поєднання інструментів і заходів різноманітної спрямованості інноваційної політики країн. Створення ефективної національної інноваційної системи дало б змогу задіяти існуючий науково-технічний потенціал країни для технологічної модернізації економіки та активізації бізнес-сектора в інноваційній сфері. У практичному плані завдання полягає у формуванні системи, яка могла б забезпечити ефективну взаємодію бізнесу та інституцій, які акумулюють знання, створюючи науково-дослідний комплекс.

Крім того, така взаємодія повинна забезпечувати не тільки передачу знання, але зробити можливим його економічне використання. У свою чергу, бізнес-середовище повинно постійно стимулювати національну науково-технічну сферу, орієнтуючись при цьому на розробку продукту чи технології.

Національна інноваційна система є основою побудови економіки, заснованої на знаннях, а це означає, що формування національної інноваційної системи повинно бути спрямоване на перетворення нових знань у продукти та послуги, необхідні економіці та суспільству. Науково-технічний потенціал України ще не відображений у широкому застосуванні існуючих фірм технологій та інноваційних практик. Це відставання, очевидно, проявляється у низьких стандартах життя, середньому доході та менш значному рейтингу індексу глобальних інновацій та конкурентоспроможності, особливо у порівнянні з країнами, що мають приблизно однаковий рівень розвитку.

За дослідженнями Світового банку можна відмітити, що інноваційні можливості фірм, особливо малих та середніх підприємств, стримуються високими ризиками для ведення бізнесу, корупцією, невизначеністю у зв'язку з війною та політичною нестабільністю, неконкурентоспроможними внутрішніми ринками, де домінують великі державні підприємства та старі промислові структури, а також застарілі технічні стандарти і правила.

Крім того, українська інноваційна екосистема страждає від:

- відсутності спільного бачення та інституційної фрагментації, які перешкоджають розробці та реалізації інноваційної політики;
- зменшення, неефективності та упередженої громадської підтримки STI (наука, технології та інновації), що мають незначний вплив на інновації ринку та незначну роль досліджень та розробок університетів;
- низького рівня комерціалізації досліджень, слабкої співпраці науково-дослідних та академічних інституцій та промисловості, а також відсутності підтримки інновацій та передачі технологій підприємствам.

Вочевидь, що Україні, для того щоб досягти прогресу в напрямку інноваційної економіки та високої доданої вартості, варто реформувати свою інноваційну та підприємницьку екосистему. Для цього вона може взяти приклад із досвіду країн із розвинутою інноваційною системою. Необхідно розробити комплекс стратегічних цілей та рекомендацій щодо впровадження у короткостроковій та середньостроковій перспективі, як попередній дорожній план реформ інноваційної політики. Зусилля щодо посилення верховенства права та зменшення корупції, покращення регулювання, конкуренції, бізнесу та інвестиційного середовища є важливими для зміцнення інновацій.

Багато країн із близьким рівнем розвитку до України вже зробили кроки і будують потенціал у державних установах для розробки, моніторингу та

оцінки своєї інноваційної політики та програм. Україна має унікальну можливість навчитися на цих успіхах, уникати підводних каменів та залучити підтримку та досвід своїх партнерів, прихильників та приватного сектора.

Шлях до цих реформ починається з оголошеного зобов'язання на найвищому рівні, потрібно залучити всіх зацікавлених сторін екосистеми для формування амбіційного бачення та стратегії її досягнення. Забезпечення координації та взаємодоповнюваності ініціатив, масштабування існуючих успішних зусиль, проведення вибірковості та пілотування нових є основними керівними принципами успішної інноваційної політики. Для того, щоб наростити імпульс та довіру між бізнес-спільнотою та владою, було б практично масштабувати існуючі успішні програми та розширити регіональні ініціативи, де місцеві зацікавлені сторони часто стають простішими для спільної роботи [1].

У державі науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, їхні фінансова підтримка та розвиток є базою для розвитку інновацій. Валові внутрішні витрати (поточні та капітальні) на НДДКР здійснюються виробничими компаніями, науково-дослідницькими інститутами, університетами, державними лабораторіями тощо. Але за наявними даними, можна зробити висновок, що в Україні відсутнє належне державне фінансування НДДКР, недофінансування призводить до згорання проєктів, які є пріоритетними для розвитку науки в Україні.

Можна погодитися з думкою ряду фахівців, що рівень витрат на НДДКР, вимірюваний, наприклад, їх часткою в ВВП, залежить від вибору стратегії науково-технічного розвитку. Мається на увазі, що якщо країна орієнтується в основному на запозичення нововведень, то власні витрати на внутрішні НДДКР можуть бути і відносно низькими.

Але для України такий підхід неприйнятний. Країна на початку реформ мала уже сформований науковий потенціал, за чисельністю кадрів, зокрема, що відповідав або навіть перевищував науковий потенціал найбільш розвинених європейських країн. За насиченістю числа зайнятих в економіці науковцями (0,54%) Україна не набагато відставала лише від США (0,6%) і Японії (0,67%). Обвальне падіння наукоємності ВВП призвело до такого ж зниження рівня кадрової наукоємності та до переорієнтації значної частини української науки на обслуговування зарубіжних інтересів в нових знаннях, технологіях і інноваціях [2].

Перспективними напрямками науково-технічних розробок в Україні визначено:

- розвиток технологій в аерокосмічній галузі, судно-, літако-, автомобілебудуванні;
- роботехніку;

- дослідження космосу, астрономію, астрофізику;
- радіоелектроніку; нанофізику, наноелектроніку;
- нові інформаційні технології;
- біотехнології у сільському господарстві; виробництво добрив та засобів захисту рослин;
- біоінженерію та генетику;
- виробництво медичних препаратів;
- розробку енергетичного обладнання та енергозберігаючих технологій;
- виробництво хімічних каталізаторів, анілінофарбової продукції, впровадження технологій глибокої переробки нафти;
- технології зрідження вугілля.

Успіхи інноваційних процесів в Україні криються швидше у спадщині науково-дослідницького та проектно-конструкторського забезпечення індустріалізації та розвитку ВПК в колишньому СРСР, ніж у конкурентних стратегіях підприємств на сучасному етапі.

Література:

1. Can Ukraine transform itself into an innovation-driven economy? / The World Bank. – November 2017. [Electronic resource]. – Available from: <https://blogs.worldbank.org/psd/can-ukraine-transform-itself-innovation-driven-economy>. – The article from the screen.
2. Малицкий Б.А. Стратегия инновационного развития Украины: от разработки к реальной практике / Б. Малицкий // Наука та наукознавство. – 2011. – № 2. – С. 6-20.
3. Економічна статистика. Національні рахунки / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/nac_r.htm. – Назва з екрана.

N.M. Kriuchkova

PhD in Economics, Associated Professor

METHODS OF FORMING TOTAL REVENUES OF UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES IN UKRAINE IN TRANSFORMING SYSTEM OF PUBLIC FINANCES

In order to increase the financial resources of local budgets, on the whole, and the budgets of united territorial communities (UTC), in particular, it is necessary to increase their funding base by means of transferring incomes of the state budget to local budgets, increasing revenue sources for the special fund,

expanding the list of charges, which are taken into account when the volume of inter-budget transfers is determined.

New approaches to forming budgets of united territorial communities, especially their total revenues, will provide for realization of the main direction of budget policy on creating appropriate conditions for local self-government bodies and executive bodies to perform their duties by strengthening the revenue base; introducing new instruments of encouraging the regional development; generating the local self-government bodies' interest in increasing the volume of receipts to the budgets of united territorial communities; improving the mechanism of calculating the revenue and expenditure parts which are taken into account when the volume of inter-budget transfers is determined [1, p. 61-62]. The main emphasis of the budget policy is placed on transition to a whole new level of inter-budget relations, viz. direct inter-budget relations of the state budget with all local budgets, including budgets of united territorial communities.

Forms and methods of accumulating monetary funds to the budgets of united territorial communities depend on conditions and methods of economic management, well-defined scope of tactical and strategic objectives of development of a relevant territory, social and economic state of a UTC, its resource base, human potential and other factors. In the process of accumulating revenues, both general and special methods can be applied.

The general methods of accumulating UTC revenues include [2]:

- accumulation of revenues from productive activity – business and commercial activities of UTC entities, provision of state services – UTC own revenues, part of the income of state enterprises on the UTC territory, state duty, adjustment incomes;
- from property and property rights of UTC – permanent (rent, profit participation rights), one-off (from disposal of assets);
- from a resource base – resource payments, concessions;
- loan method – internal loans (local external borrowings), external loans (local borrowings from international financial institutions, means of technical assistance from the EU, other international donor establishments).

The special methods include:

- tax – all kinds of tax and tax payments which are entirely or partly included in UTC budget revenues following specified standards and rates;
- normative, which is applied in all cases when revenues in the UTC budget from taxes and other payments are set according to the standards;
- reallocation, which makes it possible to regulate budgets through rates for allocations and to balance by applying the method of grants and subventions in case the revenue and expenditure parts of the budget are unbalanced;
- coefficient, which is used to take account of inflation;

– emission, which as a method of accumulation UTC revenues provides for realization of loan issue in the form of issue of securities by UTC business entities;

– forecast, which foresees the formation of target figures of all revenues and financial resources of UTC within a certain forecasting time-frame.

In order to increase the efficiency of the budget system functioning, it is necessary to base the formation of local budget revenues on the principle of fiscal equivalence according to which consumers of local public goods must incur appropriate expenses themselves and finance their provision by paying taxes. Under this approach, tax burden is not exported outside a territorial community, and differences in taxation level determine amenities which residents of communities receive from local public goods and services. Their «net financial benefit» will depend both on the taxation level and provision of a territorial community where they reside with local public goods and services.

The problem of financial provision of local budgets should be solved by promoting business and commercial activities of local authorities in order to increase own and fixed revenue sources of local budgets and decrease the part of transfers as well as to increase on the whole the number of regions which do not require considerable transfers from the state budget by creating self-sustainable and taxable united territorial communities within an individual region of the country [3].

In the process of investigating loan capacities of territorial communities, it is determined that local loans are a significant source of financial provision of local government development and is a powerful financial instrument, which encourages effective solution of current and long-term problems connected with financing budget expenses. The local loan capacity of local budgets, on the whole, and UTC budgets, in particular, provides for fast mobilization of resources, guarantees the local authority's responsibility for designated and efficient use of funds.

Thus, based on the foregoing, we can draw certain conclusions.

The effective development of the loan market of territorial communities requires certain conditions among which we shall single out the following:

– macroeconomic conditions – the loan market of territorial communities is an integral part of the national loan market; its state and peculiarities are largely governed by macroeconomic, fiscal and monetary policy. It is obvious that local loan bonds, which as a rule are instruments with a fixed revenue can be attractive to prospective purchasers only on condition of low levels of inflation;

– institutional and regulatory conditions – the development of the loan market of territorial communities requires a transparent institutional and legal system, i.e. the local authority should have a certain institutional potential of organizing and servicing loans;

- rating of UTC financial capacity, which is actually the indicator of credibility for local authorities; its receipt from an appropriate agency can become an important factor for making local loans;
- guarantees, which are provided by investors on behalf of local authorities and can be an instrument to increase the attractiveness of investments of this kind for an investor and decrease loan value;
- combining different sources of covering UTC budget expenses – local authorities' use of a wide range of financial instruments and establishment of relevant financial institutions, including local development funds, local banks.

Literature:

1. Guo Q.W., Jia J.X. Fiscal decentralization, organizational structure of local governments and the size of government expenditure / Q.W. Guo, J.X. Jia // *Economic Research Journal*. – 2010. – Vol. 11. – Pp. 59–87.
2. Quan Li. Fiscal decentralization and tax incentives in the developing world / Li Quan // *Review of International Political Economy*. – 2016. – Vol. 23.
3. Офіційний веб-сайт Реформи децентралізації влади України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/>. – Назва з екрана.

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МАРКЕТИНГУ
І БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ**

Е.В. Садченко

д.э.н., проф.

И.С. Ястреб

Одесский НИИ судебных экспертиз Министерства юстиции Украины

**К ВОПРОСУ О СОЦИЕТАЛЬНОСТИ СИСТЕМЫ
В ЭКОЛОГО-ИННОВАЦИОННОМ РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВА**

В периоды социально-экономических, инновационно-экологических и политических трансформаций социетальная подсистема может не выполнять свои функции, что приведет к нарушению устойчивости общественной жизни. Эти процессы проявляются в игнорировании общепризнанных экономико-экологических ценностей. Говоря об устойчивости развития экономики, следует рассматривать политические, идеологические факторы, которые непосредственно влияют на экологическую политику государства и, конечно, на устойчивое развитие общества в целом [3]. Анализ состояния социетальности позволяет дать качественную характеристику общественной жизни и сформулировать основные стратегические направления в проводимой политике государства. В этом плане теоретическое и практическое значение имеет исследование социетальности социума, выявление причин и форм проявления кризисности. Необходимым условием преодоления экологического кризиса является преодоление кризиса традиционной, антропоцентричной системы ценностей. Для разработки экономической политики, принятия эффективных экономических решений важно знать экономическую ценность природных ресурсов и услуг. Недоучет экологических параметров искажает измерение экономического развития через традиционные показатели ВНД, ВВП, ВРП и др., за ростом которых скрывается деградация окружающей среды.

Анализ последних исследований и публикаций показывает, что вопрос социетальности системы общества не включает экологические аспекты, а при рассмотрении устойчивого развития отсутствует проблема экологической политики государства, поэтому ввиду его многоаспектности и междисциплинарности возникает необходимость формирования новой концепции объединяющей социо-эколого-экономические и политические, идео-

логические, нравственные направления в единую систему социетальную. Вопросы социетальности развития общества с учетом экономики природопользования в современных условиях рыночно-правового поля практически разработаны не были и не рассматривались не в одной из публикаций.

Система социетальная (от лат. *societas* – общность) – система отношений и процессов, рассматриваемых на уровне общества в целом. А.Г. Келлер относил термин «социетальный» прежде всего к организационным аспектам социальной жизни. В качестве социетальной системы рассматривал общественную формацию, включающую функциональное взаимодействие ее основных структур – экономической, социальной, идеологической и политической. Каждая из структур социетальной системы, будучи ее элементом, не только выполняет определенную функцию, но и придает этой системе в процессе взаимоотношений с другими ее структурами новое (системное) качество, несводимое к качествам ее элементов [1]. Т. Парсонс в своей книге «Система современных обществ» [2] рассматривает социетальное сообщество как интегративную подсистему общества, основная функция которой состоит в том, чтобы «определять обязательства, вытекающие из лояльности по отношению к социетальному коллективу», а наивысшая позиция в иерархии лояльностей принадлежит культурной легитимации нормативного порядка; иными словами, это ядро большого общества, интегрированное как общность на основе социально одобряемых ценностей и норм. В широком смысле объектом социетальной социологии служит общество как целостная система. А в более узком смысле ее объектом выступает интегрированное ядро этого общества – социетальное сообщество. Социетальная теория как система принципов и понятий, описывающих возникновение, состав, функционирование и изменение общества. Ядром общества как системы является структурированный нормативный порядок, посредством которого организуется коллективная жизнь популяции. Как порядок, он содержит ценности, дифференцированные и патикюляризированные нормы и правила, причем все должно соотноситься с культурой для того, чтобы быть значимым и легитимным.

В социологии этот термин впервые стал использовать академик Г.В. Осипов. Еще во второй половине 60-х годов, при разработке проекта «Социальная организация промышленного предприятия» [4], он обратил внимание участников проекта на значение этого нового термина. Г.В. Осипов интерпретировал его как общество в целом, или все общество. в этом смысле он использует его и в своем учебнике по основам общей теории социологии.

Каковы бы ни были формы общественного производства, естественные и исторические условия жизнедеятельности общества всегда остаются его

факторами. Но, будучи отделенными, друг от друга, эти факторы (экологический, демографический и технологический) остаются факторами производства лишь в возможности. Человеческий и технологический факторы в совокупности образуют производительные силы общества, характеризующие отношение человека к природе. Отношения людей, касающиеся собственности, обмена и распределения продуктов производства, называются экономическими. Только в рамках этих отношений существует отношение людей к природе, имеет место производство. Экономические отношения – это тот способ, каким люди определенного общества производят средства к жизни и обмениваются между собой продукты (поскольку существует разделение труда). Единство вещественных элементов труда и экономических отношений образует способ производства. Из данного способа производства вытекает, во-первых, определенная социально-классовая структура общества, во-вторых, определенное отношение людей к природе. Эмпирическое наблюдение должно в каждом отдельном случае вскрыть связь экономической, экологической и политической структуры с производством.

Разработка и реализация национальной стратегии устойчивого развития предусматривает усиление экологической составляющей экономики, гармонизацию экологических, социальных и экономических интересов общества. Социо-эколого-экономическая система, то есть устойчивое развитие, может быть рассмотрена как часть социетальной или общественной системы, которая включает также организацию политической власти, комплекс отношений между обществом и государством, характеризует протекание политических процессов, включающих институционализацию власти, характер политического участия и т. д. Реформирование экономики страны, переход ее к рыночным отношениям неизбежно затрагивает сферу природопользования. Так, для решения многих экономико-экологических проблем следует использовать новый вид человеческой деятельности в области природопользования – социетальность системы устойчивого развития, целью которой станет удовлетворение экологических потребностей, снижение истощения природных ресурсов и экологического ущерба, и вобравшей в себя основные понятия и принципы теории государственного управления.

Литература:

1. Красин Ю.А. Социальное неравенство как политическая проблема / Ю.А. Красин // Полития. – 2007. – № 2. – С. 83-91.
2. Парсонс Т. Система современных обществ / под ред. М.С. Ковалевой. – М., 1998. – 322 с.
3. Садченко Е.В. Управление социетальными системами в условиях инновационно-экологического развития общества / Е.В. Садченко // Науко-

вий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент: зб. наук. праць. – 2015. – Вип. 9. – С. 32-36.

4. Социология. Основы общей теории / Отв. ред. академик РАН Г.В. Осипов. – М.: Норма, 2003. – 912 с.

М.П. Чайковська

к.е.н., доц.

ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВИХ МОДЕЛЕЙ НА РИНКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОДУКТІВ ТА ПОСЛУГ

У сучасному високотехнологічному суспільстві ринок інформаційних продуктів та послуг (РІПП) грає особливу роль. Він є найбільш динамічним, гнучким, інноваційним, наукомістким. Сучасному РІПП притаманні специфічні особливості, що вимагають розробки особливої маркетингової стратегії та адаптації класичних маркетингових моделей щодо застосування.

У 2017 р. світовий РІПП продемонстрував зростання 3,9%. За прогнозами аналітичної компанії Gartner, в 2018 р. цей показник досягне 4,5%, а витрати на інформаційні технології в глобальному масштабі стануть \$ 3,7 трлн. [1]. В Україні ІТ-індустрія займає третє місце з експорту послуг (після сільського господарства і транзиту газу) і вкладу в ВВП країни (3,3%). З 2016 р. український РІПП склав понад \$ 5 млрд. Україна знаходиться у ТОП списку країн, найбільш привабливих у світі для замовлення розробки програмного забезпечення. Саме РІПП виділяється роль каталізатора зростання української економіки, який здатен фактичне зростання 2-3% ВВП довести до прогнозних 5%. Цей факт підтверджує схвалення Кабінетом Міністрів України Концепції розвитку цифрової економіки і суспільства України на 2018-2020 та затвердження плану заходів щодо її реалізації (від 17.01.2018 № 67-р). Концепція передбачає реалізацію заходів спрямованих не лише на розвиток експорту «цифрової» продукції та послуг (ІТ-аутсорсинг), а й на прискорення цифровізації економіки України, подолання цифрових неоднорідностей і розривів та здійснення стрибка з 79 на 50 місце у рейтингу ICT Development Index та з 56 на 40 місця у рейтингу Global Innovation Index до 2020 років [2]. Акцентується увага на пріоритетній необхідності стимулювання внутрішнього РІПП, розвитку використання і споживання інформаційних продуктів та послуг, що вимагає адаптації маркетингових моделей під специфіку РІПП.

Характеризуючи сучасні тенденції РІПП слід зазначити наступні:

1. Трансформацію моделі поставки інформаційних продуктів та послуг. Перехід від «коробкової» моделі поставки (придбання користува-

чем інстеляція, дисків, ключів) до сервісної моделі (програмний продукт з сервісною підтримкою або самостійний електронний сервіс на базі програмного забезпечення – Saas, PaaS, IaaS). Відбувається стирання межі між просуванням на ринок інформаційного продукту або послуги, перехід до сервісно-продуктової маркетингової моделі [3, с. 75].

2. Трансформацію моделей життєвого циклу інформаційних продуктів та послуг і методологій проектування. Від класичних (waterfall, SSADM – Structured Systems Analysis And Design Methodology, RUP – Rational Unified Process) до гнучкими методологіями (Agile, Scrum, Lean). Еволюційний вектор розвитку методологій спрямований в напрямку підвищення гнучкості та контрольованості за рахунок стандартизації і документування. Відхід від універсальних методологій розробки та впровадження до архітектурного компонентно-орієнтованого підходу на основі моделі складності Synefin framework, що дозволяє категоризувати ринок за складністю і рухатися в напрямку підвищення гнучкості методології [4, с. 69].

3. Адаптацію маркетингової моделі на базі Customer Relationship Management (CRM) стратегії [5, с. 115], що вимагає необхідності вирішувати маркетингові завдання на всіх етапах життєвого циклу ІПП, забезпечувати постійну інтерактивну взаємодію з клієнтом в процесі поставки інформаційних продуктів або надання інформаційного сервісу. Відбувається перехід від product орієнтованої моделі до моделі маркетингу відносин, від масових рішень до індивідуалізованих. Навіть впровадження універсальних програмні продуктів вимагають пропозиції повного спектру послуг з доопрацювання під особливості індивідуального споживача. Пов'язано це з переходом від монолітної до багаторівневої (концепція, бізнес-логіка, данні) до компонентно-сервісної архітектури ІПП. Це повинне враховуватися в маркетингу програмних засобів з точки зору забезпечення інтеграції всього програмного інструментарію.

Сьогодні близько 80% РІПП України складають бізнес-експортні компаній. Перспективним бачиться поступове зрушення від аутсорсингової моделі в сторону продуктової моделі (однак продуктова модель є однією з найбільш складних і ризикованих, що пов'язано з невизначеністю ринку), в сегмент сервісів і аутсорсингу бізнес-процесів, надання індивідуалізованих сервісів, розвиток сегменту ІТ-послуги. Особливо слід відзначити важливість розвитку сектора ІТ-консалтингу, рентабельність в якому спостерігається до 25%. Це вимагає необхідність трансформації компонентів всього маркетингового комплексу: рішень щодо товарної політики (product), цін (price), каналів розподілу (place) і маркетингових комунікацій (promotion).

Література:

1. Gartner Research (2017) [Electronic resource]. – Available from: <https://www.gartner.com/technology>. – The article from the screen.
2. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 67-р від 17 січня 2018 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>. – Назва з екрана.
3. Chaikovska M., Chaikovskyy O. Architectural component-oriented approach to managing it projects . *Innovation Technologies in the Formation and Development of Human Capital*/ editing I. Ostopolets, P. Mikos. – Katowice, 2018. – P. 67–80.
4. Chaikovska M., Chaikovskyy O. Synefin Framework in Component-Oriented Model of it-Projects Management. *Science and Education: Proceedings of XII International Scientific Conference on Science and Education*. – Norway: Oslo, 2018. – P. 67–70.
5. Chaikovska M. Adoptive models of management modern IT-projects. *Foresight-management: best world practice of development and integration of education, science and business: Materials I International Scientifically and Practical Conference*. – Tbilisi: TSU, 2017. – P. 114-116.

Ю.В. Робул

к.ф.-м.н., доц.

МАРКЕТИНГОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ СОЦІО-ТЕХНІЧНИХ СИСТЕМ

Забезпечення інноваційного характеру діяльності організацій є, очевидно, пріоритетною задачею менеджменту в сучасних умовах. Динамічний характер зовнішнього середовища, ускладнення процесів конкуренції та викликане ними урізноманітнення задач управління роблять інноваційний розвиток неоднорідним. Загалом, питання управління інноваціями добре досліджено у літературі. Разом із тим, залишається не до кінця вивченим питання про механізми, що спричиняються до виникнення інновацій. Очевидно, що це питання можна дослідити шляхом аналізу економічної системи в цілому. З метою кращого розуміння процесів та завдань управління інноваціями запроваджується поняття багаторівневої соціо-технічної системи (СТС) [1]. Управління інноваційним розвитком підприємства по-

винно відбуватися відповідно до того, на якому рівні та у який саме спосіб відбувається розвиток соціо-технічної системи.

У соціо-технічній системі виділяють три рівні:

Макрорівень визначається загальним рівнем розвитку техніки, технологій та інфраструктури, економічним розвитком, соціо-культурними чинниками, доступністю ресурсів, станом довкілля тощо. Чинники макрорівня знаходяться поза межами контролю окремих учасників соціо-технічної системи; цей рівень визначає так званий ландшафт інновацій.

На *мезорівні* створюється певний соціо-технічний режим. Соціо-технічним режимом називають набір правил (писаних і неписаних), які укорінені у процесах роботи та робочих звичках інженерів та проектувальників, технологіях виробництва, способі визначення характеристик продукту, навичках роботи та процедурах взаємодії, способі вивчення важливих фактів, визначенні проблем та способів її розв'язання.

Саме на мезорівні забезпечується сталість соціо-технічної системи через стандартизацію підходів, результатів та методів роботи. Стандартні методи роботи, у свою чергу, сприяють виділенню та зміцненню певних стереотипів робочої, а через неї, – і соціальної поведінки, виокремленню специфічних соціальних ролей. Таким чином, на мезорівні соціо-технічна система характеризується передовсім сталістю. Мезорівень є хребтом соціо-технічної системи, саме зміни в ньому призводять згодом до змін у технологічному макросередовищі.

Можна виділити три сценарії зміни мезорівня. Узгоджені дії учасників системи чи примус на макрорівні можуть перенести в задані умови місця та часу цілковито іншу соціо-технічну систему. Відбувається перенесення, або репродукція іншої соціо-технічної системи, що потребує розвитку нових способів роботи у цілій галузі. Репродукція має місце тоді, коли попередній аналогічний досвід визнається непридатним для використання і соціо-економічна система створюється наново.

У тому випадку, коли існуючий досвід, збережений у значній, принциповій частині може бути адаптований до нових умов, соціо-технічна система може змінюватись шляхом адаптації. Практика показує, що адаптація виявляється в більшості випадків найбільш повільним способом впровадження інновацій у натрапляє на високий ризик провалу, особливо, коли інновації потребують високої швидкості.

Нарешті, існують ситуації, коли розвиток технологій та задачі розвитку потребують створення принципово нової соціо-технічної системи, прикладом чого може бути система створення та функціонування інформаційних продуктів та систем передавання і збереження даних. В такому разі йдеться про перехід до нової СТС.

На *мікрорівні* існують численні ніші інновацій – своєрідні інкубатори, де розвиваються та удосконалюються інновації. Інновації звичайно потребують певного захисту, забезпечення від механізму ринкового відбору оскільки «більшість винаходів є сирими, і нездатні забезпечити бажану ефективність, вони ще погано пристосовані до кінцевого використання чи до створення конкурентної переваги» [2]

Традиційно процес виробництва інновацій розглядають на трьох етапах: створення, застосування та поширення технології. Суть нової ідеї випробується та удосконалюється в результаті експериментів у якійсь із знайдених ніш. Тут немає усталених правил чи процедур, винахідник експериментує з конструкцією та властивостями. Тому динамізм системи забезпечується саме на мікрорівні через застосування маркетингового механізму. Саме на цьому рівні принципово важливо знайти та встановити щільний та адресний контакт з представниками цільової аудиторії та запустити ефективний процес створення спільної цінності (co-creation) На другому етапі нова ідея чи технологія застосовується на нішовому ринку – проходить випробування пробним маркетингом. Нова технологій чи продукт можуть роками знаходитись у своїй ринковій та технологічній ніші, існуючи паралельно з основною технологією чи продуктом.

На третьому етапі відбувається прорив інновації на основний ринок та руйнування чи помітна зміна попереднього соціо-технічного режиму.

Література:

1. Geels F.W., Kemp R. Dynamics in socio-technical systems: Typology of change processes and contrasting case studies / F.W. Geels, R. Kemp // *Technology in Society*. – 2007. – Vol. 29, № 4. – Pp. 441-455.
2. Cohen W.M., Levinthal D.A. Absorptive Capacity: A New Perspective on Learning and Innovation / W.M. Cohen, D.A. Levinthal // *Administrative Science Quarterly*. – 1990. – Vol. 35, № 1. – Pp. 128–152.

Ю.Л. Грінченко

к.е.н., доц.

МІКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Країни Центральної та Східної Європи отримали унікальний досвід швидких перетворень від централізованої планової економіки до ринкової економіки. При цьому по всіх країнах регіону спостерігалась стійка тенденція економічного зростання, однак специфіка регіону полягає в тому, що зростання виробництва зумовлюється переважно підвищенням продук-

тивності, тоді як внесок накопичення робочої сили та капіталу був набагато менший.

Відмінність результатів серед країн регіону можна пояснити як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Макроекономічна стабільність, ефективність інституцій, конкурентне середовище бізнесу, розвиток фінансової системи та інфраструктури були основними внутрішніми чинникам економічного зростання [2, с. 156]. На відміну від багатьох країн, що розвиваються, перехідні економіки Центральної та Східної Європи мали значну соціальну інфраструктуру, включаючи освіту та охорону здоров'я. Ринкові реформи відкрили нові можливості для використання цих переваг, які сьогодні широко визнаються важливими чинниками сталого зростання. Зовнішня торгівля, прямі іноземні інвестиції та глобалізація значною мірою сприяли економічному зростанню країн Центральної та Східної Європи, особливо у випадку нових членів Європейського Союзу [2, с. 85].

Але глобальна фінансово-економічна криза 2008 р. виявила всі дисбаланси в економіці, великі розбіжності у рівні доходу між різними прошарками населення, різними галузями та регіонами всередині країн. Ринки праці виявилися абсолютно негнучкими, а фінансові системи надзвичайно крихкими. Саме слабкість ринкової інфраструктури України, скорочення робочої сили та політичний фактор спричинили різке зниженню ВВП після 2008 р. Відкритість торгівлі та фінансова лібералізація виявилися недостатніми умовами для економічного зростання. Наприклад, емпіричні дані не дають однозначного підтвердження позитивного впливу прямих іноземних інвестицій на економічне зростання приймаючої країни. Однак простежується позитивний вплив ПІІ на підвищення продуктивності праці, хоча дані по галузях суттєво різняться. Незважаючи на це, багато політиків вважають, що ПІІ можуть стимулювати зростання продуктивності, лише якщо спрямувати їх до секторів, що мають експортний потенціал або можливості для заміщення імпорту [1, с. 8].

Україна одночасно є типовою та унікальною перехідною економікою. У країнах стикається з проблемами, подібними до тих, що виникають в інших країнах Центральної та Східної Європи. На відміну від країн, які приєдналися до Європейського Союзу, Україна не спромоглася забезпечити макроекономічну стабільність та ефективність регуляторної політики. Відносна макроекономічна стабільність початку 2010-х років приховувала значні проблеми із пошуком драйверів економічного зростання. Погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури разом із політичними потрясіння суттєво скоротили перспективи економічного зростання. Ринкова інфраструктура залишається слабозвиненою. Ключові ринки – праці, фінансовий, включно із фондовим, енергоносіїв, та землі – не є повноцінними рин-

ками, бо процеси ціноутворення на них далекі від ринкових. Саме тому ці ринки вкрай негнучкі та не можуть попередньо абсорбувати негативні економічні тенденції. Україна не має сталого джерела надходжень в іноземній валюті, наприклад як експорт природних ресурсів. Тому обмінний курс та фінансова система завжди під загрозою коливань світового ринку. Україна є відносно відкритою економікою з широким колом партнерів. Але структура експортованих товарів залишається вузькою з домінуванням сталі, хімічної продукції, послуг транзиту та продуктів сільського господарства. Зовнішні чинники набагато сильніше впливають на зростання української економіки аніж на економіки інших країн регіону.

Серед перешкод на шляху економічного зростання та підвищення продуктивності праці в Україні неефективні ринки через обмежену конкуренцію відіграють важливу роль. На багатьох ринках домінують олігополістичні або монополістичні конгломерати. Така ситуація зберігається через інтенсивне лобювання. Дослідження показують, що ринки з більш інтенсивною конкуренцією не тільки сприяють зменшенню інфляції, але також забезпечують найбільший приріст продуктивності в національній економіці. Ці сектори можуть поглинути величезні іноземні інвестиції та перетворити їх на економічне зростання. Таким чином, не сам сектор як одержувач іноземних інвестицій та експортер на світові ринки, але й структура ринку та тиск конкуренції в ній відіграють важливу роль у трансформації вигід від відкритості торгівлі та фінансової лібералізації до економічного зростання.

Досвід Центральної та Східної Європи показує, що країни, які змогли побудувати конкурентні ринки та прийняли відповідне регулювання, виглядають сильніше в умовах глобальної кризи. Україна ще не досягла повної інтеграції у світову економіку та не має ефективні внутрішні ринки. Тому іноді іноземні інвестиції призводять до зменшення конкуренції, оскільки місцеві виробники вимиваються з ринків, а продуктивність у довгостроковій перспективі фактично зменшується. Завдання розробки стратегії сталого зростання полягає не в тому, щоб підбирати «правильні» сектори для іноземної конкуренції або відкривати економіку до крайності, але створювати конкурентні ринки та забезпечувати довго необхідні структурні реформи.

Література:

1. Vačić K. FDI and economic growth in Central and Eastern Europe: Is there a link? / K. Vačić, D. Račić D., A. Ahec Šonje // MPRA. – Paper No. 83136. – Munich: 2017. – 1-52 с.
2. Магдич А.С. Фактори економічного зростання країн Центральної та Східної Європи / А.С. Магдич // Академічний огляд. – 2012. – № 1 (36). – С.155-161.

3. Приходько І.В. Оцінка ефектів впливу політики-економічних чинників міжнародної економічної інтеграції на економічне зростання України, країн Центрально-Східної Європи і СНД / І.В. Приходько // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – №6. – С.81-86.

В.В. Шмагіна

к.е.н., доц.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ – СТРАТЕГІЧНИЙ ТРЕНД В БОРОТЬБІ ЗА КЛІЄНТА

З середини 80-х р.р. ХХ ст. великі готельні мережі досить активно почали використовувати інформаційні технології, які дозволили зайняти лідируючі позиції на ринку гостинності.

Сучасні дослідження показують, що становлення міжнародних готельних мереж обумовлено розвитком світового ринку готельних послуг і відображає загальну тенденцію до глобалізації та транснаціоналізації економіки. На цей час світова готельна індустрія характеризується такими тенденціями розвитку: поглиблення спеціалізації та диверсифікація готельних послуг; утворення значних за розмірами корпоративних форм – готельних ланцюгів, які стають транснаціональними компаніями; широке використання в індустрії гостинності інформаційних систем управління, технологічного забезпечення, маркетингу; інтеграція капіталу готельних підприємств з капіталом фінансових, страхових, будівельних, транспортних та інших сфер економіки; широке використання наукового менеджменту в організації та управлінні готельним бізнесом; розвиток мережі невеликих готельних підприємств зорієнтованих на конкретний сегмент ринку[1].

Наявність технічних ресурсів, інноваційного обладнання, матеріально-технічної бази дозволяє готелю сформувати високоякісний готельний продукт та задовольнити потреби сучасного клієнта в готельному обслуговуванні. Крім цього, наявність якісних інформаційних ресурсів, які спрямовані на формування привабливого іміджу готелю та активізацію збуту у межах готелю [2].

Можна виділити кілька напрямків застосування ІТ-технологій, які використовуються в індустрії гостинності:

1. **ІТ-технології, які підтримують і оптимізують виробничі процеси, такі як:** комп'ютерні системи центрального управління готелем; система управління внутрішніми службами, яка дозволяє якісно обслуговувати гостей (Back-office); технології оповіщення про готовність номерів; технології замовлення різних блюд у ресторані, тощо.

2. **Сервісні IT-технології:** глобальні системи бронювання, CRM-системи, інтелектуальні замки, тощо.

3. **Використання інтернет-маркетингу:** наявність високоякісного контенту, зручний інтерфейс і функціонал сайту готелю, який дозволяє оформити бронювання номеру в готелі в он-лайн режимі, відповідність дизайну сайту концепції готелю та його зірковості, просування готелю на власному Web-ресурсі.

Використовуючи глобальну систему бронювання, готелі можуть пропонувати великий асортимент послуг клієнту. Глобальні системи бронювання дозволяють за декілька хвилин, а іноді й секунд підібрати номери, що максимально задовольняють запити клієнтів. Працюючи із системою пошуку, клієнт задає регіон, період, ціну, кількість місць, наявність басейну, наявність сауни тощо, а система за поставленими умовами підбирає варіант. Клієнтові залишається лише вибрати із запропонованих варіантів. Після того, як послуга була вибрана, бронювання здійснюється за декілька хвилин. Якщо готель має свій сайт в мережі Інтернет, він може розмістити на ньому сторінку для on-line бронювання [3].

Готельна індустрія дозволяє використовувати все різноманіття комп'ютерних технологій, починаючи від спеціалізованих програмних продуктів управління готельним підприємством до застосування глобальних комп'ютерних мереж. На сьогоднішня у готельній індустрії використовується досить багато новітніх інформаційних технологій: глобальні комп'ютерні системи резервування, інтегровані комунікаційні мережі, системи мультимедіа, інформаційні системи менеджменту тощо. Найбільший вплив сучасні інформаційні технології мають на просування готельного продукту [4].

Сьогодні інформаційні технології є одним з обов'язкових умов конкурентоспроможності готелю і є одним із стратегічних трендів в боротьбі за клієнта.

За результатами досліджень компанії «Smart Insights» станом на вересень 2017 р. основними трендами маркетингових комунікацій, є:

1. Контент-маркетинг. Протягом останніх трьох років контент маркетинг стабільно входить в топ-3 трендів. За даними HubSpot 40% брендів використовують стратегічний підхід до контент-маркетингу.

2. Big Data – набори інформації особливо великих об'ємів. Персоналізація і прогноуюча аналітика дозволяють ефективно збільшувати продажі. А використання машинного навчання робить ці техніки ще більш досконалими.

3. Автоматизація маркетингу (включаючи CRM – Customer Relationship Management, поведінковий email-маркетинг і веб-персоналізацію). Як і контент-маркетинг автоматизація входила в топ-3 трендів останні п'ять років.

Згідно State of Marketing Automation у багатьох компаній є потенціал для вдосконалення автоматизації маркетингу, ось чому ця техніка зберігає свою актуальність.

4. Мобільний маркетинг (мобільна реклама, оптимізація сайтів і додатків). За даними дослідження показники конверсії інтернет-магазинів на мобільних пристроях нижче, ніж на ПК. Тому брендам ще є над чим працювати.

5. SMM – Social Media Marketing (просування за допомогою соціальних мереж). За даними статистики використання соціальних мереж впевнено зростає, правда за останній час популярність деяких платформ знизилася. Наприклад, Twitter і Facebook втрачають свої позиції на західних ринках, а Snapchat, Instagram і Pinterest, навпаки, набирають популярність.

6. Оптимізація показників конверсії(CRO). У порівнянні з минулим роком популярність цього тренда зросла. Data-driven підхід до CRO може допомогти багатьом брендам стабільно збільшувати кількість продажів. Для подальшого розвитку в цьому напрямку необхідно проводити більше тестів, адже в 1/3 випадків вони істотно впливають на зростання показників.

7. Інтернет продуктів (IoT). За останні 2-3 роки IoT увійшов до списку найбільш важливих маркетингових технологій, тому він займає досить високу позицію в рейтингу. Очікується, що до 2020 в світі буде 75 мільярдів підключених пристроїв. Сфера їх застосування практично безмежна.

8. Пошукова оптимізація (SEO і органічне охоплення). Мобільна SEO техніка представляє особливу важливість в 2017, так як Google оголосив про введення мобільного індексу і прискорених мобільних сторінок(AMP).

9. Переносні пристрої (Apple Watch, трекери). Дані пристрої зараз користуються неймовірною популярністю серед користувачів всього світу. У майбутньому їх значимість для маркетингу буде тільки зростати.

10. Платний пошук (Google AdWords Pay Per Click). Google AdWords – найпопулярніший формат PPC реклами в світі. При плануванні стратегії компанії повинні враховувати mobile-first підхід цієї пошукової системи.

11. Онлайн-PR. На сьогоднішній день нерозривно пов'язаний з контент-маркетингом, SEO та SMM.

12. Товариства. Популярністю користуються брендові ніші і вертикальні спільноти.

13. Медійна реклама (банери на сайтах видавців, мережі реклами в соціальних мережах, включаючи ретаргетингову і programmatic). Сюди відносяться банери на сайтах видавців, а також мережі реклами в соціальних мережах.

14. Співпраця. Цей тренд включає в себе партнерські програми та ко-маркетинг [5].

До основних трендів готельної індустрії можна віднести:

– Розміщення на сайті готелю відгуків / плагінів, які дають можливість отримати незалежні відгуки попередніх гостей про проживання в готелі, та його сервісі. Таким чином, гості готелю відчувають, що їх відгуки мають дуже швидкий зворотний зв'язок, що робить позитивним вплив на репутацію готелю. Клієнти, які не задоволені сервісом у готелі, можуть змінити свою думку, та написати позитивний відгук або прибрати негативний. Дані відгуки стимулюють керівництво готелю швидко реагувати та покращувати якість послуг, що надаються.

– Використання адаптивних версій і мобільних версій. Сучасні мандрівники користуються гаджетами, тому можливість забронювати готель з мобільного телефону стає звичною справою. Адміністрація готелю має розуміти, що наявність мобільної та адаптивної версії сайту готелю, дозволить збільшити он-лайн-бронювання номерів. Мобільні і адаптивні версії повинні завантажуватися дуже швидко, приблизно 3-5 секунд. В іншому випадку, відвідувач сайту, може перейти до переглядів інших пропозицій розміщення інших готелів. Відповідно, економія на впровадженні цих версій призведе до втрати он-лайн бронювання та прибутку. Готель не тільки не придбає, але і втратить чималу кількість клієнтів.

– Соціальні мережі також є одним з IT-трендів, які використовуються в індустрії гостинності. Це Facebook, You Tube, Twitter, Instagram.

Попереду можливо використання мобільного інтернету 5G, що дозволить переглядати готельний номер в тривимірному зображенні, а також підвищити координату гостьового сервісу на більш високий рівень.

Використання IT-технологій дозволяє, як навчати персонал так і підвищувати його кваліфікацію прямо на робочому місці, що економить значну кількість ресурсів, в тому числі і тимчасових. Також, використання IT-технологій дозволяє радикально змінити роботу рецепціоністів в бік збільшення продажів, наприклад, віртуальні подорожі по готелю.

Використання IT-технологій стає стратегічним трендом в боротьбі за клієнта на міжнародному ринку індустрії гостинності, відповідно, необхідно дуже вдумливо розробляти стратегію готелю, для того, щоб бути конкурентоспроможним не тільки в високий сезон, але і в міжсезоння.

Література:

1. Рогова Н.В., Рибаківа С.С. Сучасні тенденції світової готельної індустрії / Н.В. Рогова // Інновації в управлінні асортиментом, якістю та безпекою товарів і послуг: IV Міжнародна науково-практична конференція. – Львів: Растр-7, 2016. – 376 с.

- Охота В.І. Шляхи підвищення конкурентоспроможності підприємств конкурентоспроможності підприємств готельної індустрії [Електронний ресурс]: Інвестиції: практика та досвід № 5/2017. – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2017/11.pdf. – Назва з екрана.
- Роглев Х.Й. Основи готельного менеджменту: Підручник / Х.Й. Роглев. – К.: Кондор, 2009. – 408 с.
- Домінська О.Я., Батьковець Н.О. Сучасний стан та інноваційні процеси розвитку готельно-ресторанного бізнесу в Україні / О.Я. Домінська, Н.О. Батьковець // Вісник Львівського торговельно-економічного університету. – 2017. – Вип. 52. – С. 39-41.
- Івченко Д.С. Бучацька І.О. Сучасні тренди маркетингових комунікацій // Інтернет-маркетинг на підприємствах. Реклама: інтеграція теорії та практики / Д.С. Івченко, І.О. Бучацька // XI Міжн. наук.-практ. конф. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. – 174 с.

Т.И. Егорова-Гудкова

к.э.н., доц.

ЭВОЛЮЦИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ СИНГУЛЯРНОСТИ: ТЕОРИЯ ПРИРОДОПОДОБНОГО ИЛИ БИОГЕНЕТИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ

Явление сингулярной вертикали применительно к процессам исторического развития было открыто проф. А.Д. Пановым и проф. Г.Д. Снуксом, коэффициент ускорения событий составляет 2,67. Графическое изображение процесса событий имеет вид вертикали (см. рис. 1).

Рис. 1. Сингулярная вертикаль Панова-Снукса

«Этот результат, – устойчив относительно имеющейся неопределённости в датировке ... событий. Предел последовательности приходится на 2000–2030 годы» [1]. Это означает, что период бифуркаций или кризисных явлений станет практически непрерывным, не выйдя из одного кризиса Человечество будет входить в другой. Что и подтверждается последствиями глобального экономического кризиса 2008 г.

Международный валютный фонд (МВФ) в октябрьском выпуске «Перспективы развития мировой экономики», окт. 2016 сообщает, что «мировой экономической рост в текущем году будет оставаться пониженным вследствие замедления роста в США и референдума Британии о выходе из Европейского союза. Он прогнозирует небольшое повышение темпов в 2017 году и последующий период, главным образом благодаря активному росту стран с формирующимся рынком» [2], т.е. общемировая среда не является благоприятной для социально-экономического развития.

Поскольку управление процесс информационный, то достижение цели управления (например, экономической безопасности государства) в условиях изменения масштабных информационных потоков предполагает использование таких понятий как полная функция управления и иерархия управления. Управление любым проектом или программой предполагает оценку его окружения. В теории управления это называется оценкой фактора среды. Успех проекта определяется правильностью такой оценки. Если факторы среды неблагоприятны, проект может быть отклонён или пересмотрен, поскольку отклонение от цели проекта делает невозможным проект или эффективность проекта существенно будет отличаться от запланированной и стремиться к нулю. На макроуровне влияние учёта фактора среды приобретает ещё более существенное влияние ввиду влияния фактора масштаба и возможных негативных социально-экономических последствий на уровне государства. Также, следует фиксировать к какому уровню в иерархии уровней управления относится проект.

Согласно теории П. Сорокина в основе смены суперсистем лежит смена господствующей истины [3]. «Мирозданье в целом представляет собой суперсистему. Мирозданье является объемлющей суперсистемой по отношению ко всему множеству всех суперсистем, входящих в состав Мироздания» [4]. Наиболее полное описание понятие «суперсистема» даёт Достаточно общая теория управления (ДОТУ). «Мирозданье в целом представляет собой суперсистему. Мирозданье является объемлющей суперсистемой по отношению ко всему множеству всех суперсистем, входящих в состав Мироздания» [5].

Очевидно, что любая система имеет присущие ей метрические характеристики. Самой распространённой математической константой, встречаю-

щейся в Природе, является число Фидия или Золотое сечение. Структурные параметры любого живого организма, включая Человека, характеризуются кратным присутствием числа Фидия, будь то генетический код, ритмы сердца, пропорции тела и др. Мера является важнейшей характеристикой Мироздания, без учёта которой любое знание, описание процессов и явлений будет некорректным. Закон Золотого сечения является Законом Меры, установленным Свыше и математически описывает метрические характеристики Мироздания. Так, П.А. Флоренский отмечает: «Закон золотого сечения действительно осуществлен в природе. Но сфер или планов его осуществления много, и тогда встает вопрос об общем начале этих осуществлений. Это начало есть бытие в своем явлении. Другими словами, золотое сечение есть закон ОНТОЛОГИЧЕСКИЙ, и именно, как уяснено ранее, выражает строение ЦЕЛОГО как такового. Этим устанавливается смысл занимающего нас закона [6, с. 485].

С законом золотого сечения и его производными связана также такая система измерений как «русская матрица». По мнению проф. А.Ф. Черняева «знание русской матрицы в принципе позволяет не только отслеживать развитие любого материального процесса или структуры, включая, по-видимому, экономические, социальные (в том числе государственные), экологические, но и возможности отклонения их от параметров матрицы и, вероятно, корректировать течение этих процессов» [7].

При проектировании экономических, технических суперсистем и систем их составляющих следует руководствоваться соотношениями Золотого сечения и его производными как составляющими закона Меры (Золотое сечение, рекуррентный ряд золотых сечений, вурфы, «металлические» пропорции). Несоблюдение этого основополагающего правила приводит к нарушению принципов устойчивости искусственных суперсистем, возникновению макроэкономических диспропорций, созданию условий для трансфера кризиса со стороны более развитых в экономическом отношении стран. Согласно закону структурной гармонии систем Э.М. Сороко структура системы может быть представлена при помощи инвариант и вариаций [8].

Константа золотого сечения и её математические производные относятся к структурным инвариантам, аттракторам, на которые следует ориентироваться при проектировании искусственных суперсистем и их составляющих. Этапы методологии проектирования таковы:

1. Оценка статуса системы (например – система экономической безопасности государства).
2. Оценка временного интервала между возникновением и удовлетворением потребности в системе.

3. Оценка структурно-функционального состояния системы.
4. Оценка уровня вертикальной интегрированности бизнеса в разрезе отраслей и секторов экономики и доли добавленной стоимости в ВВП.
5. Сравнение результатов оценки с аттракторами – представляющими рекуррентный ряд золотых сечений: 0,500...; 0,618...; 0,682...; 0,725.
6. Контроль надёжности и жизнеспособности системы (оценка отклонений).
7. Энтропийное тестирование системы (расчёт относительной информационной энтропии).
8. Формулирование проекта реструктуризации (реинжиниринга) системы.
9. Реализация проекта и оценка соответствия спроектированной системы на структурно-функциональное соответствие константе золотого сечения и её производным [9, с. 41, 31].

При анализе проектируемой системы следует использовать модели природоподобного управления. Простейшая модель (А. Лаффера)/, основанная на природоподобных константах, используемая в системе налогообложения (Рис. 2).

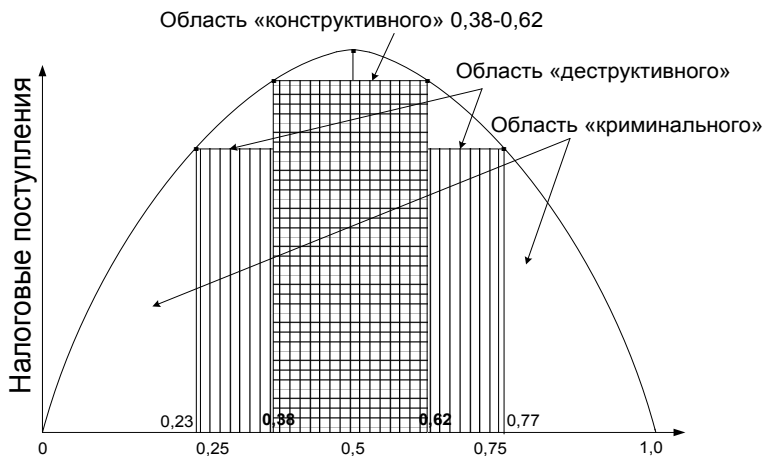

Рис. 2. Параболическая модель Лаффера

Модель экономического ценоза (соответствует модели биологического ценоза). Модель разработана В.В. Фуфаевым [10]. Сущность состоит в анализе закономерности для различных бизнес-форм:

1. Составляется перечень всех видов деятельности по выборке организаций выделенного экономического ценоза.

2. По списку производится пересчет организаций, у которых одинаковый основной вид деятельности.

3. Виды деятельности, представленные в данной выборке одинаковым количеством организаций, объединяются в касты.

4. Касты располагаются в порядке уменьшения в них числа видов деятельности, в результате чего и получается распределение видов деятельности по повторяемости.

Для диагностики состояния экономических ценозов (а также других видов формирований) на предмет «норма-патология» используются Н-распределения Б.И. Кудрина [11]. Кроме этого, по мнению автора, диагностику «нормы – патологии» можно выполнить и с использованием рекуррентного ряда золотых сечений – где узлы меры характеризуют норму и антиузлы – патологию.

Модель филлотаксиса. Данная модель природоподобного и биогенетического управления. Является наименее изученной и наиболее интересной с методологической точки зрения (см. рис. 3).

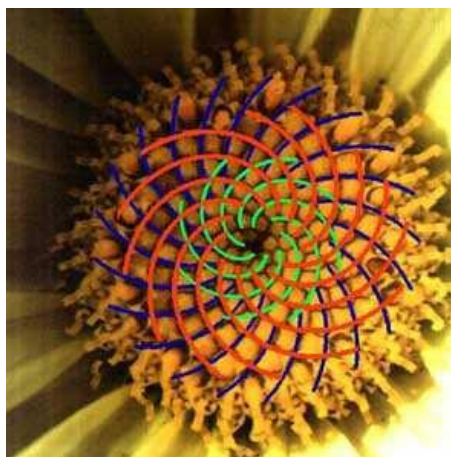

Рис. 3. Три семейства парастих, зеленым – семейство 8-парастих, красным – семейство 13-парастих и синим – 21-парастих [12]

«Модель филлотаксиса предоставляет нам законы динамического формообразования. Такой подход называется системно-динамическим. Главной его характеристикой является такое проявление самоорганизации, как самовоспроизведение цикла. Он имеет в качестве математического обеспечения обобщенные золотые сечения, которые системно связывают организацию и дезорганизацию, хаос и порядок в строении и динамическом

изменении сложных систем. Можно сказать, что проблема филлотаксиса предстаёт перед современными исследователями не как специфически математическая, биологическая, физическая, химическая, кристаллографическая и т. д., а как по преимуществу методологическая [13].

Эволюция системы управления, использование моделей природоподобного или биогенетического управления в условиях негативного антропогенного влияния на окружающую среду призваны изменить существующую мировоззренческо-методологическую парадигму. Проектирование искусственных систем как целостных распределённых систем со сложной динамикой должно осуществляться подобно естественным системам, модели которых представлены в Природе и основаны на математических константах Мироздания, наделяющих систему свойствами самоорганизации, самогармонизации и оптимального расходования ресурсов.

Литература:

1. Панов А.Д. Кризис планетарного цикла Универсальной истории и возможная роль программы SETI в посткризисном развитии / А.Д. Панов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lhfm1.sai.msu.ru/SETI/koi/artikles/krizis.html>. – Название с экрана.
2. Перспективы развития мировой экономики. Доклад МВФ, окт. 2016 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.imf.org/ru/News/Articles/2016/10/03/AM2016-NA100416-WEO>. – Название с экрана.
3. Сорокин П.А. Социокультурная динамика / П. А. Сорокин // Человек. Цивилизация. Общество. – М., 1992. – 542 с.
4. Суперсистемы и тайна автосинхронизации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://tainy-upravleniya-chelovechestvom.ru/supersistemy-i-tajna-avtosinxronizaciya>. – Название с экрана.
5. Тайны суперсистем-тайны человечества (процессы, протекающие в суперсистемах) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://tainy-upravleniya-chelovechestvom.ru/tajny-supersistem-tajny-chelovechestva>. – Название с экрана.
6. Флоренский П.А. Сочинения. В 4 т. Т 3 (1): У водоразделов мысли / П.А. Флоренский. – М.: Мысль, 1999. – 400 с.
7. Черняев А.Ф. Золото Древней Руси. Русская матрица – основа золотых пропорций / А.Ф. Черняев. – М.: Белые альвы, 1998. – 144 с.
8. Сороко Э.М. Золотые сечения, процессы самоорганизации и эволюции систем: Введение в общую теорию гармонии систем. Изд 4-е / Э.М. Сороко. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 264 с.
9. Yegorova-Gudkova T. Projecting of steady complexity economic systems on self-organizing principles as a component of anti-crisis strategy / T. Yegorova-

Gudkova // Abstract of 2012 International Conference on Trends and Cycles in Global Dynamics and Perspectives of World Development. – October 13–15, 2012. – Chengdu, China, – P.40 -41.

10. Фуфаев В.В. Экономические ценозы организаций / В.В. Фуфаев. – М.: Абакан: Центр системных исследований, 2006. – 32 с.
11. Кудрин Б.И. Самодостаточность общей и прикладной ценологии / Технологическая самоорганизация и математический аппарат ценологических исследований. Вып. 28. «Ценологические исследования» / Б.И. Кудрин. – М.: Центр системных исследований, 2005. – 516 с.
12. Weise D. Principle of Minimax and Rise Phyllotaxis / D. Weise [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mi.sanu.ac.rs/vismath/dima/index.html>. – Название с экрана.
13. Брынцев В.А. Филлотаксис: опыт применения компьютерных моделей для решения вопросов теоретической морфологии растений / В.А. Брынцев [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://herba.msu.ru/shipunov/school/books/bryntsev2006_fillotaksis.pdf. – Название с экрана.

К.О. Литвиненко

к.е.н., доц.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ І СТАЛІЙ РОЗВИТОК: СОЦІЕТАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

Життя людини залежить від природного середовища, яке швидко деградує. Підприємницькі структури є домінуючою формою соціальної організації та можуть сприяти погіршенню або покращенню природного середовища. Вчені з адміністративних наук розглядають питання, що стосуються організацій та природного середовища, але в значній мірі опущені перспективи інформаційних систем. Пропонується розгляд інформаційних систем у забезпеченні екологічної стійкості, що демонструє найважливішу роль, яку ІС можуть відігравати у створенні та перетворенні сталого процесу та практики в організаціях та у покращенні екологічних та економічних показників.

Завдання лідерів ділової спільноти та представників громадянського суспільства полягає у створенні умов для побудови бази знань таким чином, щоб максимізувати переваги інформаційних систем і технологій та зменшити ризики. Адже існує ризик того, що інформаційні системи сприятимуть створенню нових «глобальних апартейдів», оскільки можуть бути розроблені або застосовані таким чином, щоб не відповідати цілям розвитку. Розрив між багатими та бідними з точки зору доступу до базових інформаційних

технологій зменшується, особливо в країнах, що розвиваються, і в даному випадку справедливим є твердження Пітера Друкера, який це у 1994 р. зазначував: «Країни, що розвиваються, більше не можуть розраховувати на те, щоб базуватися на своїх порівняльних трудових перевагах – тобто на дешевій виробничій праці. Перевага, яка зараз має значення, – це застосування знань» [1, с. 62].

Інтелектуальне ядро дисципліни ІС включає в себе п'ять областей досліджень (ІТ і організації, ІТ та ринки, ІТ та групи, ІТ та окремі особи, розвиток ІС), кожна з яких охоплює численні теми досліджень [2, с. 468]. Наприклад, ІТ та організації включають планування, ІТ для конкурентних переваг, реінжиніринг бізнес-процесів, вартість інвестицій в ІТ, ІТ-аутсорсинг, організаційну культуру, реальні варіанти і опціонні ціни, мережі та управління знаннями. Так само ІТ і окремі особи включають такі різноманітні теми, як індивідуальне прийняття технологій, задоволеність користувачів, навчання, якість обслуговування і довіру. Різноманітність – це сила поля ІС, тому концептуальна основа для питань, що охоплюють ІС і екологічну стійкість, повинно охоплювати весь спектр рівнів аналізу, теоретичних перспектив і методології досліджень.

Інформаційні системи для сталого розвитку навколишнього середовища – це набір організаційних методів і процесів, що підтримують ІС, які покращують екологічні та економічні показники [3, с. 5].

Сталий розвиток включає дослідження у різних напрямках: з позиції бізнесу – впровадження стандартів якості навколишнього середовища, бережливе виробництво та екологічні характеристики, стійкі ланцюжки поставок; маркетингу – прийняття споживачами екологічно чистих продуктів і стійких маркетингових бізнес-ініціатив; економістів – вивчення механізмів регулювання.

Роль інформаційних систем та технологій може інтерпретуватися по-різному в залежності від того, як створюється проблема. Якщо проблема сформульована в економічних термінах, ІС можна розглядати як засіб, за допомогою якого підвищується продуктивність енергії (фактор виробництва і кількість енергії). Якщо проблема буде розглянута з екологічної точки зору, ІС може бути сформульована з точки зору того, як мережі соціальних медіа скорочують викиди парникових газів або як центри обробки даних збільшують викиди парникових газів [3, с. 3].

Невирішеною в наш час залишається складна проблема, що визначає потреби в методології досліджень, які враховують невизначеність і зворотний зв'язок, такі як динаміка системи. Нарешті, проблеми екологічної стійкості актуальні, враховуючи зростаючі дані про зміну клімату та спостережувану деградацію навколишнього середовища.

Таким чином, погіршення стану навколишнього природного середовища створює ризики та можливості для бізнес-організацій. Деякі фірми реагують шляхом прийняття стратегій управління навколишнім середовищем. Наприклад, компанія Marks&Spencer взяла на себе п'ятирічний план зменшення викидів парникових газів, а компанія Google встановила сонячну енергетичну установку у штаб-квартирі США. Накладають додаткові обмеження на бізнес-організації і екологічні норми такі як програма Європейського Союзу щодо скорочення викидів парникових газів на 20% та використання 20% відновлюваної енергії до 2020 р. [4].

Інформаційні системи є важливою, але недостатньо вивченою зброєю в арсеналі організацій в їх прагненні до забезпечення екологічної стійкості, надаючи нові методи і процеси в підтримку формування уявлень, конкретних дій і оцінки результатів. Дослідження ІС можуть зробити вагомий до розуміння та ефективного поєднання інформації, організації та природного середовища; до розробки інноваційних екологічних стратегій; до створення та оцінки систем, що виводять нові підстави в екологічній відповідальності; і, в кінцевому підсумку, до поліпшення природного середовища.

Література:

1. Друкер П. Новые реальности в правительстве и политике, в экономике и бизнесе, в обществе и мировоззрении / П.Ф. Друкер. – М.: Бук Чембэр Интернэшнл, 1994. – 380 с.
2. Sidorova A. Uncovering the Intellectual Core of the Information Systems Discipline / A. Sidorova, Evangelopoulos, N., Valacich, J. and others // MIS Quarterly. – 2010. – V. 32. – PP. 467-482.
3. Melville N. Information Systems Innovation For Environmental Sustainability / Nigel P. Melville Stephen M. Ross // MIS Quarterly. – 2010. – V.34. – PP. 1-21.
4. Barroso J. 2020 by 2020: Europe's Climate Change Opportunity [Електронний ресурс] / J.M.D. Barroso // European Parliament, January 23, Brussels. – 2008. – Режим доступу: http://www.europa-eu-un.org/articles/en/article_7670_en.htm. – Назва з екрана.

М.А. Кіріліна

ст. викладач

РОЛЬ ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ В КОНТЕКСТІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗВО

Сучасні перетворення у розвитку економіки і держави України, глобалізаційні процеси вивели сучасні університети із академічної та фундаментальної сфери підготовки фахівців до простору ринкових відносин та повинні примусити зрозуміти керівництво ЗВО, що настали часи жорсткої конкуренції на ринку освітніх послуг, які мають відповідати стандартам якості, вимогам транскордонної взаємодії та задовольняти потреби сучасного суспільства, держави, промисловості.

Заклади вищої освіти виконують важливу економічну функцію в суспільстві і державі щодо забезпечення населення освітніми послугами, а економічну систему країни – кваліфікованими кадрами. Заклад вищої освіти на ринку освітніх послуг розглядається як товаровиробник, що формує потенційних працівників із вищою освітою для роботодавців на ринку праці. Саме на ринку праці, відбувається своєрідна угода між навчальним закладом, як виробником, і підприємством, як споживачем. В такий спосіб ринок освітніх послуг тісно пов'язується з ринком праці. Як бачимо, попит і пропозиція на ринку освітніх послуг залежать від попиту на майбутніх працівників на ринку праці. Аналізуючи ринок праці України, слід відзначити професійно-кваліфікаційну розбалансованість [1]. Основною причиною подібної ситуації в нашій країні є відсутність системи прогнозування та планування потреб ринку праці у певних фахівцях та підготовки спеціалістів ЗВО. Система регулювання ринку освітніх послуг ґрунтується у формі встановлення кількості ліцензованого обсягу студентів певного рівня за спеціальностями, який не завжди є виправданим. Вже на цьому рівні закладається майбутній дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили при підготовці фахівців у навчальних закладах. Ліцензований обсяг певного рівня за спеціальностями вищої освіти – це визначена ліцензією максимальна кількість осіб, які можуть одночасно здобувати вищу освіту відповідного рівня за відповідною спеціальністю. В Україні ліцензований обсяг розраховується самостійно ЗВО, та затверджується компетентними органами, якщо даний показник не суперечить ліцензійним умовам [4]. Як бачимо, серед умов, на жаль, відсутні вимоги та тенденції ринку праці.

Створені в інших умовах ЗВО не були зорієнтовані на досягнення економічного результату шляхом найкращого задоволення споживчого попиту та досягнення мінімального рівня витрат. Вони були націлені, насамперед, на виконання державних планів. [2]. В умовах державної планової економіки

обсяги підготовки фахівців з вищою освітою визначались згідно із завданнями державного плану соціально-економічного розвитку країни. На сьогодні в Україні відсутній системний підхід до прогнозування потреб економіки та суспільства у кваліфікованих фахівцях з урахуванням змін в структурі національної економіки. Середньостроковий прогноз потреб економіки та суспільства у кваліфікованих фахівцях складається відповідно до наказу Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методики формування середньострокового прогнозу потреби у фахівцях та робітничих кадрах на ринку праці» № 305 від 26 березня 2013 р. [3].

Основна потреба в освіті, як товарі, для випускників ЗВО є гарантія працевлаштування. Аналіз взаємодії ринку праці та ринку освіти в Україні свідчить саме про те, що сучасна освіта не може вважатися якісною з точки 100% гарантії працевлаштування за фахом, а значить і з точки зору якості результатів освіти. Освіта втрачає свою якість, і, як результат, втрачається конкурентоспроможність освіти взагалі. Саме з цього приводу і постає необхідність розробки методів прогнозу та планування потреби економіки в формуванні кваліфікованих кадрів. Прогнозування ліцензованого обсягу повинно відбуватися відповідно до прогнозування ринку праці. Саме оцінка перспектив розвитку кон'юнктури ринку праці буде фундаментом розвитку сфери освіти, і навпаки. Відстежуючи конкурентоспроможність ЗВО, потрібно розглядати працевлаштування випускників як складову якості освіти та конкурентоспроможності. Цей показник, як правило, повинен корелювати з показниками ринку праці і ґрунтуватися на достовірних моделях прогнозування та планування.

Література:

1. Баланс трудовых ресурсов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://bse.sci-lib.com/article091837.html>. – Название с экрана.
2. Дрезинский К.С. Совершенствование управления вузами в условиях рыночного реформирования российской экономики : автореф. дис. канд. экон. наук. : 08.00.05 / К.С. Дрезинский. – СПб. : СПГУЭиФ, 2008. – 18 с.
3. Про затвердження Методики формування середньострокового прогнозу потреби у фахівцях та робітничих кадрах на ринку праці [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 305 від 26.03.2013 р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/v0305731-13/page9#n9>. – Назва з екрана.
4. Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності закладів освіти [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України № 1187 від 30 грудня 2015 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347-2018-%D0%BF>. – Назва з екрана.

А.С. Азеєв

*аспірант кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування
науковий керівник: к.е.н., доц. М.П. Чайковська*

УГОДА ПРО РІВЕНЬ СЕРВІСУ ЯК РОЗДІЛ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Угода про рівень сервісу (SLA) визначає домовленості із замовником. Процес управління сервісним рівнем відповідає за угоди SLA [1]. Угода SLA є головною рушійною силою всіх процесів ITIL (Information Technology Infrastructure Library) [2]. IT-організація визначає ступінь виконання вимог SLA, включаючи вимоги до безпеки. Визначені в SLA елементи безпеки повинні відповідати відповідним до потреб замовника, який має встановити ступінь важливості усіх бізнес-процесів (рис. 1).

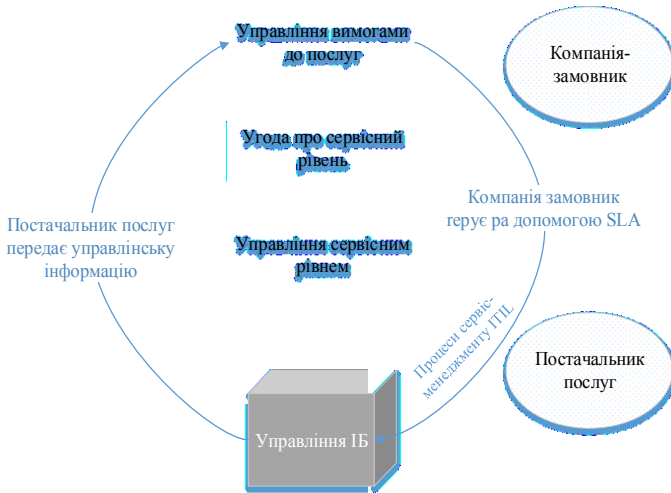

Рис. 1. Співвідношення між процесами (згідно OGC)

Ці бізнес-процеси залежать від IT-послуг, а тому й від IT-організації. Замовник визначає вимоги до безпеки на основі аналізу ризику. На рис. 2 зображено, яким чином визначаються елементи безпеки SLA [1].

Елементи безпеки обговорюються представниками замовника й постачальника послуг. Постачальник послуг порівнює вимоги до рівня послуг замовника зі своїм каталогом послуг, де описуються стандартні заходи безпеки (базовий рівень безпеки). Замовник може висувати додаткові вимоги.

Замовник і постачальник порівнюють вимоги рівня послуг з каталогом послуг. У розділі угоди SLA з безпеки можуть розглядатися такі питання, як

Рис. 2. Складання розділу безпеки в угоді SLA

загальна політика інформаційної безпеки, список авторизованого персоналу, процедури захисту ресурсів, обмеження копіювання даних і т.д.

Ще одним важливим документом є операційна угода про рівень послуг (OLA). У ньому описуються послуги, які надаються внутрішнім постачальником послуг. Постачальник повинен пов'язати ці домовленості з видами відповідальності, що існують усередині організації. У каталозі послуг надається їхній загальний опис [3, с. 113].

В операційній угоді про рівень послуг ці загальні описи перетворюються в конкретні визначення всіх послуг і їх компонентів, а також способу виконання домовленостей про рівні послуг усередині організації.

Наприклад, у каталозі послуг значиться «управління авторизацією користувачів і приватних осіб». Операційна угода про рівень послуг конкретизує це для всіх відповідних послуг, які надаються IT-організацією.

Таким чином, реалізація заходу визначається для підрозділів, що надають послуги UNIX, NT, Oracle і т.д. Там, де це можливо, вимоги замовника до сервісного рівня визначаються за каталогом послуг, а якщо виникне потреба, укладаються додаткові угоди. Такі додаткові заходи підвищують рівень безпеки в порівнянні зі стандартним.

При складанні угоди SLA необхідно погоджувати з управлінням інформаційною безпекою ключові показники ефективності (KPI) і критерії. Показники ефективності мають бути вимірюваними параметрами (метриками), а критерії ефективності повинні встановлюватися на досяжному рівні. У деяких випадках буває важко досягти домовленості щодо вимірюваних параметрів безпеки. Їх легше визначити для доступності сервісу, яка може мати цифрове вираження [3, с. 70].

Для того, щоб дотримати SLA, постачальник послуг в свою чергу укладає операційну угоду про рівень послуг (OLA) з іншими внутрішніми підрозділами від яких залежить якість надання послуг.

Однак для цілісності й конфіденційності зробити це складніше. Тому в розділі безпеці в угоді SLA необхідні заходи звичайно описуються абстрактною мовою.

Практичні норми керування інформаційною безпекою використовуються як базовий комплекс заходів безпеки. В угоді SLA також описується метод визначення ефективності. IT-організація (постачальник послуг) повинна регулярно надавати звіти організації користувача (замовника).

Література:

1. Service Level Agreement S-Cube Knowledge Model [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.s-cube-network.eu/km/terms/s/service-level-agreement. – Назва з екрана.
2. Axelos IT Infrastructure Library [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.axelos.com/best-practice-solutions/itil. – Назва з екрана.
3. ITIL Service Design 2011 edition. – London: TSO, 2011. – 458 p.

О.Е. Звирков

*аспірант кафедри маркетинга и бизнес-администрирования
научный руководитель: к.э.н., доц. Т. И. Егорова-Гудкова*

ПРОДОВОЛЬСТВЕННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ГОСУДАРСТВА: ФАКТОР ДОБАВЛЕННОЙ СТОИМОСТИ

Понятие продовольственной безопасности раскрывается двумя характеристиками – физической и экономической доступностью продовольствия. В качестве международного критерия продовольственной безопасности принят показатель переходящих запасов зерна в мире.

Сопоставляя данные о количестве пахотных земель, урожайности и населении стран можно сделать вывод об эффективности использования пашни, экспортном потенциале или необходимости импорта зерновых, о возможностях самообеспечения зерновыми, а следовательно об уровне продовольственной безопасности стран.

Любая экономическая система, в том числе и система продовольственной безопасности является сложной, нелинейной, открытой, иерархичной, диссипативной и эмерджентной. Чем больше количество связей внутри системы тем выше уровень её самоорганизации и самогармонизации. Множественность возможных состояний системы и траекторий ее харак-

теристик обусловлена так называемым механизмом бифуркаций. В традиционном трактовании бифуркация означает «раздвоение», «разветвление» траектории развития. Этим понятием определяется неоднозначность по-сле-кризисных характеристик системы, «расщепление» развития на множество вариантов, реализация которых оказывается зависима от действия всей совокупности факторов, которые определяют полегание системы в критической точке. Проходя через точки бифуркации такая система легче переходит в новое равновесное состояние.

Система продовольственной безопасности обладает собственным масштабом внутренних связей, уровнем энтропии, параметрами операциональной замкнутости системы. Под операциональной замкнутостью системы по В.Е. Хиценко мы понимаем следующую характеристику сложной системы: «Сложность системы может проявиться в невозможности локализации ее по входу и выходу. Дело не только в трудности проведения границы между системой и средой и не столько в несовпадении когнитивных областей наблюдателя и системы, а в том, что выходная реакция необязательно связана с входным сигналом и сама влияет во многом на свое последующее изменение. Выход зачастую определяется внутренним состоянием, недоступным наблюдению, и не является реакцией на входной стимул. Это свойство называется операциональной замкнутостью. Система воспринимает и усиливает что-то незначимое с нашей точки зрения и игнорирует то, что мы считали входным сигналом, проявляет внутреннюю детерминацию, следует собственным законам. Входной толчок может запустить цепь рекурсивных изменений, но их итог зависит не от входа, а от внутренних связей и свойств системы, которые тоже могут меняться. А внешние воздействия, среда лишь модулируют эту рекурсию. Таким рекурсивным путем «от достигнутого», по видимому, реализуются самоорганизующиеся системы» [1].

Свойство операциональной замкнутости системы продовольственной безопасности корреспондируется с законом структурной гармонии систем/ Стационарная фаза системы продовольственной безопасности со сложившимся уровнем экспорта, импорта, инвестирования и т.д. непосредственно связана с соответствующим структурным состоянием, которому свойственен фиксированный уровень. Индикаторами таких уровней на узловой линии мер являются обобщенные золотые сечения: 0,500...; 0,618...; 0,682...; 0,725.. Количественной мерой определения устойчивости системы является энтропия [2].

Развитие внутреннего рынка и внутреннего спроса на продукцию аграрного сектора является главным в формировании свойства операциональной замкнутости и формирует механизм противодействия трансферу кризиса.

Проектирование цепочек добавленной стоимости в аграрном секторе и увеличение произ-

водства продовольственных товаров с глубокой степенью переработки и высокой доле добавленной стоимости возможно в условиях вертикально интегрированных компаний и кластеров. Аграрные кластеры должны проектироваться как объекты экономической архитектуры продовольственной безопасности государства и экономики развития в целом.

Наличие свойства операциональной замкнутости сложной экономической системы, например системы экономической безопасности государства взаимосвязано с такими экономическими явлениями как частный и государственный капитал, частная и государственная собственность, государственные расходы, внутренний рынок, вертикальная интеграция, добавленная стоимость, внешний долг, устойчивость к кризисным возмущениям, трансфер кризиса. Очевидно, что должны существовать и индикаторы, характеризующие качественное состояние системы, оценка соответствия которых пороговым значениям позволит делать выводы об устойчивости и надёжности системы.

С точки зрения воспроизводственного подхода необходимый уровень экономической безопасности в экономике должен обеспечивать возможности осуществления расширенного воспроизводства. В этой связи актуализируется проблема сырьевой экономики и сырьевого экспорта страны, а следовательно – наличие недостатков в проектировании цепочек добавленной стоимости (по методологии проф. С.С. Губанова) или полное их отсутствие. Применительно к системе продовольственной безопасности государства, об этом непосредственно свидетельствует уровень вертикальной интегрированности производства или доля вертикально-интегрированных компаний в ВВП страны в целом, и в разрезе секторов или отраслей. Так, например, доля сырьевой продукции и продукции низкой степени переработки в общем объеме производства Украины составляла около 70%; за 1990–2008 годы доля машиностроения в структуре промышленного производства снизилась с 31 до 14% – то есть, более чем вдвое, а доля черной металлургии, напротив, выросла – с 11 до 27% (структурное изменение экономики) [3].

Проектирование цепочек добавленной стоимости и увеличение производства продукции АПК с высокой добавленной стоимостью для этого сектора позволит повысить как уровень самообеспечения продовольственными товарами собственного производства, так и импортозамещения, что оказывает непосредственное влияние на состояние продовольственной безопасности государства.

Литература:

1. Хиценко В.Е. Несколько шагов к новой системной методологии / В.Е. Хиценко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.certicom.kiev.ua/hitzenko.html>. – Название с экрана.
2. Сидак В.С. Егорова-Гудкова Т.И., Карабанов А.В. Возможности применения ценологического подхода при проектировании системы экономической безопасности государства [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ekonomika.by/downloads/National_economy_Minsk_December_13_2013.pdf. – Название с экрана.
3. Шапиков В. США за сырьевую направленность экономики Украины / В. Шапиков [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://odnarodyna.com.ua/content/ssha-za-syrevuyu-napravlennost-ekonomiki-ukrainy>. – Название с экрана.

А.С. Крыгин

*аспирант кафедры маркетинга и бизнес-администрирования
научный руководитель: к.э.н., доц. Т.И. Егорова-Гудкова*

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ГОСУДАРСТВА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ: СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД

С точки зрения теории целостности, в условиях глобализации, развития интеграционных тенденций и создания объединённых рынков, – становится необходимым организация и новых институтов, формирующих управленческие структуры, которые будет оказывать управленческое воздействие на участников интеграционных процессов.

Как можно оценить эффективность деятельности вновь созданных институтов? Что происходит с транзакционными издержками в экономике в условиях глобализационных процессов? Рассмотрим проблему поведения транзакционных издержек исходя из определения их сути как издержек пользования рыночным механизмом и основываясь на блестящем их определении К. Эрроу: транзакционные издержки в экономике подобны силе трения в физике или транзакционные издержки это издержки эксплуатации рыночной системы [1].

С ростом транзакционного сектора в экономике и увеличением составляющей транзакционных издержек в деятельности всех макроэкономических агентов, что по мнению многих экономистов свидетельствует о повышении уровня зрелости экономических отношений в обществе имеет место и противоположная тенденция – стремление этих агентов минимизировать или оптимизировать издержки пользования рыночным механизмом.

Очевидным доказательством достижения цели сокращения транзакционных издержек выступают такие явления как горизонтальная и вертикальная интеграция бизнеса и, особенно – кластеризация. Также очевидно, что процессы интеграции и кластеризации связаны и обуславливают позитивную динамику внедрения достижений научно-технического прогресса, а следовательно – способствуют появлению организационных форм более высокого технологического уклада, что, в конечном итоге должно сформировать организационно-экономические предпосылки для смены доминирующего технологического уклада общества.

Экономические результаты вертикальной интеграции и формирования кластеров как в Украине, так и за рубежом свидетельствуют о значительном сокращении транзакционных издержек в условиях интегрированного бизнеса. В условиях Украины, вертикальная интеграция может быть представлена на примере отрасли виноградарства и виноделия. В этом случае интеграционная вертикаль может быть представлена в следующем виде: лаборатория по выращиванию саженцев винограда – питомник по выращиванию саженцев – выращивание виноградных насаждений – выращивание винограда – первичное виноделие – вторичное виноделие – продажа готовой продукции оптом – продажа готовой продукции в собственной розничной сети.

В условиях глобализации расширяется экспансия транс-национальных корпораций (ТНК) на новые рынки и это может привести к конфликту интересов с национальными производителями и негативно повлиять на состояние экономической безопасности государства. ТНК являются инструментом трансфера кризиса в условиях создания объединённых рынков и наличия международных институтов, таких как Международный Валютный фонд (МВФ), Всемирный Банк (ВБ), Всемирная торговая организация (ВТО) и др.

Трансфер экономических кризисов – это сознательные, часто завуалированные, действия одной страны по отношению к другой, которые угрожают последней внезапными глубокими кризисами; уменьшением конкурентоспособности; ухудшением делового климата; деградацией социальной и экологической ситуации. Трансфер кризисов обусловлен действием объективных законов конкуренции на мировых и национальных рынках; «Цепной трансфер кризиса возможен в случае управляемого последовательного (цепного) переноса кризисных ситуаций из более развитых в менее развитые страны в рамках многосторонних экономических отношений». Целью трансфера кризиса является сглаживание цикла, недопущение синхронизации циклов разного масштаба. Таким образом, по А.И. Сухорукову классические циклы преобразуются в несовершенные: «Несовершен-

ные циклы – это циклы, теоретическая траектория которых деформирована вследствие перенесения кризисной стадии экономических циклов развитых стран в политически зависимые от них страны» [2].

Механизмы трансфера кризиса в условиях глобализации различны, но всегда оказывают негативное влияние на состояние экономической безопасности государства – объекта трансфера кризиса. Это экспорт морально устаревших продуктов и технологий и искусственное продление их жизненного цикла на рынках менее развитых стран; ущемление интересов менее развитых стран при распределении международных инвестиций; размещение за границей экологически опасных производств; выкачивание природных ресурсов и незащищенных интеллектуальных продуктов; управление процессом трансфера кризисов с помощью ТНК.

Проектирование системы экономической безопасности государства в соответствии с принципами самоорганизации, самогармонизации и оптимальной избыточности формирует условия противодействию трансфера кризиса в условиях глобализации. Избыточность является качественной характеристикой системы. Избыточность не тождественна резервированию. Индикаторами оптимальной избыточности являются обобщённые золотые сечения [3]. Определение оптимальной избыточности является проблемой исключительной важности поскольку связано как с качественными характеристиками проектируемой устойчивой системы, так и с издержками на достижение этого. Свойство оптимальной избыточности сопряжено со свойством операциональной замкнутости системы экономической безопасности государства [4].

Література:

1. Эрроу К. Возможности и пределы рынка как механизма распределения ресурсов / К. Эрроу // THESIS. –1993. – С. 53–68.
2. Сухоруков А.І. Трансфер економічних криз як причина недосконалих циклів / А.І. Сухоруков // Стратегічна панорама. – № 2. – 2004. – С. 68–84.
3. Сороко Э.М. Золотые сечения, процессы самоорганизации и эволюции систем: Введение в общую теорию гармонии систем. Изд 4-е / Э.М. Сороко. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 264 с.
4. Хиценко В.Е. Несколько шагов к новой системной методологии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.certicom.kiev.ua/hitzenko.html>. – Название с экрана.

Н.В. Поп

*аспирант кафедры маркетинга и бизнес-администрирования
научный руководитель: к.э.н., доц. Т.И. Егорова-Гудкова*

ИННОВАЦИИ В СИСТЕМЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА

В системе обеспечения продовольственной безопасности государства инновационные процессы имеют не столь высокие темпы, как в высокотехнологичных отраслях, что обусловлено консервативностью пищевых технологий, рецептур, и, в какой-то степени – технологического оборудования, которое должно учитывать особенности ограниченных сроков хранения, безопасного использования и потребления продовольственного сырья и готовой продукции. Продовольственная безопасность обладает системообразующими характеристиками, поскольку влияет на состояние экологической, демографической, экономической и национальной безопасности государства в целом.

Инновации в системе продовольственной безопасности должны учитывать как отраслевую специфику, так и природно-климатические условия страны, в которой они осуществляются. Разрабатывая инновационные проекты для системы обеспечения продовольственной безопасности следует учитывать для какого уровня интегрированного бизнеса они предназначены, чем выше уровень интеграции, тем вероятнее реализовать принцип: инновации длинного жизненного цикла ориентированные на достижение долгосрочной рентабельности. «Обратной» стороной осуществления таких инноваций является проектирование цепочек добавленной стоимости, имеющих целью углубление переработки продовольственного сырья и выпуск пищевой продукции с высоким уровнем добавленной стоимости.

В условиях сырьевой модели развития это правило не выдерживается, поскольку нарушается или сознательно игнорируется необходимость проектирования цепочек добавленной стоимости. (Разрыв цепочек добавленной стоимости зачастую обусловлен последствиями приватизации, когда конечное звено цепочки, образующее так называемый «value shop» («магазин стоимости») [1] принадлежит иностранному владельцу или входит в состав ТНК). Проектирование устойчивой или самоорганизующейся системы продовольственной безопасности должно основываться на ценологическом подходе и принципах инвариантно-вариационной структуры, что соответствует требованиям структурно-функциональной устойчивости [2; 3]. Инновации длинного жизненного цикла могут быть отнесены к структурным инвариантам.

Так, например, для Одесской области был разработан пилотный проект «Аквакультура» (автор акад. Поп В.Н.). Проект основан на инновационном алгоритме, включающем производство корма для рыб по уникальной, защищённой патеном формуле и технологии кормления. Природно-климатические условия Одесской области и наличие водоемов общей площадью водного зеркала в пределах 175.160 га (в т.ч. 93.360 – с солеными водами и 81.800 га пресноводных) сформировали естественные предпосылки для развития в регионе промышленного рыбоводства.

Идея проекта заключена в концепции интенсивного рыбоводства – создания интенсивной аквакультуры, основанной на использовании авторской технологии, защищенной патентами. Базисным является производство комбикорма по технологии, защищенной патентом РП-15, предусматривающем оптимальное для рыб соотношение компонентов растительного и животного сырья в корме.

Пилотным проектом предусмотрено интенсивное освоение Днестровского и Шаболатского лиманов как рыбопромысловых водоёмов с полным циклом рыборазведения, что даст рабочую рыбопродуктивность не менее 5,0 ц/га основных видов рыб, а также 1,0–1,5 ц/га осетровых на 4-й год работы комплекса.

Проект предусматривает следующие этапы:

- создание мобильной охранной структуры на водоемах – 1-й год;
- реорганизация прудовых хозяйств – 1-й год;
- создание акклиматизационной станции на базе рыбколхоза – 1-й год;
- гидромелиоративные работы – 1-й год;
- зарыбление – 1-й год;
- зарыбление – 2-й год;
- создание рыболовно-транспортной структуры – 3-й год.

В результате реализации проекта, реальная рыбопродуктивность водоёмов составит 30-45 тыс. тонн в год. Рабочая рыбопродуктивность достигается на 3-4-й год выращивания после первого зарыбления.

Проект предполагает следующие затраты:

1-й год – 7,450 млн. у.е.

2-й год – 3,78 млн. у.е.

3-й год – 8,78 млн.у.е.

4-й год – 2,78 млн. у.е. или, всего на осуществление мероприятий согласно ранее приведенных этапов проекта – 22,79 млн. у.е. Затраты на заработную плату с начислениями за этот же временной интервал будут находиться в пределах: 1,73 млн. у.е. В рамках этого проекта возможно разведение и выращивание таких элитных сортов рыб как форель, осетр, стерлядь, сибас, дорадо; возможно разведение ракообразных и креветок и др., что существенно улучшает экономические результаты проекта.

Реализация пакета подобных проектов как в Украине, так и в любой стране – существенный вклад в развитие условий не только импортозамещения, но и формирование внутреннего рынка спроса и предложения на рыбу и продукты ее переработки, в т.ч. высокой добавленной стоимостью, что является необходимым условием формирования контура операциональной замкнутости системы продовольственной безопасности государства. Также, формируется основа для развития экспортного потенциала для продукции аквакультуры.

Недостатки в управлении инновационными процессами в системе продовольственной безопасности порождают возникновение основной массы проблем во вне-аграрной сфере, что негативно влияет на устойчивость системы продовольственной безопасности государства особенно, в условиях кризиса. Проектирование цепочек добавленной стоимости, базирующихся на инновациях длинного жизненного цикла, ориентированных на достижение долгосрочной рентабельности (например, проект «Аквакультура») формирует условия для импортозамещения ряда продовольственных товаров минимизирует ошибки при разработке балансов производства и потребления продукции АПК.

Література:

1. Strategic Management Journal, Vol. 19, 413–437 (1998) CONFIGURING VALUE FOR COMPETITIVE ADVANTAGE: ON CHAINS, SHOPS, AND NETWORKS CHARLES B. STABELL* and ØYSTEIN D. FJELDSTAD Norwegian School of Management, Sandvika, Norway [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.journaldatabase.org/articles/configuring_value_for_internet.html. – Название с экрана.
2. Сидак В.С. Егорова-Гудкова Т.И., Карабанов А.В. Возможности применения ценологического подхода при проектировании системы экономической безопасности государства [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ekonomika.by/downloads/National_economy_Minsk_December_13_2013.pdf. – Название с экрана.
3. Сороко Э.М. Золотые сечения, процессы самоорганизации и эволюции систем: Введение в общую теорию гармонии систем. Изд 4-е / Э.М. Сороко. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 264 с.
4. Хиценко В.Е. Несколько шагов к новой системной методологии / В.Е. Хиценко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.certicom.kiev.ua/hitzenko.html>. – Название с экрана.

В.М. Українцев

*аспірант кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування
науковий керівник: к.е.н., доц. Т.І. Єгорова-Гудкова*

АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОБ'ЄКТУ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Исследования проблем экономической безопасности в научных трудах отечественных и зарубежных экономистов и политологов связаны с разработкой актуальных аспектов теории безопасности и характеристикой основных условий и факторов порождающих угрозы в экономике. В основном авторами уделяется внимание сути явления путем анализа факторов и условий, критериев экономической безопасности, исследования проблем уязвимости национальной экономики, а так же классификация угроз экономической безопасности и механизмов их обнаружения.

В отечественной научной школе понятие «Экономическая безопасность» практически не исследовалась. В Украине исследование проблематики экономической безопасности приходится на 90-ые годы прошлого века, когда была написана книга «Экономическая безопасность государства» (Г. Пастернак-Таранушенко). [1, с. 140]

Исходя из факта, что на сегодняшний день было предложено множество определений экономической безопасности, можно сказать, что среди украинских ученых и специалистов-практиков пока не сформировано единого мнения о теоретичном и методологичном обосновании экономической безопасности как научной категории.

Существует необходимость более детально исследовать проблематику разработки собственной модели стратегии обеспечения экономической безопасности государства, общества, хозяйственных субъектов, которая будет работать в условиях Украины.

Такая модель может сочетать в себе японский опыт использования внутренних ресурсов и возможностей и американский опыт внешнеэкономической деятельности. Разработка собственной модели позволит актуализировать проблематику системных, структурных и функциональных характеристик экономической безопасности.

Можно выделить следующие принципы обеспечения экономической безопасности:

- соблюдение баланса между интересами государства и общества;
- взаимозависимость национальной и международной безопасности;
- общая ответственность за обеспечение безопасности

Вышеуказанные принципы возможно реализовать за счет создания систем безопасности, основной функцией которой должно стать выявление и прогнозирование угроз необходимым интересам объектов безопасности.

Функции данной системы должны так же включать:

- создание и поддержка средств обеспечения национальной безопасности в повседневных условиях и при возникновении чрезвычайных ситуаций;

- осуществление оперативных и долгосрочных операций по упреждению и нейтрализации угроз;

- осуществление мероприятий касательно нормального функционирования объектов безопасности в регионах, которые пострадали в результате чрезвычайной ситуации [2, с. 97].

Основным субъектом экономической безопасности является государство в роли уполномоченных государственных институтов, органов местного управления и других организаций, которые должны в рамках своих возможностей защищать интересы объектов экономической сферы.

Экономическую безопасность можно определить как трехуровневую вертикальную систему с развитыми горизонтальными связями (национальный, региональный, местные управления). Такую систему можно назвать самодостаточной и она может обеспечить устойчивость экономики и ее поступательному развитию [3, с. 114].

Подводя итоги, нужно сказать, что прогнозирование жизненного цикла для экономических систем различных уровней (национальной экономики, региона, отрасли или отдельных особ) должна стать основой для корегирования стратегических целей развития, структурных и институциональных изменений а так же основой для трансформации модели общества и экономики.

Экономическая безопасность тесно связана с такими компонентами национальной безопасности, как энергетическая, сырьевая, продовольственная, транспортная, социальная и демографическая безопасность.

Таким образом, экономическая безопасность должна рассматриваться как сложная структурная наука, которая изучает вопросы безопасности социально-экономических систем разных уровней.

Література:

1. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави / Під ред. проф. Б. Кравченка. – К.: Інститут державного управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів України, 1994. – 140 с.
2. Кардашова И.Б. Основы теории национальной безопасности / И.Б. Кардашова. – М., 2018.

3. Новікова О.Ф., Покотиленко Р. В. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення: Монографія / О.Ф. Новікова, Р.В. Покотиленко // НАН України. Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 2006.

Г.И. Шепитко

*аспірант кафедри маркетинга и бизнес-администрирования
научный руководитель: к.э.н., доц. Т.И. Егорова-Гудкова*

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ВЛИЯНИЯ ИНТЕРНЕТ-СРЕДЫ НА ЭКОНОМИЧЕСКУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ ГОСУДАРСТВА

В условиях глобализации мирового экономического пространства и развития использования системы Интернет расширяется спектр товаров и услуг, которые предоставляются в сети, быстрыми темпами растет объем товарооборота электронной коммерции. Наличие собственного сайта компании, Интернет-представительства, Интернет-магазина, регистрация на площадках B2B, B2C становится обычным делом.

Одновременно с этим, рядом с банковскими платежными системами развиваются и платежные системы Интернет, которые обслуживают электронную коммерцию, то есть развивается виртуальная сфера экономики. Реальная экономика качественно изменяется, эволюционирует и приобретает новый уровень. Поскольку теневая экономика является частью официальной экономики, то при условиях возникновения ее виртуальной составляющей развиваются процессы тенизации и на виртуальном уровне.

Возникает вопрос управления безопасностью на виртуальном уровне, минимизации рисков субъектов электронной деятельности, выполнения ими своих налоговых обязательств. Проблема становится все больше актуальной по мере роста количества пользователей сети Интернет, объемов и масштабов электронной экономической деятельности. По данным 2013 года количество пользователей в Украине достигли 41,8% отобщего количества населения, а объем электронной торговли составил больше чем 1 млрд. дол. США, что составляет по разным оценкам лишь до 1,5% общего объема продаж. Объем рынка увеличился с 19 млрд грн в 2014 году до 25 млрд грн в 2015-м [1]. Такие объемы являются очень незначительными, сравнительно с данными мировых объемов Интернет торговли, которые по прогнозу, должны были составить в 2015 году 1,5 трл. дол. США.

С понятием роста общих объемов ВВП, торговли и тому подобное связано такое понятие как валовая добавленная стоимость и мультипликатор добавленной стоимости. В 2013 году валовая добавленная стоимость в торговле в целом выросла на 3,9 а по сравнению с другими видами деятель-

ности, к которым относится и коммерческая деятельность в сети Интернет – рост составил 5,6%.

Следует отметить, что коммерческая деятельность в виртуальной сфере дает возможность продлить цепочку добавленной стоимости на любом предприятии, что и повышает значение мультипликатора добавленной стоимости в целом. Также, перевод части бизнеса в виртуальную сферу распространяет возможности администрирования как трансформационными, так и трансакционными издержками бизнеса.

Потенциал сокращения трансакционных издержек при условии осуществления электронной коммерческой деятельности является очень привлекательным стимулом относительно развития виртуальной составляющей бизнеса. Платежные системы Интернет являются инструментом оптимизации трансакционных издержек.

В развитии платежных систем Интернет в условиях глобализации оказались негативные тенденции, связанные с дополнительными внешними рисками, которые необходимо контролировать с целью недопущения превращения электронной экономической деятельности в источник средств пополнения теневой экономики.

Исследование развития трансакционного сектора экономики в условиях глобализации, возможности использования в Украине опыта функционирования платежных систем Интернет в мире и СНГ, требует особого внимания относительно перспектив совершенствования налоговой системы, на основе внесения изменений в законодательное окружение, регламентирующего налоговые условия электронной экономической деятельности.

Невзирая на постоянный рост объемов платежей с использованием Интернет-денег, по мере увеличения числа пользователей сети Интернет, существует огромное количество нерешенных проблем в обеспечении платежной и налоговой дисциплины, начиная с уровня законодательного окружения и отсутствия современных методологий контроля.

По мнению автора, современные методики контроля следует разрабатывать на основе трандисциплинарного подхода, например использование Байесовских сетей доверия с целью выявления нарушений при уплате налогов.

Современная деятельность большинства платежных систем Интернет, которые активно используются находится практически вне законодательного пространства, поскольку отсутствует институт, регламентирующий деятельность Интернет как экономико-правового образования, что свидетельствует о нарушении принципов экономической безопасности деятельности и негативном влиянии на экономику.

Вопросы управления и контроля использования платежных систем Интернет, проблемы учета результатов виртуальной экономической дея-

тельности и их налогообложения в настоящий период требуют комплексного анализа, включая аспекты не только экономической безопасности, но и эффективности экономической деятельности в сети Интернет.

Литература:

1. Электронная коммерция в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.trust.ua/news/124066-elektronnaya-kommerciya-v-ukraine.html>. – Название с экрана.

В.І. Борщ

к.е.н., доц.

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Орієнтація світового співтовариства на інноваційний шлях розвитку економіки та суспільства апіорі передбачає домінування в структурі формуючих її чинників інтелектуальної складової. Економічні трансформації, процеси інформатизації та інтелектуалізації суспільства й економіки, пошук нових шляхів підвищення конкурентоздатності і технологічної незалежності організацій підвищують інтерес до розробки ефективних засобів їхнього інноваційного розвитку. Сьогодні особливе місце займає процес впровадження в практику управління інформаційних й інтелектуальних технологій у різних сферах економічної діяльності та соціального добробуту.

Не минули такі тенденції й сучасну сферу охорони здоров'я. Світові тренди в управлінні охороною здоров'я свідчать про зростаючу роль використання високо технологічних розробок не тільки безпосередньо у процесі надання медичної допомоги, а й у процесі організації, контролю та управління цією сферою, що направлено на підвищення якості надання медичної допомоги, результативності управління бізнес-процесами медичної установи та ефективності її діяльності, загалом.

У статуті ВООЗ акцентується увага на необхідність підвищення якості надання медичної допомоги та послуг, а також рівня результативності та ефективності функціонування цієї галузі. Отже, пошук різних шляхів підвищення ефективності системи охорони здоров'я є стратегічним завданням ВООЗ. Таким чином, впровадження результатів інтелектуалізації економіки, а саме інформаційних та інтелектуальних технологій, є одним з основних засобів підвищення економічної та організаційної ефективності національних систем охорони здоров'я, що є одним з найголовніших завдань ВООЗ.

«Гарантом» впровадження інтелектуальних технологій в систему охорони здоров'я у міжнародному масштабі є e-Health, яке ще з 2006 р. є провідним світовим стратегічним напрямком розвитку сучасної медицини.

E-Health – це система економічно ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій з метою підтримки сфери охорони здоров'я. Охоплює ряд медичних послуг та інформаційних і інтелектуальних технологій, включаючи телемедицину, дистанційне медичне консультування, мобільне здоров'я (mHealth), електронні медичні картки чи медичні записи (eMR / eHR), електронні рецепти, великі дані, носії та навіть штучний інтелект. Роль e-Health визнана як найважливіша у досягненні найважливіших пріоритетів охорони здоров'я, таких як універсальне охоплення здоров'ям (УНС) та Цілі сталого розвитку (SDG) [3].

У третьому глобальному дослідженні e-Health 2016, проведеному Глобальною обсерваторією WHO для e-Health (GOe) [1], було проведено дослідження 125 держав-членів ВООЗ щодо «покриття» системи eHealth. За даними [1], рівень впровадження e-Health технологій на державному рівні на Європейському просторі на 2016 р. склав:

Топ-5 лідерів (в порядку убунання): Данія, Швеція, Естонія, Словаччина, Фінляндія;

Топ-5 країн, що відстають за рівнем впровадження e-Health (в порядку убунання): Словенія, Франція, Польща, Чехія, Ірландія [4].

Україна в цьому рейтингу не враховувалась, оскільки не є членом ЄС, проте ми знаходимося лише на стадії розробки та впровадження цієї системи. Так за офіційними даними МОЗ України впровадження e-Health на території України приблизно буде відбуватися за наступними етапами: (1) покриття первинної ланки (електронне декларування); (2) впровадження електронних медичних карт та рецептів; (3) покриття вторинної та третинної ланки [2].

На ринку медичних інформаційних систем, за даними [2] на жовтень 2018 р., представлено лише 13 інформаційних систем. Всі вони функціонально направлені на реєстрацію медичних закладів, лікарів та декларацій пацієнтів. Однак вони не забезпечують:

- 1) навігації пацієнта в системі охорони здоров'я;
- 2) підтримки прийняття рішень у сфері управління охороною здоров'я (немає компонентів фінансового, аналітичного, стратегічного менеджменту тощо);
- 3) підтримки прийняття медичних рішень.

Тобто в Україні не були запроваджені всі основні технології, що використовує e-Health, а саме: Internet; AI (artificial intelligence – штучний інтелект); Machine learning (самонавчання машин); Image recognition (розпізнавання картинок); Internet of things (Інтернет речей); Blockchain (розподілена база даних) [4].

Отже, у «оформленої» експертної системи мають бути присутні 4 основні компоненти: (1) база знань, що забезпечує накопичення усіх медичних

визначень, симптомів, даних про пацієнта, історій хвороб, даних аналізу та показників здоров'я пацієнта тощо; (2) система вводу даних; (3) модель вилучення знань; (4) система роз'яснення прийнятих рішень, що надає експертні рішення щодо діагностики, лікування, динаміки та прогнозує подальші діагностичні ситуації.

Проте за нашою думкою, використання інтелектуальних та інформаційних технологій в системі охорони здоров'я, немає зводиться лише до прийняття рішень на основі обробки показників здоров'я пацієнтів і прийняттю рішень на основі обробки аналітичних і статистичних даних. А мають бути забезпечені процеси: 1) прийняття обґрунтованих управлінських рішень; 2) аналізу та контролю за здійсненням фінансово-господарської, медичної та інших видів діяльності медичної установи; 3) обліку (бухгалтерського, управлінського тощо); 4) забезпечення укладання договорів; 5) зберігання великих обсягів інформації та автоматичної корекції бази накопичувальних знань.

E-Health відіграє важливу роль у процесі загального охоплення системи охорони здоров'я. До переваг e-Health відносяться: (1) дозволяє надавати послуги населенню в віддалених регіонах та недостатньо обізнаним громадам за допомогою телемедицини та мобільної медицини; (2) поліпшує підготовку працівників охорони здоров'я через використання електронного навчання та робить освіту більш доступною, особливо для ізольованих регіонів; (3) покращує ефективність діагностики та лікування, завдяки наданню точної та своєчасної інформації про пацієнта через електронні медичні записи; (4) покращує операційну та фінансову ефективність систем охорони здоров'я [3].

Сьогодні у світі відбуваються фундаментальні трансформаційні процеси, коли інтернет-технології, хмарні-технології, мережеві та комунікаційні технології є основними рушійними силами розвитку, навіть таких консервативних та традиційних соціальних сфер, як сфера охорони здоров'я. Отже інтелектуалізації відкриває для нас нові шляхи розвитку системи охорони здоров'я, проте потребує значних зусиль від держави.

Література:

1. Atlas of eHealth country profiles. The use of eHealth in support of universal health coverage. – World Health Organization, 2016. – 392 p.
2. E-health Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://portal.ehealth.gov.ua/> (дата 11.10.2018). – Назва з екрана.
3. World Health Organization [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.who.int/goe/publications/atlas_2015/en/. – Назва з екрана.
4. Олейник А. Что такое e-Health? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://nv.ua/opinion/oleinyk4/chto-znachit-e-health-1918766.html>. – Название с экрана.

С.А. Горбаченко

к.е.н., доц.

НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Згідно «Морської доктрини України» морський потенціал – це сукупність природних ресурсів і надбань людини, які використовуються в процесі провадження морської діяльності в інтересах Українського народу в галузі морського транспорту, суднобудування, кораблебудування, судноремонту та рибного господарства, наукової та експериментально-дослідної бази, і система підготовки та перепідготовки фахівців для морської галузі всієї світової спільноти, Військово-Морських Сил Збройних Сил України і Морської охорони Держприкордонслужби [1].

Серед чинників, що є природним фундаментом морського потенціалу України можна насамперед виокремити її надзвичайно вигідне географічне розташування, сприятливі кліматичні умови, довжину морських кордонів та площу водного простору.

Природні чинники разом з людським капіталом та історичною морською спрямованістю економіки України обумовлюють перспективність морської діяльності на рівні окремих галузей. Означені галузі утворюють морегосподарський комплекс, тобто складний комплекс взаємопов'язаних підприємств різного розміру та спеціалізації, взаємодія яких є обов'язковим елементом їх діяльності та сприяє розвитку морської галузі в цілому [2, с. 24].

Ключовими критеріями оцінки потенціалу морегосподарського комплексу України є: організаційна структура та рівні менеджменту і маркетингу, кількісний та професійний склад працівників, вартість робочої сили, плінність кадрів, продуктивність праці; розмір, структура, темпи надання послуг (виробництва), наявне обладнання, ступінь його використання, технологічна новизна, екологія виробництва; місцезнаходження окремих підприємств, наявна інфраструктура; транспортні можливості, фінансові показники ефективності господарської діяльності [3].

Наразі до складу морегосподарського комплексу України входять: морський вантажний та пасажирський транспорт, морські порти, суднобудівна та судноремонтна промисловість, морська геологія та видобуток ресурсів на шельфі, рибна промисловість, морський туризм та рекреація, а також деякі допоміжні галузі.

Майже кожному з сегментів цих притаманні певні специфічні проблеми, що унеможливають реалізацію його потенціалу. Зокрема, для портового господарства це застарілість більшості споруд, незадовільний стан значної частини портових об'єктів, відставання технологічної та технічної бази, законодавча та управлінська неузгодженість, неконкурентоспроможні тарифи.

Схожі проблеми й у сегменті морського транспорту: втрата більшості державних пароплавств та незадовільна вікова структура флоту (більше 85% суден перевищили нормативний термін служби).

В галузі суднобудування та судноремонту мова йде про фізичну та моральну застарілість, а також недостатню кількість обладнання, технічну недосконалість виробничих процесів, низький рівень кооперації, складність доступу до кредитних ресурсів.

Розвитку рибного господарства заважають масове виведення суден із експлуатації, відсутність важелів для залучення інвестицій у оновлення флоту, анексія Криму, збільшення нелегального вилову риби, недостатність стимулюючих факторів для орієнтації рибного бізнесу на виробництво вітчизняного продукту, а не на імпорт.

Для сегменту морської геології основними проблемами є нестача необхідного устаткування для освоєння морського шельфу, брак державного фінансування геологорозвідувальних робіт, захоплення кримських активів «Чорноморнафтогазу», відсутність партнерів для видобутку серед потужних компаній світового рівня.

Нарешті, сегмент морського туризму та рекреації не в змозі реалізувати власний потенціал внаслідок відсутності власних лайнерів, геополітичних складнощів, високих цін у порівнянні з такими країнами, як Туреччина, відсутності належного сервісу, недостатньої кількості туристичних маршрутів.

Є й деякі проблеми комплексного розвитку. Зокрема, у приморських територіях доволі часто перетинаються інтереси різних бізнес-сфер (наприклад, туризму та портової діяльності), а також центральних і місцевих органів управління.

В контексті усунення означених проблем основними стратегічними пріоритетами України мають стати: відновлення національного судноплавства, покращення управління морською галуззю, у тому числі шляхом впровадження управлінських інновацій, посилення міжрегіональної співпраці між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування приморських регіонів, підвищення конкурентоспроможності українських портів через створення регіональних логістичних центрів, вдосконалення митно-тарифної політики, модернізація транспортної інфраструктури приморських регіонів тощо [4].

Відтак реалізація морського потенціалу є можливою лише за умови максимального використання потужностей окремих галузей та стратегічної діяльності щодо комплексного розвитку морського господарства України.

Література:

1. Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України № 1307 від 07.10.2009 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-%D0%BF>. – Назва з екрана.
2. Филипенко А.О., Баришнікова В.В. Пріоритети розвитку морегосподарського комплексу України в умовах глобалізації: аналітична доповідь / А.О. Филипенко, В.В. Баришнікова / За ред. А.О. Филипенка; Регіон. філіал нац. ін-ту стратегіч. досліджень у м. Одесі. – Одеса : Фенікс, 2013. – 168 с.
3. Гуренко А.В. Дослідження сучасного потенціалу морегосподарського комплексу України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eic.pstu.edu/handle/123456789/15847>. – Назва з екрана.
4. Аналітична записка: Щодо стратегічних пріоритетів реалізації потенціалу України як морської держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/832/>. – Назва з екрана.

В.П. Дюков

к.э.н., доц.

ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНЦИЙ МЕНЕДЖЕРА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ КОМПЬЮТЕРНЫХ ДЕЛОВЫХ ИГР

Актуальной проблемой современной высшей школы является формирование у студентов компетенций, соответствующих будущей их специальности. Компетенция – это владение кругом вопросов, в котором специалист обладает познаниями, опытом, позволяющими судить о чем-либо, определяющими его возможности, способности, умения в какой-либо сфере деятельности. Понятие «компетентность» используется для оценки уровня квалификации человека в отдельных вопросах, проблемах, но не в профессиональной деятельности в целом [1, с. 190]. В учебном процессе вузов компетенция понимается как совокупность знаний, опыта, навыков, ценностей, норм, моделей поведения, необходимых для выполнения данной работы. Эта профессиональная компетенция связана с индивидуальным планом работы и входит в профиль компетенций [2, с. 182-183]. В образовательно-профессиональных программах (ОПП) специальности 073 «Менеджмент» первого (бакалаврского) и второго (магистерского) уровней образования в разделе 6 «Программные компетенции» указываются три вида компетенций: интегральная (ИК), общие (ОК) и специальные (СК).

Согласно работе [3], компетенции могут быть определены как 1) описание рабочих задач или ожидаемых результатов работы или 2) описание поведения [3, с. 17]. В ОПП принят первый способ описания компетенций.

Не секрет, что сформировать компетенции у студентов только с помощью традиционных лекций, семинаров и практических занятий весьма сложно. На помощь здесь приходят активные методы обучения, прежде всего, компьютерные деловые игры (КДИ). Они позволяют студентам быстро освоить необходимые для практической деятельности навыки и умения, формируют у них стратегическое мышление, дают возможность получить опыт командной работы и принятия решений в стрессовых ситуациях. С их помощью студенты могут в условиях, приближенных к реальной действительности, испытать себя в роли топ-менеджера, непосредственно принимать стратегические и тактические управленческие решения без риска нанести реальный ущерб.

За рубежом большое внимание уделяется разработке и применению в учебном процессе КДИ – симуляторов, в том числе бизнес-симуляторов, которые максимально приближены к реальности. Среди основных преимуществ игр-симуляторов Кларк Олдрич отмечает следующие: они идеальны для формулирования и понимания больших идей и концепций; несколько часов игры вмещают в себя несколько кварталов или даже лет в реальной жизни; они дают возможность тренироваться в принятии рискованных, критических решений до того, как обучаемые столкнутся с ними в реальной действительности [4, с. 29].

Кафедра экономики и управления Одесского национального университета им. И.И. Мечникова почти двадцать лет успешно применяет КДИ в преподавании дисциплин управленческого цикла и разрабатывает рекомендации по их эффективному использованию в обучении. В работе [5] дана краткая характеристика применяемых в учебном процессе КДИ. В работе [6] рассмотрен пример использования в учебном процессе кафедры новейшей браузерной игры, использующей «облачные» технологии.

Все КДИ способствуют формированию, прежде всего ИК, которая может быть сформулирована как «Способность решать сложные, специализированные задачи и практические проблемы в области управления или в процессе обучения, в том числе и те, которые характеризуются комплексностью и неопределенностью условий, применяя теорию и методы менеджмента». Среди ОК можно указать 1) способность к абстрактному мышлению, анализу, синтезу и установлению взаимосвязей между социально-экономическими явлениями и процессами; 2) способность к применению концептуальных и базовых знаний, понимания предметной области и профессии менеджера; 3) способность работать в команде и налаживать межличностное

взаимодействие при решении профессиональных задач. Как примеры СК можно привести 1) умение разрабатывать корпоративную стратегию организации, определять стратегические альтернативы развития организационных систем, обеспечивать на стадии планирования высокий уровень сбалансированности ее составляющих элементов; 2) рассчитывать показатели результативности функционирования производственных систем; самостоятельно принимать управленческие решения на основе анализа и оценки экономической ситуации; 3) способность создавать и организовывать эффективные коммуникации в процессе управления.

Література:

1. Гительман, Л.Д. Амбициозные менеджеры: Дерзость и интеллект / Л.Д. Гительман, А.П. Исаев. – М.: Дело, 2004. – 360 с.
2. Рамперсад К. Хьюберт. Универсальная система показателей деятельности: Как достигать результатов, сохраняя целостность / Хьюберт К. Рамперсад. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. – 352 с.
3. Стив Уиддет, Сара Холлифорд. Руководство по компетенциям / С. Уиддет, С. Холлифорд – М.: Ниппо (Гиппо), 2008. – 240 с.
4. Aldrich, Clark Learning by doing : the essential guide to simulations, computer games, and pedagogy in e-learning and other educational experiences / Clark Aldrich. – 2005. – San Francisco: Pfeiffer. – 356 p.
5. Дюков В.П. Опыт использования компьютерных деловых игр в преподавании маркетинга / В.П. Дюков // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2011. – № 6, т. 4 (181). – С. 194-197.
6. Дюков В.П. Использование компьютерных деловых игр при подготовке магистров специальности «Менеджмент» / В.П. Дюков // Право, економіка та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку: матер. Міжнар. наук.–конф., присвяч. 20-річчю економіко-правового ф-ту ОНУ ім. І.І. Мечнікова (м. Одеса, 14-15 вересня 2018 р.). – Одеса: Фенікс, 2018. – С. 329-333.

Д.В. Завертаний

асп.

науковий керівник: к.е.н., доц. А.В. Андрейченко

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ДИНАМІЧНИМИ КОНКУРЕНТНИМИ СТРАТЕГІЯМИ ХЛІБОПЕКАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Багато виробничих та невиробничих організацій мають місію та цінності, які пояснюють, чому вони знаходяться у бізнесі, які продукти вони

виробляють та на який споживчий ринок вони орієнтовані. Проте, якщо розглянути хлібопекарську галузь, то лише одиничні підприємства розуміють роль бачення, місії, цінностей та стратегії. Управлінські команди не розуміють сутності стратегічного управління та роль, яку грає якісний стратегічний процес. У свою чергу, сутність стратегічного управління можна описати як постійний процес, що застосовують хлібопекарські підприємства, для аналізу внутрішніх процесів та ресурсів, які забезпечують виробництво їх продуктів. Однак, процес стратегічного управління – це більше, ніж просто набір правил, яким слідує підприємство. Це філософський підхід до бізнесу. Вище керівництво підприємства повинне спочатку навчитись мислити стратегічно, а потім застосовувати стратегічну думку до стратегічного процесу. Ефективність стратегічного процесу хлібопекарського підприємства є найбільшою тоді, коли усі учасники бізнесу розуміють його стратегію.

Актуальність дослідження підкріплена необхідністю визначення сутності стратегічного процесу саме для підприємств хлібопекарської галузі України, для забезпечення їх стійкого розвитку в умовах глобалізації та побудови ринкової економіки.

Незважаючи на наявність численних визначень поняття стратегічного процесу, на нашу думку, найбільш доцільним є розгляд стратегічного процесу як загальної суми цілей, планів та послідовностей дій, за допомогою яких підприємство організовує людські та фінансові ресурси, час та енергію для формування свого довгострокового майбутнього у відповідних конкурентних середовищах [1, с. 107].

В останній час, стає все більш очевидним той факт, що стратегія є не простим планом чи послідовністю дій, а теорією, яка допомагає організації досягти конкурентної переваги та максимальної частки ринку [2, с. 402].

Незважаючи на те, що створення та реалізація стратегії здійснювались організаціями протягом останніх кількох тисячоліть, лише у другій половині ХХ ст., управлінці почали насправді замислюватись над сутністю поняття стратегія.

Проаналізувавши численні дослідження присвячені сутності стратегії, ми дійшли висновку, що стратегія – це інструмент досягнення такого рівня операційної ефективності, який забезпечить організації стійкий рівень довгострокової конкурентної переваги.

Структурними одиницями стійкої конкурентної переваги є безліч заходів, спрямованих на створення, виробництво, продаж та доставку продукту або послуги [3, с. 62].

Операційна ефективність означає здатність підприємства краще виконувати базові бізнес-операції, тобто, виконувати такі дії швидше ніж конкуренти, або з меншою кількістю залучених ресурсів та дефектів. З точки

зору стратегії, проблема операційної ефективності полягає в тому, що найкращі практики легко імітуються. Чим більше підприємств у галузі адаптують кращі практики операційної ефективності, тим швидше підвищується рівень межі продуктивності, тобто рівень максимальної цінності, яку підприємство надає ринку на одиницю залучених ресурсів, з урахуванням наявності кращих технологій, навичок та методів управління. Таким чином, змінюється структура ланцюгів вартості, які створюються гравцями на ринку – відбувається зниження витрат та одночасне підвищення цінності.

Зазначене явище призводить до абсолютного покращення операційної ефективності, а також до погіршення відносної диференціації кожного підприємства. Чим більшими темпами зростає рівень операційної ефективності, тим більше зростає конкурентоспроможність галузі у цілому, і знижується ступінь розрізненості підприємств одне від одного [3, с. 64].

Для того, щоб подолати ризик зниження рівня диференційованості, підприємствам необхідно застосовувати стратегічне позиціонування. Головна мета стратегічного позиціонування – це досягнення стабільної конкурентної переваги, завдяки збереженню ключових факторів індивідуальності, тобто збереження тих факторів, що відрізняють підприємство від конкурентів. Це може бути досягнуто двома шляхами: або виконання відмінних від конкурентів дій, або виконання подібних дій, але різними способами.

Стає все більш очевидним той факт, що прості пояснення сутності стратегічного процесу вже вичерпали себе. Тому дослідникам, потрібно більш детально звернути увагу на дослідження ефективності поєднання управлінської адаптивності та вибору навколишнього середовища функціонування підприємства. Стратегічна діяльність успішних хлібопекарських підприємств є дуже схожою і обмеженою у зміцненні та експлуатації існуючих основних компетенцій підприємств. Якщо ми подивимось на питання з точки зору адаптації, то можна впевнено сказати, що підприємства можуть змінювати свою бізнес-модель та робити все для подолання спротиву змінам та жорсткості зовнішнього середовища. Тобто успішні підприємства вчаться поводитися по-різному і вивчати нові компетенції [4, с. 161].

Таким чином, стратегічний процес хлібопекарських підприємств неможливо розглядати без визначення поняття «стратегія», а також без проведення аналізу типів стратегічних процесів. Ключовою умовою ефективності стратегічного процесу є взаємодія внутрішнього та зовнішнього середовищ, які у свою чергу містять експлуатаційні та розвідувальні процеси. Тісна взаємодія зовнішнього та внутрішнього середовищ, дозволяє ефективно визначити організаційну структуру управління підприємств, систему стимулів та нагород, а також впровадити систему внутрішнього контролю. Велику роль відіграє наявність системи вибору та рівень розвитку техно-

логії. Усе разом дозволяє завершити організаційний дизайн та впровадити ефективну систему ієрархії, з подальшим впровадженням обраного типу стратегічного процесу [5, с. 105].

У свою чергу, шлях від впровадження організаційного дизайну до постановки напрямку розвитку хлібопекарського підприємства, можливо здійснити лише за допомогою раціонального використання організаційних ресурсів та здібностей.

Література:

1. Mintzberg H. The Fall and Rise of Strategic Planning / H. Mintzberg // Harvard Business Review. – 1994. – № 1 (12). – Р. 107-114.
2. Портер М. Конкуренция: учеб. пособие: пер. с англ. / М. Портер. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2005 – 608 с.
3. Porter M. What is Strategy? / M. Porter // Harvard Business review. – 1996. – № 74 (6). – Р. 61-78.
4. Volberda H. Mastering Strategic Renewal Mobilising Renewal Journeys in Multiunit Firms / H. Volberda // LRP Journal. – 34 (72). – Р. 159-178.
5. Floyd S. Innovating strategy process / S. Floyd. – US: Blackwell Publishing, 2005. – 268 p.

Е.А. Кузнцов

д.е.н., проф.

КОНЦЕПЦІЯ ІНТЕГРАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ЕПОХУ ПОСТМОДЕРНУ

Теоретико-методологічний формат дослідження професійних ознак формування інтегрального менеджменту передбачає використання, перш за все, універсальної інтегральної методики Кена Уілбера, який є засновником і сучасним пропагандистом інтегрального підходу [2].

Розглянемо деякі визначення та системні категорії, які дозволять більш точно визначити концептуальні особливості інтегрального менеджменту, як можливості враховувати в управлінській діяльності не тільки лінійні зв'язку, а й зв'язку більш високих порядків, що сприяють появі різноманіття варіантів здійснення управлінської діяльності. По суті справи, формується інтегральна світоглядна позиція сучасних менеджерів, їх здатність до певного способу мислення і адекватному використанню інтегрального підходу. К. Уілбер висунув сучасну версію «вічної філософії», яка покликана інтегрувати майже всі області знання. К. Уілбера сьогодні вважають одним з найвпливовіший представників трансперсональної психології і ос-

новоположником інтегрального підходу. У своїй основі інтегральний підхід К. Уїлбера є метакритика основних напрямків сучасної інтелектуальної думки. А в своїй критичній частині інтегральний підхід є протилежністю будь-яких плоских, спрощених та приватних світоглядів, які втратили свою перспективу в реальному мандалі людського пізнання. Ця мандала, по Уїлберу, складається з чотирьох секторів (квадрантів). Квадранти представляють собою чотири фундаментальних світу, не зводяться один до одного по предмету, методам пізнання, критеріям істини і мови [Табл. 1]. У термінології К. Уїлбера це: 1) «мир Я» світ інтроспективний, світ внутрішній, пов'язаний з моїм життям, це світ духу і наш духовний досвід; 2) «мир Ми», який характеризується світом відносин і комунікацій, світом розуміння і інтерпретації; 3) «мир Вони», що вивчає соціологія, соціальні науки, теорія систем; 4) «мир Воно» характеризується об'єктивною наукою, яка вивчає природу, умовно кажучи, неживе, бо сучасна наука побудована таким чином, що вона і живе вивчає як неживе.

Таблиця 1

Квадранти К. Уїлбера

Я Індивідуальне внутрішнє	ВОНО Індивідуальне зовнішнє
МИ Колективне внутрішнє	ВОНИ Колективне зовнішнє

Джерело: [3, с. 75, 115].

На думку К. Уїлбера ці світи не вигадані нами, вони історично склалися в ході розвитку різних областей людського знання, висловивши чотири фундаментальних відносини або позиції, загальних для всіх мов і культур.

З точки зору розвитку інтегрального менеджменту, формування якого стає в сучасному світу найбільшою системною проблемою щодо результативності управлінської діяльності та можливості своєчасного та позитивного вирішення більшості соціально-економічних проблем розвитку суспільства, постає питання – наскільки сучасні системи управління з інтелектуальної та професійної точки зору спроможні вирішувати проблеми розвитку як окремих організацій, так і суспільства в цілому. І тут головним є не бажання чи не бажання менеджменту різного рівня вирішувати своєчасно проблеми розвитку, а певна інтелектуальна, професійна і соціокультурна спроможність вирішити ці проблеми взагалі. Мова йде про зовсім інший світогляд сучасних управлінських кадрів, інший рівень професійної підготовки, інший рівень професійної культури. Управлінська праця стає високоінтелектуальною сферою діяльності, яка потребує системної профе-

сійної підготовки управлінських кадрів з визначенням спроможності кандидатів до цієї діяльності та системної оцінки їх результативності. Враховуючи ці обставини, виникає ціла низка питань, на які при дослідженні управлінської діяльності не зверталась увага. Спектр проблем, які виникають в розвитку сучасного менеджменту, все більше пов'язаний з дослідженням людських ресурсів, особливо управлінських ресурсів, які в результаті поширення процесу капіталізації інтелектуальних людських ресурсів формують інтелектуальний і управлінський капітал організацій.

Таким чином, інтегральний підхід К. Уілбера дає можливість переосмислення сутності сучасної управлінської діяльності, визначення нових критеріїв лідерства, побудови нового формату професіоналізації менеджменту. Важливо також зазначити, що в якості системних факторів розвитку менеджменту і лідерства виступають соціокультурні фактори розвитку постіндустріального суспільства. Ці фактори необхідно сприймати як фактори довгострокової дії, які потребують часу і системної діяльності щодо їх практичної реалізації. Основою такої системності дій може бути тільки професійний управлінський супровід та наступність в системі лідерства. Люба розбалансована система не може стати ефективною без управлінських дій щодо її збалансування і подальшої підтримки на основі адекватних механізмів досягнення поточних та стратегічних цілей.

В якості деяких висновків необхідно зауважити наступне:

Перше. Ефективна система менеджменту, яка націлені на результативність соціально-економічного розвитку сучасного суспільства, є результатом глибокої інтелектуальної, професійної і культурної підготовки управлінських кадрів.

Друге. Професійна підготовка управлінських кадрів має бути системною на протязі усього часу професійної управлінської діяльності. Впровадження і розвиток механізмів професіоналізації управлінської діяльності повинно мати пріоритетну державну підтримку.

Третє. Необхідно створювати у суспільстві умови для розвитку науки, освіти та систем професійної підготовки діючих спеціалістів. Особливо важливо розвивати управлінську науку, яка створює системне бачення стратегічних орієнтирів формування інноваційного суспільства та основи впровадження механізмів сталого соціально-економічного зростання та результативної системи інтегрального менеджменту.

Четверте. Необхідно розробити і запровадити критерії та механізми оцінки результативності управлінського персоналу на основі принципів конституціоналізму і демократичної меритократії в системі професійного менеджменту [1].

П'яте. Управлінський ресурс в епоху постмодерну стає найбільш дефіцитним і несе в собі ознаки високого професіоналізму і відповідальності за результати соціально-економічного розвитку суспільства. Інтегральність професійної системи менеджменту також означає високий рівень довіри з боку суспільства до управлінських кадрів, які можуть довести свою дієздатність у вирішенні сучасних проблем людства.

Література:

1. Кузнецов Е.А. Принципи демократичної меритократії професійної системи менеджменту / Е.А. Кузнецов // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. – Т. 16, Вип. 3 (37): збірка наукових праць. – Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2017. – С. 9-19.
2. Кузнецов Е.А., Кузнецова З.В. Актуалізація принципів управлінського конституціоналізму професійної системи менеджменту / Е.А. Кузнецов, З.В. Кузнецова // Актуальні проблеми економіки і менеджменту: теорія, інновації та сучасна практика. Монографія, книга п'ята / за ред. д.е.н., проф. Кузнецова Е.А. – Херсон: ОЛДІ ПЛЮС, 2017. – С. 309-324.
3. Уилбер К. Интегральная психология: Сознание, Дух, Психология, Терапия / К. Уилбер; пер. с англ. под ред. А. Кисилева. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2004. – 412 с.
4. Уилбер К. Теория всего. Интегральный подход к бизнесу, политике, науке и духовности/ К. Уилбер; пер. с англ. Е.А. Пустошкина. – М.: ПОСТУМ, 2018. – 288 с.
5. Уилбер К. Краткая история всего/ К. Уилбер; пер. с англ. Е. Пустошкина. – М.: ПОСТУМ, 2017. – 624 с.

О.Є. Мазур

к.е.н., доц.

ІДЕНТИФІКАЦІЙНІ РАМКИ УПРАВЛІНСЬКОГО АНАЛІЗУ

Як відомо, економічний аналіз у відповідь на поділ бухгалтерського обліку на управлінський та фінансовий облік – теж розділився на управлінський та фінансовий аналіз. На те, якими є кордони розділення, серед фахівців поки що немає узгодженої відповіді. Найбільш поширена точка зору полягає в тому, що критеріями розділення є характер інформації, тип користувачів результатами аналізу, а також часовий критерій.

Економічний аналіз оцінює поточну господарську діяльність та майново-фінансовий стан підприємства з метою виявлення невикористаних

резервів. В рамках економічного аналізу відбувається всебічне і детальне вивчення різних аспектів функціонування організації. Мета – впровадження оптимальних управлінських рішень, що відображають резерви, виявлені під час проведення аналізу, та шляхи використання цих резервів.

Фінансовий аналіз – це та частина економічного аналізу, яка досліджує лише фінансові аспекти функціонування підприємства задля ефективного управління фінансовими ресурсами. Основна мета фінансового аналізу – одержання незначної кількості ключових (найбільш інформативних) параметрів, що дають об'єктивну і точну картину фінансового стану підприємства, його прибутків і збитків, змін в структурі активів і пасивів, у розрахунках з дебіторами і кредиторами. Позаяк фінансовий аналіз ґрунтується переважно на даних публічної бухгалтерської звітності, то він набуває характеру зовнішнього аналізу, тобто аналізу, що здійснюється за межами підприємства зовнішніми користувачами – зацікавленими контрагентами (кредиторами, інвесторами), власниками або державними органами. Ще однією особливістю фінансового аналізу є надання результатів вже виконаної роботи, тому він не орієнтується на майбутні прогнози.

На відміну від фінансового, управлінський аналіз проводиться на більш глибокому рівні, має можливість забезпечити збір будь-яких доступних відомостей про діяльність організації, включаючи неофіційні дані. Його завдання – дослідження усіх ресурсів підприємства в ув'язці з його можливостями, що складаються під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів, в тому числі зовнішніх. Аналітична інформація управлінського аналізу використовується виключно для внутрішнього управління і є комерційною таємницею. Тому до управлінського аналізу в широкому сенсі можна віднести всі аналітичні операції, пов'язані з вивченням показників, що виходять за рамки публічної фінансової звітності. Користувачами результатів управлінського аналізу є управлінські працівники підприємства, які ухвалюють на цій основі обґрунтовані рішення. Управлінський аналіз, на відміну від фінансового, охоплює також і прогнози на перспективу. За цією ознакою він відрізняється і від традиційного економічного аналізу, який спрямований дати оцінку минулому.

Очевидно, що в деяких аспектах диференціація аналізу на фінансовий та управлінський є дещо умовною. Наприклад, від управлінського аналізу аж ніяк не можна повністю відокремити фінансовий аналіз, навіть ту його частину, що призначена для зовнішніх користувачів. З іншого боку, окремі групи користувачів (керівництво і аудитори) при аналізі фінансової звітності для повноти інформації інколи залучають дані внутрішнього виробничого обліку. Відтак обидва види аналізу доповнюють один одного, взаємопов'язані між собою і забезпечують управлінську систему аналітичними даними про діяльність організації і очікувані параметри її розвитку (рис. 1).

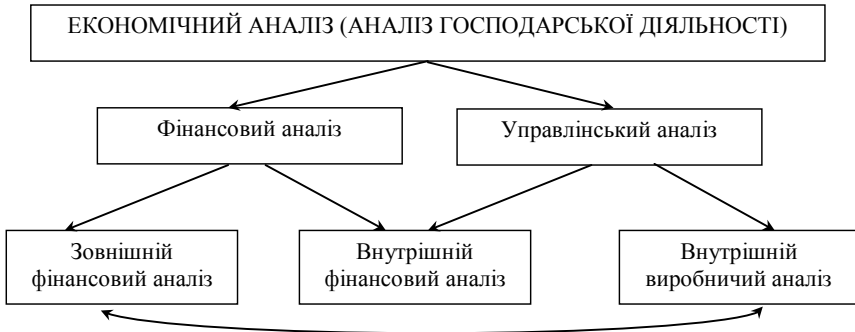

Рис. 1. Взаємозв'язок фінансового і управлінського аналізу

Отже, межі управлінського аналізу доволі розмиті, адже в широкому розумінні управлінський аналіз – це внутрішній аналіз діяльності підприємства з метою прийняття оптимальних управлінських рішень. За такого означення, до відання управлінського аналізу потрапляє чималий спектр питань, зокрема: вивчення взаємозв'язку обсягу продажів, витрат і прибутку; аналіз рентабельності; прийняття рішення за товарним асортиментом; вибір політики ціноутворення; оцінка конкурентоспроможності продукції чи підприємства; аналіз ефективності використання ресурсів; аналіз структури собівартості продукції; ефективність капіталовкладень; аналіз техніко-організаційного рівня та інших умов виробництва та ін.

У світовій практиці управлінський аналіз розглядається як складова частина управлінського обліку, яка займається інформаційно-аналітичним забезпеченням керівництва підприємства. Але, на наш погляд, управлінський облік має лише поставляти інформацію, а управлінський аналіз повинен перетворювати її на придатну для прийняття рішення. Логічна обробка, вивчення причинно-наслідкових зв'язків, узагальнення фактів і їхня систематизація, вироблення пропозицій – все це методи радше аналізу, а не обліку. Водночас управлінський облік і управлінський аналіз разом становлять базу інформаційної підтримки менеджменту та покликані знижувати ризик прийняття рішень.

В цілому управлінський аналіз слід розглядати як сполучну ланку між обліком і менеджментом організації, об'єктом якої є минула, поточна і майбутня діяльність бізнесу, а інформаційною базою – дані, зібрані в системі управлінського обліку. Як «місток» між обліком і менеджментом, управлінський аналіз частково виконує їхні функції: надання необхідної аналітичної інформації (сервісна функція) і прийняття ефективних економічних рішень (керуюча функція).

І.М. Ненно

д.е.н., доц.

ІННОВАЦІЯ ЯК ОСНОВА БІЗНЕС-МОДЕЛІ

Багатовимірною інновацією є сукупністю інновації ринку, продуктової інновації та виниклої в результаті розповсюдження впливу цих нововведень інновації бізнес-моделі. Генерація багатовимірної інновації відбувається через технологічне брокерство і технологічний аудит. Як основа бізнес-моделі багатовимірною інновацією дозволяє підвищувати додану вартість, що є джерелом заробітної плати, прибутку й інвестиційного потенціалу підприємства [2, с. 160]. Запропонований підхід може бути обґрунтуванням для формування та зміни конфігурації бізнес-моделей морських торговельних портів на макрорівні. Вимір доданої вартості здійснюється через спільну цінність, у тому числі через експортно-імпорتنний транзитний потенціал. Бізнес-модель морського порту представлено є механізмом генерації спільної цінності для всіх стейкхолдерів, яку може бути розглянуто через оптимізацію логічно завершеної сукупності економічних відносин в рамках моделювання розробки та реалізації бізнес-моделі. Методологічний підхід до втілення інновації як основи бізнес-моделі полягає в ієрархізації теоретико-методологічних концептів, методичних, інструментальних й організаційних підходів до формування державної морської політики.

Відтворення бізнес-моделі морського порту на макроекономічному рівні в державній морській політиці має наступну послідовність: прагнення до участі в глобальних ланцюгах доданої вартості, яке забезпечується виробництвом високотехнологічних продуктів у зонах процесінгу портів та наданням високотехнологічних послуг із високою доданою вартістю; впровадження комплексу заходів протекціонізму та вільної торгівлі в залежності від наявності національних конкурентних переваг суб'єктів морської портової галузі для впливу на інфраструктуру, суперструктуру та економічну структуру державної морської політики України; створення бізнес-моделей морських портів по базових типах: творець (creator), дистриб'ютор (distributor), власник (landlord), брокер (broker) та залежно від типу порту (земельний феодал, інструментальний порт, сервісний порт). При цьому пріоритети мети побудови бізнес-моделі фігурують відповідно як: збільшення обсягу сплачених податків та рівня зайнятості населення; збільшення вантажообігу; поліпшення якості транспортних послуг, збільшення кількості туристів [1, с. 25]. Основою впливу на побудову бізнес-моделі порту стають комплементарні активи: спеціалізовані (репутація; бренд; сформовані кластери; мережі дистрибуції; досвід і кваліфікація спеціалістів; експертиза; портове суспільство; інформаційні бази) та загальні (інфраструктура; обладнання;

контрольно-пропускні можливості (митна обробка); комп'ютерні системи та системи автоматизації; соціальні мережі, ERP-мережі; угоди з державними інституціями та органами місцевого самоврядування [3, с. 53]. Моніторинг дієвості бізнес-моделі на макро та мікрорівні має здійснюватися із інформаційно-аналітичним забезпеченням запобігання сукупному ризику банкрутства морських портів із побудовою карти ризиків. Якісний та кількісний моніторинг враховує інтереси стейкхолдерів морської портової галузі та заснований на створенні доданої вартості в послугах порту як основи спільної цінності добробуту усіх стейкхолдерів.

Література:

1. Lavissiere A., Fedi L., Cheaitou A. A Modern Concept of Free Ports in the 21st Century: A Definition Towards a Supply Chain Added Value / A. Lavissiere, L. Fedi, A. A. Cheaitou // *An International Journal Supply Chain Forum*. – 2014. – Vol. 15 (3). – P. 22–28.
2. Nitsenko, V., Nyenno, I., Kryukova, I., Kalyna, T., Plotnikova, M. Business model for a sea commercial port as a way to reach sustainable development goals / V. Nitsenko, I. Nyenno, I. Kryukova, T. Kalyna, M. Plotnikova // *Journal of Security and Sustainability Issues*. – 2017. – Vol. 7. № 1. – P. 155–166.
3. Rothaermel F.T., Hill Charles W.L. Technological Discontinuities and Complementary Assets: A Longitudinal Study of Industry and Firm Performance / F. T. Rothaermel, W. L. Hill Charles // *Organization Science*. – 2005. – Vol. 16. № 1. January–February. – P. 52–70.

Н.В. Орлова

к. е. н., доц.

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ГАЛУЗІ

За результатами 2017 р. третина всіх валютних надходжень в Україну – \$18 млрд. забезпечена агросектором, в т.ч. \$ 4,3 млрд. – експорт соняшникової олії. В цілому, експорт соняшникової олії за рік приніс Україні майже 10% валютної виручки від експорту в цілому [1].

Завдяки використанню механізму державного регулювання олійно-жирового галузевого ринку шляхом введення в кінці 90-х років 17%-вого експортного мита (в подальшому з послідовним зниженням цього показника до 10%) на насіння соняшнику та заборону закордонної переробки соняш-

никового насіння на давальницьких умовах, процес виробництва соняшникової олії на вітчизняних підприємствах став інвестиційно привабливим. Ця тенденція торкнулась і виробників сировини. Так, якщо питома вага посівних площ під олійними культурами становила в 1990 р. – 5,71%, то в 2016 р – 31,1%. Сьогодні це – найрентабельніша культура землеробства в країні (рівень рентабельності більш ніж 80%. Для порівняння, вирощування зернових – 43%).

В результаті сьогодні в олійно-жировому комплексі України досягнута єдність інтересів всіх економічних суб'єктів: споживачів, держави, сільхозвиробників, олійноекстракційних та олійнопереробних підприємств. На даний час олійно-жирова галузь динамічно розвивається, забезпечує продовольчу безпеку країни, відноситься до бюджетотворчих галузей економіки з потужним експортним потенціалом.

Розвиток олійно-жирового комплексу в нашій країні співпав із загальносвітовою тенденцією збільшення попиту на олійні культури. Це пов'язано як із зростанням попиту для харчової промисловості, так і з використанням олійної сировини для технічних потреб при виробництві біопалива. Крім того, зменшення в останні роки споживання пальмової олії (лідера серед рослинних олій в світі), підвищує інтерес до соняшникової олії, що володіє високою харчовою цінністю.

Таким чином, олійно-жирова галузь має суттєвий експортний потенціал, під яким розуміється поточна чи потенційна здатність підприємств галузі здійснювати під впливом екзогенних та ендогенних чинників торговельну діяльність на зовнішньому ринку. Експортний потенціал визначається сукупністю факторів виробничого, фінансового та кадрового потенціалів.

Проте, в сучасних умовах існує низка внутрішніх і зовнішніх проблем, які створюють обмеження реалізації завдання подальшого нарощування експортного потенціалу галузі.

Перш за все, це проблеми аграрної галузі, яка забезпечує олійно-жирове виробництво сировиною. Урожайність олійних культур в порівнянні з їх біологічним потенціалом та показниками країн-конкурентів значно нижче (на 15-20%). Є проблеми і в напрямках розвитку селекційної науки, в домінуванні зарубіжних селекційних інновацій над вітчизняними розробками. Так, не приділяється належної уваги такому напрямку селекційної роботи, як вирощування високоолеїнових сортів соняшнику, тобто соняшнику з підвищеним вмістом олеїнової кислоти Омега-9 (до 85%) і більш низьким вмістом лінолевої кислоти Омега-6 порівняно з традиційною соняшnikовою культурою. Сьогодні встановлено, що високоолеїнова соняшnikова олія не тільки не поступається, а по деяким показникам (вміст вітаміну Є, термін зберігання, здатність до утворення трансжирів) перевершує оливкову.

Розвинені країни з високим рівнем життя вже почали перехід до використання такого насіння у своїй олійно-жировій промисловості. Так, в США нині вирощується переважно середньоолеїновий і високоолеїновий соняшник, з перспективою подальшого переходу до використання лише високоолеїнових сортів. У Франції таким соняшником засіяно понад 50% усіх площ під цією культурою. В Україні є всі можливості засівати ним 10–15% площ, але зараз – це близько 2% [2]. Стимування розвитку експортного потенціалу пов'язане і з незадовільним станом інфраструктурних елементів в області зберігання, транспортування і реалізації олійного насіння, що має результатом збільшення логістичних витрат та зниження показників якості олійної сировини.

В рішенні цих проблем значну роль мала б відіграти держава. Світова організація торгівлі, обмежуючи пряме державне субсидування сільськогосподарства, розглядає три «корзини» державної підтримки агропромислового сектору економіки. Серед них – «Зелена корзина» – заходи, які прямо не пов'язані з агропромисловим комплексом, але опосередковано підтримують його: розвиток інфраструктури села, наукові дослідження та розвиток аграрної науки, екологічні програми та ін. Приріст продуктивності праці в сільському господарстві США за останнє десятиріччя на 50% був забезпечений саме завдяки державному фінансуванню наукової діяльності, пов'язаної з аграрним сектором.

Істотним чинником нарощування експортного потенціалу підприємств олійно-жирової промисловості в умовах, коли потужності олійно-переробних підприємств перевищують обсяги збору зернових культур та виникає імпортна залежність на ринку посівного матеріалу ріпаку та соняшника, є підвищення рівня забезпеченості агровиробників основними видами сільськогосподарської техніки, технічне переозброєння виробничих потужностей.

Література:

1. Товарна структура зовнішньої торгівлі у 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрана.
2. «Своя ніша»: що отримують та чим ризикують фермери, сіючи високоолеїновий соняшник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agravery.com/uk/posts/show/svoa-nisa-so-otrimuut-ta-cim-rizikuut-fermeri-siuci-visokooleinovij-sonasnik>. – Назва з екрана.

О.Р. Павлович

ст. викладач

РОЗВИТОК ПЕРЕДУМОВ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Сьогодні інноваційний розвиток університетської освіти і науки став головним фактором формування майбутнього суспільства. В той же час, важливо розуміти визначну роль університетів в системі підготовки професійних управлінських кадрів. Саме управлінський ресурс інтегральної якості створює можливість для своєчасного і результативного проведення необхідних інноваційних змін розвитку суспільства. Необхідно розуміти, що сучасний світ мінливий, схильний до впливу глобальних тенденцій і охоплений міждисциплінарними зв'язками. Відмінності між спеціальностями все більше стираються, у них з'являються нові точки дотику. Комп'ютерні, інтернет- та інші технології змінюють усталені порядки досить швидко. Інноватори і творчі мислителі – ті, хто створює продукти і сервіси – тепер стають двигуном економіки. Але, щоб досягти успіху в економіці майбутнього, необхідно розуміти, що справжня наша цінність – зовсім не гроші, не інформація, не увага і не час. Справжня наша цінність – ідеї, особливо фундаментального та інноваційного порядку [2, с. 7]. Необхідно формувати механізм ефективного управлінського супроводу університетських нововведень до стадії інновації, тобто їх практичного впровадження. Важливим чинником цієї діяльності є результативна система менеджменту університету. Приведемо приклад з історії Гарвардського університету (США), який, на нашу думку, є показовим щодо українських реалій формування професійного менеджменту університету.

Гарвардський університет – незалежна корпорація, складно влаштована з точки зору поєднання управління і академічної самостійності. Видатні вчені, що займають професорські позиції, мають контракти довічного найму (*tenure*) і не можуть бути звільнені, за винятком якихось екстраординарних обставин. Основний склад викладачів, таким чином, абсолютно незалежний від адміністраторів, які повинні керувати факультетами та усім університетом. Але з іншого боку, ці професори не вибирають ні деканів, ні президента університету, який формально навіть їм не підпорядкований, – президент призначається незалежною групою піклувальників, свого роду Керуючим радою Гарвардського університету. Ця рада, в який зазвичай входять відомі бізнесмени, а також відставні державні діячі, політики і керівники інших університетів на пенсії, приймає доленосні рішення про вибір і призначення президента і визначає довгострокову стратегію універ-

ситету. Перші американські університети були створені як приватні школи, але і зараз більша частина університетів і коледжів США – це приватні організації. До пори до часу, поки університети отримували лише плату за навчання і дари своїх вдячних випускників, які утворювали інвестиційний ендаумент-фонд, який служив основою стійкості і добробуту цих навчальних закладів, всі університети і навіть технологічні школи, будучи досить успішними, тим не менш, не були обсипані грошима. Необхідно пояснити, що ендаумент (англ. endowment) – цільовий фонд, призначений для використання в некомерційних цілях, як правило, для фінансування установ освіти, медицини, культури. Фонди такого цільового капіталу – це нові джерела фінансування інноваційних освітніх програм, наукових досліджень. Ендаумент-фонди існують досить давно і поширені за кордоном, найбільш великі фонди – Нобелівський фонд і Гарвардський фонд. Ситуація змінилася в кінці ХХ століття. Однією з причин змін стало право університетів отримувати прибуток від патентів за відкриття, вчинені в стінах університету і на університетські засоби. Іншою причиною стало зростання ендаументів – як за рахунок великих вкладень, які робили благодійники, так і за рахунок успішних інвестицій. За 1980-1990-і роки ендаумент Гарвардського університету виріс приблизно в 20 разів. Спеціальна керуюча компанія, створена університетом для управління ендаументом (Harvard Management Corporation) є дуже успішним інвестором, а зростання ендаумента багато в чому відбувається завдяки прибутку, одержуваному від інвестицій. У 2013 р. ендаумент Гарвардського університету досяг 30 млрд. долл., а прибуток від нього складав 40% бюджету університету. Також необхідно додати, що університет не тільки формує моральний вигляд та інтелектуальний потенціал студентів, а й є економічною (комерційною) організацією, а тому на нього чекає крах, якщо в університетському управлінні не будуть використовуватися методи бізнесу. А реалії бізнес-середовища активно заставляють формувати професійну систему менеджменту сучасного університету [1, с. 7, 24].

Розглянемо деякі ключові передумови побудови системи професійного менеджменту в закладах вищої освіти України:

Перше. Фінансування українських закладів вищої освіти здійснює держава. Самі університети досить сильно прив'язані до системи державного патерналізму. Контрактна система навчання дозволяє університетам бути на плаву, але багато напрямків діяльності залишаються без фінансування. Науково-дослідна діяльність професорсько-викладацького складу взагалі фінансово не підтримується. Крім того, структурні зміни в діяльності університетів досить повільні і не враховують зміни на ринку праці з позицій інноваційного розвитку економіки. Такі умови не створюють можливості для розвитку університетської освіти і науки. Необхідно менеджменту уні-

верситетів шукати механізми додаткових джерел фінансування і вчитися заробляти науково-дослідною роботою і новими формами освітніх технологій. Тому звертається увага на розвиток Фондів цільового капіталу університетів. Перевагою Фонду цільового капіталу є прозорий характер його діяльності. Схема організації діяльності Фонду гранично проста: благодійники передають пожертви до Фонду цільового капіталу, тим самим формуючи цільовий капітал, далі Фонд передає капітал в довірче управління Керуючої компанії. Дохід від управління цільовим капіталом повертається до Університету. При цьому, традиційно на проекти витрачаються тільки доходи від інвестування цільового капіталу Фонду, а сам капітал залишається недоторканим. Діяльність Фонду координують Вчена Рада та Опікунська рада, до якої входять представники менеджменту університету, регіональних структур влади, наукової спільноти та бізнесу. В Україні фонди цільового капіталу – явище нове і не зовсім звичне. Що не дивно: вузи, як і установи науки і культури, в нашій країні знаходяться переважно на державному фінансуванні, а багаті люди і компанії не дуже захоплені благодійністю подібного роду.

Друге. Реально існує досить слабка довіра до ефективності менеджменту, а також до результативності науково-дослідних проєктів університетів зі сторони бізнес-спільноти регіону. Наприклад, такі спеціальності як менеджмент і економіка взагалі неможливо сьогодні розвивати університетам без тісної взаємодії з бізнесом. Досить слабкою є університетська управлінська наука, оскільки довгий час не може визначитися з предметом дослідження і часто зливається з економічною наукою. Але саме управлінська (менеджмент) наука повинна дати механізми взаємодії науки і практики [3, с. 135-150]. Необхідно зрозуміти і почати вибудовувати чітку систему професійного менеджменту університету, яка створює умови (сервіс), в першу чергу, для ефективної взаємодії викладача і студента, а також взаємодію з організаціями і структурами зовнішнього середовища, які важливі для університету.

Третє. Досить важливою і болючою темою для університетів є їх автономія. Складається враження що вона державним університетам в Україні не потрібна, оскільки потребує управлінської відповідальності за усі напрямки діяльності великих університетських колективів. Проблема автономії університетів має досить широкий спектр питань, на які можливо важко знайти відповідь. Але без автономії університетів немає сенсу говорити про професійний менеджмент, про фонди цільового капіталу, про взаємодію з бізнес-спільнотою. Зрозуміло, що питання подальшого розвитку університетів потребує більш досконалого законодавчого забезпечення з сторони держави. Але багато також залежить від університетів. Необхідно, в першу

чергу, змінити відношення усіх членів університетських колективів до якості своєї освітянської та наукової роботи, визначити стратегічні пріоритети науково-дослідницької діяльності. Процеси професіоналізації менеджменту університету повинні мати чіткі ознаки глобальної конкурентоспроможності.

Література:

1. Бок Д. Университеты в условиях рынка. Коммерциализация высшего образования / Д. Бок; пер. с англ. С. Карпа: Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2012. – 224 с.
2. Дзадкинс Р. Идея – твоя самая твердая валюта: 100 вдохновляющих заданий для развития креативности / Р. Дзадкинс; пер. с англ. Л. Даниловой. – М.: Азбука Бизнес, Азбука-Аттикус, 2017. – 240 с.
3. Кузнецов Е.А. Методология професіоналізації управлінської діяльності в Україні. Монографія / Е.А. Кузнецов. – Херсон: ОЛДІ ПЛЮС, 2017. – 382 с.

О.В. Рудінська

к.е.н., доц.

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У СФЕРІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Концепція корпоративного управління з'явилася в минулому сторіччі, під впливом економічних умов, що, в свою чергу, базуються на сімейній власності, банківському капіталі, інвесторах або товариствах з обмеженою відповідальністю, серед яких із часом все більше розросталися гучні скандали [1, с. 41]. Варто зауважити, що саме моменти кризи сприяли виявленню шляхів вдосконалення концепції корпоративного управління для подальшого розвитку і відповідності трендам, етапам еволюції економіки.

Спостерігаючи за подіями, що розгорталися в 2018 р., ймовірно, що найбільші інвестори світу звертатимуть увагу на кібербезпеку, ризики зміни бізнес середовища, корпоративну культуру, та загальні зміни у сфері корпоративного управління. Можна виділити шість головних глобальних тенденцій в управлінні, про які власники компаній, інвестори та менеджери повинні знати [2].

1. Зростання залученості інвесторів.

Посилення інтересу урядами та інвесторами до керування впливає на корпоративне управління в усьому світі. З моменту останньої фінансової

кризи посилюється підзвітність інвесторів щодо того, як вони ефективно використовують свій вплив та голоси для управління стратегічним напрямком компанії-інвесторів. Це поєднувалося з різким збільшенням популярності та руху грошових коштів у фонди відстеження індексу, що збільшило значимість голосування основних менеджерів, які управляють активами. У 2018 р. п'ять провідних глобальних менеджерів контролювали більше \$ 8,2 трлн інвестицій акціонерного капіталу, і це число продовжує зростати. Наслідком акценту на керівництві є те, що багато крупних інституційних інвесторів у світі розширюють свої кадри та ресурси, безпосередньо призначені для взаємодії з компаніями-інвесторами.

2. Якість та склад ради.

Інституційні інвестори продовжуватимуть визначати пріоритети гендерної різноманітності, навички та досвід роботи директора, композиційне оновлення та призначення директорів, які мають достатньо часу для компанії, як основний показник якості плати. Рада та комітети з висунання та управління на певних ринках повинні очікувати збільшення голосів проти директорів, де за кермом є менше двох жінок. При оцінці складу та якості роботи компанії, активісти та деякі інституційні інвестори приділятимуть особливу увагу кількості директорів із безпосереднім досвідом у галузі.

3. Компенсація.

Виконавча винагорода продовжуватиме залишатись у центрі уваги, оскільки інвестори шукатимуть додаткову взаємодію та/або розкриття інформації щодо загальної суми компенсації та посилання на довгострокові стратегічні цілі та ефективність бізнесу. Комітети з питань компетенції та компенсації повинні очікувати додаткових запитів стосовно схем компенсації заохочення та того, як вони керують бажаною поведінкою працівників.

4. Створення цінностей.

Члени рада часто відчують себе у пастці між тим, що, здається, є конкуруючими вимогами [2]: інституційні інвестори хочуть бачити довгострокове створення акціонерних цінностей, а активні інвестори часто закликають до короткострокового підвищення вартості. Компанії, які мали найактивніші кампанії, це ті компанії, що мають ради, які хочуть та здатні мати багатозначний діалог з інвесторами для досягнення своєї мети. Організації зіткнулися з потребою у інтенсивному створенні цінності для кожного директора, як у їхній виконавчій так і плановій кар'єрі.

5. Кібербезпека.

Кібер-ризик продовжує ставати зростаючою турботою глобальних інвесторів у світі багатьох порушень безпеки (у політичній, державній, приватній та споживчій сферах) у всьому світі. Кібернетичні загрози стануть важливою зоною для контролю зі сторони інвесторів, та використовувати-

муть 2019 р., щоб сформулювати свою політику щодо кібер-ризиків та роль правління, що призведе до подальшого залучення до цієї теми.

6. Людський капітал.

Слід також зауважити, що інституційні інвестори збільшують свою увагу на людський капітал. При низькому рівні та якості людського капіталу інвестиції у високотехнологічні галузі не дають віддачі. Порівняно швидкі успіхи фінів, ірландців, японців, китайців, корейців підтверджують висновок про те, що фундаментом для формування людського капіталу є висока культура основної маси населення цих країн [3, с. 60]. Нехтування модернізованими принципами розвитку бізнесу у сфері корпоративного управління можуть призвести до зниження чи втрати потенційних клієнтів, інвесторів та відкриття нових напрямків руху компанії. Дослідження, проведене консалтинговою компанією «McKinsey & Company» у співпраці з Глобальним форумом корпоративного управління, засноване на відгуках 200 інституційних інвесторів (банків, страхових компаній, пенсійних фондів, інвестиційних компаній, взаємних фондів, венчурного капіталу) з 31 країни, показує, що 61% американських інституційних інвесторів та 50% європейців значно скоротили, чи взагалі вирішили не інвестувати в компанії з поганим корпоративним управлінням [1, с. 47]. Крім того, більшість інвесторів готові платити значні премії за акції компаній, які мають високий рівень корпоративного управління: у середньому 12–14% для цінних паперів компаній США та Західної Європи, 20–25% для інвестицій в Азію та Латинську Америку, 30% у Східній Європі та Африці.

Інтеграція українських корпорацій в міжнародні транснаціональні об'єднання відбувається дуже повільно. Шлях України до інтернаціоналізації економіки має розглядатися не тільки в технократичному плані, а й як суспільно-політичний та соціально-економічний процес. В умовах нестабільною економічної та політичної ситуації в країні спостерігається спад в надходженні іноземних інвестицій, тому особливо важливо створювати та використовувати можливості збільшення інвестиційної привабливості механізмами корпоративного управління та міжнародної інтеграції.

Література:

1. Alina Hagiу, Way of governance for modern companies / A. Hagiу // Scientific Bulletin. – Economic Sciences, Corporate governance. – Vol. 14. Issue 1. – P. 41-47.
2. Global and Regional Trends in Corporate Governance for 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.russellreynolds.com/insights/thought-leadership/global-and-regional-trends-in-corporate-governance-for-2018>. – Назва з екрана.

3. Росецька Ю.Б. Роль людського капіталу в модернізації економіки / Ю.Б. Росецька // Економічна теорія, академічний огляд. – 2017. – № 1 (36). – С. 60.
4. Rudinska O., Bileha O., Selezneva O. The development of cluster type network structures as one of the preferential course of the governmental policy of Ukraine / O. Rudinska, O. Bileha, O. Selezneva // Economic Development and Cultural Change. – July 2017. – Vol. 65. – Num. 4. – P. 1126-1133.

Н.М. Столбуненко

к.е.н., доц.

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ У СВІТІ ПРОЕКТУ БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ НА 2019 РІК

В умовах посилення конкуренції на світових ринках соціально-економічний розвиток України неможливо розглянути без необхідності активного освоєння та впровадження інновацій. Система державного управління інноваційно-інвестиційного розвитку України передбачає формування ефективної державної політики, оптимізацію нормативного забезпечення та створення інституційної системи як процесу якісних змін стану країни. В умовах постіндустріальної стадії розвитку інвестиції мають нести не тільки матеріально-речове, а й інтелектуальне та інноваційне навантаження, тобто всі інвестиції мають бути інноваційно орієнтованими. Тому дослідження проблем поєднання інвестицій та інновацій становить неабиякий науковий інтерес і лише інноваційний механізм, поєднаний з ефективною інституційною організацією дозволить нам створити високу конкурентоспроможність вітчизняної продукції. На жаль, Україна, за оцінками «WORLD ECONOMIC FORUM», в глобальному докладі конкурентоспроможності країн світу зі 138 країн-учасниць рейтингу займає лише 85 місце [3, с. 27].

Голова Уряду України В. Гройсман у Проекті державного бюджету на 2019 р. відзначив, що «...подальший економічний розвиток розширює фінансування пріоритетних економічних програм – будівництво доріг, підтримки АПК, фінансування регіональних інфраструктурних проектів, підтримку інновацій та створення ділового середовища і відповідних умов для залучення інвестицій, забезпечення конкурентоспроможності українського виробника. Цього року уже профінансовано 2390 проектів в ОТГ завдяки державній субвенції, 5,8 млрд. грн. виділено на фінансування більше 800 об'єктів інфраструктури в регіонах та інше» [1, с. 1].

На конференції з цифрової економіки Прем'єр-Міністр України заявив про те, що Україна може стати лідером по впровадженню інновацій, що

дозволить країні досягти 5% + щорічного приросту ВВП – це той рівень росту, при якому досягаються, як свідчить практика країн світу, реально відчутні економічні зміни. Але за даними Державної служби статистики, у другому кварталі 2018 р. зростання ВВП становить 3,6%. На 2019 р. експерти передбачають зростання ВВП щонайменше на 3% [1, с. 1]. Отже очевидним фактом стає необхідність підвищення фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності і в першу чергу – з державного бюджету, яке на сьогоднішній день являється незначним. Так, у 2016 р. на фінансування інноваційної діяльності було виділено лише 179 млн. грн., що складає 0,022% від ВВП України [2]. В той же час в усіх розвинутих країнах використання державного бюджету виступає головним фінансовим інструментом державної науково-технічної політики, за рахунок якого забезпечується від 20 до 40 процентів фінансування: у Франції – 40%, у Німеччині – 35%, у США – 35%, в Японії – 20% [2].

За міжнародним масштабом українська економіка теж займає незначне місце. Доля її ВВП у світовому ВВП останні 10 років становить 0,2–0,1% і це при умові, що за розміром території Україна являється найбільшою країною Європи, а частка високотехнологічної продукції в експорт вітчизняного виробництва не перевищувала 5% (в країнах ЄС цей показник склав 17%) [3, с. 30].

Одночасно слід відзначити, що за більшістю провідних позицій Україна зосереджена в посередницькій та сировинних сферах діяльності, що призводить до отримання готової продукції з низькою доданою вартістю. Як і раніше у структурі капітальних інвестицій привалюють інвестиції в матеріальні активи, а питома вага інвестицій у нематеріальні активи низька, тобто навіть ті підприємства, що здійснюють інноваційну діяльність, надають перевагу придбанню готових проектів, а не розробленню власних.

Доля підприємств, які запроваджують інновації, складає 16,6% від загального обсягу промислових підприємств. У той же час доля інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції усього 1,4% [2].

Важливим напрямком активізації інноваційної діяльності виступає взаємозв'язок між наукою, бізнесом та державою, але аналіз свідчить, що понад 90% обсягу капітальних інвестицій спрямовується не в освіту, науково-технічні розробки, програмне забезпечення, патентування, а в матеріальні активи. В освіту в Україні вкладається інвестицій 0,56% ВВП [4, с. 34].

Проектом державного бюджету України на 2019 р. запроваджується також масштабна підтримка підприємств малого і середнього бізнесу. Так, наприклад, у 2019 р. в Україні буде створений фонд гарантування кредитів, знижуючий вартість позик. Зарубіжний досвід свідчить про широке ви-

користання податкових інструментів активізації інноваційної діяльності і створення інноваційних фондів спеціального призначення, оподаткування прибутку за зниженими ставками, звільнення підприємств малого і середнього бізнесу від податків на прибуток, отриманий від реалізації інноваційних проектів на декілька років, а також використання екстра концесії (фінансування із своєї податкової бази понад 100% своїх інноваційних витрат) і податкового кредиту (фінансування певного відсотку своїх інноваційних витрат із податкових зобов'язань). Так, у Великобританії податкова ставка на прибуток малих і середніх фірм складає 29%, венчурних фірм – 25% (при стандартній ставці в 35%). У США не підлягає оподаткуванню юридична форма ризикового капіталу, у Франції – звільнені від оподаткування венчурні проекти та інше [5, с. 41].

Отже, послідовне перенесення досвіду зарубіжних країн, на погляд автора, може сприяти «великим зрушенням» в економіці України. Цьому в значній мірі буде сприяти і перехід Урядом України на трирічне планування, що конкретизує орієнтири для бізнесу та інвесторів.

Література:

1. Гройсман В. Новий бюджет буде бюджетом розбудови України / В. Гройсман // Урядовий кур'єр. – жовтень 2018. – С. 1-2.
2. Шутенко В. Инновационная экономика в Украине: миссия невыполнима? / В. Шутенко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://economistua.com/innovatsionnaya-ekonomika-v-ukraine-missiya-nevyopolnima>. – Название с экрана.
3. Редзюк Є.В. Глобальний інноваційно-інвестиційний розвиток і місце України в цьому процесі / Є.В. Редзюк // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. – 2017. – № 11. – С. 27-35.
4. Білик В.В. Інноваційно-інвестиційний розвиток України / В.В. Білик // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2016. – Випуск 6-1(06). – С. 32-36.
5. Жнакіна Є.Г. Вплив тіньового сектору економіки на інноваційно-інвестиційний розвиток країни в контексті євроінтеграційних процесів / Є.Г. Жнакіна // Економіка і суспільство. – 2017. – № 8. – С. 39-42.

А.В. Церковна

ст. викладач

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ТРАНСПОРТНУ ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ

Транспортна галузь є найбільш важливою галуззю народного господарства України.

Транспорт сприяє інтеграції України в загальноєвропейську економічну систему, що потребує створення залізничних та автомобільних доріг з центральних частин Західної Європи – в країні СНД, з півночі Західної Європи – в країні Близького Сходу. Транспорт кожного року споживає близько 18% дизельного палива, 6% електроенергії, 10% деревини та 4% чорних металів.

Транспорт істотно впливає на економічне зростання держави, розширення торгівлі та покращення рівня життя населення. Підвищується продуктивність за рахунок скорочення часу доставки товарів або поїздок на робоче місце. Транспорт також впливає на навколишнє середовище, і в основному негативно. Досліджено, що доля транспорту в загальному обсязі валових викидів у атмосферу всіх продуктів виробничої діяльності складає 40%. У тому числі основну частину забруднення (більше 80%) дає автомобільний транспорт.

В структуру транспортної галузі входять:

- транспортна інфраструктура (комплекс нерухомих будівель, споруд, пристроїв, пристроїв і т. д., які призначені для здійснення транспортної діяльності;
- транспортні комунікації;
- транспортні засоби, включаючи транспортні засоби та системи навантаження / розвантаження,
- технічні засоби обслуговування користувачів транспортних засобів (клієнтів) та інформаційних і комп'ютерних систем для управління транспортними процесами та системами управління трафіком;
- персонал, що працює в транспортній галузі.

В цілому всі ці компоненти транспортної галузі можуть бути згруповані в три групи:

- транспортне обладнання;
- люди;
- навколишнє середовище.

Таким чином, розробка та впровадження інноваційних технологій в транспортній галузі України також мають три напрямки:

- інноваційні технології в розвитку транспорту та будування транспортних магістралей;

- впровадження в освітні програми курсів, що освітлюють інноваційні технології в транспортній галузі;
- розробка комплексних заходів, направлених на зменшення забруднення навколишнього довкілля.

Більш детально розглянемо перспективу реалізації цих напрямків в Україні.

Дорожній ремонт та будівництво доріг в Україні є важливими завданнями для реформування транспортної галузі, що дозволить забезпечити комфорт і безпеку мешканцям країни. Очевидно, що модернізація всієї системи стане важелем економічного зростання, буде сприяти появі нових напрямків і раціональному використанню географічних ресурсів країни. Таким чином, необхідність комплексного поєднання інноваційних технологій і європейських практик дорожньої галузі є очевидною перспективою [1].

Іноземні інвестори-будівельники розуміють перспективність ремонту та побудови доріг в Україні, тому презентують українським посадовцям науку в цій сфері.

Так, в серпні цього року італійська компанія Nanoalps представила у Львівській міській раді технологію дорожнього будівництва з використанням нанополімерів (спеціальна кремнієво-полімерна добавка, яку додають у нижній шар дорожнього покриття) для будівництва та ремонту доріг. Основна перевага використання нанополімерів – можливість зменшити товщину дорожнього покриття, оскільки під час прокладання нижнього шару дороги у суміш не потрібно додавати пісок чи щебінь, як це передбачають стандартні технології. Гарантійний термін експлуатації такої дороги – мінімум 10 років. Економія складає 30% коштів на будівництві та ремонті доріг. Успішне впровадження нової технології в регіоні дозволить розширити її використання на території всієї України [2].

Крім того, українським будівельникам шляхів слід використовувати досвід європейських будівельників, які починають впроваджувати такі інноваційні проекти, як використання спеціальних бактерій для самозатягування тріщин на бетонних дорогах, розробка дорожнього покриття у вигляді сонячних батарей, здатних заряджати автомобілі під час руху бездротовим шляхом, застосування світлодіодних нагрівальних елементів для боротьби із заledenінням доріг, створення систем «Розумні дороги» для організації безпілотного дорожнього руху (Smart Roads Infrastructure) та ін. Зокрема, вже сьогодні розробники з Нідерландів у рамках проекту «Розумне шосе» запропонували розмітку доріг, яка світитиметься в темряві. Крім того, до складу фарби входить компонент, що реагує на зміну температури. Якщо вона опускається нижче нуля (а отже, дорога стає слизькою), на ній з'являються символи у вигляді білих сніжинок, які застерігають водіїв про

небезпеку. Також цікавим є досвід двох британських компаній Carbon Trust і Lafarge Tarmac, які провели успішне тестування свого недавнього винаходу – енергозберігаючого дорожнього покриття, яке протягом найближчих 10 років, після завершення трирічного випробувального терміну, дасть економію в дорожньому будівництві понад \$70 млн. Також розроблюються технології, засновані на використанні при будівництві доріг низькотемпературного асфальту. Це дозволить знизити витрати енергії приблизно на 40%, тим самим скоротить шкідливі викиди в атмосферу – такий ефект можна порівняти із зменшенням викидів, які виробляють близько 345 тисяч автомобілів [3].

Якщо аналізувати інноваційні технології в рамках освітніх програм, то вони мають умовно ділитися на три групи: інформаційні, техніко-технологічні та управлінські. Концепція програми підвищення кваліфікації працівників транспортної галузі має бути одним із пріоритетних напрямків розвитку науки, технологій і техніки в Україні. Інформаційні технології мають бути представлені оглядом сучасних платформ і продуктів. Вони дозволяють вибудовувати процес маршрутизації доставки вантажів і пасажирів, формувати технологію доставки, моделювати транспортний потік або транспортну систему, формувати бази даних, підтримувати функції збору оперативної інформації, моніторинг виробничих процесів. Для здійснення можливості занять інноваційними розробками в багатьох областях управління транспортом необхідно мати за основу використання таких технологій, як управління державними інформаційними системами, бездротовий зв'язок, інформаційна платформа для управління транспортом у великих містах і так далі. Крім того, необхідно розвивати техніко-технологічну групу інновацій. В цьому плані найбільший інтерес у практиків викликають аспекти використання телекомунікацій, навігації, контролю витрат палива і економії ресурсів в процесі транспортного обслуговування. Це окремих спектр технологій, які цікаві практикам, але можливості яких не завжди представлені в рекламних матеріалах. Крім того в освітніх курсах та програмах необхідно розглядати передовий досвід використання інновацій іноземних транспортних і логістичних операторів керуючих та організаційних технологій в транспортній галузі.

Щодо інноваційних технологій для зменшення шкідливого впливу на навколишнє середовище, то можна зазначити, що в даний час наголошується про необхідність переходу на екологічні види транспорту, зокрема, електромобілі. Але виявилось, що електромобілі можуть становити ще більшу небезпеку для довкілля, ніж звичайні авто. Про це свідчить нове дослідження, яке оприлюднив Норвезький університет наук і технологій. Співавтор дослідження професор Андерс Хаммер Сторман пояснив, що виробництво

електромобіля завдає більшої шкоди навколишньому середовищу, ніж виготовлення звичайного авто. Під час виробництва електромобілей підприємство викидає вдвічі більше парникових газів, ніж складаючи звичайне авто. Крім цього, окрему небезпеку становить виробництво акумуляторів та електромоторів, оскільки потребує більшої кількості токсичних речовин нікелю, міді та алюмінію, які збільшують ризик окислення ґрунту, виникнення кислотних дощів, смогу, збільшення токсичності екосистеми. Крім того, викиди парникових газів значно збільшуються, якщо для вироблення електроенергії, яка живить електромобіль, використовують не низьковуглецеве вугілля або альтернативне паливо, а звичайне вугілля [4].

Тому необхідно направити зусилля на зменшення шкоди від палива, що використовується в сучасних автомобілях з двигунами внутрішнього згоряння. Нафтопереробним заводам необхідно виробляти менш небезпечне паливо та моторні олії завдяки використанню добавок. Так, відомо, що при введенні молібденових добавок знижується рівень шкідливих речовин у вихлопних газах, знижується тертя і підвищується потужність двигуна. Екологічна присадка з суміші ацетилацетону заліза і ферроцетана знижує вміст оксидів азоту, вуглецю, вуглеводнів. При обробці палива перед подачею його в систему живлення дизеля азотом і сіркою знижується викид твердих часток в атмосферу. Введення неоліна забезпечує зниження викидів СО приблизно на 40%. Жорсткість вимог до захисту навколишнього середовища від забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферу з вихлопними газами, привело до необхідності зниження вмісту фосфору в моторних маслах.

Таким чином, ми можемо зробити висновки, що для ефективного розвитку транспортної галузі необхідно використовувати дійсно інноваційну концепцію розвитку організаційних, управлінських, економічних і проєктних компетенцій у професіоналів в цій галузі. Спеціалісти транспортної галузі повинні розуміти зрозуміти, як впроваджувати нові технології у виробничий процес, попередньо оцінивши ефекти, вартість і тривалість впроваджуваної інновації.

Література:

1. Улахович В. Українські дороги: бути чи не бути інноваційним технологіям? / В. Улахович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ekta.ua>. – Назва з екрана.
2. Родак К. Італійська компанія запропонувала нанотехнологію для будівництва доріг у Львові / К. Родак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zaxid.net/italiyska_kompaniya_zaproponovala_nanotehnologiyu_dlya_budivnitstva_dorig_u_lvovi_n1464433. – Назва з екрана.

3. Шевчук Я.В., Шевчук О.І., Морська Т.В. Використання інноваційних технологій при будівництві автошляхів / Я.В. Шевчук, О.І. Шевчук, Т.В. Морська // Науковий вісник Ужгородського університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua>. – Назва з екрана.
4. Електромобілі шкодять екології більше, ніж звичайні авто [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ipress.ua/news/elektromobili_shkodyat_ekologii_bilshe_nizh_zvychayni_avto_9135.html. – Назва з екрана.

A.V. Zhmai

Lecturer

APPLICATION OF CASE STUDY METHOD FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF MANAGEMENT TRAINING

One of the main tasks of higher education's modernization is to prepare students for continuing education, their orientation towards self-education, the development of motivation for the replenishment of knowledge and the formation of readiness for retraining depending on the needs of the labor market.

In the system of professional training, an important role belongs to the practice. It is an integral part of the educational process in an educational institution and equips students with initial professional experience.

Modern innovative methods of teaching students include distance learning technologies, information and communication technologies, technologies for using gaming methods in training, technologies for solving inventive problems, case technology, modular education technologies and others [1].

Historically, the case study method emerged at the beginning of the 20th century. at the Harvard University School of Business (USA) as a kind of transposition of the technology of training lawyers for training managers established by that time [2].

One of the broadest definitions of the method of specific situations was formulated in 1954 in a classic edition devoted to describing the history and application of the method of specific situations at the Harvard Business School: «This is a teaching method where students and teachers participate in direct discussions on problems or incidents of business. Examples of cases are usually prepared in writing as a reflection of actual business problems, are studied by students, and then they are discussed independently, which provides a basis for joint discussions and discussions in the classroom under the guidance of a teacher. The method of specific situations, therefore, includes specially prepared teaching materials and a special technology for using these materials in the educational process» [3].

Using the case study method in teaching allows you to develop creative, research and communication skills in a group, since this method is based on specific learning situations containing factual material that later requires a student to analyze and solve the lesson. Thus, students work in unison and teamwork allows you to make common decisions.

The main change in society, affecting the situation in the field of education, is the acceleration of the development of society. As a result, the higher school should prepare its graduates for life, about which the school itself knows little. In today's fast-paced world, an increase in the volume of knowledge no longer means an increase in the level of education. The key to the success of the educational system is the competence-based approach, that is, student-centered education. Moreover, the case method is the first and very significant step towards a competence approach in higher education.

Bibliography:

1. Равино А.Р. Метод case study как средство повышения качества подготовки менеджеров / А.Р. Равино [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://elib.belstu.by/handle/123456789/6665>. – Название с экрана.
2. Багирова И.Х., Бурыхин Б.С. Кейс-стади как интерактивный метод в образовании студентов-экономистов в процессе изучения дисциплины «Управление персоналом» / И.Х. Багирова, Б.С. Бурыхин [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://vital.lib.tsu.ru/vital/access/manager/Repository/vtls:000435136>. – Название с экрана.
3. Метод изучения ситуаций (case study) в образовании: его история и применение [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.elitarium.ru/metod_izucheniija_situacijj_case_study_v_obrazovanii_ego_istorija_i_primenenie/. – Название с экрана.

І.О. Залецька

ст. викладач

**РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ СИСТЕМИ
ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНОГО
ПІДПРИЄМСТВА**

Інформаційні системи (ІС) існують з моменту появи суспільства, оскільки на кожній стадії його розвитку існує потреба в управлінні. Метою інформаційної системи є виробництво потрібної для організації інформації, що до ефективного управління всіма її ресурсами, створення інформаційного та технічного середовища для управління її діяльністю.

Інформаційна система (ІС), як система управління, тісно пов'язується, з системами збереження та видачі інформації і з системами, що забезпечують обмін інформацією в процесі управління, охоплюючи сукупність засобів та методів, що дозволяють користувачу збирати, зберігати, передавати і обробляти відібрану інформацію. ІС може існувати і без застосування комп'ютерної техніки – це питання економічної необхідності. В будь-якій інформаційній системі управління вирішуються такі задачі:

- оцінка ситуації (задачі розпізнавання образів);
- перетворення опису ситуації (розрахункові та задачі моделювання);
- прийняття рішень (в тому числі і оптимізаційні).

Автоматизована інформаційна система (АІС) – це взаємозв'язокданих, обладнання, програмних засобів, персоналу, стандартних процедур, які призначені для збору, обробки, розподілу, зберігання, представлення інформації у відповідності з вимогами, які впливають з цілей організації. Сьогодні, у вік інформації, практично кожна інформаційна система використовує комп'ютерні технології.

Інформацію передають організовано (формально) і стихійно (неформально). Так, періодичні звіти за визначеною формою становлять організований зворотний зв'язок, а стихійне поширення чуток – неформальні канали зв'язку між людьми [1, с. 201-203].

Інформаційні системи включають в себе: технічні засоби обробки даних, програмне забезпечення і відповідний персонал. Чотири складові частини утворюють внутрішню інформаційну основу:

- засоби фіксації і збору інформації;
- засоби передачі відповідних даних та повідомлень;
- засоби збереження інформації;
- засоби аналізу, обробки і представлення інформації.

Сучасна інформаційна система в заданій сфері діяльності організації дозволяє забезпечити вирішення таких завдань:

- 1) прямий, своєчасний доступ до інформаційного продукту (точну інформацію про хід виробничого процесу в просторі та часі);
- 2) ефективну координацію внутрішньої діяльності та оперативне розповсюдження різноманітних повідомлень;
- 3) ефективнішу взаємодію із суміжниками по технологічних маршрутах за рахунок використання більш інформованих та наочних засобів відображення та передачі-прийому повідомлень;
- 4) виділення необхідного і неперервного часу на такі високоефективні види діяльності, як аналіз та прийняття рішень за рахунок зменшення часу на здійснення малопродуктивної діяльності;
- 5) використання якісно кращої технології системного аналізу та проєктування оперативного управління на нижній та середніх ланках управління виробництвом [2, с. 38].

Інформаційна система включає компоненти обробки інформації, внутрішні і зовнішні канали передачі. Управлінська внутрішня інформаційна система представляє собою сукупність інформаційних процесів для задоволення потреб в інформації на різних рівнях прийняття рішень. Для сучасних умов характерне застосування високоефективних внутрішньофірмових систем інформації, що ґрунтуються на використанні найновіших інформаційних технологій, зокрема єдиної локальної комп'ютерної мережі.

Автоматизована обробка інформації залишається важливим фактором підвищення ефективності діяльності будь-якої організації. Важливу роль у використанні інформації відіграють способи її реєстрації, обробки, нагромадження і передачі; систематизоване збереження інформації і її видача в потрібній формі; виробництво нової числової, графічної та іншої інформації.

Сучасні великі організації ефективно впроваджують комбіновані інформаційні системи. Управлінські інформаційні системи послідовно реалізують принципи єдності виробничого та інформаційного процесу, що спрямований на отримання науково-технічної, планової, контрольної, облікової і аналітичної інформації.

Підвищення ефективності використання інформаційних систем досягається шляхом наскрізної структури і сумісності інформаційних систем, які дозволяють усунути дублювання і забезпечують багатократне використання інформації, встановлюють визначені інтеграційні зв'язки, обмежу-

ють кількість показників, зменшують обсяг інформаційних потоків, підвищують рівень використання інформації. Інформаційна система повинна підтримувати такі функції, як надання інформації (наприклад, потрібної користувачам для вирішення науково-виробничих задач) та створення найзручніших умов для її поширення (наприклад, проведення адміністративно-організаційних, науково-дослідних і виробничих заходів, які забезпечують її ефективне розповсюдження) [3, с. 35-36].

Сучасна інформаційна система в заданій сфері діяльності організації дозволяє забезпечити вирішення таких завдань:

- 1) прямий, своєчасний доступ до інформаційного продукту;
- 2) ефективну координацію внутрішньої діяльності;
- 3) ефективнішу взаємодію із суміжниками;
- 4) виділення необхідного і неперервного часу на такі види діяльності, як аналіз та прийняття рішень;
- 5) використання якісно кращої технології системного [3, с. 38].

Проблеми впровадження ефективних інформаційних систем в організаціях у нашій країні пояснюються наступними причинами:

- важке економічне становище;
- погане фінансування науки та освіти;
- устарілі розробки інформаційних систем.

Визначення виду і обсягів конкретної інформації, необхідної для потреб керівництва організацією, – надзвичайно складне завдання, і його вирішення залежить від досвіду і функцій керівників, а також від їх повноважень у прийнятті управлінських рішень.

Також становище погіршує проблема невідповідності більшості працівників до роботи в галузі інформаційних технологій тому фірми-розробники технічного і програмного забезпечення спрощують можливості роботи з інформаційними технологіями [4, с. 115-116].

У типовій компанії є три головні інформаційні системи:

- основою фінансової системи є готівка компанії;
- кадрова система займається інформацією про людей;
- інформаційна система матеріального забезпечення використовується для даних, що відбивають надходження сировини й товарів у компанію [5, с. 154-157].

На сучасному підприємстві використовуються різні інформаційні системи:

- інформаційно-аналітичні системи забезпечують збереження і пошук інформації;
- інформаційно-довідкові, або моніторингові, системи здійснюють розрахунки, що дають змогу керівнику контролювати стан справ;

– інформаційно-консультативні системи відповідають на запитання, що потребують аналізу – від найпростішої арифметики до надскладних математичних моделей.

Відповідно до Указу Президента України «Про державну політику інформатизації України» (травень 1993 р.) розроблено Концепцію державної політики інформатизації й Основні напрями Національної програми інформатизації.

У Концепції інформатизація трактується як процес оволодіння суспільством сучасними засобами інформатики й системного аналізу [7].

У науковій літературі є різні концепції інформації. Сучасні розробки з теорії інформації належать таким відомим ученим, як Н. Віннер, А. Колмогоров, К. Шеннон, В. Глушков, Р. Абдеев та ін. На думку деяких дослідників цієї проблеми, закони організації та розвитку соціально-економічних систем зумовлені законами інформації. Аналіз таких понять, як порядок, хаос, організація, стихійність, управління, самоорганізація доцільно здійснювати з позицій виявлення специфіки їхніх взаємозв'язків і взаємодії, контролю з боку людини. Мірою будь-яких змін в організаційно-виробничій системі – виникнення нової структурно-функціональної впорядкованості чи наростання структурно-функціональної хаотичності – є інформація [5, с. 186-187].

Література:

1. Сорока П. Інформаційний менеджмент: навч. посібник для дистанц. навч. для студ. вищих навч. закл. / П. Сорока. – К.: Університет «Україна», 2008. – 535 с.
2. Гордієнко І. Інформаційні системи і технології в менеджменті: Навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни / І. Гордієнко. – 2-е вид., перероблене і доп. – К.: КНЕУ, 2003. – 259 с.
3. Гужва В., Постевой А. Інформаційні системи в міжнародному бізнесі: Навч. посіб. / В. Гужва, А. Постевой. – К.: КНЕУ, 2004. – 163 с.
4. Маслов В.П. Інформаційні системи і технології в економіці: Посібник для студ. вузів / В.П. Маслов. – К.: Слово, 2005. – 263 с.
5. Скібіцька Л.І., Скібіцький О.М. Менеджмент: Навч. посіб. для вищих навч. закладів / Л.І. Скібіцька, О.М. Скібіцький. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 415 с.
6. Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 р. № 75/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27-28. – Ст.182.

Л.М. Ивашко

к.э.н., доц.

РОЛЬ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В ПОВЫШЕНИИ КОНКУРЕНТНОГО ПРЕИМУЩЕСТВА СТРАНЫ В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Целью настоящего доклада является рассмотрение необходимости развития и повышения качества высшего образования для обеспечения конкурентоспособности страны в условиях экономической глобализации.

В современном мире, идущем по пути глобализации, способность адаптироваться к условиям международной конкуренции становится важнейшим фактором успешного и устойчивого развития каждой страны. Так, выступая в январе 2017 г. на Всемирном экономическом форуме в Давосе, премьер-министра Великобритании Тереза Мэй заявила о том, что Brexit стоит воспринимать как стремление ее страны к большей степени глобализации, нежели это возможно в ЕС [1]. При этом основное конкурентное преимущество любой страны связано с ее человеческим потенциалом, во многом определяющимся образованием. Именно в сфере образования находится ключ к обеспечению экономического роста любой страны.

Так, для эффективного функционирования постиндустриального общества необходим не менее, чем 20% уровень работников с высшим образованием, а для общества с «умной экономикой» – не менее 60% [2, 3]. Более того, в соответствии с Всеобщей декларацией прав человека ООН, каждая страна в XXI веке должна обеспечить 88,6% уровень высшего образования населения [4].

Поскольку решить указанные выше проблемы по развитию высшего образования с использованием традиционных технологий обучения практически невозможно (этого не выдержат бюджеты даже самых благополучных стран), в мире на базе заочного обучения получило развитие более экономичное дистанционное обучение с широким использованием информационно-коммуникационных технологий [5]. Следует подчеркнуть, что к настоящему времени все развитые страны мира, включая США, исторически прошли или проходят аналогичные этапы развития такого обучения, но с несколько сдвинутыми сроками их реализации.

Для повышения конкурентоспособности страны имеет значение не только уровень работников с высшим образованием, но и качество образования, особенно в таких дисциплинах, как экономическая кибернетика.

Поэтому нами в дополнение к системе тестирования предложена методология оценивания компетенций, сформированных в процессе онлайн-вой работы студентов, на основе процессного подхода и риск-ориентиро-

ванного мышления, являющихся основой системы качества ISO 9001:2015 [5, 6].

Для повышения эффективности формирования компетенций студентов, изучающих точные науки, нами предложено также использовать передовую технология геймификации. Она заключается в применении подходов, характерных для компьютерных игр, но не развлекательных, а в виде деловых игр, бизнес-игр и бизнес-симуляций.

В качестве примера нами была разработана бизнес-симуляция, которая позволяет студентам по специальности экономическая кибернетика раскрыть феномен профессора Макса Базермана по крупному выигрышу в аукционах по предложенному им алгоритму [7]. Так, профессором Базерманом было специально изменено правило (алгоритм) проведения аукционов. В него было введено одно, казалось бы, простое дополнительное условие: что платить проводящему аукцион должен не только выигравший его, но и следующий за ним по биту участник. Как показал опыт проведения таких аукционов в аудиториях не только магистров, но и опытных бизнесменов, введение этого нового правила позволял профессору получать десятикратный выигрыш. И только хорошее знание законов экономической кибернетики и анализа разработанной нами бизнес-симуляции позволяло студентам, сравнивая возможные затраты участников и резко возрастающий доход проводящего аукцион, прийти к правильному выводу: в алгоритм проведения аукциона профессором введена дополнительная положительная обратная связь, ускоряющая процесс увеличения дохода проводящего такой аукцион из-за, казалось бы, незначительных увеличений сумм битов каждого участника аукциона. Тем самым у студентов при работе с этой бизнес-моделью формировалась важнейшая компетенция, связанная с ролью положительных обратных связей в бизнес-процессах [7].

Литература:

1. Тереза Мэй видит Британию среди мировых экономических лидеров после Brexit [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://112.ua/mir/tereza-mey-vidit-britaniyu-sredi-mirovyh-ekonomicheskikh-liderov-posle-brex-366267.html>. – Назва з екрана.
2. Карпенко М.П. Развитие отрасли образования на основе высоких технологий [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.muh.ru. – Назва з екрана.
3. Карпенко М.П. Качество высшего образования / Под ред. М.П. Карпенко. – М.: Изд-во СГУ, 2012. – 291 с.
4. Всеобщая декларация прав человека [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr. – Название с экрана.

5. Диордица С.Г., Торопцов В.С., Ивашко Л.М. Инновационные информационно-коммуникационные технологии обеспечения качества высшего экономического образования: Монография / С.Г. Диордица, В.С. Торопцов, Л.М. Ивашко. – Одесса: Атлант, 2012. – 230 с.
6. Система менеджмента качества [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://etr-spektr.com.ua/iso-9001-quality-management-system-sistema-menedzhmenta-kachestva.html>. – Название с экрана.
7. Ивашко Л.М., Торопцов В.С. Эффективное использование геймификации в образовании и бизнесе / Л.М. Ивашко, В.С. Торопцов // Вісник Хмельницького національного університету: Економічні науки. – 2016. – №4, Том 2 (238). – С. 107-112.

В.Н. Любога

к.ф-м.н., доц.

БИВАЛЕНТНЫЕ МЕТОДЫ ЗАДАЧ МАТЕМАТИЧЕСКОГО ПРОГРАММИРОВАНИЯ

Задачи целочисленного программирования являются математическими моделями при изучении проблем в экономике, технике, медицине и т.д. Специфика применяемых технических средств сказывается на методике решения задач. Метод назначения единиц, рассматриваемый здесь, состоит в следующем: состояние системы (задачи) описывается вектор столбцом

$\mathbf{b} - \mathbf{k1}*\mathbf{a1} - \mathbf{k2}*\mathbf{a2} - \mathbf{k3}*\mathbf{a3}$, где $\mathbf{a1}, \mathbf{a2}, \mathbf{a3}$ – столбцы при переменных, $\mathbf{k1}, \mathbf{k2}, \mathbf{k3}$ – целые числа, \mathbf{b} – столбец свободных членов. На каждом шаге процесса могут быть использованы следующие управления: 1) ничего не меняем – конец вычислений, 2) значение переменной $x1$ увеличиваем на 1, 3) значение $x2$ увеличиваем на 1 ... 8) значения переменных $x1, x2, x3$ увеличиваем на 1.

На каждом шаге процесса выбирается только одно управление: то, при котором функция возрастает больше всего (или убывает меньше всего) [2].

Это, естественно, эвристический подход и потому метод может не приводить к глобальному максимуму. Но, выбирая некоторые допустимые решения, из получающихся в ходе решения можно возобновить процесс и получить новое решение.

Постановка задачи

$$f = x1 - 3*x2 + 3*x3 \rightarrow \max$$

$$2*x1 + x2 - x3 \leq 4,$$

$$4*x1 - 3*x2 \leq 2,$$

$$-3*x1 + 2*x2 + x3 \leq 3,$$

$x1, x2, x3$ – целые.

ПРОГРАММА «МНЕ»
Метод назначения единиц

```
domains n = integer
predicates oc(n) f(n, n, n, n)
clauses oc(1).oc(0).
f(X1,X2,X3, F): - oc(X1),oc(X2),oc(X3),
R1= 2*X1 + X2 - X3, R1 <= /*4*/ /* 5 */ /*6*/ /*7*/ /*5*/ 3,
R2= 4*X1 - 3*X2, R2 <= /*2*/ /* 2 */ /*2*/ /*2*/ /*1*/ 0,
R3= - 3*X1 + 2*X2 + X3, R3 <= /*3*/ /* 2 */ /*1*/ /*0*/ /*0*/ 0,
F= X1 - 3*X2 +3*X3.
goal f(X1,X2,X3, Rez).
/* X1=1, X2=1, X3=1, Rez=1
X1=1, X2=1, X3=0, Rez=-2
X1=0, X2=1, X3=1, Rez=0
X1=0, X2=1, X3=0, Rez=-3
X1=0, X2=0, X3=1, Rez=3 1 шаг, X3=1
X1=0, X2=0, X3=0, Rez=0
6 Solutions */
/* X1=1, X2=1, X3=1, Rez=1
X1=1, X2=1, X3=0, Rez=-2
X1=0, X2=1, X3=0, Rez=-3
X1=0, X2=0, X3=1, Rez=3 2 шаг, X3 =1
X1=0, X2=0, X3=0, Rez=0
5 Solutions */
/* X1=1, X2=1, X3=1, Rez=1
X1=1, X2=1, X3=0, Rez=-2
X1=0, X2=0, X3=1, Rez=3 3 шаг, X3=1
X1=0, X2=0, X3=0, Rez=0
4 Solutions */
/* X1=1, X2=1, X3=1, Rez=1 4 шаг, X1=1,X2=1,X3=1
X1=1, X2=1, X3=0, Rez=-2
X1=0, X2=0, X3=0, Rez=0
3 Solutions */
/* X1=1, X2=1, X3=1, Rez=1 5 шаг, X1=1,X2=1,X3=1
X1=1, X2=1, X3=0, Rez=-2
X1=0, X2=0, X3=0, Rez=0
3 Solutions */
/* X1=0, X2=0, X3=0, Rez=0 6 шаг – конец расчетов.
1 Solution
Вывод: X1=2, X2=2, X3 =5, F= 3+3+3+1+1=11.
```

Это оптимальное решение рассматриваемой задачи линейного целочисленного программирования [1].

К бивалентным методам относится и декларативно-процедурный подход, рассмотренный нами в статье [4, с. 161]. Это не приближенный метод.

Вычислительная сложность метода существенно зависит от задания верхних и нижних оценок, которые могут принять переменные в оптимальном решении задачи. На вопросе получения таких оценок мы здесь не останавливаемся. Приведем программу решения рассмотренной выше экстремальной задачи. Эта программа дает больше: мы получим всевозможные решения, а значит и решение на котором функция достигает максимума [3].

ПРОГРАММА «ДПП»

Декларативно – процедурный подход

domains n=integer m=n*

predicates nondeterm f(m, n)

nondeterm x(n,n, n)

clauses x(A,B,A):-A<=B.

x(A,B,X):-A<B,NA=A+1,x(NA,B,X).

f([X1,X2,X3],Res):- x(0,3,X1),x(0,6,X2),x(0,12,X3),

2*X1+ X2- X3<=4,

4*X1- 3*X2 <=2,

-3*X1+ 2*X2+ X3<=3,

Res=X1 -3*X2+ 3*X3.

goal f([X1,X2,X3],Res).

/* X1=0, X2=0, X3=0, Res=0

X1=0, X2=0, X3=1, Res=3

X1=0, X2=0, X3=2, Res=6

X1=0, X2=0, X3=3, Res=9

X1=0, X2=1, X3=0, Res=-3

X1=0, X2=1, X3=1, Res=0

X1=1, X2=1, X3=0, Res=-2

X1=1, X2=1, X3=1, Res=1

X1=1, X2=1, X3=2, Res=4

X1=1, X2=1, X3=3, Res=7

X1=1, X2=1, X3=4, Res=10

X1=1, X2=2, X3=0, Res=-5

X1=1, X2=2, X3=1, Res=-2

X1=1, X2=2, X3=2, Res=1

X1=2, X2=2, X3=2, Res=2

X1=2, X2=2, X3=3, Res=5
 X1=2, X2=2, X3=4, Res=8
 X1=2, X2=2, X3=5, Res=11
 X1=2, X2=3, X3=3, Res=2
 19 Solutions */

Замечания к программе:

Предикат $x(n,n,n)$ задает промежуток изменения переменной [4, с. 161]. Всего получено 19 решений. Максимум достигается при $X1=2, X2=2, X3=5$ и равен $R=11$, минимум достигается при $X1=1, X2=2, X3=0$ и равен $R=-5$.

Разумеется, если число решений велико, а нам необходимо найти только максимум функции, то необходимо использовать специальную тактику: прерывание вычислений с поправкой цели. Мы продемонстрируем это увеличив в 10 раз коэффициенты свободных членов задачи. Разделив полученные результаты на 10 мы получим оптимальное решение уже нецелочисленной задачи с точностью до 0.1.

Приведем постановку и текст соответствующей программы.

Задача $F = X1 - 3 * X2 + 3 * X3 \rightarrow \max$

$2 * X1 + X2 - X3 \leq 4,$

$4 * X1 - 3 * X2 \leq 2,$

$-3 * X1 + 2 * X2 + X3 \leq 3,$

$X1 \geq 0, X2 \geq 0, X3 \geq 0.$

ПРОГРАММА ДПП

domains n=integer m=n*

predicates nondeterm f(m, n)

nondeterm x(n,n, n)

clauses x(A,B,A):-A<=B.

x(A,B,X):-A<B,NA=A+1,x(NA,B,X).

f([X1,X2,X3],Res):- x(0,30,X1),x(0,60,X2),x(0,120,X3),

$2 * X1 + X2 - X3 \leq 40,$

$4 * X1 - 3 * X2 \leq 20,$

$-3 * X1 + 2 * X2 + X3 \leq 30,$

$Res = X1 - 3 * X2 + 3 * X3.$

goal% f([X1,X2,X3],Res).

/* X1=0, X2=0, X3=25, Res=75 */

% f([X1,X2,X3],Res),Res>=75.

/* X1=1, X2=0, X3=33, Res=100*/

% f([X1,X2,X3],Res),Res>=100.

/* X1=4, X2=0, X3=39, Res=121 */

% f([X1,X2,X3],Res),Res>=121.
/*X1=5, X2=0, X3=45, Res=140 */

f([X1,X2,X3],Res),Res>=140.
/*X1=5, X2=0, X3=45, Res=140

1 Solution */

Получаем решение **X1=5/10=0.5, X2=0,**
X3=45/10=4.5 f=14.

Это соответствует оптимальному решению задачи линейного программирования [1].

Литература:

1. Сигал И.Х., Иванова А.П. Введение в прикладное дискретное программирование / И.Х. Сигал, А.П. Иванова. – М.: Физматлит, 2007. – 304 с.
2. Адаменко А.Н., Кучуков А.М. Логическое программирование и Visual Prolog / А.Н. Адаменко, А.М. Кучуков. – С.-Пб.: «БХВ-Петербург», 2003. – 992 с.
3. Любота В.Н. Об экономических задачах, решаемых методом назначения единиц. Оптимизация управления, информационные системы и компьютерные технологии / В.Н. Любота, Т.П. Яценко // Труды, Украинская академия экономической кибернетики, Южный научный центр. – 1999. – Вып. 1. – Ч. 1. – С. 154–159.
4. Любота В.Н. Декларативно-процедурный подход к решению задач математического программирования / В.Н. Любота // Право, економіка та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Одеса: Фенікс, 2018. – С. 161–165.

О.С. Максимов

ст. викладач

АНАЛІЗ ВИРОБНИЧИХ ПРОЦЕСІВ ЯК ІНФОРМАЦІЙНА ОСНОВА ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Проблема вдосконалення інформаційного забезпечення діяльності нині має найважливіше значення для будь-якого господарюючого суб'єкта, що функціонує в умовах ринкового середовища.

Інформація приймає ґрунтовані і ефективні рішення. Вона дозволяє управляти. Але і інформацією треба управляти.

Удосконалення організації інформаційного забезпечення концепції управління підприємством пов'язане з використанням обчислюваль-

ної техніки і інформаційних систем, створених на концепції баз даних. Максимальний результат цих ресурсів дають при застосуванні їх в автоматизованих системах управління [2].

Різні інформаційно-технічні нововведення слід сприймати як засіб скорочення і здешевлення апарату управління. Зрештою роль інформації в організаційному управлінні фірмою постійно зростає, що пов'язано зі змінами соціально-економічного характеру, появою новітніх досягнень в області техніки і технологій, результатами наукових досліджень [1].

Основне питання, рішення якого сьогодні вимагає функціонування підприємств в умовах цифрової трансформації бізнесу, необхідно виділити проблему формування ефективної системи управління з урахуванням динамічного зовнішнього і внутрішнього середовища.

Сучасне виробництво є складним процесом перетворення сировини, матеріалів, напівфабрикатів і інших предметів праці в готову продукцію, що задовольняє потребам суспільства.

Бухгалтерську податкову обліково-аналітичну систему слід визначати як систему виміру, накопичення, узагальнення, підготовки і представлення інформації для визначення податкової бази по податках і зборах, податкового планування і податкового аналізу [4].

Функціонування будь-якого підприємства можна представити, як набір бізнес-процесів, що протікають усередині організації, від ефективності побудови яких, залежить подальший розвиток підприємства. Будь-який процес можна визначити, як деяку черговість потоків роботи об'єкту, що призводять до досягнення певного результату.

Один з підходів до визначення бізнес-процесів в організації – це метод ланцюжка цінностей, запропонований М. Портером і В. Миллером: «Суть, визначувана через точки входу і виходу, інтерфейси і організаційні пристрої, що частково включають облаштування споживача послуг (товарів в яких відбувається нарощування вартості вироблюваної послуги / товару)» [1].

Для впровадження нових інструментів і методів аналізу нами був **запропонований бізнес-процесний підхід** до аналізу функціонування підприємства, який використовує метод виділення взаємодіючих бізнес-процесів для глибокого розуміння специфіки роботи конкретного підприємства будь-якої галузі господарювання. Основною ідеєю цього підходу є перехід від аналізу роботи підприємства на основі фактично виконаних і документованих функцій, до аналізу на основі бізнес-процесів в цілому і бізнес-функцій зокрема. Тобто, усю роботу підприємства, можна розділити на технологічно послідовні роботи і їх елементи – бізнес-процеси. ***При цьому бізнес-процес розглядається як сукупність послідовно виконуваних, логічно пов'язаних завдань (Activity), наці-***

лених на кінцевий бізнес-результат, з оптимальним використанням ресурсів, необхідних для його досягнення.

Для проведення цього аналізу необхідно дати визначення мінімальної одиниці бізнес-процеса – «завдання бізнес-процеса».

«Завдання бізнес-процеса» – деякий конкретний функціональний блок у рамках даної бізнес-системи, що виконує основні виробничі дії бізнес-процеса і складається з бізнес-операцій.

«Бізнес-операція» – складова частина завдання, служить платформою інтеграції і виконання бізнес-функцій.

«Бізнес-функція» – мінімальна величина, що відповідає за зміну станів бізнес-об'єкту в часі.

Виконання бізнес-процеса виконується за допомогою «Екземпляра бізнес-процеса», тобто виконання шаблону бізнес-процеса для конкретного клієнта підприємства.

Таким чином, для повноцінного економічного аналізу із застосуванням бізнес-процесного підходу необхідно: Виділити основні бізнес-процеси, використовуючи «продуктовий підхід», тобто, виходячи з результатів процесів (товарів і послуг, які робить підприємство) [3]; Оформити «бізнес-процесну карту» для вибраних процесів; На підставі «бізнес-процесної карти» сформувати список бізнес-завдань; Виконати аналіз бізнес-завдань, розділити їх на складові елементи (бізнес-операції); Виконати аналіз бізнес-операцій, розділити їх на складові елементи (бізнес-функції);

- Розробити систему показників для аналізу бізнес-функцій;
- Провести економічний аналіз бізнес-функцій у взаємозв'язку з усіма елементами бізнес-процесів в яких вони беруть участь;
- Виконати комплексний аналіз роботи підприємства на базі бізнес-процесного підходу.

Література:

1. Мильнер Б.З. Теория організації: підручник / Б.З. Мильнер. – 7-е видавництво перераб. і доп. – К.: Инфра-М, 2016. – 864 с.
2. Грибов В.Д. Менеджмент: Уч. пособие / В.Д. Грибов. – М.: КНОРУС, 2017. – 280 с.
3. Ендовицкий Д.А., Лысенко Д.В., Шмеров В.Т. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности / Д.А. Ендовицкий, Д.В. Лысенко, В.Т. Шмеров. – М.: Велби, Проспект, 2016. – 360 с.
4. Измерение результативности компании : пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. – 220 с.
5. Грибов В.Д. Менеджмент: Учеб. пособие / В.Д. Грибов. – М.: КНОРУС, 2007. – 280 с.

Підсекція

РОЗВИТОК ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

М.М. Гоголь

к.е.н., доц.

В.С. Ніценко

д.е.н., доц.

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ І ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В УКРАЇНІ

Бухгалтерський облік в економіці кожного підприємства і країни в цілому відіграє роль індикатора загальної діяльності, що пов'язано із його безпосередньою співпрацею виокремлено з кожним осередком функціонуючої системи підприємства чи країни. Загалом можна відмітити, що призначення бухгалтерського обліку відповідно до законодавства України: спостереження, вимірювання та реєстрація фактів господарської діяльності [1]. Мається на увазі, господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів, а також з метою одержання прибутку. Процес ведення обліку на підприємстві є безперервним, що надає інформацію про стан господарської діяльності користувачам від початку існування підприємства і до його ліквідації.

Традиційно бухгалтерський облік вважається інформаційною системою, яка формується на макрорівні держави. Проте дана система не є автономною, вона виступає складовою частиною системи менеджменту й виступає генератором системи управління. Відповідно до цього завданнями науки і практики доцільно вважати створення і використання в Україні такої моделі бухгалтерського обліку яка не лише відображала б певні господарські і фінансові події на підприємстві, а давала відповіді на причини їх виникнення і наслідки їх існування.

Бухгалтерський облік у сучасному розвитку економіки України, на нашу думку, слід розглядати, як процес ідентифікації релевантної фінансової та не фінансової інформації, її вимірювання та передачу користувачам, що дозволяє їм формувати обґрунтовані судження і приймати рішення, раціональні у своїй побудові.

Сучасна система бухгалтерського обліку функціонує з метою надання суб'єктам запиту необхідної інформації для прийняття управлінських рішень, що правильним векторним направленням.

Вище зазначене вказує на необхідність розуміння суттєвості бухгалтерського обліку при прийнятті рішень на усіх рівнях системи управління підприємством чи державою. На сьогодні, в нашій країні настав той час коли не можна виокремлювати облік і менеджмент, як окремі наукові течії, вони є взаємозалежними і доповнюють одна одну.

Велике значення у розвитку бухгалтерського обліку надається реформації у формуванні і поданні фінансової звітності підприємства. Дійсно дана звітність є фінальним етапом облікових операцій і основним інформаційним джерелом для користувачів, тому її коректність, зрозумілість, правдивість, доцільність, системність, тощо є обов'язковими складовими, які мають змінюватись у відповідності із змінами облікової політики підприємства чи країни в цілому.

Направленість України на європейський курс розвитку вимагає від бухгалтерського обліку постійних інновацій, котрі починаються із змін на законодавчому рівні, так саме цим обумовлена ухвала нового Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень» від 05 жовтня 2017 р. [2].

Відповідно даного Закону для більшого розуміння взаємного зв'язку бухгалтерського обліку і системи управління (менеджменту) підприємства їх «поєднуючим мостом» стала саме фінансова звітність, яку реформували відповідно із урахуванням вимог як бухгалтерського обліку, так і менеджменту. Для їх аббревіатурного розуміння було введено, відредаговано і узгальнено наступні визначення, вони зазначені у табл. 1.

Підводячи підсумки варто відмітити, що на сучасному етапі розвитку економіки України відбуваються постійні зміни у системі ведення бухгалтерського обліку і формування та подання фінансової звітності дані зміни є досить трудомісткими, як у теоретичному так і практичному аспектах, що викликає постійні колапси у реалізації даних процесів. Проте такі зміни є дійсно необхідними для розвитку нашої країни тільки необхідно було б забезпечити їх реалізацію починаючи із нижчих рівнів, потім середніх і вищих та впродовж усього процесу здійснення змін.

Література:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні [Електронний ресурс]: Закон України № 996-XIV від 16.07.1999 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>. – Назва з екрана.
2. Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень» [Електронний ресурс]: Закон України № 2164-VIII від 05.10.2017 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2164-19>. – Назва з екрана.

Таблиця 1

**Деякі зміни у трактуванні понять згідно Закону України
«Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський
облік і фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення
деяких положень» [2]**

Визначення	Пояснення
консолідована фінансова звітність	фінансова звітність підприємства, яке здійснює контроль та підприємств, які ним контролюються, як єдиної економічної одиниці
національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку	нормативно-правовий акт, яким визначаються принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності підприємствами (крім підприємств, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності та національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку в державному секторі), розроблений на основі міжнародних стандартів фінансової звітності і законодавства Європейського Союзу у сфері бухгалтерського обліку та затверджений центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері бухгалтерського обліку
облікова політика	сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності
фінансова звітність	звітність, що містить інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства
витрати	зменшення економічних вигод у вигляді зменшення активів або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками)
доходи	збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, яке призводить до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників)

звіт про управління	документ, що містить фінансову та не фінансову інформацію, яка характеризує стан і перспективи розвитку підприємства та розкриває основні ризики і невизначеності його діяльності
національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі	нормативно-правовий акт, яким визначаються принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності для розпорядників бюджетних коштів, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, та фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, розроблений на основі міжнародних стандартів бухгалтерського обліку для державного сектору та затверджений центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері бухгалтерського обліку
підприємства, що становлять суспільний інтерес	підприємства-емітенти цінних паперів, цінні папери яких допущені до біржових торгів, банки, страховики, недержавні пенсійні фонди, інші фінансові установи (крім інших фінансових установ та недержавних пенсійних фондів, що належать до мікропідприємств та малих підприємств) та підприємства, які відповідно до цього Закону належать до великих підприємств
таксономія фінансової звітності	склад статей і показників фінансової звітності та її елементів, які підлягають розкриттю. Таксономія фінансової звітності затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері бухгалтерського обліку
власний капітал	різниця між активами і зобов'язаннями підприємства
чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	дохід, що визначається шляхом вирахування з доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг (у тому числі платежів від оренди об'єктів інвестиційної нерухомості) наданих знижок, вартості повернутих раніше проданих товарів, доходів, що за договорами належать комітентам (принципалам тощо), та податків і зборів

Д.О. Гузь
к.е.н., доц.
Г.В. Буслаєва
ст. викладач

СПЕЦИФІЧНІ АСПЕКТИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

З кожним роком обсяги наданих послуг суб'єктами туристичної діяльності зростають. Діяльність туристичних підприємств характеризується певними особливостями, спричиненими специфікою туристичних послуг. Як наслідок, організація бухгалтерського обліку туристичної діяльності повинна їх враховувати та достовірно відображати.

Питання організації бухгалтерського обліку туристичної діяльності вивчали такі науковці, як: З.А. Балченко [1], Н.О. Гура, О.В. Зінкевич, С.О. Левицька, І.П. Нагавичко, О.Б. Немкович та інші [2; 3]. В роботах зазначених вчених розглядалися наступні аспекти:

- облік витрат на виробництво туристичного продукту;
- облік доходів від реалізації туристичних послуг;
- документальне оформлення туристичних послуг;
- облік діяльності туроператора;
- облік діяльності турагента;
- облік діяльності з надання туристичних послуг.

Однак, в сучасних умовах ряд проблем обліку туристичної діяльності залишаються не вирішеними.

Метою діяльності підприємств туристичної сфери є продаж послуг туристам, відповідно до встановлених самим підприємством цін. Туроператор, під час формування туристичного продукту, включає до його складу певний комплекс туристичних послуг, за допомогою підписання договорів з різними контрагентами.

Існують наступні види туристичного продукту, які надаються туроператорами [1]:

- (1) власні послуги туроператора;
- (2) послуги інших суб'єктів господарювання;
- (3) комбінований туристичний продукт, який складається з послуг попередніх двох видів.

Синтетичний облік у суб'єктів туристичної діяльності представлений за такими ознаками: в залежності від суб'єкта туристичної діяльності (туроператори та турагенти) та від виду туризму (внутрішній, в'їзний та виїзний туризм), який обліковується.

Бухгалтерський облік турагентів відрізняється від обліку туроператорів. Основна відмінність полягає в тому, що доходом турагента є тільки сума комісійної винагороди.

Важливим питанням обліку туристичних послуг є оподаткування кожного виду туризму. Зокрема, є відмінність в частині оподаткування ПДВ між діяльністю туроператорів, які надають повний комплект послуг, і тими туроператорами та турагентами, які тільки організують тури. В першому випадку – об'єктом оподаткування є вся вартість турпродукту, а в другому – винагорода туроператора чи турагента.

Існує два погляди щодо дати визнання доходу туристичного підприємства в бухгалтерському обліку. Згідно з першим – дохід виникає на дату надходження коштів на поточний рахунок або до каси в оплату туристичного продукту. Частіше використовується на практиці другий підхід, згідно з яким дохід визнається тільки датою закінчення туру [3].

Облік витрат ведеться згідно з П(С)БО 16 «Витрати» [4]: невеликі туристичні підприємства можуть вести облік тільки на рахунку «Виробництво» і не використовувати рахунки «Адміністративні витрати» та «Витрати на збут», або, лише на рахунках класу 8 «Витрати за елементами».

Серед витрат туристичної діяльності незначне місце посідають матеріальні витрати та витрати на амортизацію, особливо це стосується діяльності турагентів.

В цілому, туристична діяльність здійснюється на підставі різних видів договорів: на туристичне обслуговування, купівлі-продажу, поставки (надання послуг), агентських договорів, комісії, доручення, договорів страхування.

Основні первинні документи в туристичній діяльності – це ваучер, страхових поліс, договір, заява, рахунок, платіжне доручення та інші супроводжуючі документи [2].

Також важливою складовою обліку туристичної діяльності є вибір форми обліку – при цьому туроператор обирає між журнальною, автоматизованою чи спрощеною, а турагент веде спрощену форму обліку.

Узагальнюючи проведене дослідження, необхідно наголосити, що особливості туристичної діяльності мають відображатись в наказі про облікову політику. Від організації облікового процесу залежить контроль та аналіз туристичної діяльності.

Література:

1. Балченко З.А. Бухгалтерський облік в туризмі і готелях України: навч. посіб. / З.А. Балченко. – К.: КУТЕП, 2006. – 232 с.
2. Бухгалтерський облік в галузях народного господарства: навч. посіб. / Зінкевич О.В., Левицька С.О., Нагавичко І.П., Немкович О.Б. – Рівне: НУВГП, 2006. – 268 с.

3. Гура Н.О. Облік видів економічної діяльності: підручник / Н.О. Гура. – К.: ЦУЛ, 2010. – 392 с.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства фінансів України № 318 від 31.12.1999 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>. – Назва з екрана.

Н.Л. Кусик

к.е.н., доц.

С.В. Багдіян

ст. викладач

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Сфера вищої освіти в Україні практично повністю залежить від державного (бюджетного) фінансування. Цього фінансування вкрай не вистачає для ефективного функціонування закладів вищої освіти (ЗВО) та їх нормальної взаємодії з іншими сферами національної економіки, які працюють по ринковим законам. Залучення інших джерел фінансування у сферу вищої освіти є доволі проблематичним та стримується як причинами правового характеру (недостатня законодавча база, відсутність реального досвіду використання договірних відносин та ін.), так й причинами економічного характеру (відсутність дієвих механізмів залучення коштів приватних інвесторів, незрозумілість та непрозорість інструментів взаємодії державних партнерів з приватними та ін.).

В Україні в 2010 р. було прийнято Закон України «Про державно-приватне партнерство», який визначає організаційно-правові засади взаємодії державних партнерів з приватними партнерами та основні принципи державно-приватного партнерства (ДПП) на договірній основі [1]. Відповідно до цього Закону, до сфер застосування ДПП відносяться, наприклад, виробництво, транспортування і постачання тепла та розподіл і постачання природного газу; охорона здоров'я; туризм, відпочинок, рекреація, культура та спорт; виробництво, розподілення та постачання електричної енергії; управління нерухомістю; надання соціальних послуг, управління соціальною установою, закладом; надання освітніх послуг та послуг у сфері охорони здоров'я; управління пам'ятками архітектури та культурної спадщини та ін. [1, ст. 4]. Вивчивши повний перелік сфер застосування ДПП, можна побачити, що Закон напряму не включає до пріоритетних сфер застосування ДПП таку велику сферу як «освіта і наука» (не кажучи вже про вищу

освіту), окрім єдиного вузького напрямку «надання освітніх послуг та послуг у сфері охорони здоров'я». Однак, в Законі також вказується, що рішенням державного партнера, ДПП може застосовуватися в інших сферах діяльності, крім видів господарської діяльності, які відповідно до закону дозволяється здійснювати виключно державним підприємствам, установам та організаціям [1, ст. 4]. Тобто, за цією логікою, державним ЗВО не забороняється використання ДПП. Головне, це зацікавити державний сектор у співпраці та побороти негативне відношення до такої взаємодії у органів державного управління (в т.ч. у окремих державних службовців).

Згідно із Законом, сьогодні в рамках ДПП можуть укладатися договори про: (1) концесію; (2) управління майном; (3) спільну діяльність; (4) інші договори. Крім того, зазначається, що договір, укладений у рамках ДПП, може містити елементи різних договорів (змішаний договір), умови яких визначаються відповідно до цивільного законодавства України [1, ст. 5, п. 1].

Найбільший інтерес для державних ЗВО, на наш погляд, викликають такі форми здійснення ДПП як «інші договори» та «змішані договори». В цьому випадку Закон вказує, що підготовкою до укладення, визначенням змісту договору, укладенням та виконанням договорів, укладених у рамках здійснення ДПП, регулюються нормами цього Закону, якщо інший порядок не визначений законом, що регулює відповідну форму здійснення ДПП [1, ст. 5, п. 3]. Цей інтерес пов'язаний із можливістю використання такої форми ДПП у сфері вищої освіти, яка є поширеною у Європі, та майже невідома в Україні, як фасіліті – менеджмент (ФМ).

В найбільш загальному розумінні, ФМ – це комплексне управління об'єктом нерухомості (цілісним майновим комплексом) шляхом інтеграції людей та процесів, що передається на аутсорсинг окремим підрядним організаціям чи спеціалізованим ФМ – компаніям [2, с. 72-75]. Основою ФМ є принцип поділу функцій організації на профільні та непрофільні. До профільних функцій належать такі, для виконання яких безпосередньо була створена організація (для ЗВО – це освітня та наукова діяльність), до непрофільних функцій належать такі, що є супутніми (для ЗВО, наприклад, це – харчування, послуги зв'язку, вивезення сміття, прибирання, проведення поточних ремонтів обладнання та приміщень). Саме непрофільні функції організації є предметом ФМ.

Сьогодні, державні ЗВО вимушені самостійно займатися проблемами утримання будівель, споруд, приміщень, які є у них на балансі, ремонтними роботами та ін. Наприклад, ОНУ ім. І.І. Мечникова для матеріально-технічного забезпечення освітньої діяльності у сфері вищої освіти, за Наказами МОН України «Про закріплення державного майна за ОНУ ім. І.І. Мечникова» має на балансі близько 143 тис. кв.м. загальних площ

будівель (навчальні приміщення, приміщення для науково-педагогічних працівників, службові приміщення, спортивні зали, стадіони, бібліотеки, гуртожитки, їдальні, профілакторії / бази відпочинку, медичні пункти, музеї, архіви). Об'єкти інфраструктури ЗВО дуже різноманітні: Астрономічна обсерваторія, Ботанічний сад, Віварій, Гідробіологічна станція, Спортивно-оздоровчий табір, павільйони, адміністративні корпуси, навчальні корпуси, лабораторії, навчально-експериментальні майстерні, бібліотеки, стадіони, їдальні, гуртожитки, музеї, архіви, склади та сараї. Площі, які здаються ОНУ ім. І.І. Мечникова в оренду (близько 777 кв.м), – це всього 0,6% від усіх загальних площ, які здаються виключно як площі холів навчальних корпусів та інших приміщень не навчального призначення з метою соціального забезпечення студентів та працівників (буфети / кафе, антени та передавачі Інтернету, мобільного зв'язку, банкомати).

Для належного утримання такої великої кількості різних за призначенням інфраструктурних об'єктів необхідно виділяти досить значну частину коштів з бюджету ЗВО – це інфраструктурні витрати ЗВО (роботи з дрібного ремонту, забезпечення чистоти в приміщеннях, збереження всіх комунікацій та систем життєзабезпечення будівель в справному стані, догляд за прилеглою територією і т.д.). Якщо коштів недостатньо навіть на виконання профільних функцій ЗВО, для виконання яких безпосередньо створений ЗВО, то, зрозуміло, що інфраструктурні витрати здійснюються на мінімальному рівні. В результаті ЗВО вимушений миритися із неякісним ремонтом, недостатнім оснащенням приміщень, прогалинами в наданні комунальних послуг і т.д.

Міжнародна практика свідчить, що використання такої форми ДПП у сфері вищої освіти, як ФМ, призводить до зменшення витрат на утримання об'єктів нерухомості з одночасним підвищенням якості обслуговування. Це досягається, в першу чергу, за рахунок економії коштів при оптовій закупівлі витратних матеріалів, продуктів харчування, будівельних матеріалів та ін., оскільки одна ФМ-компанія може опікуватися кількома закладами [3, с. 21-25].

Таким чином, державно-приватне партнерство може бути дієвим механізмом залучення приватних інвесторів у сферу вищої освіти України, зважаючи на те, що приватизація державних та комунальних об'єктів в сфері вищої освіти фактично неможлива.

Література:

1. Про державно-приватне партнерство [Електронний ресурс]: Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>. – Назва з екрана.

2. Kusyк N.L. State-Private Partnership in the Field of Social Reproduction: Facility Management / N.L. Kusyk // Proceedings of 2015 Information Technologies in Innovation Business Conference (ITIB – 2015) (7–9 October, 2015, Kharkiv, Ukraine) / відп. за випуск Білоус Н.В. – Харків: ХНУРЕ, ФОП Петров В.В., 2015. – С. 72–75.
3. Кусик Н.Л. Фасиліті-менеджмент як форма державно-приватного партнерства в сфері охорони здоров'я / Н.Л. Кусик // Materiały VIII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Aktualne problemy nowoczesnych nauk – 2012» (07-15 czerwca 2012) . – Volume 4 «Ekonomiczne nauki». – Przemysł: Sp. z o.o. «Nauka I Studia», 2012. – S. 21–25.

В.М. Масін

к.ю.н., доц.

Л.О. Масіна

ст. викладач

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ ПРИДБАННЯ ЛЕГКОВОГО АВТОМОБІЛЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Державній реєстрації та обліку підлягають призначені для експлуатації на вулично-дорожній мережі загального користування легкові автомобілі [1, ст. 34]. Державна реєстрація автомобіля проводиться територіальними органами з надання сервісних послуг МВС на підставі: заяв власників, поданих особисто або уповноваженим представником; документів, що посвідчують правомірність придбання, отримання, ввезення, митного оформлення транспортних засобів; документів, що посвідчують відповідність конструкції транспортних засобів установленим вимогам безпеки дорожнього руху [2, п. 8].

Державна реєстрація автомобілів проводиться за умови сплати їх власниками передбачених законодавством податків і зборів (обов'язкових платежів), а також внесення в установленому порядку платежів за проведення огляду автомобіля, державну реєстрацію, відшкодування вартості бланків реєстраційних документів та номерних знаків. При придбанні легкових автомобілів, що підлягають першій державній реєстрації в Україні територіальними органами МВС, крім випадків забезпечення легковими автомобілями інвалідів та успадкування легкових автомобілів, потрібно сплатити пенсійний збір [3, ст. 1].

Ставки пенсійного збору у разі придбання легкового автомобіля залежать від його вартості: 3% – якщо об'єкт оподаткування не перевищує

165 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня звітного року; 4% – якщо об'єкт оподаткування перевищує 165, але не перевищує 290 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня звітного року; 5% – якщо об'єкт оподаткування перевищує 290 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня звітного року [3, ст. 4]. Суми пенсійного збору сплачуються платниками до загального фонду державного бюджету за місцем проведення першої державної реєстрації в Україні легкового автомобіля в територіальних органах з надання сервісних послуг МВС [4, п. 15].

Обов'язок сплачувати акцизний податок виникає у підприємства-покупця тільки за тими легковими автомобілями, які самостійно ввозяться ним на територію України в режимі імпорту [5, пп. 212.1.2].

Підприємства, які мають зареєстровані в Україні згідно з чинним законодавством власні легкові автомобілі, є платниками транспортного податку, при умові, з року випуску яких минуло не більше п'яти років (включно) та середньо-ринкова вартість яких становить понад 375 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного року (у 2018 р. – 1 396 125 грн.) [5, пп. 267.2.1]. Якщо вартість придбаного легкового автомобіля менша цієї суми, то навіть якщо автомобіль є новим, підприємство не є платником транспортного податку й відповідно не подає декларацію з транспортного податку.

В бухгалтерському обліку всі витрати щодо придбання легкового автомобіля обліковуються на субрахунку 152 «Придбання (виготовлення) основних засобів». В момент, коли автомобіль став придатним до використання із запланованою метою, його зараховують до складу основних засобів за первісною вартістю, до якої включають такі витрати: суми, що сплачуються постачальнику; реєстраційні збори, державне мито тощо; суми ввізного мита; суми непрямих податків у зв'язку з придбанням, які не відшкодовуються; витрати зі страхування ризиків доставки; витрати на транспортування; інші витрати, безпосередньо пов'язані з доведенням основних засобів до стану, в якому вони придатні для використання із запланованою метою [6, п. 8].

Процедуру зарахування здійснює комісія, призначена керівником підприємства. Введення в експлуатацію легкового автомобіля оформляється актом приймання-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів (типова форма № ОЗ-1). Акт затверджується керівником підприємства і передається в бухгалтерію для відображення господарської операції в бухгалтерському обліку. В акті потрібно зазначити метод амортизації автомобіля, строк його корисного використання, ліквідаційну вартість, оскільки ці

моменти потрібно визначати в момент введення в експлуатацію основних засобів [6, п. 23]. На підставі акта в бухгалтерському обліку слід відображати введення в експлуатацію за проведенням: Дт 105 «Транспортні засоби» Кт 152 «Придбання (виготовлення) основних засобів». Нарахування амортизації автомобіля буде проводитися з наступного місяця після введення його в експлуатацію [6, п. 29].

Якщо підприємство є платником податку на прибуток, який зобов'язаний або добровільно здійснює коригування фінансового результату, обрахованого в бухгалтерському обліку, на різниці визначені Податковим кодексом України [5, ст. 134.1]. Якщо на підприємстві ведуть окремо податковий облік, то легковий автомобіль визнають основним засобом при умові: первісна вартість має бути більшою за 6000 грн.; запланований при введенні строк його експлуатації становить більше 1 року (або операційного циклу, якщо він більший за рік); автомобіль повинен використовуватися в господарській діяльності підприємства, яка має за мету отримання доходу. Якщо автомобіль відповідає цим ознакам, то він визнається основним засобом, а отже, підприємство має кожного звітного періоду застосовувати за ним різниці [5, ст. 138.1-138.2].

Література:

1. Про дорожній рух [Електронний ресурс]: Закон України № 3353-ХІІ від 30.06.1993 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12>. – Назва з екрана.
2. Порядок державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України № 1388 від 07.09.1998 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1388-98-п>. – Назва з екрана.
3. Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування [Електронний ресурс]: Закон України № 400/97ВР від 26.06.1997 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400/97-ВР>. – Назва з екрана.
4. Про затвердження Порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України № 1740 від 03.11.1998 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1740-98-п>. – Назва з екрана.
5. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України № 2755-VI від 02.12.2010 р. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. – Назва з екрана.

6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства фінансів України № 92 від 27.04.2000 р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00>. – Назва з екрана.

О.В. Побережець

д.е.н., доц.

СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Ефективність функціонування макроекономічного середовища на пряму залежить від сформованої системи контролю, особливо за процесами цілеспрямованого використання бюджетних коштів та майна держави, а також за законністю окремих операцій та дій посадових осіб. Сучасний механізм фінансового контролю в Україні базується на принципах законності, об'єктивності, раптовості та нормативного регулювання, з урахуванням векторіальної спрямованості національної економіки та державної політики.

Питанням дослідження та удосконалення системи державного фінансового контролю присвячені праці багатьох вітчизняних науковців, серед них: В. Базилевич, Т. Боровкова, Ф. Бутинець, С. Дребот, В. Дудка, Є. Масленников, В. Радіонова, В. Піхоцький, Л. Савченко, М. Чумаченко, О. Шевчук та інші. Але незважаючи на значний внесок дослідників, окремі проблеми щодо функціонування та забезпечення системи фінансового контролю залишаються невирішеними.

Процес інтеграції національної економіки України у європейський простір потребує не тільки розробки напрямків соціально-економічного розвитку окремих процесів, але й модернізації системи контролю, що забезпечить швидке виявлення «слабких місць» та дасть можливість зосередитись на потенціальних можливостях та пріоритетах.

Система державного фінансового контролю в Україні представляє собою дієве функціонування окремих елементів, а саме: суб'єктів, об'єктів контролю, принципів, методів та інструментів, які забезпечують реалізацію завдань та вплив на відповідні об'єкти.

Суб'єктами державного фінансового контролю в Україні є: Рахункова палата Верховної Ради України, Міністерство фінансів України, Державна аудиторська служба України, Державна фіскальна служба України та їх органи на місцях.

Крім того, чітка регламентація та координація діяльності органів державного фінансового контролю є головною умовою повноцінної організації фінансового контролю в країні.

Процес реформування органів державного фінансового контролю в Україні в останні роки супроводжувався не тільки реструктуризацією вже існуючих державних інституцій, але й розробкою й запровадженням нових задач і функцій, які відповідають сучасним принципам функціонування макроекономічного середовища.

Головними завданнями органів державного фінансового контролю є здійснення державного фінансового контролю за використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильністю визначення потреби в бюджетних коштах та взяттям зобов'язань, ефективним використанням коштів і майна, станом і достовірністю бухгалтерського обліку і фінансової звітності у міністерствах та інших органах виконавчої влади, державних фондах, бюджетних установах і суб'єктах господарювання державного сектору економіки, а також на підприємствах, в установах та організаціях, які отримують кошти з бюджетів усіх рівнів, державних фондів або використовують державне чи комунальне майно [1, ст. 2].

Слід зазначити, що серед суб'єктів фінансового контролю саме Державна аудиторська служба України є центральним органом виконавчої влади, який відповідає за реалізацію державної політики у сфері державного фінансового контролю та забезпечує розвиток євроінтеграційної спрямованості країни.

До основних функцій органів державного фінансового контролю в Україні, серед яких є Державна аудиторська служба, можна віднести [1, ст. 8]:

- здійснення контролю за виконанням функцій з управління об'єктами державної власності;
- перевірка за цільовим та ефективним використанням коштів державного і місцевих бюджетів;
- контроль за веденням бухгалтерського обліку, а також складанням фінансової і бюджетної звітності, паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання;
- вживання в установленому порядку заходів до усунення виявлених під час здійснення державного фінансового контролю порушень законодавства та притягнення до відповідальності винних осіб.

Обґрунтована взаємодія державних органів в системі фінансового контролю забезпечує ефективність методів управління державними фінансами та дає можливість підвищити рівень регулювання фінансово-економічними та соціальними процесами в країні.

Таким чином, ефективність функціонування системи державного фінансового контролю в Україні залежить перш за все від спрямованості та узгодженості всіх сегментів, особливої уваги при цьому заслуговує діяльність органів контролю, які повинні не тільки чітко виконувати покладені на них завдання, але й забезпечувати зворотний зв'язок в системі фінансово-правового регулювання.

Література:

1. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні [Електронний ресурс]: Закон України № 2939-ХІІ від 26.01.1993р.–Режимдоступу:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12>. – Назва з екрана.

Л.Є. Борисова

к.е.н., доц.

АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Загальні процеси глобалізації та євроінтеграції вимагають від розвитку України адаптуватися до економічного законодавства під Директиву Ради ЄС та ВТО, що істотно підвищує увагу до регулювання фінансового ринку та гальмування розвитку сучасних механізмів та інструментів. До останніх можна віднести розвиток фондового ринку (чи ринку цінних паперів). Так проведення операцій на фондовому ринку є складним і ризиковим видом діяльності, який супроводжується нестабільністю та неможливістю протидіяти цілеспрямованим спекуляціям. Також слід відмітити спад у розвиненні підприємств реального сектору економіки, без останніх майже неможливе нормальне та поступове піднесення ринку цінних паперів. Саме тому розгляд аспектів подальшого розвитку ринку цінних паперів є доцільним та залишається актуальним.

На даному етапі розвитку Фондового ринку з 1992 р., можна відмітити, що активно працює лише ринок ОВДП (облігації внутрішнього державної позики) і здебільшого серед юридичних осіб. Більшість фізичних осіб тримають кошти у твердій валюті, а також на банківських депозитах або в нерухомості. Однак можна спробувати примножити свій капітал на ринку цінних паперів.

Існуючий зараз вітчизняний фондовий ринок намагаються певним чином активізувати за допомогою внесення деяких змін до його інфраструктури, яка окрім регулятора – Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) та НБУ, включає учасників ринку [1]: торговці цінними паперами (ТЦП), які їх купують і продають; фондові біржі, де торгують цінними паперами (ЦП); депозитарії, де зберігають цінні папери і ведуть облік їх власників; емітенти, хто випускає ЦП; інвестори або трейдери, які вкладають свої гроші в ЦП для отримання прибутку.

Зараз НБУ [2] на законодавчому рівні надають повноваження проводити так званий «оверсайт» (від англ. Oversight – детальний огляд) складових інфраструктури Фондового ринку. Оверсайт вже проводиться у платіжних системах. Тому НБУ, скоріш за все, відповідно вже існуючому механізму

та використовуючи міжнародні стандарти [2] Principles for Financial Market Infrastructures (PFMI) [2]. Останні озроблені Комітетом з платіжних систем та ринкової інфраструктури Банку міжнародних розрахунків (Committee on Payments and Market Infrastructures, Bank for International Settlements) та Міжнародною організацією комісій з цінних паперів (International Organization of Securities Commissions). Основні принципи проведення оверсайту поялгає у наступному:

- *прозорість* – обнародування політики оверсайта і загальних вимог до учасників та інструментів ринку цінних паперів;
- *наявність повноважень* задля можливості вживання міжнародних стандартів комісій з цінних паперів для здійснення ефективного оверсайта;
- *послідовність* – вимоги до учасників та інструментів РЦП повинні застосовуватися до всіх учасників та інструментів, у тому числі і до створених НБУ;
- *співпраця* з державними регулювальниками і центральними банками інших країн.

Об'єктами оверсайта в Україні є: системно важливі фондові біржи, позабіржові торги; системи обслуговування операцій з цінними паперами та похідними від них; емітенти, інвестори та інші учасники Фондового ринку, як резиденти України так і нерезиденти.

Першими повинні пройти оверсайт державні учасники вітчизняного ринку цінних паперів, а саме центральним депозитарієм (Національний депозитарій України) та центральним контрагентом (наразі частково ці функції виконує банк Розрахунковий центр) [2]. Саме вони повинні на скільки це можливо об'єктивно регулювати цю складову фінансового ринку та сприяти її пропорційному розвитку, враховуючи інтереси емітентів та інвесторів. Цю перевірку також буде контролювати НКЦПФР та допомагати привести у відповідність до стандартів PFMI показники діяльності важливих учасників фондового ринку, а саме: Національний депозитарій України та Розрахунковий центр. Такі дії з одного боку повинні спростити та зробити більш прозорим процес функціонування вітчизняного ринку цінних паперів, з другого боку зробити його більш міжнародно-стандартизованим та зрозумілим для притоку іноземних інвестицій.

Підсумовуючи, вищезазначені зміни у функціонуванні та розвиток вітчизняного ринку цінних паперів повинні бути комплексними. З одного боку, потрібно доопрацювати систему грошових розрахунків за операціями з цінними паперами за принципом «поставка цінних паперів проти оплати» та оптимізацію діяльності Розрахункового центру та його трансформацію з банківської установи в спеціалізовану фінансову установу [2], що сприятиме поверненню різниці коштів на суму клірингових послуг, та знизить

системні ризики при розрахунках за угодами з цінними паперами. З іншого боку, необхідним є пожвавлення діяльності вітчизняних підприємств, і окрім інших кроків з боку держави, можна виділити кроки щодо приведення вітчизняного законодавства відповідно міжнародним стандартам оподаткування і протидії розмиванню бази оподаткування та виведенню прибутку з-під оподаткування на рівні закону [3], а також нове валютне регулювання (яке ще потребує певного вдосконалення). Це активує інвестиційний клімат з боку національних та іноземних інвесторів, що призведе до пожвавлення економіки в цілому та її окремих складових, як ринок цінних паперів, який за цих умов буде виконувати свою основну роль альтернативного інвестиційного механізму для тимчасово вільних коштів.

Література:

1. Про державне регулювання цінних паперів в Україні [Електронний ресурс]: Закон України: 448/96-ВР від 30.10.1996 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрана.
2. Національний банк презентував пропозиції до законодавчого врегулювання роботи інфраструктури фондового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=2F36F3AF03351B588E245AD68634C85E?art_id=80387218&cat_id=55838. – Назва з екрана.
3. Міністерство фінансів та Національний банк оприлюднюють проект Закону із запровадження Плану дій BEPS в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=2F36F3AF03351B588E245AD68634C85E?art_id=80189571&cat_id=55838. – Назва з екрана.

В.В. Бутенко

к.е.н., доц.

ВПЛИВ МАКРОПОКАЗНИКІВ НА ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Прийняття закону «Про Державний бюджет України», є складним та відповідальним процесом уряду перед громадянами України, де враховують наступні макроекономічні показники, а саме: рівень ВВП, рівень податкових ставок, рівень банківського процента, курс національної валюти, рівень інфляції, внутрішній та зовнішній державний борг, сальдо торговельного балансу, тіньовий стан економіки країни, недосконалість податкового законодавства та наявність значних

пільг в оподаткуванні при низькій фінансовій дисципліні суб'єктів господарювання, низька конкурентоспроможність продукції та інше.

На сьогодні при прийнятті закону відбувається відхилення динаміки макропоказників відносно прогнозу у гіршу сторону; повільна детінізація економіки, передусім у частині легалізації фонду оплати праці; тінізація обігу підкацизної тютюнової продукції; непропорційне зростання повноважень, відповідальності та професійної кваліфікації новостворених органів місцевої влади із їх фінансовим забезпеченням у місцевих бюджетах. Обмежують можливості держави із стимулювання економічного зростання: висока частка видатків державного бюджету на обслуговування державного боргу із піковими виплатами в 2018-2020 рр., видатків на національну безпеку та оборону, необхідність покриття дефіциту Пенсійного фонду, житлово-комунальні субсидії та пільги. Водночас висока частка видатків Державного бюджету на субсидії поєднується із заборгованістю населення.

Відхилення динаміки макропоказників відносно прогнозу у гіршу сторону, передусім за рахунок девальвації із подальшим зростанням інфляції.

Макроекономічне середовище на сьогодні є мало сприятливим для формування та виконання бюджету. У 2017 р. торгівля стала рушієм економічного зростання на тлі об'єктивних факторів від'ємної динаміки у промисловості (блокада торгівлі з ОРДЛО) та сільському господарстві (погодні умови) (рис.1).

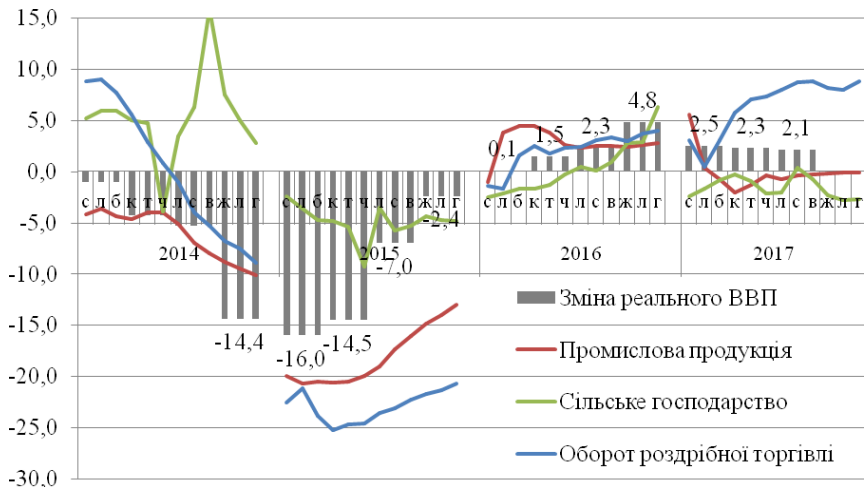

Рис. 1. Динаміка реального ВВП, промислового та сільськогосподарського виробництва, обороту роздрібної торгівлі в 2014–2017 рр., % до попереднього періоду

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України [4].

Оборот роздрібної торгівлі у 2017 р. порівняно із 2016 р. зріс на 8,8% (у 2016 р. +4,0%) [1]. Скорочення в 2017 р. відбулося у трьох областях – Волинській (-5,8%), Луганській (-1,9%) та Тернопільській (-0,5%). Промисловість у 2017 р. скоротилася на -0,1% (показник 2016 р. +2,8%), у т.ч. у добувній промисловості та розробленні кар'єрів – -5,8%, переробній – +4,0%, постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 6,5% [2]. Виробництво кам'яного вугілля у 2017 р. склало 24,8 млн т, що на 16,0% менше 2016 р. Основним фактором стала торговельна блокада на окупованих територіях Донецької (-12,6% у 2017 р. та +6,4% у 2016 р.) та Луганської областей (-31,0% у 2017 р. та +39,0% у 2016 р.). Виробництво сільськогосподарської продукції у 2017 р. порівняно із 2016 р. зменшилось на -2,7% (зростання на +6,3% у 2016 р.) [3].

Впродовж 2017 р. дещо прискорилося інфляція, що зумовило коригування макропрогнозу у 2017 та 2018 рр. Інфляція на споживчому ринку в грудні 2017 р. порівняно з груднем 2016 р. становила – 13,7% (грудень 2016/2015 рр. – 12,4%; грудень 2015/2014 рр. – 43,3%) [4]; у середньому до попереднього року в 2017 р. – 14,4% (2016 р. – 13,9%; 2015 р. – 48,7%) [5]. Інфляційно-девальваційний ефект зростання непрямих податків на споживання є короточасним. Сума дефіциту у абсолютних показниках «заморожена», утримуючись відносно незмінною.

Зовнішньоторговельний дисбаланс поглибився. За підсумками 2017 р. експорт товарів становив 43,3 млрд дол. США, імпорт – 49,6 млрд дол. Порівняно із 2016 р. експорт збільшився на +19,0% (на +6,9 млрд дол.), імпорт – на +26,4% (на +10,3 млрд дол.). Як наслідок, понад як вдвічі більше негативне сальдо становило -6,3 млрд дол. проти -2,9 млрд дол. у 2016 р. [6]. Подальше випереджальне зростання імпорту над експортом без істотного зростання зовнішніх інвестицій посилюватиме негативне сальдо торговельного балансу, що спричинятиме повільне послаблення гривні. Із високою ймовірністю воно також може бути викликане затримкою траншів МВФ та результатами міжнародних судових арбітражів не на користь України. Модель економічного зростання 2017 р., очевидно, не буде сприятливою у середньостроковій перспективі.

Виходячи з вищевикладеного матеріалу, можливо зробити наступні висновки, що Державний бюджет є основним фінансовим планом держави тому він і повинен мати слідуєчі ознаки, а саме: виконання стратегічного плану держави на довгострокову перспективу, який буде посилюватися державним фінансовим контролем, де не буде місту тінізації економіки, корупційним схемам та розлагодженості фінансових питань.

Література:

1. Експрес-випуск «Оборот роздрібної торгівлі у 2017 році» // Державна служба статистики України. – 22.01.2018. – № 23/0/08.1вн-18. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2018/01/08_w.zip. – Назва з екрана.
2. Експрес-випуск «Промислове виробництво у 2017 році» // Державна служба статистики України. – 23.01.2018. – № 29/0/03.1вн-18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2018/01/10_w.zip. – Назва з екрана.
3. Експрес-випуск «Індекс сільськогосподарської продукції у 2017 році (попередні дані)» // Державна служба статистики України. – 15.01.2018. – № 11/0/06.5вн-18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2018/01/03_w.zip. – Назва з екрана.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua. – Назва з екрана.
5. Індеси споживчих цін у 1993-2017рр. (до відповідного періоду попереднього року) // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/ct/cn_rik/isc/isc_u/isc_per_u.htm. – Назва з екрана.
6. Експрес-випуск «Зовнішня торгівля України товарами у 2017 році» // Державна служба статистики України. – 14.02.2018. – № 60/0/08.2вн-18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2018/02/17_w.zip. – Назва з екрана.

Т.О. Журавльова

к.е.н., доц.

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Державна регіональна політика являє собою систему цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб для забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної й культурної самобутності [1].

Ефективність регулювання процесів, пов'язаних із людським розвитком, забезпечується належним прогнозуванням і плануванням. Законодав-

ство України визначає правові, економічні й організаційні засади формування цілісної системи прогностичних і програмних документів економічного та соціального розвитку України, окремих галузей промисловості й адміністративно-територіальних одиниць, що встановлюють загальний порядок розроблення, затвердження й виконання названих прогностичних і програмних документів економічного та соціального розвитку, а також права й відповідальність учасників державного прогнозування та розроблення програм економічного й соціального розвитку [2; 3].

Стратегія економічного і соціального розвитку Одеської області на період до 2020 року (далі – Стратегія) була розроблена з урахуванням Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 року [4].

Планом заходів із реалізації Стратегії передбачено реалізацію проектів усіма зацікавленими сторонами за операційними цілями у розрізі наступних державних та регіональних пріоритетів, зокрема «Регіональний пріоритет В. Розвиток людського потенціалу», який передбачає реалізацію таких стратегічних цілей як «Формування конкурентоспроможного інтелектуального капіталу» та «Забезпечення умов для здорового та культурно розвитку населення» [5].

Формування конкурентоспроможного інтелектуального капіталу передбачає: розвиток мережі дошкільних навчальних закладів різних типів та форм власності; реконструкцію пристосованих приміщень та діючих закладів, повернення до мережі закладів, що використовуються не за призначенням; розвиток альтернативних форм дошкільної освіти; створення умов рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю; впровадження і реалізація нових освітніх проектів (електронні підручники, дистанційні форми навчання) та сучасних інформаційних, комунікаційних технологій та засобів навчання; здійснення моніторингу якості освіти та освітніх послуг; впровадження освітніх програм та методів навчання з формування в учнівської молоді особистості, активної громадської позиції; підвищення рівня знань іноземних мов та активізації процесів викладання іноземними мовами дисциплін навчального плану; отримання від Міністерства освіти і науки України повного пакету управлінських повноважень, включаючи майнові, та започаткування експерименту з реформування системи професійної підготовки області; відкриття нових професій у відповідності до сучасних потреб ринку праці, оновлення матеріально-технічної бази закладів та вдосконалення механізму працевлаштування випускників; підтримку молодих науковців; забезпечення умов для здорового та культурного розвитку населення [4].

За рахунок коштів, передбачених місцевим органам управління освітою на оснащення опорних закладів засобами навчання профінансовано кошти в сумі 23476,6 тис.грн. [6; 7]. Так, опорними закладами використано кошти у сумі: 6817,9 тис. грн. на впровадження енергозберігаючих технологій, модернізацію систем опалення, заміну вікон; 5684,5 тис.грн. для придбання учбових комплексів навчальних кабінетів; 961,545 тис.грн. на підготовку освітніх установ для впровадження дистанційної освіти, підключення до швидкісної мережі Інтернет та WI-FI.

У 2017 р. в Одеській області реалізовано пілотні проекти з модернізації підготовки робітників за професією «Монтажник санітарно-технічних систем та устаткування» (ДНЗ «Білгород-Дністровський професійний будівельний ліцей»), «Швачка. Кравець. Закрійник» (Березівське ВПУ ОНПУ). Кошти на придбання техніки та обладнання для навчально-практичних центрів виділено з державного бюджету на загальну суму 958,5 тис. грн. [8].

В Одеській області останні 2 роки проводився постійний моніторинг розвитку мережі амбулаторій та забезпечення ними населення області. Питома вага фактично наявних на території області амбулаторій станом на 01.01.2018 від їх нормативної кількості становить 76,0% проти 75,5% у 2015 р. Загальна забезпеченість жителів регіону амбулаторними установами нараховує 1,26 на 10 тисяч при нормативі 1,64. Показник фактичної забезпеченості амбулаторіями у містах області становить 0,86 на 10 тисяч населення [9].

Фінансовий норматив бюджетного забезпечення в розрахунку на рік, у 2016 р. становив 1221,52 грн., (2015р. – 1183,76 грн.) на 1 мешканця, з урахуванням позабюджетних надходжень – 1374,71 (2015р. – 1279,79 грн.). У 2017 р. загальний норматив підвищився до 1649,1 грн. на 1 мешканця області на рік [9].

Таким чином, можна зробити висновок, що у результаті проведення реформи децентралізації, місцевий бюджет отримав додаткові фінансові ресурси, які спрямовуються на реалізацію проектів в Одеській області та пов'язані з розвитком людського потенціалу.

Література:

1. Про засади державної регіональної політики [Електронний ресурс]: Закон України № 156-VIII від 05.02.2015 р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/156-19>. – Назва з екрана.
2. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України [Електронний ресурс]: Закон України № 1602-III від 23.03.2000 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>. – Назва з екрана.

3. Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України № 621 від 26.04.2003 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621-2003-%D0%BF>. – Назва з екрана.
4. Стратегія економічного і соціального розвитку Одеської області на період до 2020 року [Електронний ресурс]: Рішення Одеської обласної ради № 32-VII від 21.12.2015 р. – Режим доступу: <http://oblrada.odessa.gov.ua/wp-content/uploads/32-VII.pdf>. – Назва з екрана.
5. План заходів із реалізації у 2018-2020 роках Стратегії економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року [Електронний ресурс]: Рішення Одеської обласної ради №576-VII від 21.12.2017 р. – Режим доступу: <https://oda.odessa.gov.ua/statics/pages/.../5a82a>. – Назва з екрана.
6. Про перерозподіл деяких видатків державного бюджету, передбачених Міністерству освіти і науки на 2015 рік, та перерозподіл обсягу освітньої і медичної субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам у 2015 році [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів України №1340-р від 16.12.2015 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1340-2015-%D1%80>. – Назва з екрана.
7. Деякі питання використання у 2016 році освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів України №827-р від 16.11.2016 р. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/249494782>. – Назва з екрана.
8. Офіційний сайт Департаменту освіти і науки Одеської облдержадміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.odessa.gov.ua/>. – Назва з екрана.
9. Офіційний сайт Департаменту охорони здоров'я Одеської облдержадміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mednet.odessa.gov.ua/>. – Назва з екрана.

О.О. Колесник

ст. викладач

УПРАВЛІННЯ КІБЕРРИЗИКАМИ БАНКУ В ЕПОХУ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Питання кібербезпеки потрапили в фокус уваги світової спільноти ще у 2012 р., коли кібератаки ввійшли до п'ятірки найімовірніших ризиків Глобального звіту про ризики Всесвітнього економічного форуму. На сьогодні

питанням кібербезпеки присвячені документи «Великої двадцятки» (G20), Базельського комітету з питань банківського нагляду (BCBS), ЄС включно з Європейським наглядовим органом (ЕВА), фінансових регуляторів США на чолі з ФРС, Банку Англії, Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO), Міжнародної асоціації страхових наглядачів (IAIS) [1] тощо.

Основні цілі кібератак – захоплення даних з інформаційних систем економічних агентів, отримання повного контролю над ресурсами їхніх комп'ютерів або виведення систем із ладу. До негативних наслідків належать прямі фінансові втрати банків, вихід із ладу їхніх ІТ-систем, перерви в роботі, втрата інтелектуальної власності та репутації, шкода інтересам третіх осіб (клієнтів, акціонерів, співробітників). Крім прямих збитків, кібератаки завдають чимало непрямих, зокрема втрат можливих прибутків, клієнтів, а також падіння курсу акцій та інші. Взаємозалежність між критичними чи не критичними ІТ-інфраструктурами зазвичай залишається непоміченою до виникнення аварійної ситуації. Україна пережила у 2017 р. кілька масштабних кібератак. Кібератака різновидом вірусу «Petya» виявилася найпотужнішою за весь час. Поширеність програми та швидке розповсюдження вірусу призвели до масштабного одночасного враження підприємств, фінансових установ, органів влади. Уражений сегмент становив 35.0% банківського сектору за чистими активами та 32.4% за депозитами населення. У більшості банків ускладнення в операційній діяльності тривали лише декілька днів, а доходи повернулися до норми менш, ніж за тиждень. Поодинокі банки ставали мішенями кібератак і раніше, наприклад торік декілька фінансових установ отримали збитки через неправомірне використання хакерами міжнародної системи електронних платежів. Разом з тим чимало банків поки що нехтують питаннями кібербезпеки та не використовують успішний досвід протистояння кіберризикам в Україні та світі.

Беручи до уваги досвід боротьби з попередніми кібератаками та подолання їхніх наслідків, фахівці з інформаційної безпеки необхідно виокремити низку передумов для того, щоб кібератака досягнула мети:

- недостатній контроль за вхідним трафіком електронної пошти;
- відсутність налагодженої системи встановлення критичних оновлень безпеки для операційних систем;
- відсутність належно організованого створення резервних копій критичної інформації;
- використання одного адміністративного облікового запису з широкими привілеями для роботи в різних інформаційних системах.

Цьогорічні кібератаки підтвердили, що проблема має національний масштаб. Її можна вирішити, об'єднавши зусилля держави, фінансового та реального секторів економіки. Інакше кіберризиками зростатимуть і можуть

перетворитися на суттєву загрозу для фінансової стабільності. Розуміючи це, НБУ запровадив заходи, що посилять стійкість банків до кібератак та зменшать негативні наслідки від них. 05 жовтня Верховна Рада України прийняла Закон України № 2163 «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», де НБУ названо серед основних суб'єктів національної системи кібербезпеки. Відповідно до ухваленого закону НБУ визначає порядок, вимоги та заходи із забезпечення кіберзахисту та інформаційної безпеки в банківській системі України; створює центр кіберзахисту Національного банку України.

Реагуючи на нові виклики, НБУ запропонував банкам комплексні рішення для мінімізації кіберризиків та усунення наявних кіберзагроз. 28 вересня ухвалено постанову Національного банку України № 95 «Про затвердження Положення про організацію заходів із забезпечення інформаційної безпеки в банківській системі України». Положення встановлює обов'язкові мінімальні вимоги з організації заходів із забезпечення інформаційної безпеки та кіберзахисту; принципи управління інформаційною безпекою та вимоги до інформаційних систем банку, що взаємодіють з інформаційними системами НБУ. Документ містить як комплексні настанови з розбудови системи інформаційної безпеки, так і вузькі технічні питання захисту банківської інформації [3, с. 56].

Раз у раз держави та міжнародні органи ухвалюють акти, у яких пропонують бізнесу правила управління кіберризиками, настанови для їх оцінки та для забезпечення стійкості до них, вимоги до страхування таких ризиків, а також організацію системи співпраці, щоб їм протистояти. Центробанки дедалі більшої кількості країн світу приділяють увагу кіберризикам та інформаційній безпеці у звітах про фінансову стабільність, а отже можна зробити попередні висновки про суттєвість існуючої загрози та необхідність подальшої розробки інструментів та методів управління кіберризиками комерційних банків.

Література:

1. Global Economic Forum, The Global Risks Report 2017. 12th Edition [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wef.ch/risks2017>. – Назва з екрана.
2. Проблеми чинної вітчизняної нормативно-правової бази у сфері боротьби із кіберзлочинністю: основні напрями реформування: Аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua. – Назва з екрана.
3. Найбільші кібератаки в Україні з 2014 року. Інфографіка // Журнал Новое время [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/najbilshi-kiberataki-proti-ukrajini-z-2014-roku-infografika1438924.html>. – Назва з екрана.

Г.С. Прокоф'єва

ст. викладач

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА МЕХАНІЗМ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ ТА РЕГІОНІВ

Децентралізація економічної влади в Україні представляє собою складний багатогранний і різнорівневий процес, який відбувається в різних формах і визначає напрями соціально-економічних та інституційних перетворень у національній, регіональній економіках, в економіці міст і територіальних громад. Особливу роль у названих трансформаціях відіграє фінансова децентралізація, яка означає не лише передачу частини фінансових повноважень, які раніше були прерогативою центральної влади, на рівень регіонів, міст, територіальних громад, але й оптимізацію фінансових ресурсів в масштабах національної економіки, підвищення ефективності їх використання і забезпечення на цій основі прискорення економічного розвитку, зростання конкурентних переваг і добробуту.

Децентралізація економічної влади суттєвим чином впливає на механізм економічного розвитку, оскільки йдеться про органічне поєднання в ньому різних рівнів економіки – національного і регіонального. В свою чергу, впровадження такого механізму буде сприяти розбудові в Україні сучасної моделі змішаної економічної системи і забезпеченню підвищення конкурентоспроможності національної та регіональної економіки [1, с. 13; 2, с. 210; 3, с. 193].

Фактори економічного розвитку представляють собою комплекс природно-географічних, демографічних, економічних, соціальних та інституційних чинників. Темпи і пропорції економічного розвитку, які визначаються факторами, забезпечуються в сучасних умовах перш за все новими їх комбінаціями, що передбачає застосування новітніх технологій, нових матеріалів, нових форм організації виробництва та управління, а також нових методів конкурентної боротьби, вивчення та освоєння нових ринків. Циклічність і хвилеподібність економічного розвитку посилює невизначеність економічних процесів, що вимагає пошуку неординарних підходів до організації економічної діяльності від усіх економічних агентів на всіх рівнях.

Особливу роль у забезпеченні високих темпів економічного розвитку та уникнення диспропорцій відіграє інституційне середовище, яке формується на основі законодавства країни, діяльності законодавчих органів, урядових структур, регіональних органів влади, професійних об'єднань підприємців, працівників, громадських організацій. У ньому діють інститути законодавчої і виконавчої влади, а також інститути, що їх контролюють і

можуть певним чином впливати на їх діяльність. Таке інституційне середовище сприяє ефективній діяльності усіх економічних суб'єктів.

Суб'єктами механізму економічного розвитку є фірми, регіони, держави та міжнародні організації. Вони визначають цілі економічного розвитку, в яких реалізуються їх інтереси, і забезпечують динаміку і ефективність національної і регіональної економіки.

Потенціал економічного розвитку та його реалізація включає такі елементи як ресурси, рівень розвитку суспільного поділу праці (спеціалізація кооперація на різних рівнях економіки), власність і права власності, їх захист, економічні та політичні інститути. Їх оптимальна взаємодія надає можливість національним економікам та їх регіонам досягти високих економічних результатів. В той же час неузгодженість, розладнаність створює значні бар'єри для реалізації наявного потенціалу країни та регіонів.

Державна політика економічного розвитку як складова механізму економічного розвитку є результатом взаємодії усіх його складових і в той же час вона підсилює, якщо є ефективною, чи послаблює, якщо є неефективною, усі складові даного механізму. На мікрорівні державна політика економічного розвитку зводиться до створення сприятливого інвестиційного клімату для розвитку бізнесу, підтримка різного роду інновацій. На мезорівні держава проводить політику децентралізації економічної влади, надає регіонам автономію, створює механізми відповідальності за економічні результати, підтримує нові форми організації регіональної економіки. На макрорівні держави забезпечує економічну безпеку і конкурентоспроможність національної економіки. На мегарівні в рамках державної політики економічного розвитку забезпечує участь у процесах глобального економічного розвитку, в інтеграційних процесах у співпраці з міжнародними економічними організаціями.

Механізм економічного розвитку – це сукупність взаємозв'язків між факторами, темпами, пропорціями, інституційним середовищем, суб'єктами та інститутами, які забезпечують економічний розвиток і сприяють формуванню його ефективних моделей, що реалізують потенціал економічного розвитку країни на основі науково-обґрунтованої державної політики. В умовах децентралізації механізм економічного розвитку, що органічно поєднує всі рівні економіки, надає можливість забезпечувати високі темпи і оптимальні пропорції. Він, з одного боку, формує умови для динамічного розвитку, а з іншого – забезпечує можливість проводити ефективну державну політику.

Література:

1. Анопченко Т.Ю., Чернышов М.А., Мурзин А.Д. Механизм регионального социально-экономического развития на базе государственно-частного партнерства / Т.Ю.Анопченко, М.А.Чернышов, А.Д. Мурзин // Экономические науки. – 2015. – №5.
2. Ватченко О.Б., Ильченко В.М. Механізм забезпечення сталого розвитку регіонів України / О.Б. Ватченко, В.М. Ильченко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.19. – С.205-212.
3. Данилишин Б.М. Економічна складова політики сталого розвитку: монографія / Б.М. Данилишин. – Донецьк: Юго-Восток, ЛТД, 2008. – 256 с.

О.М. Савастєєва

к.е.н., доц.

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ РОЗМІЩЕННЯ ТИМЧАСОВО ВІЛЬНИХ КОШТІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НА ДЕПОЗИТНИХ РАХУНКАХ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Результатом реформи децентралізації є те, що регіони отримали фінансову незалежність та достатній обсяг фінансових ресурсів для вирішення купи проблем, що накопичувалися роками.

Слід зазначити, що позитивна динаміка за доходами місцевих бюджетів простежується з самого початку реформи децентралізації. Зазначене відбулося завдяки перерозподілу доходів на початку реформи, а також зміні функціонування фіскального механізму, які були впроваджені пізніше. До таких змін слід, перш за все, віднести зростання суми податку на доходи фізичних осіб, що надходить до місцевих бюджетів, зростання рівня середньої заробітної плати в країні, збільшення ставок єдиного податку для третьої та четвертої груп платників (рис. 1).

Місцеві органи влади отримали в своє розпорядження значні обсяги ресурсів для капітальних інвестицій в розвиток інфраструктури регіонів. Саме тому виникає питання щодо доцільності накопичення значних залишків коштів місцевих бюджетів, розміщених на вкладних (деPOSITНИХ) рахунках у банках, які могли б спрямовуватися на розвиток громад (рис. 2).

За даними Міністерства фінансів України, якщо у 2013-2014 роках залишки коштів на депозитах становили менше 1% від витрат місцевих бюджетів, то в 2018 р. вони досягли 6% [3].

88% від усіх розміщених депозитів органів місцевого самоврядування припадає на обласні бюджети та бюджети міст обласного підпорядкування.

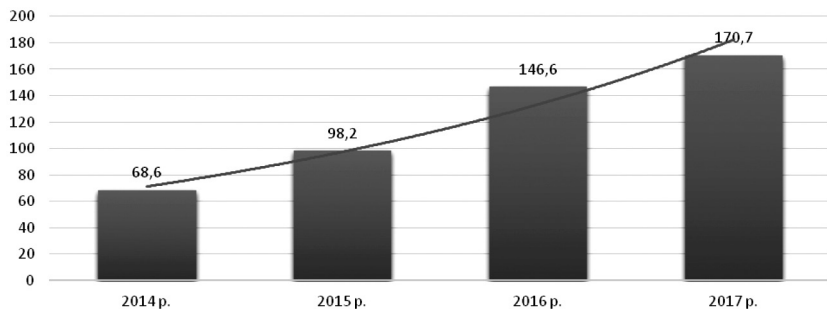

Рис. 1. Зростання доходів місцевих бюджетів, млрд. грн.

Джерело: складено автором на основі [1].

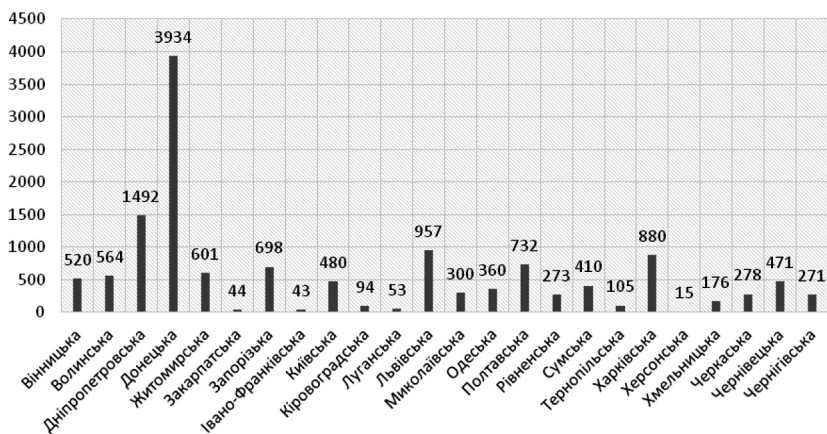

Рис. 2. Залишки коштів місцевих бюджетів, розміщених на вкладних (депозитних) рахунках у банках у 2018 р. станом на 01.10.2018 р. (млн.грн.)

Джерело: складено автором на основі [2].

Незважаючи на найменшу кількість обласних бюджетів у загальній структурі місцевих бюджетів, обсяг їх депозитів становить понад половину від усіх розміщених коштів. На бюджети нижчих рівнів припадає лише 12% розміщених депозитів, що пояснюється їх меншими розмірами [3].

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що органи місцевого самоврядування протягом багатьох років знаходилися в умовах постійного недофінансування та зростання боргових зобов'язань. До того ж часто казначейство здійснює проектне фінансування наприкінці бюджетного

періоду і не завжди в повному обсязі, а банківські установи розміщують кошти місцевих бюджетів на депозитних рахунках до запитання та сплачують відповідні відсотки. Впровадження в життя масштабних проєктів пов'язане із необхідністю дотримання визначених законодавством і часто досить тривалих процедур оформлення проєктно-кошторисної документації, проведення експертної оцінки проєктів та здійснення публічних закупівель. Протягом цього періоду кошти можуть знаходитися на депозиті в банку, який, на відміну від казначейських рахунків, приносить бюджетам додатковий прибуток.

Адже отриманий дохід у вигляді відсотків по депозитним вкладом має стати додатковим джерелом спрямування коштів на задоволення потреб громади.

Література:

1. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua/decentralization/presentation/>. – Назва з екрана.
2. Державна казначейська служба України: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/article/344742>. – Назва з екрана.
3. Скільки грошей тримають на депозитах місцеві бюджети [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minfin.com.ua/ua/2018/07/30/34446821/>. – Назва з екрана.

ЗМІСТ

Підсекція

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО ТА ГОСПОДАРСЬКЕ СУДОЧИНСТВО

М.А. Баламуш

ДЕРЖАВНА МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА МІГРАЦІЙНИЙ РЕЖИМ
У СУЧАСНИХ УМОВАХ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ 3

П.П. Білик

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОГО
ВРЯДУВАННЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 6

К.В. Курандо

ІНОЗЕМНІ ОСОБИ У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ 9

А.В. Смітюх

ЩОДО НАДАННЯ ЗГОДИ УЧАСНИКАМИ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ НА ВИХІД МАЖОРИТАРНОГО УЧАСНИКА 11

Т.В. Степанова

СПОРТИВНОЕ СТРАХОВАНИЕ В УКРАИНЕ 14

В. В. Чайковська

ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА СВІТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ
ТА УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС 18

Підсекція

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДИСЦИПЛІН КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЦИКЛУ

В.А. Багацький, О.С. Козерацька

ПРАВОВА ПРИРОДА ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ 21

І.О. Бельчиков

ДО ПИТАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ
КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МЕДИЧНИХ
ТА ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ 25

І.А. Дришлюк

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДИСПОЗИЦІЇ СТ. 277
КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ 27

О.М. Миколенко

ОБМЕЖЕННЯ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ОСОБИСТОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ 30

О.В. Нарожна

ЩОДО ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ 32

Б.М. Орловський	
КОМПАРАТИВІСТСЬКИЙ АНАЛІЗ НОРМ ПРО ПЕРЕВИЩЕННЯ МЕЖ НЕОБХІДНОГО ЗАХИСТУ У ЗАКОНОДАВСТВІ КОНТИНЕНТАЛЬНИХ КРАЇН	34
Т.О. Павлова	
МІСЦЕ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ У СИСТЕМІ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ	38
Т.В. Родіонова	
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ	40
О.А. Чуваков	
К ВОПРОСУ О ВИДАХ ПРЕСТУПЛЕНІЙ ПРОТИВ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗОПАСНОСТІ УКРАЇНИ	42

Підсекція

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА, ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВО-ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Т.Л. Бородавка	
РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРЕВЕНТИВНОГО МЕХАНІЗМУ У ПОПЕРЕДЖЕННІ КАТУВАНЬ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ	45
Л.О. Кадегроб	
ПРАВОВЕ ПОЛОЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ-СИРИТ В АР КРИМ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	48
З.В. Кузнєцова	
СВОБОДА ЛЮДИНИ ЯК КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП ЇЇ СТАТУСУ	50
А.В. Левенець	
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУДДІ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ В УКРАЇНІ	53
С.В. Пілюк	
КВАЛІФІКОВАНА ЮРИДИЧНА ДОПОМОГА ЯК ГАРАНТІЯ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ	56
О.М. Садовська	
НАБУТТЯ ГРОМАДЯНСТВА ЗА ЄВРОПЕЙСЬКОЮ КОНВЕНЦІЄЮ ПРО ГРОМАДЯНСТВО 1997 РОКУ	58
М.О. Саракуца	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ХАРТІЇ ПРО ОСНОВНІ ПРАВА	61
В.В. Сліпенюк	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ВИКОРИСТАННЯ РІДНОЇ МОВИ ГРОМАДЯНИНУ УКРАЇНИ, ЯКИЙ НЕ РОЗУМІЄ МОВИ СУДОЧИНСТВА	63

Підсекція
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ, ФІЛОСОФІЇ
ТА СОЦІОЛОГІЇ ПРАВА, МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО
ТА МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

І.В. Борщевський, А.В. Костенко УКРАЇНСЬКА ПРАВОВА КУЛЬТУРА: ПОНЯТТЯ, ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА СТАН	67
О.Д. Гринь ПРАВОВА ОСВІТА ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ГРОМАДЯН	70
О.І. Домбровський ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУ ПРАВЛІННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (КВІТЕНЬ–ГРУДЕНЬ 1918 Р.)	72
О.І. Донченко ЗАКОННІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ПРАВОТВОРЧОСТІ	75
В.П. Плавич ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ВИМИРИ БУТТЯ ЛЮДИНИ ЯК ВАЖЛИВІ ЕЛЕМЕНТИ МЕТААНТРОПОЛОГІЇ ПРАВА	77
Р.С. Притченко ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ	81
Т.С. Садова МІЖНАРОДНІ ЗЛОЧИНИ У РИМСЬКОМУ СТАТУТІ ТА КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	83
Є.Д. Стрельцова ЗАКРІПЛЕННЯ ПРИНЦИПУ «LEX VOLUNTATIS» В МІЖНАРОДНИХ ДОКУМЕНТАХ	85
О.В. Стрілецька МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ТВАРИН ВІД ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ	89

Підсекція
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН
У ПРИВАТНОПРАВОВІЙ СФЕРІ

О.В. Байло ОСОБЛИВОСТІ ПРИПИНЕННЯ СТРОКОВОГО ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ	92
В.В. Валах ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДИЧНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ	95
А.М. Комаренко НЕЗАКОННЕ ЗВІЛЬНЕННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ	98
Ю.О. Пилипенко ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВО НА УТРИМАННЯ ЖІНКИ ТА ЧОЛОВІКА, ЯКІ НЕ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ШЛЮБІ МІЖ СОБОЮ	101

О.М. Потопахіна	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗПЕКИ ТА ГІГІЄНИ ПРАЦІ В АКТАХ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ	104
Д.М. Сытник	
ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ГЕННО-ИНЖЕНЕРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	106
М.С. Федорко	
ВІДШКОДУВАННЯ ВТРАТ ЯК СПОСІБ ВІДНОВЛЕННЯ МАЙНОВОЇ СФЕРИ КРЕДИТОРА	109

Підсекція

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

О.В. Горняк	
РОЗВИТОК МЕРЕЖЕВОЇ ВЗАЄМОДІЇ КОМПАНІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	114
С.В. Крижановський	
НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІН В СТРУКТУРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК ПРОТИСТОЯННЯ ВНУТРІШНІХ ТА ЗОВНІШНІХ ПОЛІТИЧНИХ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЧИННИКІВ	116
І.А. Ломачинська	
ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД РОЗМІРУ	118
Ю.О. Максимова	
ОПТИМІЗАЦІЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ЕЛЕКТРОННИМ БІЗНЕСОМ У БАНКУ	122
А.О. Мумладзе	
МОДЕРНІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	124
Ю.В. Пічугіна	
ВІРТУАЛЬНІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ БІЗНЕСУ	126
Н.М. Пугачова	
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	129
І.П. Скороход	
ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ	132
N.M. Kriuchkova	
METHODS OF FORMING TOTAL REVENUES OF UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES IN UKRAINE IN TRANSFORMING SYSTEM OF PUBLIC FINANCES	135

Підсекція
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МАРКЕТИНГУ
І БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ

Е.В. Садченко, И.С. Ястреб К ВОПРОСУ О СОЦИЕТАЛЬНОСТИ СИСТЕМЫ В ЭКОЛОГО-ИННОВАЦИОННОМ РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВА	139
М.П. Чайковська ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВИХ МОДЕЛЕЙ НА РИНКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОДУКТІВ ТА ПОСЛУГ	142
Ю.В. Робул МАРКЕТИНГОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ СОЦІО-ТЕХНІЧНИХ СИСТЕМ	144
Ю.Л. Грінченко МІКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ	146
В.В. Шмагіна ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ – СТРАТЕГІЧНИЙ ТРЕНД В БОРОТЬБИ ЗА КЛІЄНТА	149
Т.И. Егорова-Гудкова ЭВОЛЮЦИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ СИНГУЛЯРНОСТИ: ТЕОРИЯ ПРИРОДОПОДОБНОГО ИЛИ БИОГЕНЕТИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ	153
К.О. Литвиненко ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ І СТАЛІЙ РОЗВИТОК: СОЦІЕТАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ	159
М.А. Кіріліна РОЛЬ ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ В КОНТЕКСТІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗВО	162
А.С. Азєєв УГОДА ПРО РІВЕНЬ СЕРВІСУ ЯК РОЗДІЛ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ	164
О.Е. Звирков ПРОДОВОЛЬСТВЕННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ГОСУДАРСТВА: ФАКТОР ДОБАВЛЕННОЙ СТОИМОСТИ	166
А.С. Крыгин ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ГОСУДАРСТВА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ: СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД	169
Н.В. Поп ИННОВАЦИИ В СИСТЕМЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА	172
В.М. Українцев АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОБ'ЄКТУ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	175
Г.И. Шепитко НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ВЛИЯНИЯ ИНТЕРНЕТ-СРЕДЫ НА ЭКОНОМИЧЕСКУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ ГОСУДАРСТВА	177

Підсекція
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ІННОВАЦІЙ

В.І. Борщ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	180
С.А. Горбаченко НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ	183
В.П. Дюков ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНЦИЙ МЕНЕДЖЕРА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ КОМПЬЮТЕРНЫХ ДЕЛОВЫХ ИГР	185
Д.В. Завертаний ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ДИНАМІЧНИМИ КОНКУРЕНТНИМИ СТРАТЕГІЯМИ ХЛІБОПЕКАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	187
Е.А. Кузнецов КОНЦЕПЦІЯ ІНТЕГРАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ЕПОХУ ПОСТМОДЕРНУ	190
О.Є. Мазур ІДЕНТИФІКАЦІЙНІ РАМКИ УПРАВЛІНСЬКОГО АНАЛІЗУ	193
І.М. Нєнно ІННОВАЦІЯ ЯК ОСНОВА БІЗНЕС-МОДЕЛІ	196
Н.В. Орлова ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ГАЛУЗІ	197
О.Р. Павлович РОЗВИТОК ПЕРЕДУМОВ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	200
О.В. Рудінська СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У СФЕРІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ	203
Н.М. Столбуненко ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ У СВІТІ ПРОЕКТУ БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ НА 2019 РІК	206
А.В. Церковна ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ТРАНСПОРТНУ ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ	209
A.V. Zhmai APPLICATION OF CASE STUDY METHOD FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF MANAGEMENT TRAINING	213

Підсекція
ЕКОНОМІЧНА КІБЕРНЕТИКА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

І.О. Залецька РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА	215
Л.М. Івашко РОЛЬ ВІСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В ПОВЫШЕНИИ КОНКУРЕНТНОГО ПРЕИМУЩЕСТВА СТРАНЫ В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	219
В.Н. Любога БИВАЛЕНТНЫЕ МЕТОДЫ ЗАДАЧ МАТЕМАТИЧЕСКОГО ПРОГРАММИРОВАНИЯ	221
О.С. Максимов АНАЛІЗ ВИРОБНИЧИХ ПРОЦЕСІВ ЯК ІНФОРМАЦІЙНА ОСНОВА ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	225

Підсекція
РОЗВИТОК ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ
В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ТЕОРЕТИЧНІ
ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

М.М. Гоголь, В.С. Ніценко СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ І ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В УКРАЇНІ	228
Д.О. Гузь, Г.В. Буслаєва СПЕЦИФІЧНІ АСПЕКТИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	232
Н.Л. Кусик, С.В. Багдікян ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	234
В.М. Масін, Л.О. Масіна ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ ПРИДБАННЯ ЛЕГКОВОГО АВТОМОБІЛЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ	237
О.В. Побережець СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ	240

Підсекція
ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Л.Є. Борисова АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ	243
	265

В.В. Бутенко	
ВПЛИВ МАКРОПОКАЗНИКІВ НА ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ	245
Т.О. Журавльова	
ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ	248
О.О. Колесник	
УПРАВЛІННЯ КІБЕРРИЗИКАМИ БАНКУ В ЕПОХУ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА	251
Г.С. Прокоф'єва	
ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА МЕХАНІЗМ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ ТА РЕГІОНІВ	254
О.М. Савастєєва	
АНАЛІЗ ДИНАМІКИ РОЗМІЩЕННЯ ТИМЧАСОВО ВІЛЬНИХ КОШТІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НА ДЕПОЗИТНИХ РАХУНКАХ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ	256

Наукове видання

МАТЕРІАЛИ
73-ї наукової конференції
професорсько-викладацького складу
і наукових працівників
економіко-правового факультету
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова

28–30 листопада 2018 р.
м. Одеса

Українською, російською та англійською мовами

Відповідальний редактор А.В. Смітюх

Підписано до друку 15.11.2018.
Формат 60x84/16. Ум.-друк. арк. 22,56.
Зам. № 1811-08. Наклад 100 прим.

Видавник і виготовлювач ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. (048) 7777-591
e-mail: fenix-izd@ukr.net www.law-books.od.ua